

Załącznik
do Uchwały Nr 1120/21
Zarządu Województwa Łódzkiego
z dnia 30 listopada 2021 r.

Zarząd Województwa Łódzkiego

**Raport z przeprowadzenia konsultacji społecznych
projektu programu regionalnego
„Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2027”**

Łódź, listopad 2021

1. Wprowadzenie

Program regionalny Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2027 (dalej: FEŁ2027) to kluczowy dokument, który określa strategię wykorzystania środków europejskich w województwie łódzkim w latach 2021-2027. Aby był on dokumentem odzwierciedlającym potrzeby i oczekiwania mieszkańców regionu, niezbędne jest zaangażowanie przedstawicieli wszystkich środowisk w celu wymiany wiedzy, doświadczeń i informacji, a przede wszystkim otwartej dyskusji na temat przyszłości województwa łódzkiego. Dlatego też w dniu 10 sierpnia br. Zarząd Województwa Łódzkiego przyjął uchwałą nr 755/21 projekt FEŁ2027 i skierował go do wstępnych konsultacji społecznych, które zostały przeprowadzone w celu pozyskania uwag i opinii od jednostek samorządu terytorialnego, partnerów społecznych, gospodarczych, organizacji pozarządowych i mieszkańców województwa łódzkiego co do kierunków wykorzystania środków UE.

Proces konsultacji społecznych projektu FEŁ2027 rozpoczął się w dniu 11 sierpnia 2021 r. i trwał do dnia 17 września 2021 r. Konsultacje zaplanowano w taki sposób, aby zaprezentować założenia dokumentu jak największej liczbie interesariuszy oraz umożliwić szeroką debatę publiczną. Wstępne konsultacje stały się w ten sposób elementem realizacji zasady partnerstwa.

Niniejszy Raport stanowi podsumowanie przebiegu konsultacji społecznych wraz z analizą zgłoszonych uwag, opinii i postulatów, które posłużyły do uzupełnienia i modyfikacji FEŁ2027.

2. Organizacja i przebieg konsultacji społecznych

2.1. Podstawa prawna

Wstępne konsultacje społeczne zostały przeprowadzone w oparciu o Uchwałę nr 755/21 Zarządu Województwa Łódzkiego z dnia 10 sierpnia 2021 r. w sprawie przyjęcia programu regionalnego Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2027 celem przedłożenia do konsultacji społecznych, dla której podstawą prawną był:

- art. 41 ust. 1 i 2 pkt 4 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa;
- art. 14 g ust. 5 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju;
- art. 21 ust. 1 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizowej.

2.2. Forma organizacji, harmonogram i przebieg konsultacji społecznych

11 sierpnia na stronach <https://rpo.lodzkie.pl/> oraz <https://bip.lodzkie.pl/> został udostępniony projekt programu regionalnego FEŁ2027 wraz z linkiem do formularza umożliwiającego zgłaszanie uwag do dokumentu.

Uwagi i opinie do projektu FEŁ2027 można było przekazywać drogą elektroniczną za pośrednictwem formularza zgłaszania uwag przez stronę <https://elodzkie.pl>. Analizie podlegały także uwagi zgłoszone w innych formach, w tym mailowo.

W ramach konsultacji społecznych zorganizowano 2 spotkania konsultacyjne w trybie online :

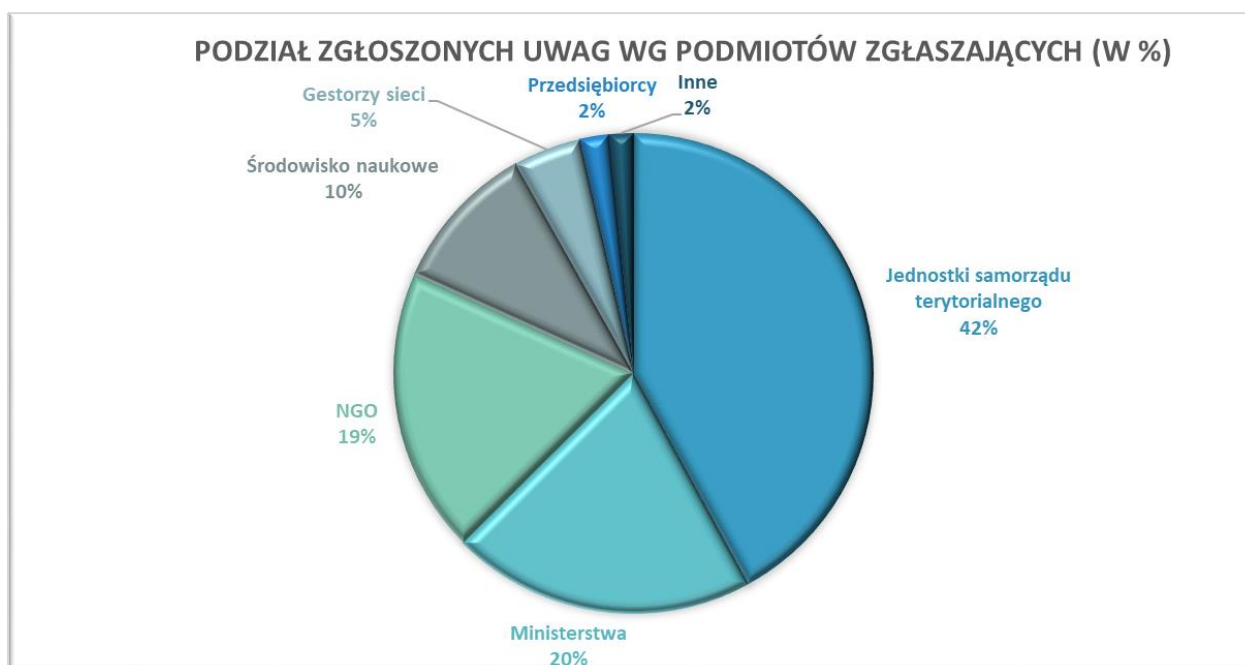
- 16 sierpnia 2021 r. z przedstawicielami jednostek samorządu terytorialnego;
- 18 sierpnia 2021 r. z przedstawicielami organizacji pozarządowych.

Dodatkowo 16 września odbyło się posiedzenie Wojewódzkiej Rady Dialogu Społecznego w formie wideokonferencji, w trakcie którego członkowie Rady mieli okazję zapoznania się z projektem programu regionalnego.

3. Statystyczne podsumowanie konsultacji społecznych

Ogółem w trakcie wstępnych konsultacji społecznych projektu FEŁ2027 zgłoszono 307 uwag.

Wśród zgłaszających uwagi najliczniejszą grupę stanowili przedstawiciele jednostek samorządu terytorialnego, zgłaszając 129 uwag (42% uwag zgłoszonych w ramach prekonsultacji). Ponadto liczne uwagi zgłoszili także przedstawiciele ministerstw (63 uwagi), organizacji pozarządowych (59 uwag), przedstawiciele środowiska naukowego (31 uwag), jak również przedstawiciele gestorów sieci (14 uwag) oraz przedsiębiorcy (6 uwag).

Poziomy klasyfikacji uwag

Zgłoszone uwagi poddano szczegółowej analizie i do każdej z nich przygotowano odniesienie wraz z uzasadnieniem.

Przy ocenie uwag i wniosków zgłaszanych w trakcie konsultacji rozróżniono cztery kategorie:

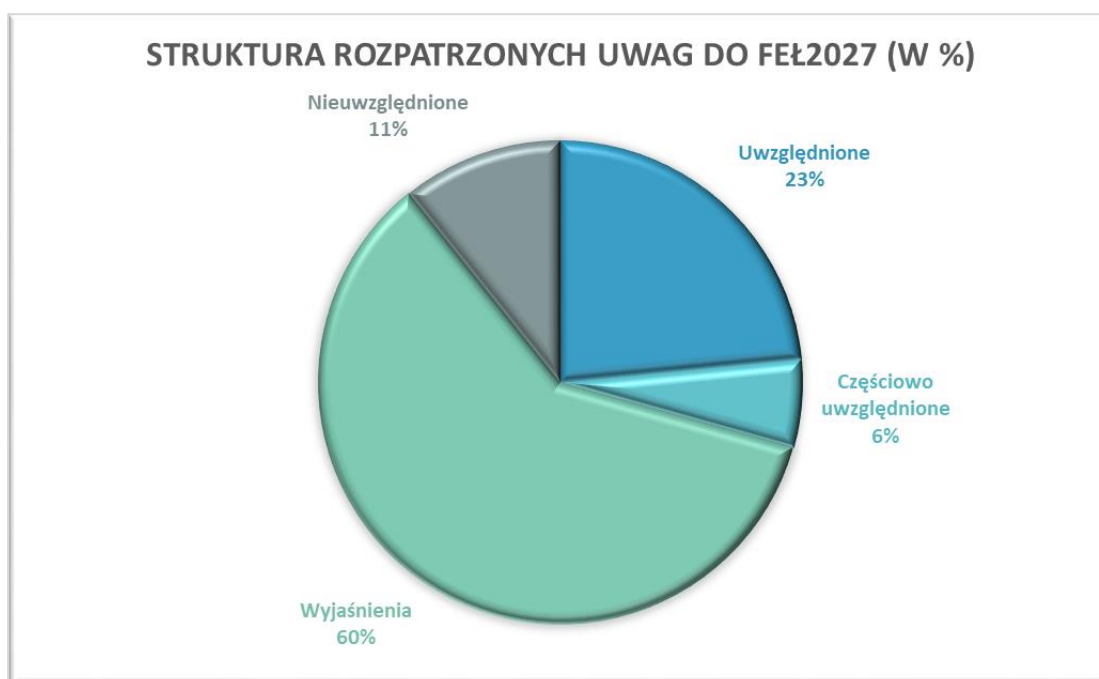
- **uwaga uwzględniona** – propozycja znalazła swoje odzwierciedlenie w projekcie FEŁ2027 w brzmieniu wskazanym przez zgłaszającego lub oddającym sens uwagi (na odpowiednim do charakteru dokumentu poziomie ogólności);

- **uwaga częściowo uwzględniona** – ze względu na kilka aspektów poruszanych w zgłaszanej uwadze część proponowanych zapisów znalazła swoje odzwierciedlenie w projekcie FEŁ2027, a część nie została uwzględniona lub stanowi wyjaśnienie;
- **wyjaśnienie** – charakter uwagi lub jej treść uniemożliwiły wprowadzenie zmian do projektu FEŁ2027, np. propozycja dotyczyła interwencji przewidzianej dla poziomu krajowego lub program uwzględniał już kwestie ujęte w uwadze, lub uwaga wskazywała na konieczność ujęcia zapisów zbyt szczegółowych, biorąc pod uwagę ogólny charakter dokumentu, jakim jest program regionalny;
- **uwaga nieuwzględniona** – propozycja nie znalazła swojego odzwierciedlenia w projekcie FEŁ2027.

Spośród wszystkich uwag zgłoszonych w ramach konsultacji społecznych do projektu programu Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2027:

- 72 uwagi zostały uwzględnione;
- 18 uwag zostało częściowo uwzględnionych;
- na 184 uwagi odpowiedziano wyjaśnieniem;
- 33 uwagi zostały nieuwzględnione.

Większość ze zgłoszonych w ramach konsultacji opinii została ujęta w projekcie FEŁ2027, ponieważ znaczna część uwag, na które odpowiedziano wyjaśnieniem, odnosiła się do kwestii, które już znajdowały odzwierciedlenie w treści programu.

W oparciu o uwzględnione uwagi zostały wprowadzone zmiany do tekstu projektu programu regionalnego Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2027.

Zestawienie uwag i opinii zgłoszonych w trakcie konsultacji społecznych wraz ze stosownymi odniesieniami zawiera Tabela nr 1, stanowiąca załącznik do niniejszego Raportu.

Tabela nr 1 - załącznik do Raportu z przeprowadzenia konsultacji społecznych projektu programu regionalnego Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2027

Przy ocenie uwag i wniosków zgłaszanych w trakcie konsultacji rozróżniono pięć kategorii:

- uwaga uwzględniona – propozycja znalazła swoje odzwierciedlenie w projekcie FEŁ2027 w brzmieniu wskazanym przez zgłaszającego lub oddającym sens uwagi (na odpowiednim do charakteru dokumentu poziomie ogólności);
- uwaga częściowo uwzględniona – ze względu na kilka aspektów poruszanych w zgłaszanej uwadze część proponowanych zapisów znalazła swoje odzwierciedlenie w projekcie FEŁ2027, a część nie została uwzględniona lub stanowi wyjaśnienie;
- wyjaśnienie – charakter uwagi lub jej treść uniemożliwiły wprowadzenie zmian do projektu FEŁ2027, np. propozycja dotyczyła interwencji przewidzianej dla poziomu krajowego lub program uwzględnił już kwestie ujęte w uwadze, lub uwaga wskazywała na konieczność ujęcia zapisów zbyt szczegółowych, biorąc pod uwagę ogólny charakter dokumentu, jakim jest program regionalny;
- uwaga nieuwzględniona – propozycja nie znalazła swojego odzwierciedlenia w projekcie FEŁ2027.

Lp.	Część dokumentu, do którego odnosi się uwaga	Numer strony	Treść uwagi	Uzasadnienie uwagi	Podmiot zgłaszający uwagę	ODNIESIENIE DO UWAGI (UWZGLĘDNIONA / CZĘŚCIOWO UWZGLĘDNIONA / NIEUWZGLĘDNIONA / WYJAŚNIENIE)	UZASADNIENIE
1	STRATEGIA PROGRAMU Uwaga ogólna do dokumentu, str. np. 20, 101	20	W zgodzie z zaleceniami w sprawie upowszechniania prostego języka, proponuję przeredagować niektóre części dokumentu/zdania, tak aby były zrozumiałe dla odbiorcy. Przykładami zdań wymagających przeredagowania są: str. 20: "Obszarem zmiany w ramach alokacji regionalnych funduszy europejskich na lata 2021-2027 będzie w głównej mierze sposób realizacji projektów. Głównym celem jest uzyskanie rezylencji we wspieranych obszarach, przede wszystkim poprzez wzmocnienie efektu synergii, ale także przez innowacje w prowadzeniu oraz finansowaniu działań w obszarze kultury, turystyki i rewitalizacji."; str. 101: "W ramach interwencji skierowanej na infrastrukturę drogową, możliwe będą przedsięwzięcia rozwiązujące problemy kongestii miast tj. budowa obwodnic."	Zgodnie z zaleceniami ministerstwa dotyczącymi uproszczenia języka w administracji proponujemy przeredagowanie niektórych części dokumentu w taki sposób, aby był bardziej zrozumiały i przystępny w odbiorze.	Agnieszka Chmielewska-Kaczmarek	UWZGLĘDNIONA	Biorąc pod uwagę ograniczoną liczbę znaków w części strategicznej programu fragment tekstu budzący wątpliwości został usunięty. Zdanie "W ramach interwencji skierowanej na infrastrukturę drogową, możliwe będą przedsięwzięcia rozwiązujące problemy kongestii miast tj. budowa obwodnic" zostanie przeformułowane "W ramach interwencji skierowanej na infrastrukturę drogową, możliwe będą przedsięwzięcia rozwiązujące problemy zatłoczenia miast tj. budowa obwodnic".
2	INNOWACYJNE ŁÓDZKIE Cel szczegółowy (ii) Czerpanie korzyści z cyfryzacji dla obywateli, przedsiębiorstw, organizacji badawczych i instytucji publicznych	47	W ramach FEŁ przewiduje się realizację przedsięwzięć związanych z digitalizacją zasobów publicznych będących w posiadaniu instytucji publicznych, w tym instytucji kultury i nauki. Doprecyzowania wymaga, czy w przypadku instytucji kultury prowadzących działalność w obiektach, stanowiących zabytki znajdujące się na liście Światowego Dziedzictwa UNESCO, liście obiektów uznanych przez Prezydenta RP za Pomniki Historii oraz obiektach posiadających tytuł Znak Dziedzictwa Europejskiego będzie można realizować projekty cyfryzacyjne i związane z digitalizacją zbiorów na poziomie regionalnym.	W projekcie FEŁ nie odniesiono się do kwestii możliwości realizacji przedsięwzięć cyfryzacyjnych i związanych z digitalizacją zbiorów przez instytucje kultury, prowadzące działalność w zabytkach znajdujących się na liście Światowego Dziedzictwa UNESCO, liście obiektów uznanych przez Prezydenta RP za Pomniki Historii oraz obiektów posiadających tytuł Znak Dziedzictwa Europejskiego.	Biuro Strategii Miasta, Urząd Miasta Łodzi	WYJAŚNIENIE	Zgodnie z linią demarkacyjną w ramach CP1(ii) podział wsparcia między programy regionalne i krajowe dokonany został w oparciu o właściwość jednostki prowadzącej instytucję, która ma realizować projekt dotyczący udostępniania zasobów naukowych i kulturowych: jednostki centralne - poziom krajowy, JST - poziom regionalny. Uszczegółowienie zapisów w tym zakresie nastąpi w SZOP.
3	Uwaga ogólna Zasady wyboru projektów	61	W dokumencie brakuje informacji odnoszących się do zasad wyboru projektów, w tym również w ramach ZIT, dotyczy trybu niekonkurencyjnego (tryb pozakonkursowy).	Instrument ZIT znacząco przyczynił się do rozwoju Łódzkiego Obszaru Funkcjonalnego, którego członkiem jest Miasto Łódź. Istotnie zwiększył skuteczność podejmowanych interwencji będących odpowiedzią na zidentyfikowane problemy i przyczynił się do budowy partnerstwa między jednostkami samorządu terytorialnego.	Biuro Strategii Miasta, Urząd Miasta Łodzi Klub KO w Sejmiku	NIEUWZGLĘDNIONA	Ustalenia dotyczące trybów wyboru projektów będą dokonywane na dalszym etapie programowania.

				Stanowi fundament dalszego rozwoju Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego, umożliwiającą kreowanie i umacnianie formuły partnerskiej funkcjonującej wśród Członków Stowarzyszenia. Wskazanie zasad wyboru projektów w ramach ZIT z zastosowaniem trybu niekonkurencyjnego (tryb pozakonkursowy) wspomogą proces przygotowania projektów planowanych do współfinansowania w ramach FEŁ 2021-2027 i pozwoli na racjonalne zaplanowanie inwestycji w ramach określonych środków.			
4	Uwaga ogólna Główne typy beneficjentów	48	W sekcji Główne typy beneficjentów, mamy zapis: - jednostki samorządu terytorialnego (w tym ich związki i porozumienia), działające w ich imieniu jednostki organizacyjne; powinno być: - jednostki samorządu terytorialnego (w tym ich związki, stowarzyszenia i porozumienia), działające w ich imieniu jednostki organizacyjne;	Wskazany katalog nie zawiera formy stowarzyszenia JST. Zgodnie z zapisami projektu Umowy możliwa jest również forma stowarzyszenie.	Biuro Strategii Miasta, Urząd Miasta Łodzi Klub KO w Sejmiku	WYJAŚNIENIE	Z treści projektu FEŁ2027 usunięto wykazy z typami beneficjentów. Sugestie zawarte w uwadze będą przedmiotem analizy na dalszym etapie prac nad dokumentami programowymi na lata 2021-2027 (w tym Szczegółowym Opiszem Priorytetów).
5	MOBILNOŚĆ MIEJSKA Wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej jako elementu transformacji w kierunku gospodarki zeroemisyjnej	94	Wsparte mają być inwestycje z zakresu infrastruktury publicznego transportu zbiorowego w miastach i ich obszarach funkcjonalnych. Z niniejszego działania nie wynika możliwość modernizacji infrastruktury przystankowej (tramwajowej/autobusowej). W działaniu TRANSPORT REGIONALNY, przewidziano wprost "działania mające na celu rozwój infrastruktury publicznego transportu zbiorowego realizowanego na obszarach pozamiejskich (niebędącego komunikacją miejską) w ramach przewozów autobusowych (np. przystanki i dworce autobusowe, zajezdnie)."Ogólne zapisy dot. wsparcia dla inwestycji w infrastrukturę publicznego transportu zbiorowego oraz taboru komunikacji miejskiej.	W projekcie FEŁ nie zostały uwzględnione działania mające na celu rozwój infrastruktury publicznego transportu zbiorowego realizowanego na obszarach miejskich w ramach przewozów autobusowych (np. przystanki i dworce autobusowe, zajezdnie). Ogólne zapisy powodują, że nie można jednoznacznie wskazać źródła finansowania w infrastrukturę, taką jak przystanki autobusowe, czy zajezdnie autobusowe, które nie zostały wprost uwzględnione w dokumencie. Taki typ projektu może wpisywać się zarówno w FEŁ, jak i FEEnKS (2.3 PRIORYTET III: Transport miejski 2.3.1 Cel szczegółowy 2.8 Wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej jako elementu transformacji w kierunku gospodarki zeroemisyjnej)	Biuro Strategii Miasta, Urząd Miasta Łodzi, Klub KO w Sejmiku	UWZGLĘDNIONA	W priorytecie planowane jest wdrożenie rozwiązań z zakresu infrastruktury publicznego transportu zbiorowego, która obejmuje także przystanki komunikacji miejskiej (zarówno tramwajowej, jak i autobusowej). Jako element projektów taborowych wspierane będą ponadto przedsięwzięcia służące dostosowaniu zaplecza technicznego do obsługi i eksploatacji pojazdów. Opis priorytetu został doprecyzowany.
6	ZIELONY REGION Cel szczegółowy (v) Wspieranie dostępu do wody oraz zrównoważonej gospodarki wodnej	79	W typach przedsięwzięć nie uwzględniono inwestycji w zakresie kanalizacji ogólnospławnej	Rozszerzenie katalogu typów przedsięwzięć pozwoli na pełniejsze odzwierciedlenie wszystkich możliwych działań w ramach interwencji celu szczegółowego (v) Wspieranie dostępu do wody oraz zrównoważonej gospodarki wodnej	Biuro Strategii Miasta, Urząd Miasta Łodzi; Klub KO w Sejmiku	WYJAŚNIENIE	W ramach inwestycji z zakresu kanalizacji sanitarnej dopuszczalne będzie wsparcie rozdziału kanalizacji ogólnospławnej na sanitarną i deszczową. Zgodnie z zasadami horyzontalnymi określonymi w rozporządzeniach Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 oraz 2021/1058 cele EFRR są realizowane z uwzględnieniem m.in. zasady nie czyni poważnych szkód dla celów środowiskowych. W związku z tym w zakresie gospodarki wodnej, w tym inwestycji w kanalizację, powinny być przede wszystkim wspierane zrównoważone inwestycje, które nie szkodzą dobremu stanowi środowiska oraz uwzględniają skutki zmian klimatu. Biorąc powyższe pod uwagę w FEŁ2027 planuje się wspierać kanalizację rozdzielczą. Pozwoli to na ograniczenie negatywnego oddziaływania przedsięwzięć współfinansowanych z EFRR na środowisko, gdyż w przypadku występowania nawałnych deszczy, z których opady trafiają do kanalizacji ogólnospławnych, następuje zaburzenie pracy sieci i oczyszczalni. Przeciążenie systemów kanalizacyjnych uniemożliwia odbiór nadmiaru wód opadowych, co skutkować może lokalnymi podtopieniami lub zrzutem wód opadowych wraz z nieoczyszczonymi ściekami do odbiornika.
7	CZYSTA ENERGIA Cel szczegółowy (i) Wspieranie efektywności energetycznej i redukcji emisji gazów cieplarnianych	61 i n.	Wymaga rozszerzenia katalog typów przedsięwzięć o inwestycje w zakresie indywidualnych źródeł ciepła.	Zgodnie z zapisy programu, że poprawa efektywności energetycznej możliwa będzie m.in. poprzez podjęcie działań takich jak inwestycje w źródła ciepła, wymagane jest uwzględnienie tego typu inwestycji w katalogu przedsięwzięć.	Biuro Strategii Miasta, Urząd Miasta Łodzi; Klub KO w Sejmiku	WYJAŚNIENIE	Zgodnie z zapisami projektu FEŁ2027 wymiana źródeł ciepła możliwa będzie jako element projektu w inwestycjach z zakresu termomodernizacji. Wsparcie rozwiązań kompleksowych pozwoli na obniżenie zużycia paliw konwencjonalnych, ograniczenie emisji zanieczyszczeń powietrza odpowiedzialnych za powstawanie zjawiska tzw. niskiej emisji, a tym samym poprawę jakości powietrza. Sama wymiana źródeł ciepła przy braku zapewnienia odpowiedniej izolacji cieplnej budynku może być rozwiązaniem o

						niskiej efektywności energetycznej i ekonomicznej. Ponadto w zakresie budynków jednorodzinnych inwestycje związane z poprawą jakości powietrza oraz zmniejszeniem emisji gazów cieplarnianych poprzez wymianę źródeł ciepła i poprawę efektywności energetycznej wspierane będą w ramach programu Czyste Powietrze.	
8	2.1.1.1 Cel szczegółowy (vi) Wspieranie transformacji w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym i gospodarki zasobooszczędnej.	84	Na stronie nr 84 wymieniono główne typy beneficjentów. Lista ta zawiera przedsiębiorców. Wsparcie powinno być kierowane również dla dużych przedsiębiorstw.	<p>Duże przedsiębiorstwa w regionie planują inwestycje promujące ponowne użycie oraz oszczędne gospodarowanie materiałami, na przykład w branży produkcyjnej, w branży obrotu częściami samochodowymi. Wsparcie dostępne dla inwestycji realizowanych przez duże przedsiębiorstwa, będzie ważnym elementem i może decydować o lokalizacji inwestycji w województwie łódzkim.</p> <p>Planujemy budowę fabryki oraz magazynu w regionie łódzkim. Inwestycja będzie generować nowe stanowiska pracy dla pracowników produkcji, logistyki oraz specjalistów inżynierów.</p>	Borg Automotive sp. z o.o.	WYJAŚNIENIE	Zapisy projektu FEŁ2027 nie wykluczają wsparcia dużych przedsiębiorstw, należy mieć jednak na uwadze, że dofinansowanie inwestycji produkcyjnych dużych przedsiębiorstw jest ograniczone zapisami art. 5 ust. 2 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1058 z dnia 24 czerwca 2021 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Funduszu Spójności. Ponadto z projektu FEŁ2027 usunięto katalog beneficjentów - informacje w tym zakresie zostaną określone na dalszym etapie prac (w szczegółowym opisie priorytetów).
9	Zrównoważony rozwój przestrzenny Dotyczy: „Planuje się wsparcie w szczególności następujących typów przedsięwzięć: (...)”	110	Wnoszę o dodanie do katalogu przedsięwzięć, inwestycji obejmujących zabytkowe obiekty użyteczności publicznej, zwiększających dostęp do usług publicznych i podnoszących ich jakość.	Zabytkowe obiekty użyteczności publicznej zlokalizowane są często w miejscach/strefach o dużych walorach kulturowych, objętych opieką konserwatora zabytków, często na obszarze zdegradowanym, zamieszkanym przez społeczność wymagającą wsparcia. Poprawa jakości i dostępu do usług publicznych, właściwe wyeksponowanie walorów zabytkowych tych obiektów oddziałuje zarówno na sferę społeczną, jak i gospodarczą danej gminy. Inwestycje w zabytkowe obiekty również o takim charakterze są też ważnym elementem w procesie porządkowania i zagospodarowania przestrzeni publicznej.	Burmistrz Miasta Rawa Mazowiecka Pl. Piłsudskiego 5 96 - 200 Rawa Mazowiecka	WYJAŚNIENIE	Zapisy projektu FEŁ2027 nie wykluczają możliwości dofinansowania inwestycji dotyczących zabytkowych obiektów użyteczności publicznej, zwiększających dostęp do usług publicznych i podnoszących ich jakość. Takie wsparcie jest możliwe zarówno w celu szczegółowym, do którego odnosi się uwaga (w ramach inwestycji związanych z procesem wyprowadzania ze stanu kryzysowego zdegradowanych obszarów miejskich), jak i w innych celach (np. w ramach celu polityki 4, celu szczegółowego (ii) - wsparcie infrastruktury edukacyjnej, czy celu szczegółowego (iii) - wsparcie infrastruktury pomocy społecznej).
10	Zrównoważony rozwój przestrzenny Dotyczy: „W celu zapewnienia odpowiedniego rozwoju społecznego i gospodarczego obszarów miejskich niezbędne będzie też realizowanie procesu wyprowadzania ze stanu kryzysowego zdegradowanych obszarów miejskich, zgodnego z gminnym programem rewitalizacji.”	109	Prosimy o możliwość ubiegania się o środki na rozwój społ. – gosp. obszarów wymagających wsparcia również w oparciu o lokalny program rewitalizacji w okresie jego obowiązywania z mocy ustawy o rewitalizacji lub/i w oparciu o delimitację takich obszarów w strategii rozwoju gminy opracowanej zgodnie z przepisami ustawy o samorządzie gminnym i ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju.	W wypadku strategii rozwoju, model struktury funkcjonalno – przestrzennej gminy również może zawierać obszary wymagające wsparcia. Ponadto, opiniowany jest przez zarząd województwa (podobnie jak niegdyś LPR). GPR to długotrwała i skomplikowana procedura, wymagająca specjalistycznej wiedzy i dużego zaangażowania ze strony jest na etapie opracowania i wdrażania. Dla małych gmin jest to wyzwanie, również kadrowe. Warto rozważyć prostszą, ale równie skuteczną alternatywę dla GPR w kontekście małych miast.	Burmistrz Miasta Rawa Mazowiecka Pl. Piłsudskiego 5 96 - 200 Rawa Mazowiecka	WYJAŚNIENIE	Wymóg dotyczący wspierania realizacji działań rewitalizacyjnych wyłącznie w oparciu o gminny program rewitalizacji (GPR) wynika z Umowy Partnerstwa, z którą (zgodnie z art. 23 rozporządzenia ogólnego 2021/1060) program regionalny musi zachować spójność.
11	Zrównoważony rozwój przestrzenny dotyczy "Wspieraniu zintegrowanego rozwoju na obszarach miejskich służyć będą inwestycje wynikające ze strategii terytorialnych, budowanych w oparciu na potencjałach endogenicznych i odpowiadających na wyzwania	109	Czy chodzi o strategię opracowaną na podstawie zapisów rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego (...)? czy jeżeli gmina będzie posiadała strategię rozwoju przygotowaną w oparciu o ustawę o samorządzie gminnym i ustawę o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, to również spełni kryterium zgłaszania przedsięwzięć z tego celu?	Prosimy, jako jeden z beneficjentów, a zarazem jako mała gmina, o jak najwcześniejsze dookreślenie dokumentów niezbędnych do aplikowania o środki w ramach programu regionalnego. Na opracowanie niektórych dokumentów, takich choćby jak strategia rozwoju zgodna z zapisami ustawy o samorządzie gminnym czy gminny program rewitalizacji, należy przeznaczyć około roku. Prosimy też, żeby Państwo wzięli ten czas pod uwagę, planując harmonogram konkursów. Część wskazanych w programie regionalnym dokumentów jest bowiem nieobligatoryjna dla gmin. JST chciałyby mieć wiedzę jak najwcześniej o wymaganych w procedurze konkursowej dokumentach, żeby prawidłowo zaplanować swoje działania (czas,	Burmistrz Miasta Rawa Mazowiecka Pl. Piłsudskiego 5 96 - 200 Rawa Mazowiecka	WYJAŚNIENIE	Zgodnie z projektem Umowy Partnerstwa zakres wsparcia w ramach Celu Polityki 5 dla mechanizmów Zintegrowane Inwestycje Terytorialne - ZIT oraz tzw. Innych Instrumentów Terytorialnych - IIT wynika ze strategii terytorialnych, o których mowa w art. 29 rozporządzenia nr 2021/1060. Miasto Rawa Mazowiecka - zgodnie z treścią Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030 - nie znajduje się na obszarze żadnego z Miejskich Obszarów Funkcjonalnych, dlatego też instrumentem możliwym do wykorzystania będzie Inny Instrument Terytorialny, w ramach którego planuje się wsparcie procesów rewitalizacyjnych (wymaganym dokumentem strategicznym będzie Gminny Program Rewitalizacji). Nie wyklucza to możliwości skorzystania ze wsparcia w ramach innych Celów

	zidentyfikowane na objętych nimi obszarach."			zaangażowanie kadry, środki w budżecie), skutecznie sięgając po środki unijne i rozwijać swoje gminy.			Polityki (CP1-CP4), w których nie będzie konieczności realizacji inwestycji przy wykorzystaniu instrumentów terytorialnych.
12	2.1.1 INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA 2.1.1.1. Cel szczegółowy (h) Wspieranie aktywnego włączenia społecznego w celu promowania równości szans, niedyskryminacji i aktywnego uczestnictwa, oraz zwiększanie zdolności do zatrudnienia, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji	173	proponujemy uzupełnienie punktu: "Planuje się wsparcie w szczególności następujących typów przedsięwzięć: budowanie współpracy międzysektorowej na rzecz rozwiązywania problemów społecznych działania aktywizujące lokalną społeczność, w szczególności dotyczące kształtowania postaw społecznych i włączenia lokalnej społeczności w działania. Na poziomie wskaźników proponujemy dodać : liczba osób objętych programami aktywizacyjnymi Na poziomie wskaźników proponujemy zmienić zapis: Liczba osób pracujących po 24 miesiącach od uzyskania zatrudnienia w PES w ramach projektu (osoby) na Liczba osób pracujących od uzyskania zatrudnienia w PES w ramach projektu (osoby) Liczba miejsc pracy utworzonych w przedsiębiorstwach społecznych (osoby) zmiana Liczba miejsc pracy utworzonych w podmiotach ekonomii społecznej (osoby)	Uzasadnienie: Uzasadnienie: Proponowane typy przedsięwzięć uzupełniają katalog działań i są spójne z kierunkami wskazanymi m.in. Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego do 2030 (cel: 2.3.3. Rozwój ekonomii społecznej...) oraz w założeniach do Strategii w zakresie polityki społecznej woj. łódzkiego do roku 2030 (7.4 cele horyzontalne). Wpisanie propozycji do konsultowanego dokumentu zapewni kompleksowe wsparcie finansowe dla realizacji celów dwóch strategicznych dokumentów dla województwa łódzkiego. W zakresie wskaźników zmiana wiąże się z zachowaniem równości tworzenia wsparcia i miejsc pracy w porównaniu z innymi działaniami przewidzianymi w programie. W żadnym innym działaniu nie przewiduje się tak dookreślonych wskaźników np. zarówno w kwestii wsparcia MSP jak i zatrudnienia. Określenie wskaźników w takiej formie nie znajduje również odzwierciedlenia Rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1057.	Centrum Promocji i Rozwoju Inicjatyw Obywatelskich OPUS	WYJAŚNIENIE	Przy programowaniu FEŁ2027 przyjęto, że powinien to być dokument w dość ogólny sposób wskazujący kierunki wsparcia. Stopień szczegółowości może być odmienny dla różnych obszarów wsparcia z uwagi na odmienny charakter interwencji oraz wyniki późniejszych negocjacji z KE. Doprecyzowanie zapisów nastąpi na późniejszym etapie programowania dokumentów na okres 2021-2027 (w uszczegółowieniu programu, kryteriach). Biorąc powyższe pod uwagę oraz uwzględniając, że budowanie współpracy międzysektorowej nastąpi poprzez realizację konkretnych działań np. w partnerstwie, nie wprowadzono zmian do programu. Proponowany typ wsparcia "działania aktywizujące lokalną społeczność, w szczególności dotyczące kształtowania postaw społecznych i włączenia lokalnej społeczności w działania" wpisuje się w zakres wsparcia przewidziany w projekcie programu jako - "wsparcie dla sektora ekonomii społecznej". W FEŁ2027 wskaźniki pochodzą w pierwszej kolejności z rozporządzenia unijnego nr 2021/1057, w drugiej kolejności z opracowanej przez MFiPR Wspólnej Listy Wskaźników Kluczowych (WLWK) a ich nazwy nie podlegają modyfikacji. Przy programowaniu, czerpiąc z doświadczenia poprzednich perspektyw, dąży się do ograniczenia liczby wskaźników w samym programie - nie ma potrzeby aby każdy typ wsparcia był określony wskaźnikiem, a brak wskaźnika nie powinien być interpretowany jako brak wsparcia dla danego obszaru. Bardziej szczegółowe podejście do wskaźników planowane jest do zastosowania w dodatkowych dokumentach programowych (SzOP, wykaz wskaźników i ich definicji).
13	2.1.1 INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA 2.1.1.1 Cel szczegółowy (k) Zwiększanie równego i szybkiego dostępu do dobrej jakości, trwałych i przystępnych cenowo usług, w tym usług, które wspierają dostęp do mieszkań oraz opieki skoncentrowanej na osobie, w tym opieki zdrowotnej; modernizacja systemów ochrony socjalnej, w tym wspieranie dostępu do ochrony socjalnej, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i grup w niekorzystnej sytuacji; poprawa dostępności, w tym dla osób z niepełnosprawnościami, skuteczności	184	Proponujemy dodać typy przedsięwzięć: -przedsięwzięcia na rzecz rozwoju i upowszechnienia środowiskowych form usług opiekuńczych, w tym również wsparcie opiekunów osób o ograniczonej samodzielności, takich jak: osoby starsze, osoby z chorobami przewlekłymi, z chorobami otępiennymi oraz psychicznymi (m.in. opieka dzienna, domowa, wytchnieniowa, szkolenia, wypożyczalnia sprzętu medycznego), -Rozwój nowoczesnych technologii w opiece nad osobami o ograniczonej samodzielności (m.in. teleopieka, telemedycyna) -Rozwój potencjału opiekuńczego dla osób z ograniczeniami w zakresie czynności dnia codziennego (wolontariat opiekuńczy, grupy wsparcia dla opiekunów rodzinnych, pozyskanie i szkolenie opiekunów z zagranicy) -działania aktywizujące lokalną społeczność, w szczególności dotyczące kształtowania postaw społecznych i włączenia społeczności w działania na rzecz usług społecznych, - wspieranie powstawania lokalnych podmiotów non profit prowadzących usługi społeczne na rzecz społeczności	Uzasadnienie: wskazane typy przedsięwzięć wpisują się w realizację celów Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego oraz założeń do projektu Strategii w zakresie polityki społecznej woj. łódzkiego do roku 2030. Działania spójne są z kierunkami krajowymi i uzupełniają katalog projektów zapewniając kompleksowość działań od wspierania społeczności lokalnej po tworzenie lokalnego systemu usług. Wpisanie propozycji do konsultowanego dokumentu zapewni kompleksowe wsparcie finansowe dla realizacji celów dwóch strategicznych dokumentów dla województwa łódzkiego.	Centrum Promocji i Rozwoju Inicjatyw Obywatelskich OPUS	WYJAŚNIENIE	Przy programowaniu FEŁ2027 przyjęto, że powinien to być dokument w dość ogólny sposób wskazujący kierunki wsparcia. Stopień szczegółowości może być odmienny dla różnych obszarów wsparcia z uwagi na odmienny charakter interwencji oraz wyniki późniejszych negocjacji z KE. Doprecyzowanie zapisów nastąpi na późniejszym etapie programowania dokumentów na okres 2021-2027 (w uszczegółowieniu programu, kryteriach). W związku z powyższym oraz biorąc pod uwagę, że zaproponowane zmiany mieszczą się w typie przedsięwzięcia "rozwój usług społecznych", nie zmieniono zapisów FEŁ2027.
14	2.1.1 INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA 2.1.1.1 Cel szczegółowy (iii) wspieranie włączenia społeczno-gospodarczego	140	Proponujemy dodać w działaniach następujący typ przedsięwzięć: Planuje się wsparcie w szczególności następujących typów przedsięwzięć: inwestycje w popularyzację opieki długoterminowej w placówkach przyjaznych dla	Proponowany katalog przedsięwzięć uzupełnia typy przedsięwzięć zgodnie ze wskazanymi w Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego do 2030 celami i typami działań z obszaru celów 2.1.1, 2.3.2, proponowane typy przedsięwzięć wpisują się również w założenia do Strategii w zakresie polityki społecznej województwa łódzkiego do	Centrum Promocji i Rozwoju Inicjatyw Obywatelskich OPUS	CZĘŚCIOWO UWZGLĘDNIONA	Przy programowaniu FEŁ2027 przyjęto, że powinien to być dokument w dość ogólny sposób wskazujący kierunki wsparcia. Część proponowanych treści (zapewnienie dostępności, dzienne ośrodki wsparcia, rodzinne domy pomocy czy gospodarstwa opiekuńcze) została uwzględniona przy opisie celu szczegółowego. Przyjęto założenie, że tam, gdzie to będzie zasadne i możliwe, zapisy powinny być ogólne i dopuszczać szeroki zakres interwencji.

	społeczności marginalizowanych, gospodarstw domowych o niskich dochodach oraz grup w niekorzystnej sytuacji, w tym osób o szczególnych potrzebach, dzięki zintegrowanym działaniom obejmującym usługi mieszkaniowe i usługi społeczne		podopiecznych (np. rodzinny dom opieki, kameralny dom opieki), inwestycje we wspieranie działań na rzecz przystosowania przestrzeni publicznych, zapewnienia dostępności architektonicznej, cyfrowej i informacyjno-komunikacyjnej dla osób ze szczególnymi potrzebami, w tym osób z niepełnosprawnościami i starszych, przy uwzględnieniu uniwersalnego projektowania albo zastosowania racjonalnego usprawnienia, Inwestycje w rozwój dziennych ośrodków wsparcia (m.in. środowiskowy dom samopomocy, dzienny dom pomocy) Inwestycje w rozwój innowacji społecznych (m.in. dom wielopokoleniowy, gospodarstwo opiekuńcze, centra usług społecznych, centrów wsparcia, inkubatorów organizacji pozarządowych),	2030. Wpisanie propozycji do konsultowanego dokumentu zapewni kompleksowe wsparcie finansowe dla realizacji celów dwóch strategicznych dokumentów dla województwa łódzkiego.			Doprecyzowanie zapisów w pozostałym zakresie nastąpi na późniejszym etapie programowania dokumentów na okres 2021-2027 (w uszczegółowieniu programu, kryteriach, kwalifikowalności).
15	2.1.1 KULTURA I TURYSTYKA 2.1.1.1 Cel szczegółowy28 (vi) wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych.	127	Proponujemy dodać działaniach następujący typ przedsięwzięć: Planuje się wsparcie w szczególności następujących typów przedsięwzięć: -działania aktywizujące lokalną społeczność, w szczególności dotyczące kształtowania postaw społecznych i włączenia lokalnej społeczności w działania m.in. turystyczne i kulturalne -animowanie potencjału kulturowego w społecznościach lokalnych, w tym na terenach peryferyjnych, m.in. poprzez inicjatywy społeczne sprzyjające wymianie wartości kulturowych, rozwijanie programów edukacji kulturalnej, podnoszących kompetencje kulturowe oraz artystyczne mieszkańców województwa. -wsparcie rozwoju kadr instytucji kultury, w tym animatorów kultury, -poprawę atrakcyjności oferty turystycznej, kulturalnej dostosowanej do potrzeb wszystkich grup wiekowych oraz osób z niepełnosprawnościami, w tym m.in. rozwój i komercjalizacja produktów turystycznych oraz przemysłu czasu wolnego, - wykorzystanie nowoczesnych technologii teleinformatycznych (ICT) na rzecz kult	Proponowane zapisy są spójne ze Strategią Rozwoju Województwa Łódzkiego do 2030 celami "Solidarne Łódzkie" oraz Celem szczegółowym Cel operacyjny 2.1. Rozwój kapitału społecznego. 2.1.2. Zwiększenie uczestnictwa w kulturze i rozwój usług kultury oraz 2.1.4. Wzmacnianie tożsamości regionalnej i lokalnej. Wprowadzenie tych typów projektów do programu zapewni możliwość realizacji celów Strategii.	Centrum Promocji i Rozwoju Inicjatyw Obywatelskich OPUS	CZĘŚCIOWO UWZGLĘDNIONA	Uzupełniono opis interwencji o wsparcie TIK jako elementu projektu w kulturze i turystyce. W odniesieniu do pozostałej części propozycji - wskazane interwencje nie będą mogły być realizowane jako główne typy przedsięwzięć w ramach Celu polityki 4, cel szczegółowy (vi) ze względu na to, że cel ten opisuje interwencję w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), który jest funduszem infrastrukturalnym. Nie wyklucza się jednak udzielania tego typu wsparcia w ramach cross-finansingu, pozwalającego na dofinansowanie działań "miękkich" w ramach projektu infrastrukturalnego. Interwencja taka mogłaby wówczas stanowić element projektu, jako działanie uzupełniające inwestycję o charakterze infrastrukturalnym. W ramach celu (h) dodano zapisy o możliwości wykorzystania wsparcia o charakterze kulturalnym, co wynika z rekomendacji MFIPR dotyczących możliwości wykorzystania w procesie aktywizacji społeczno-zawodowej instrumentów o charakterze kulturalnym.
16	2.1.1 ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ PRZESTRZENNY 2.1.1.1 Cel szczegółowy24 (ii) wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwojowi społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki	119	Proponujemy dodać w działaniu następujące typy przedsięwzięć: Planuje się wsparcie w szczególności następujących typów przedsięwzięć: działania aktywizujące lokalną społeczność, w szczególności dotyczące kształtowania postaw społecznych i włączenia lokalnej społeczności w działania m.in. turystyczne i kulturalne, rewitalizacyjne. Działanie realizowane w zakresie w Celach 4 (a), 4 (h) i 4 (k) współfinansowanych ze środków EFS+. Jako projekty zintegrowane.	włączenie do projektów w obszarze zrównoważonego rozwoju przestrzennego działań związanych z włączaniem społeczności lokalnej jest zgodne z założeniami Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego do 2030 celami "Solidarne Łódzkie" oraz Celem szczegółowym Cel operacyjny 2.1. Rozwój kapitału społecznego. W ramach w/w przedsięwzięć działa uzupełnią przedsięwzięcia o charakterze inwestycyjnym i stanowią kluczowy element wprowadzania zmian w zakresie włączenia społecznego.	Centrum Promocji i Rozwoju Inicjatyw Obywatelskich OPUS	NIEUWZGLĘDNIONA	Ze względu na zmiany w strukturze programu FEŁ2027 usunięto cel szczegółowy (ii) w CP5, a alokację i wsparcie obszarów pozamiejskich planowane dotychczas w celu szczegółowym (ii) w CP5 uwzględniono w celu szczegółowym (i) w CP5. Wskazane interwencje nie będą mogły być realizowane jako główne typy przedsięwzięć w ramach CP 5 ze względu na to, że cel ten opisuje interwencję w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), który jest funduszem infrastrukturalnym. Nie wyklucza się jednak udzielania tego typu wsparcia w ramach cross-finansingu, pozwalającego na dofinansowanie działań "miękkich" w ramach projektu infrastrukturalnego. Interwencja taka mogłaby wówczas stanowić element projektu, jako działanie uzupełniające inwestycję o charakterze infrastrukturalnym. Dodatkowo należy podkreślić, że wsparcie inwestycji z CP5 CS (i) udzielane będzie z wykorzystaniem instrumentów terytorialnych - mechanizmu ZIT oraz w ramach tzw. innego instrumentu terytorialnego (rewitalizacja). W ramach celu (h) dodano zapisy o możliwości wykorzystania

	i bezpieczeństwa na obszarach miejskich.						wsparcia o charakterze kulturalnym, co wynika z rekomendacji MFIPR dotyczących możliwości wykorzystania w procesie aktywizacji społeczno-zawodowej instrumentów o charakterze kulturalnym. Cele szczegółowe (a), (k) i (l) nie dotyczą rozwoju usług z zakresu kultury, turystyki czy też wsparcia procesu rewitalizacji. Cele szczegółowe (k) i (l) dotyczą rozwoju określonych w linii demarkacyjnej usług społecznych i zdrowotnych. Natomiast cel szczegółowy (a) dotyczy aktywizacji zawodowej realizowanej przez pup i ohp. W związku z czym brak uzasadnienia dla wykorzystania wsparcia o charakterze kulturalnym i realizacji projektów zintegrowanych.
17	2.1.1 ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ PRZESTRZENNY 2.1.1.1 Cel szczegółowy 24 (i) wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach miejskich.	110	Proponujemy dodać w działaniu następujące typy przedsięwzięć: Planuje się wsparcie w szczególności następujących typów przedsięwzięć: działania aktywizujące lokalną społeczność, w szczególności dotyczące kształtowania postaw społecznych i włączenia lokalnej społeczności w działania m.in. turystyczne i kulturalne, rewitalizacyjne. Działanie realizowane w zakresie w Celach 4 (a), 4 (h) i 4 (k) współfinansowanych ze środków EFS+. Jako projekty zintegrowane.	włączenie do projektów w obszarze zrównoważonego rozwoju przestrzennego działań związanych z włączaniem społeczności lokalnej jest zgodne z założeniami Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego do 2030 celami "Solidarne Łódzkie" oraz Celem szczegółowym Cel operacyjny 2.1. Rozwój kapitału społecznego. W ramach w/w przedsięwzięć działa uzupełnią przedsięwzięcia o charakterze inwestycyjnym i stanowią kluczowy element wprowadzania zmian w zakresie włączenia społecznego.	Centrum Promocji i Rozwoju Inicjatyw Obywatelskich OPUS	NIEUWZGLĘDNIONA	Wskazane interwencje nie będą mogły być realizowane jako główne typy przedsięwzięć w ramach Celu polityki 5, cel szczegółowy (i) ze względu na to, że cel ten opisuje interwencję w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), który jest funduszem infrastrukturalnym. Nie wyklucza się jednak udzielania tego typu wsparcia w ramach cross-financingu, pozwalającego na dofinansowanie działań "miękkich" w ramach projektu infrastrukturalnego. Interwencja taka mogłaby wówczas stanowić element projektu, jako działanie uzupełniające inwestycję o charakterze infrastrukturalnym. W ramach celu (h) dodano zapisy o możliwości wykorzystania wsparcia o charakterze kulturalnym, co wynika z rekomendacji MFIPR dotyczących możliwości wykorzystania w procesie aktywizacji społeczno-zawodowej instrumentów o charakterze kulturalnym. Cele szczegółowe (a), (k) i (l) nie dotyczą rozwoju usług z zakresu kultury, turystyki czy też wsparcia procesu rewitalizacji. Cele szczegółowe (k) i (l) dotyczą rozwoju określonych w linii demarkacyjnej usług społecznych i zdrowotnych. Natomiast cel szczegółowy (a) dotyczy aktywizacji zawodowej realizowanej przez pup i ohp. W związku z czym brak uzasadnienia dla wykorzystania wsparcia o charakterze kulturalnym i realizacji projektów zintegrowanych.
18	Zdrowe i adaptacyjne kadry regionalnej gospodarki, celu szczegółowego wspieranie uczenia się przez całe życie (...) Planuje się wsparcie w szczególności następujących typów przedsięwzięć (...) - podstawowe kompetencje, w tym cyfrowe dla grup wykluczonych cyfrowo (realizowane poza systemem BUR i PSF umożliwiające wdrażanie Upskilling pathways); (...).	212	Obecnie zapis ten nie jest doprecyzowany i zawiera otwarty katalog podstawowych kompetencji z wyłączeniem jednym przykładem, tj. kompetencji cyfrowych. Proponujemy, aby poza PSF była możliwość realizowania szkoleń w zakresie języka ojczystego dla obcokrajowców.	W Perspektywie 2014-2020 prowadziliśmy szkolenia w zakresie języka polskiego realizowane w ramach PSF. Jednak z uwagi na powody wymienione powyżej stoimy na stanowisku, że działanie skierowane bezpośrednio na szkolenia języka ojczystego byłoby bardziej efektywne i popularyzowałoby tego rodzaju wsparcie. Innym rozwiązaniem, pozostawiającym wiele do życzenia, jest realizacja szkoleń w zakresie języka polskiego w ramach projektów aktywizacyjnych. Napotykamy tutaj podstawowy problem związany z niedopasowaniem wymiaru szkoleń: szkolenia aktywizacyjne są krótkie i intensywne, a szkolenia językowe wymagają systematyczności w dłuższej perspektywie czasowej (minimum sześć miesięcy). Szkolenie w zakresie języka polskiego realizowane codziennie przez miesiąc nie przyniesie zbyt dużych korzyści jego uczestnikom. Z naszej obserwacji wynika, że istnieje bardzo niska podaż szkoleń w zakresie języka polskiego. Zdecydowana większość imigrantów, która posiada motywację zarobkową nie decyduje się na uczestnictwo w odpłatnych szkoleniach komercyjnych z uwagi na dużą skłonność do oszczędzania. Nie czynią tego także pracodawcy, gdyż w ich odczuciu angażowanie pracowników z Ukrainy ma charakter doraźny. Nie znaleźliśmy także regionalnego programu operacyjnego, w ramach którego można byłoby uzyskać ofertę szkoleń w zakresie języka ojczystego. Tymczasem	EURODIALOG Jarosław Patrzyk	WYJAŚNIENIE	Typ przedsięwzięcia podstawowe kompetencje, w tym cyfrowe dla grup wykluczonych cyfrowo (realizowane poza systemem BUR i PSF umożliwiające wdrażanie Upskilling pathways) nie został uszczegółowiony (zawężony), ponieważ w ramach tego typu operacji katalog wsparcia jest katalogiem otwartym. Wskazanie kompetencji cyfrowych nie oznacza zawężenia tego typu wsparcia jedynie do kompetencji cyfrowych, gdyż zgodnie z Zaleceniami Rady z dnia 22.05.2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie katalog kompetencji jest szerszy. Z uwagi na ogólny charakter dokumentu, jakim jest program regionalny, nie planuje się określenia jako odrębnego typu operacji - szkoleń w zakresie języka polskiego dla obcokrajowców. Kwestia wskazana w uwadze będzie rozpatrywana podczas prac nad dokumentami uszczegóławiającymi FEŁ2027.

				tylko pobieżna analiza zagranicznych rynków edukacji językowej w UE wskazuje, że pierwszoplanowymi pozycjami w ofertach jest nauka języka ojczystego (np. niemieckiego w Berlinie lub szwedzkiego w Sztokholmie). Wprowadzenie takiej interwencji, unikatowej w skali kraju, pozwoliłoby RPO Wł na przyciągnięcie imigrantów o wysokich kompetencjach do województwa i umożliwiłoby zatrudnianie ich nie tylko do prostych prac, ale także na stanowiskach biurowych lub kierowniczych.			
19	EDUKACJA wspieranie równego dostępu do dobrej jakości, włączającego kształcenia i szkolenia oraz możliwości ich ukończenia, w szczególności w odniesieniu do grup w niekorzystnej sytuacji, od wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem przez ogólne i zawodowe kształcenie i szkolenie, po szkolnictwo wyższe, a także kształcenie i uczenie się dorosłych, w tym ułatwianie mobilności edukacyjnej dla wszystkich i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami	223	<p>Projekt Programu diagnozuje, że w obszarze edukacji jednym z głównych wyzwań regionu jest niskie zainteresowanie kształceniem zawodowym i ustawicznym. Jednym z czynników powodującym taką sytuację jest niska atrakcyjność edukacji. Słusznie zatem zaplanowano działania projakościowe.</p> <p>W naszej opinii zabrakło jednak najważniejszego, projakościowego czynnika, który pozwoliłby na zwiększenie zainteresowania kształceniem: innowacji. Innowacyjność stanowi kluczowy element strategii Planu Programu, jednak odnosi się niemal wyłącznie do przedsiębiorstw.</p>	<p>Z Planu Programu nie wynika na czym mają polegać programy rozwojowe i podnoszenie kompetencji kadr systemu edukacji. Nasze doświadczenie wskazuje, że doskonalenie nauczycieli odbywa się często w sposób schematyczny i anachroniczny, zatem istnieje duże ryzyko, że takie działania nie przełożą się na większą atrakcyjność edukacji. Stąd stoimy na stanowisku, że najważniejszym działaniem w obszarze edukacji powinno być proinnowacyjne podejście.</p> <p>Proponujemy, aby w ramach działań projakościowych znalazły się innowacje społeczne realizowane w obszarze edukacji, w tym w obszarze kształcenia ustawicznego. Analogią mogą być niektóre konkursy ogłaszane w ramach krajowego POWER, w osi priorytetowej IV Innowacje społeczne i współpraca ponadnarodowa. Dla przykładu w konkursie nr POWR.04.01.00-IZ.00-00-001/15 dla tematu Kształcenie ustawiczne osób dorosłych wybrano 4 operatorów, którzy rozdysponowali granty o wartości do 100 tys. zł na łączną kwotę ok. 10 mln zł. O granty mogły ubiegać się wszystkie podmioty, także osoby fizyczne. Obecnie nie da się ustalić jaka część środków trafiła do podmiotów z województwa łódzkiego, ale istnieją przesłanki by sądzić, że podział ten nie był proporcjonalny (ponad 1/3 środków została przeznaczona na projekt dla województw małopolskiego, śląskiego i podkarpackiego). Z całą pewnością wprowadzenie takiego rozwiązania do RPO Wł pozwoliłoby na zwiększenie konkurencyjności instytucji edukacyjnych w województwie łódzkim, co przełożyłoby się na wzrost jakości edukacji w sposób bardziej efektywny niż doskonalenie kompetencji kadr.</p> <p>Innym przykładem innowacji w skali mikro były konkursy ogłaszane w ramach działania 4.3 POWER (wypracowanie i wdrożenie nowego rozwiązania we współpracy z partnerem zagranicznym). Prześledzenie organizacji konkursów wskazuje na interesujący proces: z początku wspierane były duże innowacje, po czym zastąpiono je grantami do 100 tys. zł, które dystrybuowali operatorzy.</p>	EURODIALOG Jarosław Patrzyk	WYJAŚNIENIE	<p>Uwaga nie wymaga wprowadzenia zmian do projektu FEŁ2027.</p> <p>Do istotnych instrumentów realizacji CP4 należy zaliczyć projekty innowacyjne oraz współpracy transnarodowej finansowane z EFS+, których implementację przewidziano w ramach różnych celów szczegółowych w obszarach polityki dotyczących zatrudnienia, edukacji, włączenia społecznego czy zdrowia. Realizacja innowacyjnych działań społecznych przewidziana jest na poziomie krajowym. Z uwagi na pozytywne doświadczenia w latach 2014-2020 w kolejnej perspektywie finansowej kontynuowane będzie finansowanie tego typu projektów z poziomu programu krajowego. W CP 4 innowacyjne działania społeczne oraz współpraca transnarodowa zostały uwzględnione dla celów szczegółowych od (a) do (l), ponieważ zgodnie z Umową Partnerstwa będą one wspierane we wszystkich celach szczegółowych - ale wyłącznie na poziomie krajowym.</p>
20	EDUKACJA, wspieranie równego dostępu do dobrej jakości, włączającego kształcenia i szkolenia oraz możliwości ich ukończenia, w szczególności w odniesieniu do grup w niekorzystnej sytuacji, od wczesnej edukacji i	222	<p>Proponujemy, aby w ramach działań realizujących cel szczegółowy wspieranie równego dostępu do dobrej jakości, włączającego kształcenia i szkolenia oraz możliwości ich ukończenia była dopuszczona możliwość realizacji także KUZ i innych kursów.</p>	<p>KKZ są najdłuższą z form kształcenia w zakresie zawodów, a uczestnictwo w takich kursach wiąże się z koniecznością dużego zaangażowania czasowego uczestników, co zniechęca ich do uczestnictwa. W naszej opinii ograniczenie form wsparcia kształcenia ustawicznego do KKZ nie powinno mieć miejsca z uwagi na par. 3 rozporządzenia w sprawie kształcenia ustawicznego w formach pozaszkolnych. W rozporządzeniu tym obok KKZ zostały wymienione jeszcze 4 formy kształcenia. W naszej opinii rozwiązaniem, które w największy sposób odpowiada na potrzeby rynku są kursy umożliwiające uzyskiwanie i</p>	EURODIALOG Jarosław Patrzyk	WYJAŚNIENIE	<p>Nie jest konieczna zmiana w projekcie FEŁ2027.</p> <p>Zgodnie z zapisami projektu programu: "Planuje się organizację pozaszkolnych form kształcenia ustawicznego (m.in. kwalifikacyjnych kursów zawodowych i kursów umiejętności zawodowych) oraz kursów umożliwiających uzyskanie wiedzy, umiejętności, uprawnień i kwalifikacji zawodowych." Zapis nie ogranicza wsparcia jedynie do KKZ.</p>

	<p>opieki nad dzieckiem przez ogólne i zawodowe kształcenie i szkolenie, po szkolnictwo wyższe, a także kształcenie i uczenie się dorosłych, w tym ułatwianie mobilności edukacyjnej dla wszystkich i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami</p>		<p>uzupełnianie wiedzy, umiejętności i kwalifikacji. W konkursach ogłaszanych w ramach działania XI.3 nie znaleźliśmy możliwości oferowania innych kursów w zakresie kształcenia ustawicznego poza KKZ, co nie znajduje precedensu w innych RPO.</p> <p>Dla przykładu Wielkopolski RPO dopuszczał w Perspektywie 2014-2020, w ramach działania wsparcie uczenia się w formach pozaszkolnych dowolne kursy kształcące w zawodzie, jeśli były realizowane za pośrednictwem BUR. Obowiązek wniesienia wkładu własnego (10% kosztów kwalifikowanych) spoczywał na projektodawcy i od niego zależała decyzja o przeniesieniu wkładu własnego na uczestników kursów, bądź poniesienia go samodzielnie. Jest to o tyle ważne, że w przypadku grup defaworyzowanych wkład własny może zniechęcać do udziału w projekcie: wkład własny do proj. może być wnoszony również z wpłat dokonywanych przez uczestników (udział uczestników projektu w kosztach). Informacja o wysokości wkładu własnego uczestników projektu powinna zostać wskazana we wniosku o dofinansowanie (z Regulaminu dla konkursu RPWP.08.03.02-IZ.00-30-001/19).</p> <p>Odmianym przykładem podejścia jest RPO Woj. Śląskiego na lata 2014-2020, który w ramach działania 11.3 dopuszczał także możliwość realizacji KUZ oraz innych kursów umożliwiających uzyskiwanie i uzupełnianie wiedzy, umiejętności i kwalifikacji zawodowych. W przypadku RPOWŚ kursy te realizowane były poza PSF.</p>			
21	<p>Zdrowe i adaptacyjne kadry regionalnej gospodarki (...) Planuje się wsparcie w szczególności następujących typów przedsięwzięć (...) - usługi rozwojowe w ramach PSF dla osób dorosłych, które chcą z własnej inicjatywy podnieść swoje kwalifikacje/ kompetencje lub przekwalifikować się; w tym wsparcie dla osób z najtrudniejszych grup docelowych - za pośrednictwem BUR.</p>	213	<p>Nasze doświadczenia w realizacji usług szkoleniowych w ramach BUR sprawiły, że dostrzegamy wiele słabych stron PSF. Odnoszą się one do szczegółowych zasad działania PSF w województwie łódzkim, które nie są wyszczególnione na poziomie Projektu Programu, jednak są na tyle dotkliwe, że uniemożliwiają korzystanie z systemu przez zainteresowane szkoleniami osoby. Mimo, że Projekt Programu nie zawiera szczegółowych informacji na temat zasad działania PSF, to chcielibyśmy prosić o uwzględnienie naszych uwag przy tworzeniu dalszych wytycznych oraz dokumentacji konkursowych.</p>	<p>EURODIALOG Jarosław Patrzyk</p>	<p>WYJAŚNIENIE</p>	<p>Obecnie system rozliczania usług rozwojowych w PSF (w największym skrócie) wygląda w sposób następujący: MŚP aplikują o pewną ilość bonów, np. 70 bonów po 70 zł = 4900 zł. Wpłacają wkład własny 980 zł. (20%). Przyjmijmy, że MŚP wybiera wspomniane szkolenie językowe za 626 zł (czyli 13,91 zł za godzinę). Szkolenie to zostanie rozliczone po faktycznej cenie za godzinę. A zatem z przyznanej puli 4900 zł MŚP wykorzysta 626 zł, a przyznane wsparcie nie przypadnie i będzie mogło być wykorzystane na inne usługi rozwojowe. Podsumowując można stwierdzić, że w rozliczeniu bon ma zmienną wartość (od 0 do 70 zł, które stanowią górną granicę dofinansowania do godziny usługi rozwojowej). Jeśli w przytoczonym przykładzie MŚP poprzestałby na jednym szkoleniu i nie wykorzystał reszty przyznanego dofinansowania, otrzyma od Operatora zwrot nadpłaty wkładu własnego. Wkład własny w przypadku przykładowego szkolenia wynosiłby 125, 20 zł (20% x 626 zł), a zatem firma otrzymałaby zwrot w wysokości 854,80 zł (980 zł – 125,20 zł). Choć długoterminowe usługi rozwojowe (szkolenia językowe, studia podyplomowe) stwarzają pewne dodatkowe trudności w ich rozliczaniu w systemie bonowym, należy pamiętać, że ważność bonów może być przedłużana, m.in. z powodu udziału MŚP w takich formach usług. Aby promować i ułatwić korzystanie z tego rodzaju wsparcia, Operatorzy organizują osobne nabory na bony dotyczące usług długoterminowych. Teza, iż „Operatorów nie interesuje co się dzieje na szkoleniu, czy osoba prowadząca ma kompetencje do jego prowadzenia oraz czy szkolenie nie ma jedynie charakteru fasadowego” wydaje się niewłaściwa. Kwestia przeprowadzenia usługi zgodnie z założeniami merytorycznymi i regułami PSF jest przedmiotem wizyt monitoringowych prowadzonych przez Operatorów i IZ. W czasie pandemii (gdy z konieczności upowszechniły się z usługi zdalne – wcześniej niedopuszczane regulaminem PSF), Operatorzy mieli obowiązek kontrolowania 100% usług. Wymóg ten został zliberalizowany dopiero w połowie tego roku, gdy PARP przyjął nowe wytyczne w tym zakresie wprowadzając jednocześnie rygorystyczny Standard Świadczenia Usług</p>

				rozwojowych oraz ocena podmiotowych systemów finansowania – etap II” zawiera celne spostrzeżenie dotyczące nadużyć PSF: część Usługodawców przeprowadza „zawyżone” cenowo usługi z uczestnikami „widmo” lub z zaprzyjaźnionymi przedsiębiorcami, którzy także czerpią z tego korzyści w postaci prezentów od Usługodawcy lub benefitów finansowych.			Zdalnych. Przywołane w uwadze spostrzeżenie z Raportu końcowego PARP ewaluacji „Wpływ bazy usług rozwojowych na jakość i rynek usług rozwojowych oraz ocena podmiotowych systemów finansowania – etap II” kończy wniosek, że takie sytuacje mają charakter incydentalny. Spostrzeżenie to (wyrażone w wywiadzie przez niektórych Operatorów) nie może być podsumowaniem efektów PSF. Raport zawiera bardzo pozytywną ocenę (wskazując jednocześnie pewne niedoskonałości), szczególnie systemów bonowych.
22	Zdrowe i adaptacyjne kadry regionalnej gospodarki, cel szczegółowy wspieranie uczenia się przez całe życie (...) Treść: Planuje się wsparcie w szczególności następujących typów przedsięwzięć (...) - podstawowe kompetencje, w tym cyfrowe dla grup wykluczonych cyfrowo (realizowane poza systemem BUR i PSF umożliwiające wdrażanie Upskilling pathways); (...).	213	Proponujemy, aby poza PSF była możliwość realizowania szkoleń w zakresie języków obcych, przede wszystkim – w zakresie języka angielskiego. Obecnie zapis ten nie jest doprecyzowany i zawiera otwarty katalog podstawowych kompetencji z wyłącznie jednym przykładem, tj. kompetencji cyfrowych.	Z naszego doświadczenia wynika, że uczestnictwo w szkoleniach językowych stanowi najlepszą motywację do rozpoczęcia kształcenia ustawicznego, zwłaszcza w grupie osób 50+: uczestnicy rozbudzają w sobie apetyt na kolejne zakresy rozwoju kompetencji. Za realizacją szkoleń językowych poza PSF przemawiają powody: 1. Szkolenia językowe dostępne w BUR nie są adresowane do konkretnych grup docelowych. Tymczasem osoby w wieku 50+ i osoby niepełnosprawne uczą się wolniej i wymagają jednolitych grup szkoleniowych, tak aby postęp w realizacji programu był podobny. Aby uczestnicy nie zniechęcali się konieczne jest zatem tworzenie szkoleniowych grup dedykowanych. 2. Beneficjent, który jest odpowiedzialny za rekrutację ma możliwość tworzenia szkoleń w lokalizacjach, w których nie są dostępne szkolenia oferowane w BUR. Umożliwienie uczestnikom z obszarów wiejskich nawet darmowego uczestnictwa w szkoleniach dostępnych w BUR niczego nie zmieni, gdyż żaden podmiot szkoleń w małych miejscowościach nie organizuje, a uczestników zniechęca dojeżdżanie do większych miejscowości. Realizacja szkoleń wyłącznie w ramach PSF zaburza zatem równomierny rozwój regionu. 3. W przypadku szkoleń realizowanych w ramach PSF brakuje narzędzi skutecznej, jakościowej kontroli prowadzonych szkoleń. Szkolenia językowe są szkoleniami najtrudniejszymi od strony metodycznej. Do realizacji językowych projektów szkoleniowych powinny być wybierane instytucje, które mają doświadczenie w takich szkoleniach na rynku komercyjnym. Tymczasem realizacja szkoleń PSF jest możliwa niemal przez każdą firmę szkoleniową, która zdobyła akredytację, nie zajmuje się szkoleniami językowymi i nie posiada żadnej wiedzy w zakresie metodyki. 4. Głównym celem wprowadzania usług rozwojowych oferowanych w ramach PSF była chęć zapewnienia szkoleń „szytych na miarę”, dostosowanych do konkretnych potrzeb pracodawców w dniu, w którym uczestnik wykazuje nimi zainteresowanie. W sytuacji szkoleń językowych nie ma to jednak znaczenia.	EURODIALOG Jarosław Patrzyk	WYJAŚNIENIE	Typ przedsięwzięcia podstawowe kompetencje, w tym cyfrowe dla grup wykluczonych cyfrowo (realizowane poza systemem BUR i PSF umożliwiające wdrażanie Upskilling pathways) nie został uszczegółowiony (zawężony), ponieważ w ramach tego typu operacji katalog wsparcia jest katalogiem otwartym. Wskazanie kompetencji cyfrowych nie oznacza zawężenia tego typu wsparcia jedynie do kompetencji cyfrowych, gdyż zgodnie z Zaleceniami Rady z dnia 22.05.2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie katalog kompetencji jest szerszy. Z uwagi na ogólny charakter dokumentu, jakim jest program regionalny, nie planuje się określenia jako odrębnego typu operacji - szkoleń w zakresie języka polskiego dla obcokrajowców. Kwestia wskazana w uwadze będzie rozpatrywana podczas prac nad dokumentami uszczegóławiającymi FEŁ2027.
23	Rozdział 2.1.1. Infrastruktura społeczna, Podrozdział 2.1.1.1. Cel szczegółowy (v) zapewnienie równego dostępu do opieki zdrowotnej i wspieranie	147	W rozdziale "Infrastruktura społeczna" podrozdziale "Zapewnienie równego dostępu do opieki zdrowotnej i wspieranie..." jest punkt o rozwoju systemu opieki paliatywnej i hospicyjnej. Chcielibyśmy aby w działaniach szczegółowych uwzględnić możliwość wsparcia budowy hospicjum.	Fundacja Dwa Skrzydła stara się o wybudowanie hospicjum na terenie Tomaszowa Mazowieckiego. W naszym powiecie i powiatach ościennych brak tego typu ośrodków. Placówka mogłaby zapewnić bezpłatną, wielostronną pomoc: opiekę medyczną i psychologiczną, zindywidualizowane wyżywienie, poczucie przynależności społecznościowej i społecznej oraz wsparcie duchowe.	Fundacja Dwa Skrzydła 97-200 Tomaszów Mazowiecki ul. Św. Antoniego 97	WYJAŚNIENIE	Zapisy projektu FEŁ2027 nie wykluczają wsparcia wskazanego w uwadze.

	odporności systemów opieki zdrowotnej, w tym podstawowej opieki zdrowotnej, oraz wspieranie przechodzenia od opieki instytucjonalnej do opieki rodzinnej i środowiskowej			Tak humanistycznie pełny charakter hospicjum gwarantowałby niezwykle cenną pomoc dla systemu państwowej służby zdrowia, a co najważniejsze – pozwoliłby dotkniętym straszną chorobą ludziom zachować godność, doznawać ciepła opieki i zainteresowania, nie czuć się samotnym.			
24	2.1.1.1 Cel szczegółowy (iii) wspieranie włączenia społeczno-gospodarczego społeczności marginalizowanych, gospodarstw domowych o niskich dochodach oraz grup w niekorzystnej sytuacji, w tym osób o szczególnych potrzebach, dzięki zintegrowanym działaniom obejmującym usługi mieszkaniowe i usługi społeczne 2.1.1.1.1. Interwencje w ramach Funduszy	139	Postulujemy dodanie typów działań uwzględnionych i wynikających z Rekomendacji MFIPR w zakresie włączenia społecznego - w tym zwłaszcza wsparcia w zakresie mieszkań adaptowalnych oraz inwestycji w zakup środków trwałych poprawiających dostępność do usług dla osób o ograniczonej mobilności.	Mieszkania adaptowalne to mieszkania dzięki którym osoby potrzebujące wsparcia w codziennym funkcjonowaniu (np. seniorzy, osoby chore) mogą w większym stopniu we własnym zakresie zaspokajać te potrzeby będąc bardziej niezależnymi. Dzięki temu zakres dodatkowego wsparcia może być mniejszy (mniej godzin, rzadziej), a w niektórych przypadkach takie wsparcie może nie być potrzebne. Dla przykładu, odpowiednie dostosowanie łazienki czy kuchni może umożliwiać samodzielne zadbanie o higienę czy przygotowanie posiłków. Dzięki dostosowaniu mieszkania (w tym również zakupowi środków trwałych) osoby te mogą pozostać w swoim środowisku, w swoim mieszkaniu, a jednocześnie nie ma potrzeby ponoszenia wydatków na usługi dla tych osób lub skala wydatków jest niższa. Takie działania są bardziej efektywne finansowo. W takich wypadkach również inwestycje w mieszkaniach prywatnych będą uzasadnione (warto zastosować odpowiednie środki zapewniające trwałość).	Fundacja Habitat for Humanity Poland	WYJAŚNIENIE	Przy programowaniu FEŁ2027 przyjęto, że powinien to być dokument w dość ogólny sposób wskazujący kierunki wsparcia. Stopień szczegółowości może być odmienny dla różnych obszarów wsparcia z uwagi na odmienny charakter interwencji oraz wyniki późniejszych negocjacji z KE. Doprecyzowanie zapisów nastąpi na późniejszym etapie programowania dokumentów na okres 2021-2027 (w uszczegółowieniu programu, kryteriach). Zapisy projektu FEŁ2027 umożliwiają realizację szerokiego katalogu usług z zakresu wsparcia usług społecznych, w tym nowych rozwiązań, których dotyczy uwaga.
25	2.1.1.1.1 Cel szczegółowy k) Zwiększanie równego i szybkiego dostępu do dobrej jakości, trwałych i przystępnych cenowo usług, w tym usług, które wspierają dostęp do mieszkań oraz opieki skoncentrowanej na osobie, w tym opieki zdrowotnej; modernizacja systemów ochrony socjalnej, w tym wspieranie dostępu do ochrony socjalnej, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i grup w niekorzystnej sytuacji; poprawa dostępności, [...] 2.1.1.1.2 Wskaźniki	186	W związku z postulowanym doprecyzowaniem planowanych przedsięwzięć wspierających dostęp do mieszkań, postulujemy również odnotowanie tych działań na poziomie wskaźników wraz z alokacją adekwatnych funduszy na te działania. Proponuje się przede wszystkim następujące wskaźniki: •Liczba nowoutworzonych (wybudowanych lub zaadaptowanych) mieszkań społecznych (w tym w ramach najmu społecznego z uwzględnieniem Społecznych Agencji Najmu), •Liczba nowoutworzonych (wybudowanych lub zaadaptowanych) mieszkań z usługami, •Liczba osób korzystających z nowoutworzonych mieszkań społecznych •Liczba osób korzystających z nowoutworzonych mieszkań z usługami W punkcie 2.1.1.1.3 postuluje się uwzględnienie dodatkowych funduszy na realizację działań związanych z zapewnieniem mieszkań społecznych i mieszkań z usługami (ewentualnie alokowanie części kwoty przeznaczonej na ten cel szczegółowy na wskazane działania).	Zgodnie z uwagą dotyczącą uwzględnienia działań w obszarze zapewnienia zintegrowanych usług obejmujących mieszkania dla grup docelowych w ramach tego celu, postulujemy odzwierciedlenie tych działań we wskaźnikach dla tego celu oraz alokowanie niezbędnych funduszy na te działania.	Fundacja Habitat for Humanity Poland	WYJAŚNIENIE	W FEŁ2027 wskaźniki pochodzą w pierwszej kolejności z rozporządzenia unijnego nr 2021/1057, w drugiej kolejności z opracowanej przez MFIPR Wspólnej Listy Wskaźników Kluczowych (WLWK) a ich nazwy nie podlegają modyfikacji. Przy programowaniu, czerpiąc z doświadczenia poprzednich perspektyw, dąży się do ograniczenia liczby wskaźników w samym programie - nie ma potrzeby, aby każdy typ wsparcia był określony wskaźnikiem, a brak wskaźnika nie powinien być interpretowany jako brak wsparcia dla danego obszaru. Bardziej szczegółowe podejście do wskaźników planowane jest do zastosowania w dodatkowych dokumentach programowych (SzOP, wykaz wskaźników i ich definicji). W programie podział alokowanych środków jest dokonywany na kody interwencji zgodnie z rozporządzeniem unijnym nr 2021/1060. Wśród kodów nie ma wyodrębnionego kodu dla usług obejmujących mieszkania. Przedmiotowe wsparcie realizowane będzie w CS (k) i (l), a środki przeznaczone na te cele uznaje się za wystarczające.
26	2.1.1.1.1 Cel szczegółowy k) Zwiększanie równego i szybkiego dostępu do dobrej jakości, trwałych i przystępnych cenowo usług, w tym usług, które	183	Należy bardziej precyzyjnie odnieść się do planowanego w ramach tego celu zwiększenia dostępu do mieszkań dla grup beneficjentów objętych tym celem. Po pierwsze, w części opisowej w punkcie 2.1.1.1.1. należy wskazać, że konieczny jest rozwój zintegrowanych usług obejmujących	Skoro cel szczegółowy w swojej treści odnosi się do zapewnienia dostępu do mieszkań, niezbędne jest rozwinięcie i doprecyzowanie sposobów w jaki ma to być zrealizowane. Zważywszy na konieczność deinstytucjonalizacji usług społecznych i przechodzenia do wsparcia w społeczności lokalnej, niezbędne jest stworzenie	Fundacja Habitat for Humanity Poland	WYJAŚNIENIE	Przy programowaniu FEŁ2027 przyjęto, że powinien to być dokument w dość ogólny sposób wskazujący kierunki wsparcia. Stopień szczegółowości może być odmienny dla różnych obszarów wsparcia z uwagi na odmienny charakter interwencji oraz wyniki późniejszych negocjacji z KE. Doprecyzowanie zapisów nastąpi na późniejszym etapie programowania dokumentów na okres 2021-

	wspierają dostęp do mieszkań oraz opieki skoncentrowanej na osobie, w tym opieki zdrowotnej; modernizacja systemów ochrony socjalnej, w tym wspieranie dostępu do ochrony socjalnej, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i grup w niekorzystnej sytuacji; poprawa dostępności, w tym dla osób z niepełnosprawnościami, skuteczności i odporności systemów ochrony...		wsparcie mieszkaniowe i usługi, realizowanych m.in. w formie mieszkań wspomaganych, mieszkań chronionych czy innych rozwiązań opartych o mieszkania. Po drugie, należy również uwzględnić rozwój sektora mieszkań społecznych, w tym mieszkań w najmie społecznym oferowanych m.in. przez społeczne agencje najmu. Te rozwiązania również pozwalają połączyć wsparcie mieszkaniowe i usługi dla adekwatnego adresowania potrzeb beneficjentów. Po trzecie, wśród typów przedsięwzięć do wsparcia należy wyszczególnić tworzenie i rozwój programów mieszkań z usługami i mieszkań społecznych, w tym mieszkań chronionych, wspomaganych i mieszkań w najmie społecznym (m.in. Społeczne Agencje Najmu).	adekwatnego, dostępnego zasobu mieszkań z usługami (mieszkań wspomaganych, mieszkań chronionych, innych rozwiązań integrujących wsparcie mieszkaniowe i usługi), z którego korzystać będą beneficjenci wsparcia. W tym kontekście należy również odnotować potencjał najmu społecznego, z uwzględnieniem nowego rozwiązania w polskim porządku prawnym, jakim są społeczne agencje najmu (por. ustawa o niektórych formach popierania budownictwa społecznego). Działania takie muszą więc być wyszczególnione jako typy przedsięwzięć, których wsparcie jest planowane.			2027 (w uszczegółowieniu programu, kryteriach). Obecne zapisy projektu FEŁ2027 nie wykluczają możliwości realizacji przedmiotowego wsparcia.
27	2.1.1.1.1 Cel szczegółowy (I) Wspieranie integracji społecznej osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w tym osób najbardziej potrzebujących i dzieci. Punkt 2.1.1.1.2 Wskaźniki	196	Należy dodać wskaźniki produktu i rezultatu związane z działaniami mieszkaniowymi (por. uwaga dotycząca uwzględnienia takich działań w ramach celu (I)) oraz alokować odpowiednie fundusze na te działania. Proponuje się przede wszystkim następujące wskaźniki: •Liczba nowoutworzonych (wybudowanych lub zaadaptowanych) mieszkań społecznych (w tym w ramach najmu społecznego z uwzględnieniem Społecznych Agencji Najmu), •Liczba nowoutworzonych (wybudowanych lub zaadaptowanych) mieszkań z usługami, •Liczba osób korzystających z nowoutworzonych mieszkań społecznych •Liczba osób korzystających z nowoutworzonych mieszkań z usługami W punkcie 2.1.1.1.3 postuluje się uwzględnienie dodatkowych funduszy na realizację działań związanych z zapewnieniem mieszkań społecznych i mieszkań z usługami (ewentualnie alokowanie części kwoty przeznaczonej na ten cel szczegółowy na wskazane działania).	Zgodnie z uwagą dotyczącą uwzględnienia działań w obszarze zapewnienia zintegrowanych usług obejmujących mieszkania dla grup docelowych w ramach tego celu, postulujemy odzwierciedlenie tych działań we wskaźnikach dla tego celu oraz alokowanie niezbędnych funduszy na te działania.	Fundacja Habitat for Humanity Poland	WYJAŚNIENIE	W FEŁ2027 wskaźniki pochodzą w pierwszej kolejności z rozporządzenia unijnego nr 2021/1057, w drugiej kolejności z opracowanej przez MFiPR Wspólnej Listy Wskaźników Kluczowych (WLWK) a ich nazwy nie podlegają modyfikacji. Przy programowaniu, czerpiąc z doświadczenia poprzednich perspektyw, dąży się do ograniczenia liczby wskaźników w samym programie - nie ma potrzeby, aby każdy typ wsparcia był określony wskaźnikiem, a brak wskaźnika nie powinien być interpretowany jako brak wsparcia dla danego obszaru. Bardziej szczegółowe podejście do wskaźników planowane jest do zastosowania w dodatkowych dokumentach programowych (SzOP, wykaz wskaźników i ich definicji). W programie podział alokowanych środków jest dokonywany na kody interwencji zgodnie z rozporządzeniem unijnym nr 2021/1060. Wśród kodów nie ma wyodrębnionego kodu dla usług obejmujących mieszkania. Przedmiotowe wsparcie realizowane będzie w CS (k) i (I), a środki przeznaczone na te cele uznaje się za wystarczające.
28	2.1.1.1.1 Cel szczegółowy (I) Wspieranie integracji społecznej osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w tym osób najbardziej potrzebujących i dzieci	195	(1) Wśród grup docelowych należy zmienić określenie „bezdumni” na ”osoby bezdomne”. (2) Wśród grup docelowych należy dodać osoby usamodzielniające się po opuszczeniu pieczy zastępczej, młodzieżowych ośrodków wychowawczych i innych placówek.”	Postulujemy posługiwanie się sformułowaniem „osoby bezdomne” w miejsce stosowanego pojęcia „bezdumni”. Będzie to zgodne z językiem prawnym, w tym ustawą o pomocy społecznej. Jednocześnie rekomendujemy przyjęcie szerszego sformułowania, tj. osoby doświadczające bezdomności i wykluczenia mieszkaniowego, które pozwoli adekwatniej określić grupę osób potrzebujących wsparcia. Postulujemy dodanie nowej grupy docelowej w postaci młodych osób usamodzielniających się (w tym po opuszczeniu placówek pieczy zastępczej, młodzieżowych ośrodków wychowawczych czy innych placówek). Te osoby bez wątpienia są szczególnie zagrożone ubóstwem oraz wykluczeniem społecznym, w tym bezdomnością. Są to młodzi ludzie, którzy bez otrzymania odpowiedniego wsparcia (w tym wsparcia mieszkaniowego) w momencie	Fundacja Habitat for Humanity Poland	CZĘŚCIOWO UWZGLĘDNIONA	Dokonano korekty zapisów w zakresie osób bezdomnych. W ramach programu określono szeroki katalog grup docelowych. Osoby usamodzielniające się znajdują się w katalogu "dzieci, młodzież i młodzi dorośli".

				usamodzielniania się, mogą doświadczyć trudności z ukończeniem nauki, znalezieniem pracy, integracją społeczną czy też nawet mogą być zagrożone bezdomnością. Rekomendujemy zatem dodanie tej grupy wśród grup docelowych.			
29	2.1.1.1 Cel szczegółowy (I) Wspieranie integracji społecznej osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w tym osób najbardziej potrzebujących i dzieci	194	Wśród form w jakich realizowane będzie działanie (str. 194 in fine) należy dodać „programy mieszkań z usługami i mieszkań społecznych, w tym mieszkań chronionych, wspomaganych i mieszkań w najmie społecznym (m.in. Społeczne Agencje Najmu) oraz mieszkań realizowanych w oparciu o metodę Najpierw Mieszkanie (Housing First)”. Należy również odnieść się do udziału organizacji pozarządowych w tworzeniu tego systemu. Ponadto wśród typów przedsięwzięć niezbędne jest wskazanie dodatkowego punktu odnoszącego się do rozwiązań mieszkaniowych „- tworzenie i rozwój programów mieszkań z usługami i mieszkań społecznych, w tym mieszkań chronionych, wspomaganych i mieszkań w najmie społecznym (m.in. Społeczne Agencje Najmu) oraz mieszkań realizowanych w oparciu o metodę Najpierw Mieszkanie (Housing First).”	W tym celu w ogóle nie zostały w ogóle uwzględnione rozwiązania mieszkaniowe. Integracja osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, zwłaszcza osób bezdomnych, migrantów, młodych osób usamodzielniających się czy też (częściowo) byłych więźniów jest niemożliwa bez zapewnienia tym osobom zintegrowanych usług obejmujących wsparcie mieszkaniowe. Kluczowym komponentem tego celu powinno być więc wdrożenie na szeroką skalę rozwiązań mieszkaniowych adresowanych do grup docelowych. Powinny to być zarówno mieszkania wspomagane, mieszkania chronione, wszelkie inne formuły mieszkań z usługami, jak i rozwiązania z zakresu najmu społecznego (w tym społeczne agencje najmu). Wśród rozwiązań dla osób bezdomnych należy zagwarantować również wdrażanie programów opartych o metodę Najpierw Mieszkanie (Housing First). Działania takie będą zgodne z konieczną deinstytucjonalizacją usług społecznych. Rozwiązania mieszkaniowe wykazują znacznie wyższą skuteczność w integracji społecznej i poprawie warunków życia osób korzystających ze wsparcia. Badania dowodzą, że zapotrzebowanie na programy mieszkaniowe jest znaczące, a osoby doświadczające bezdomności napotykają trudności w dostępie do takich programów (por. P. Korlinski, P. Olech, J. Wilczek, Usługi mieszkaniowe w pomocy osobom bezdomnym, online: https://drive.google.com/file/d/11xEg3fWKZJ4GnnQbgXV17lkhoN1tI6u1/view). Podobnie rozwiązania z zakresu najmu społecznego, w tym wprowadzone w 2021 do polskiego porządku prawnego społeczne agencje najmu (ustawa o niektórych formach popierania budownictwa mieszkaniowego) charakteryzują się skutecznością w poprawie jakości życia mieszkańców w różnych obszarach (w tym zatrudnienia) (por. R. Szarfenberg, Podsumowanie pilotażowego wdrożenia modelu Społecznej Agencji Najmu, online https://habitat.pl/files/san/Habitat_Poland-wnioski_koncowe_pilotaz_SAN-Warszawa_02.2020.pdf). Zatem konieczne jest wprowadzenie w ramach tego celu działań zapewniających zwiększenie dostępu do mieszkań z usługami.	Fundacja Habitat for Humanity Poland	WYJAŚNIENIE	Przy programowaniu FEŁ2027 przyjęto, że powinien to być dokument w dość ogólny sposób wskazujący kierunki wsparcia. Stopień szczegółowości może być odmienny dla różnych obszarów wsparcia z uwagi na odmienny charakter interwencji oraz wyniki późniejszych negocjacji z KE. Doprecyzowanie zapisów nastąpi na późniejszym etapie programowania dokumentów na okres 2021-2027 (w uszczegółowieniu programu, kryteriach). W ramach programu planuje się rozwój usług w zakresie mieszkalnictwa wspieranego i mieszkań chronionych. Obecne zapisy projektu FEŁ2027 nie wykluczają możliwości realizacji przedmiotowego wsparcia
30	2.1.1 WŁĄCZENIE I INTEGRACJA SPOŁECZNA	184	„Działania prozdrowotne obejmują również wsparcie społeczności lokalnych i organizacji pozarządowych w promowaniu zdrowego i aktywnego fizycznie trybu życia, związanego ze sportem masowym i rekreacją, co przyczynia się do zmniejszenia zjawiska chorób cywilizacyjnych”	zgodnie z treścią uwagi, zasadne jest wsparcie w ramach FEŁ organizacji pozarządowych, realizujących cele istotne z punktu widzenia zdrowia publicznego, co dodatkowo pogłębi zjawisko współpracy ze społecznościami lokalnymi, zwłaszcza na terenach wiejskich	Fundacja Innowacji dla Sportu VERDE	WYJAŚNIENIE	Zaproponowane przez Fundację działania tj. wsparcie organizacji pozarządowych realizujących projekty promocyjno-informacyjne w obszarze promowania zdrowia przewidziano do finansowania na poziomie krajowym. W ramach FEŁ2027 elementy profilaktyki zdrowotnej realizowane będą w ramach poszczególnych programów polityki zdrowotnej w CP4/CS (d) i (k)
31	2.1.1 KULTURA I TURYSTYKA	127	uzupełnienie planowanych typów przedsięwzięć o „wsparcie tworzenia i modernizacji małej i dużej infrastruktury sportowo-rekreacyjnej,	Rozmieszczenie obiektów infrastruktury sportowo-rekreacyjnej na obszarze województwa nie jest równomierne. Tymczasem, jak wiadomo, regularna	Fundacja Innowacji dla Sportu VERDE	WYJAŚNIENIE	Wsparcie infrastruktury sportowej oraz jej wyposażenia zostało przewidziane w ramach CP4, CS (ii) - wsparcie edukacyjnej infrastruktury towarzyszącej, w

			umożliwiającej aktywność fizyczną w bezpośrednim otoczeniu lokalnych społeczności”	aktywność ruchowa to sposób na lepsze, i zdrowsze życie współczesnego społeczeństwa. Dla prawidłowego rozwoju wszelkich form aktywności ruchowej społeczeństwa niezbędne jest zapewnienie odpowiednich warunków, w tym w zakresie małej infrastruktury. Ostatnie lata przyniosły znaczną poprawę dostępności do dużych obiektów sportowych, takich jak stadiony, boiska, baseny, aquaparki, itp., niemniej jednak wciąż potrzeba jest inwestycji o mniejszej skali, lecz pozwalających na regularną aktywność fizyczną w ramach sportu masowego lub amatorskiego, czy też nawet proste ćwiczenia fizyczne			tym infrastruktury sportowej lub jej wyposażenia. Ponadto planowane jest wsparcie infrastruktury rekreacyjnej w ramach CP4, CS (vi) oraz CP5, CS (i).
32	2.1.1 ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ PRZESTRZENNY	109	„Wspierany będzie rozwój infrastruktury turystycznej, w szczególności tworzącej piesze, rowerowe oraz wodne szlaki turystyczne, w tym szlaki tematyczne, tj. obiekty lub miejsca odwołujące się do walorów historycznych, kulturowych, przyrodniczych”: „Infrastruktura ta winna umożliwiać aktywne spędzanie wolnego czasu, łącząc wrażenia kulturowe i turystyczne z uprawianiem sportu i rekreacją fizyczną”	Kluczowy wydaje się zrównoważony dostęp do infrastruktury turystycznej, tj. taki, który umożliwia i priorytetyzuje wykorzystanie niskoemisyjnych form transportu w odniesieniu do użytkowników indywidualnych, a także oferuje możliwości rozwijania aktywności fizycznej i rekreacji	Fundacja Innowacji dla Sportu VERDE	WYJAŚNIENIE	Wsparcie infrastruktury sportowej oraz jej wyposażenia zostało przewidziane w ramach CP4, CS (ii) - wsparcie edukacyjnej infrastruktury towarzyszącej, w tym infrastruktury sportowej lub jej wyposażenia. Ponadto planowane jest wsparcie infrastruktury rekreacyjnej w ramach CP4, CS (vi) oraz CP5, CS (i).
33	2.1.1 TRANSPORT REGIONALNY	102	uzupełnienie następującego akapitu: „Wspierane mogą być także przedsięwzięcia dotyczące integracji różnych form transportu (podsystemów publicznego transportu zbiorowego oraz transportu indywidualnego) poprzez np. inwestycje z zakresu zintegrowanych węzłów przesiadkowych, systemów parkingów Park&Ride, Bike&Ride i Kiss&Ride, systemów bike sharing oraz infrastruktury rowerowej” o zapis: „Wspieranie transportu regionalnego zakładać będzie także integrację transportu nieemisyjnego (zwłaszcza rowerowego) z innymi elementami transportu zbiorowego, w tym szynowego”	zgodnie z treścią uwagi, a także w powiązaniu z uwagami zgłoszonymi wcześniej przez Fundację VERDE do str. 12 i 94 FEŁ	Fundacja Innowacji dla Sportu VERDE	WYJAŚNIENIE	Obecne zapisy FEŁ2027 przewidują działania z tego zakresu. W opisie priorytetu wskazane jest bowiem, że wsparciem zostaną objęte przedsięwzięcia dotyczące integracji różnych form transportu. Należy przez to rozumieć powiązanie m.in. transportu indywidualnego - pieszego i rowerowego z transportem publicznym np. z komunikacją autobusową czy kolejową.
34	2.1.1 MOBILNOŚĆ MIEJSKA	94	uzupełnienie przedostatniego akapitu o zapis: „Rozwój niezmotoryzowanego transportu indywidualnego wspierany będzie także poza obszarami miast, umożliwiając zarówno bezpieczne przemieszczanie się drogami publicznymi, jak i przejazdy multimodalne, z wykorzystaniem transportu publicznego dzięki umiejętnemu wpięciu infrastruktury rowerowej zwłaszcza w rozwiązania szynowe”.	Podkreślamy konieczność tworzenia multimodalnych rozwiązań w zakresie transportu, na równi stawiających ruch pieszego, rowerowy oraz transport miejski, które powinny rozwijać się w sposób synchroniczny i wzajemnie dopasowany.	Fundacja Innowacji dla Sportu VERDE	WYJAŚNIENIE	W priorytecie wsparcie skierowane będzie na przedsięwzięcia realizowane w miastach i ich obszarach funkcjonalnych, czyli terenach powiązanych z miastami, zlokalizowanych w ich bezpośrednim sąsiedztwie i nie mających często charakteru miejskiego. W ten sposób rozwój niezmotoryzowanego transportu indywidualnego w tym priorytecie wspierany będzie także poza obszarami miast. Finansowanie integracji różnych form transportu publicznego i indywidualnego, w tym infrastruktury rowerowej na obszarach pozamiejskich przewiduje priorytet obejmujący CS (ii)/CP3.
35	2.1.1 ZIELONY REGION	89	uzupełnienie zapisu: „Planuje się wsparcie w szczególności następujących typów przedsięwzięć: (...) inwestycje w zakresie zielonej i niebieskiej infrastruktury, w tym sprzyjających uprawieniu aktywności fizycznej oraz kontaktowi mieszkańców z przyrodą w sposób zrównoważony”	Istotne wydaje się nie tylko dbanie o potencjał terenów zielonych i niebieskich, ale także ich kształtowanie tak, aby były dostępne dla mieszkańców w sposób zrównoważony, lecz umożliwiający generowanie aktywności fizycznej, w tym dla seniorów	Fundacja Innowacji dla Sportu VERDE	WYJAŚNIENIE	W ramach CP2 CS (vii) przewidziano m.in. typy projektów dotyczące: - inwestycji w zakresie zielono-niebieskiej infrastruktury; - inwestycji mających na celu ograniczenie degradacji środowiska przyrodniczego w miejscach wypoczynku, na szlakach turystycznych, w tym projekty z zakresu tworzenia i odnowy szlaków turystycznych oraz promowanie form ochrony przyrody (np. platformy widokowe, ścieżki dydaktyczne wykorzystujące lokalne zasoby przyrodnicze). Sprzyjają one uprawianiu aktywności fizycznej oraz kontaktowi mieszkańców z przyrodą w sposób zrównoważony. Bardziej szczegółowe zapisy zostaną ujęte na dalszym etapie prac (w szczegółowym opisie priorytetów). Prezentowane w uwadze podejście wspiera również CP2 CS (iv) dotyczący adaptacji miast do zmian klimatu (wsparcie terenów zielonych na obszarach miejskich), CP4 CS (vi) - wsparcie infrastruktury służącej lub mającej służyć

							m.in. prowadzeniu działalności turystycznej, w tym inwestycji dotyczących turystycznych szlaków tematycznych, jak również CP5 CS (i) - inwestycje w infrastrukturę turystyczną, w szczególności tworzącą piesze, rowerowe, konne oraz wodne szlaki turystyczne.
36	2.1.1 ZIELONY REGION	74	uzupełnienie zapisu: „Planuje się wsparcie w szczególności następujących typów przedsięwzięć: (...) adaptacja miast do zmian klimatu, w tym poprzez zwiększanie powierzchni biologicznie czynnych, parków, i terenów zielonych”	Poświęcenie szczególnej uwagi terenom biologicznie czynnym wydaje się kluczowe w kontekście postępujących zmian klimatycznych, a także jakości życia mieszkańców. Zieleń odgrywa podstawową rolę w kształtowaniu jakości i stanu środowiska, zwłaszcza w mieście. Posiada ona zdolność do przeprowadzania wymiany gazowej w środowisku atmosferycznym, pozytywnie modyfikuje warunki klimatyczne, kształtuje stosunki ekologiczno-biocenotyczne a także wpływa korzystnie na stosunki wodne w glebie oraz na warunki hydrologiczne cieków powierzchniowych obszaru miasta. Tereny zielone, które są obszarami biologicznie czynnymi, a więc parki, lasy, zieleńce, ogrody, oraz przyuliczna zieleń ochronna w otoczeniu obiektów przemysłowych, wszelkie użytki rolne a także nieużytki pokryte zielenią stanowią powierzchnie przepuszczalne dla wód opadowych.	Fundacja Innowacji dla Sportu VERDE	WYJAŚNIENIE	Przy programowaniu FEŁ2027 przyjęto, że powinien to być dokument w dość ogólny sposób wskazujący kierunki wsparcia. Doprecyzowanie zapisów nastąpi na późniejszym etapie programowania dokumentów na okres 2021-2027 (w uszczegółowieniu programu, kryteriach, kwalifikowalności). Dodatkowo nie ma potrzeby uzupełniania zapisu o wskazane elementy, ponieważ mieszczą się one w zakresie wsparcia przewidzianym w adaptacji miast do zmian klimatu, co ujęto w opisie przedsięwzięć (wskazano, że wspierane będą m.in. zrównoważone systemy gospodarowania wodami opadowymi, zielono-niebieska infrastruktura, w tym odniesiono się do zwiększania powierzchni terenów zielonych i retencji wód opadowych).
37	2.1.1 INNOWACYJNE ŁÓDZKIE	39	uzupełnienie akapitu „Interwencja w zakresie powyższego celu jest możliwa wyłącznie, gdy realizuje działania wpisujące się w rozwój specjalizacji regionalnych, w tym wyłonienie nowych inteligentnych specjalizacji (jako element procesu przedsiębiorczego odkrywania)” o następujący zapis: „przy czym specjalizacje te winny mieć charakter nie tylko wertykalny (branżowy), ale i horyzontalny (interdyscyplinarny), łącząc aspekty ekonomiczne z socjalnymi, w tym jakością życia i kapitałem społeczno-kulturowym”.	Proponowane podejście wydaje się niezbędne z uwagi na zmianę modelu rozwoju społeczno-ekonomicznego, obserwowaną w ostatnich latach, determinowaną także zjawiskami globalnymi, takimi jak kryzys klimatyczny czy pandemia COVID-19. Polska i region łódzki, chcąc uniknąć tzw. pułapki średniego dochodu, powinny skupić się na innych niż tylko gospodarcze czynniki konkurencyjności	Fundacja Innowacji dla Sportu VERDE	WYJAŚNIENIE	Sposób, w jaki powinny być wybierane specjalizacje regionalne, jak i same specjalizacje, są określone w RSI LORIS 2030, a nie w programie FEŁ2027.
38	1. Strategia programu	36	uzupełnienie fragmentu „Kołami zamachowymi zrównoważonego rozwoju będą m.in. projekty z zakresu kultury, SPORTU i turystyki, bazujące na potencjale endogenicznym danego obszaru”	konieczność uzupełnienia katalogu czynników warunkujących zrównoważony rozwój o sport. Zwracamy przy tym uwagę, że w pierwotnej wersji FEŁ słowo "sport" pojawia się zaledwie dwukrotnie, co nie wydaje się być sytuacją odzwierciedlającą tendencje rozwojowe trzeciej dekady XXI wieku	Fundacja Innowacji dla Sportu VERDE	WYJAŚNIENIE	W Strategii programu FEŁ2027 dodano zapis: "Niski stopień aktywności fizycznej dzieci i młodzieży przyczynia się do problemów zdrowotnych i chorób cywilizacyjnych, dlatego zasadne są dalsze inwestycje w przyszłolną infrastrukturę sportową." W związku z powyższym wsparcie infrastruktury sportowej oraz jej wyposażenia zostało przewidziane w ramach CP4, CS (ii) - wsparcie edukacyjnej infrastruktury towarzyszącej, w tym infrastruktury sportowej lub jej wyposażenia. Ponadto planowane jest wsparcie infrastruktury rekreacyjnej w ramach CP4, CS (vi) oraz CP5, CS (i).
39	1. Strategia programu	34	uzupełnienie akapitu pod zdaniem „Duże potrzeby występują w tym zakresie zarówno w odniesieniu do opieki instytucjonalnej jak i środowiskowej” o zapis „Starzenie się społeczeństwa wymaga też generowania bezpiecznej infrastruktury sprzyjającej aktywności fizycznej seniorów”	poziom uczestnictwa seniorów w społeczeństwie, ich aktywny udział w życiu społecznym zależy nie tylko od zdrowia i zasobów ekonomicznych, ich pozycji w społeczeństwie, ale także od własnej aktywności edukacyjnej, kulturalnej i rekreacyjnej oraz całego splotu warunków, które umożliwiają i ułatwiają rozwijanie takiej aktywności	Fundacja Innowacji dla Sportu VERDE	WYJAŚNIENIE	Działania dotyczące wspierania aktywności fizycznej seniorów nie wpisują się w przedstawione w programie wsparcie obszaru zdrowia w CP4. Wsparcie infrastruktury rekreacyjnej planowane jest jednak w ramach CP4, CS (vi) oraz CP5, CS (i). Ponadto interwencja w ramach wsparcia procesów rewitalizacyjnych w CP5, CS (i) ukierunkowana będzie m.in. na dostosowywanie przestrzeni publicznych do potrzeb starzejącego się społeczeństwa. Zaznaczyć przy tym należy, że warunkiem horyzontalnym dla całego programu w ramach działań na rzecz zapewnienia równości, włączenia społecznego i niedyskryminacji będzie obowiązek zapewnienia dostępności wspieranej infrastruktury, m.in. poprzez zastosowanie zasad uniwersalnego projektowania.
40	1. Strategia programu	31	uzupełnienie akapitu „...oraz podniesienie jakości kształcenia, w tym kształcenie w obszarze kultury fizycznej”.	W Polsce i regionie obserwuje się od lat niski poziom kształcenia w zakresie kultury fizycznej, co zniechęca uczniów do uczestnictwa w lekcjach wf, m.in. na podstawie zwolnień lekarskich. Nauczyciele zbyt często skupiają się na	Fundacja Innowacji dla Sportu VERDE	UWZGLĘDNIONA	Zapis po zmianie: Dlatego wsparciem objęte zostaną zarówno przedsięwzięcia dotyczące opieki przedszkolnej, jak i kształcenia ogólnego, zawodowego i ustawicznego, które

				celach istniejących programów, które odznaczają się nadmiernie akcentowaną doraźnością, skupiającą się głównie na fizycznym usprawnianiu dzieci i młodzieży. Trzymając się tych zasad, nauczyciel często zaniedbuje dzieci mniej sprawne, które nie potrafią osiągnąć określonego wyniku sportowego. Dlatego też zostały zachwiane proporcje między kształceniem (fizycznym), a wychowaniem na korzyść tego pierwszego. Występujące dysproporcje wypaczają całkowicie idee wychowania fizycznego, wręcz tworzą z niego inną dziedzinę. Każdy nauczyciel wychowania fizycznego powinien być świadomy, zdawać sobie sprawę z roli, jaką na siebie przyjmuje i z zadań jakie niesie wychowanie fizyczne.			pozwolą na zniwelowanie różnic terytorialnych w regionie oraz podniesienie jakości kształcenia, w tym w obszarze kultury fizycznej.
41	1. Strategia programu	20	uzupełnienie katalogu wyzwań w obszarze kultury, turystyki i rewitalizacji o: „niewystarczający dostęp do infrastruktury sportowej i rekreacyjnej”	Region podejmuje działania w obszarze rozwoju tzw. małej infrastruktury sportowej, m.in. w ramach programu „Infrastruktura sportowa Plus”, jednakże wymagane są (na podstawie danych statystycznych oraz doświadczeń własnych Fundacji i jej partnerów) dalsze działania w tym zakresie. Należy też uznać, iż wprowadzenie bardziej zintegrowanego modelu zarządzania rozwojem wymienionych obszarów stanowi szansę dla podniesienia efektywności podejmowanych działań	Fundacja Innowacji dla Sportu VERDE	WYJAŚNIENIE	Wsparcie infrastruktury rekreacyjnej planowane jest w ramach CP4, CS (vi) oraz CP5, CS (i).Wsparcie infrastruktury sportowej oraz jej wyposażenia zostało przewidziane w ramach CP4, CS (ii) - wsparcie edukacyjnej infrastruktury towarzyszącej, w tym infrastruktury sportowej lub jej wyposażenia.
42	1. Strategia programu	18	uzupełnienie akapitu rozpoczynającego się od słów „Istotnym wyzwaniem dla regionu jest sytuacja zdrowotna mieszkańców, która jest najgorsza w skali kraju” o następujący zapis: „Jednym z kluczowych działań w obszarze zdrowia publicznego powinno być dbanie o ogólną kondycję fizyczną mieszkańców, determinowaną m.in. dostępem do infrastruktury sportowej i rekreacyjnej, terenów zielonych czy parków. Regularna aktywność fizyczna przyspiesza spalanie rezerw tłuszczu, pomaga walczyć ze zbędnymi kilogramami, utrzymać prawidłową masę ciała. Systematyczne ćwiczenia o umiarkowanej intensywności redukują ryzyko wystąpienia wielu chorób cywilizacyjnych, takich jak cukrzyca, nadciśnienie tętnicze, otyłość, zawał serca.”	znaczenie aktywności fizyczno-ruchowej ogółu mieszkańców dla zwalczania chorób cywilizacyjnych oraz podnoszenia ogólnego stanu jakości życia, zwłaszcza w dobie pandemii COVID-19	Fundacja Innowacji dla Sportu VERDE	WYJAŚNIENIE	Działania dotyczące wspierania aktywności fizycznej nie wpisują się w przedstawione w programie wsparcie obszaru zdrowia w CP4. Wsparcie infrastruktury rekreacyjnej planowane jest jednak w ramach CP4, CS (vi) oraz CP5, CS (i). Ponadto interwencja w ramach wsparcia procesów rewitalizacyjnych w CP5, CS (i) ukierunkowana będzie m.in. na dostosowywania przestrzeni publicznych do potrzeb starzejącego się społeczeństwa. Zaznaczyć przy tym należy, że warunkiem horyzontalnym dla całego programu w ramach działań na rzecz zapewnienia równości, włączenia społecznego i niedyskryminacji będzie obowiązek zapewnienia dostępności wspieranej infrastruktury, m.in. poprzez zastosowanie zasad uniwersalnego projektowania.
43	1. Strategia programu	14	uzupełnienie wyzwań strategicznych o zapis: „W obszarze edukacji głównymi wyzwaniami regionu są: (...) niski stopień aktywności fizycznej dzieci i młodzieży, przyczyniający się do problemów zdrowotnych i chorób cywilizacyjnych” Ponadto uzupełnienie części poświęconej wyzwaniom w obszarze edukacji o następujący zapis: „Światowa Organizacja Zdrowia podaje, że w ostatnich 20 latach na świecie kilkukrotnie wzrosła liczba dzieci z nadwagą: częstość występowania nadwagi i otyłości wśród dzieci i młodzieży w wieku 5-19 lat dramatycznie wzrosła z zaledwie 4% w 1975 r. do ponad 18% w 2019 r. Z kolei wg danych World Obesity Federation polskie dzieci tyją najszybciej w Europie, a do 2030 r. problem otyłości dotknie w naszym kraju prawie milion dzieci. Dlatego też wsparcie systemu edukacyjnego w walce z tym problemem jest	zgodnie z treścią proponowanych zapisów - podkreślenie znaczenia aktywności ruchowej i fizycznej dzieci i młodzieży dla zdrowej populacji	Fundacja Innowacji dla Sportu VERDE	WYJAŚNIENIE	Podkreślenie znaczenia aktywności ruchowej i fizycznej dzieci i młodzieży nastąpiło poprzez dodanie zapisów: "Niski stopień aktywności fizycznej dzieci i młodzieży przyczynia się do problemów zdrowotnych i chorób cywilizacyjnych, dlatego zasadne są dalsze inwestycje w przyszkolną infrastrukturę sportową". "Dlatego wsparciem objęte zostaną zarówno przedsięwzięcia dotyczące opieki przedszkolnej, jak i kształcenia ogólnego, zawodowego i ustawicznego, które pozwolą na zniwelowanie różnic terytorialnych w regionie oraz podniesienie jakości kształcenia, w tym w obszarze kultury fizycznej ".

			wyzwaniem na kolejną dekadę. Działania w tym obszarze prowadzone powinny być wielotorowo, w tym m.in. poprzez inwestycje w nowoczesną infrastrukturę sportową dla młodzieży, popra			
44	1. STRATEGIA PROGRAMU	12	uzupełnienie akapitu rozpoczynającego się od słów „Oprócz transportu publicznego, istotnym środkiem przemieszczania się na obszarach miast, uzupełniającym system komunikacji publicznej i alternatywnym sposobem przemieszczania się, stał się w ostatnich latach rower” o następujący zapis: „Rozwój infrastruktury rowerowej musi nastąpić również na obszarach poza dużymi ośrodkami miejskimi, umożliwiając wykorzystanie tego środka transportu zarówno do bezpiecznego przemieszczania się na linii miasto-wieś oraz wieś-wieś, jak również wplecenie systemu rowerowego do ogólnego systemu komunikacji publicznej, zwłaszcza kolejowej”.	Zdaniem Fundacji VERDE rozwój infrastruktury rowerowej nie powinien skupiać się wyłącznie na obszarach największych ośrodków miejskich	Fundacja Innowacji dla Sportu VERDE	WYJAŚNIENIE Ze względu na ograniczenia techniczne wynikające z rozporządzenia 2021/1060 (ograniczona ilość dostępnych znaków w systemie elektronicznym, przez który FEŁ2027 będzie przesyłany do Komisji Europejskiej) nie jest możliwe rozszerzenie opisu w tej części Programu. W aktualnym kształcie wykracza on znacząco poza dostępny limit, dlatego wymagać będzie dalszej korekty i ograniczenia treści. W związku z tym zapisy Strategii ukierunkowane będą na zaakcentowanie najważniejszych problemów i wyzwań stojących przed województwem. Nie oznacza to, że rozwój infrastruktury rowerowej poza dużymi ośrodkami miejskimi nie jest istotny dla rozwoju regionu. W FEŁ2027 przedsięwzięcia z tego z zakresu planowane są do realizacji w ramach odpowiednich priorytetów obejmujących CS (ii)/CP3, CS (vi)/CP4 i CS (i)/CP5.
45	1. STRATEGIA PROGRAMU	6	po akapicie rozpoczynającym się od słów „Ważnym czynnikiem, wpływającym na poprawę konkurencyjności przedsiębiorstw są również inwestycje w zasoby ludzkie” Proponuje się dodanie zapisu: „Inwestycje w zasoby ludzkie nie będą możliwe w trzeciej dekadzie XXI wieku bez poświęcenia stosownej uwagi kwestii jakości życia mieszkańców regionu łódzkiego. Doświadczenie pandemii COVID-19 wskazuje, iż jakość życia powinna być determinowana i rozumiana nie tylko przez pryzmat czynników ekonomicznych, ale także postrzegania bezpośredniego otoczenia w miejscu zamieszkania, więzi społecznych na poziomie lokalnym, dostępności kultury, a także kondycji psychofizycznej ludności. Dlatego też inwestycje w zasoby ludzkie winny w większym niż dotąd stopniu zwracać uwagę na te właśnie czynniki jako katalizatory generowania innowacji na styku świata gospodarczego i społecznego. Aktywność fizyczna jest jednym z czynników warunkujących zdrowie człowieka. Badania wskazują na pozytywny wpływ podejmowania regularnej	zgodnie z proponowaną treścią dodanego ustępu	Fundacja Innowacji dla Sportu VERDE	WYJAŚNIENIE Wskazane w uwadze elementy zostały ujęte w różnych częściach programu, odnoszących się m.in. do rewitalizacji, włączenia społecznego, kultury, rekreacji, zdrowia. Ze względu na ograniczenia techniczne wynikające z rozporządzenia 2021/1060 (ograniczona ilość dostępnych znaków w systemie elektronicznym, przez który FEŁ2027 będzie przesyłany do Komisji Europejskiej) nie jest możliwe rozszerzenie opisu w tej części Programu. Co więcej, nawet w aktualnym kształcie wykracza on znacząco poza dostępny limit, dlatego wymagać będzie dalszej korekty i ograniczenia treści. W związku z tym zapisy Strategii ukierunkowane będą na zaakcentowanie najważniejszych problemów i wyzwań stojących przed województwem.
46	2.1.1 WŁĄCZENIE I INTEGRACJA SPOŁECZNA 2.1.1.1. Cel szczegółowy (h) Wspieranie aktywnego włączenia społecznego w celu promowania równości szans, niedyskryminacji i aktywnego uczestnictwa, oraz zwiększanie zdolności do zatrudnienia, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji 2.1.1.1.2 Wskaźniki	175	Dot. wskaźników: Liczba osób pracujących po 24 miesiącach od uzyskania zatrudnienia w PES w ramach projektu (osoby) i Liczba miejsc pracy utworzonych w przedsiębiorstwach społecznych (osoby) Proponowana zmiana: Liczba miejsc pracy utworzonych w PES (osoby)	Wskaźniki nie są kompatybilne, ponieważ jeden z nich dotyczy PES, a drugi PS. Zaproponowano ujednoczenie. Wskaźnik Liczba osób pracujących po 24 miesiącach od uzyskania zatrudnienia w PES w ramach projektu (osoby) nie jest jasny. Czy dotyczy on osób, dla których utworzono miejsce pracy w ramach projektu i osoba ta nadal pracuje w podmiocie, który skorzystał z dotacji, czy dotyczy on osób, które pracują w dowolnym miejscu po 24 miesiącach od utworzenia dla nich miejsca pracy w podmiocie, który skorzystał z dotacji? Należy zauważyć, że jest to bardzo wymagający wskaźnik, ponieważ w przypadku celu szczegółowego (a) badana ma być sytuacja osób wyłącznie po opuszczeniu programu. Oczywiście, zapewnianie wysokiej jakości miejsc pracy jest w interesie ogółu, jednak w praktyce spotykamy się z sytuacjami, w których podmioty	Fundacja Instytut Spraw Obywatelskich prowadząca Ośrodek Wspierania Ekonomii Społecznej Centrum KLUCZ	WYJAŚNIENIE W FEŁ2027 wskaźniki pochodzą w pierwszej kolejności z rozporządzenia unijnego nr 2021/1058, w drugiej kolejności z opracowanej przez MFIPR Wspólnej Listy Wskaźników Kluczowych (WLWK) a ich nazwy nie podlegają modyfikacji. Przy programowaniu, czerpiąc z doświadczenia poprzednich perspektyw, dąży się do ograniczenia liczby wskaźników w samym programie - nie ma potrzeby aby każdy typ wsparcia był określony wskaźnikiem, a brak wskaźnika nie powinien być interpretowany jako brak wsparcia dla danego obszaru. Bardziej szczegółowe podejście do wskaźników planowane jest do zastosowania w dodatkowych dokumentach programowych (SzOP, wykaz wskaźników i ich definicji).

	Tabela 3: Wskaźniki rezultatu			nie są w stanie zatrudniać określonej liczby osób lub sami pracownicy rezygnują z pracy w danym podmiocie. Wskaźnik zdecydowanie wymaga doprecyzowania.			
47	2.1.1 WŁĄCZENIE I INTEGRACJA SPOŁECZNA 2.1.1.1. Cel szczegółowy (h)	171	Sformułowanie "Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej" pojawia się jeden raz na s. 171: Działania te realizowane będą przez akredytowane Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej (OWES).	OWESy nie są wyszczególnione jako Główne typy beneficjentów w celu szczegółowym h, gdzie jako beneficjentów wymienia się: wszystkie podmioty – z wyłączeniem osób fizycznych (nie dotyczy osób prowadzących działalność gospodarczą lub oświatową na podstawie przepisów odrębnych). Jednym z planowanych w celu szczegółowym (h) typów przedsięwzięć jest wsparcie dla sektora ekonomii społecznej. Zasadne jest zatem, również w świetle projektowanej ustawy o ES, która planuje podtrzymanie systemu akredytacji OWES, wyszczególnienie w grupie beneficjentów podmiotów prowadzących akredytowane OWES. Udzielanie specjalistycznego wsparcia sektorowi ES przez podmioty o odpowiednim doświadczeniu oraz potwierdzonej jakości oferowanych usług będzie gwarantować jego systematyczny rozwój.	Fundacja Instytut Spraw Obywatelskich prowadząca Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej Centrum KLUCZ	WYJAŚNIENIE	Z projektu FEŁ2027 usunięto katalog beneficjentów. Sugestie zawarte w uwadze będą przedmiotem analizy na dalszym etapie prac nad dokumentami programowymi na lata 2021-2027 (w tym Szczegółowym Opiszem Priorytetów).
48	2.1.1 WŁĄCZENIE I INTEGRACJA SPOŁECZNA 2.1.1.1. Cel szczegółowy (h) Wspieranie aktywnego włączenia społecznego w celu promowania równości szans, niedyskryminacji i aktywnego uczestnictwa, oraz zwiększanie zdolności do zatrudnienia, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji	170	Dot. fragmentu: W celu nabycia i rozwoju umiejętności wykorzystane będą zarówno programy oparte na instrumentach społecznych, zawodowych, edukacyjnych i zdrowotnych, jak i możliwości aktywizacji w podmiotach reintegracji społecznej tj. KIS, CIS, WTZ, ZAZ.- należy rozważyć dodanie "możliwość aktywizacji w podmiotach reintegracji społecznej [...] oraz przedsiębiorstwa społecznych".	Należy akcentować różnorodność sektora ekonomii społecznej, zarówno pod kątem branż, jak i form prawnych podmiotów. Dodatkowo - procedowana jest ustawa o ekonomii społecznej, która będzie regulowała na poziomie ogólnopolskim status przedsiębiorstwa społecznego. Warto więc rozważyć mówienie o aktywizacji zawodowej w sektorze ES w szerszym wymiarze, obejmującym podmioty ekonomii społecznej - w tym przedsiębiorstwa społeczne.	Fundacja Instytut Spraw Obywatelskich prowadząca Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej Centrum KLUCZ	WYJAŚNIENIE	Proces reintegracji osób zatrudnionych w PS będzie realizowany w ramach projektów podmiotów świadczących usługi wsparcia podmiotów ekonomii społecznej akredytowanych przez ministra właściwego ds. zabezpieczenia społecznego. Natomiast możliwość aktywizacji osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym w PS istnieje w ramach typu przedsięwzięcia programu obejmujące instrumenty aktywizacji społecznej, zawodowej, zdrowotnej i edukacyjnej.
49	2.1.1.1.1 Cel szczegółowy (iii) wspieranie włączenia społeczno-gospodarczego społeczności marginalizowanych, gospodarstw domowych o niskich dochodach oraz grup w niekorzystnej sytuacji, w tym osób o szczególnych potrzebach, dzięki zintegrowanym działaniom obejmującym usługi mieszkaniowe i usługi społeczne 2.1.1.1.1.1. Interwencje w ramach Funduszy	140	Proponowany zapis: Główne typy beneficjentów: - podmioty ekonomii społecznej zgodnie z par x ust x ustawy o ekonomii społecznej	W świetle nadchodzącej ustawy o ekonomii społecznej proponujemy uspołnienie nazewnictwa i wskazywanie PES jako beneficjentów projektów w ramach FEŁ2027 w oparciu o definicję zawartą w ustawie o ES	Fundacja Instytut Spraw Obywatelskich prowadząca Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej Centrum KLUCZ	WYJAŚNIENIE	Z treści projektu FEŁ2027 usunięto wykazy z typami beneficjentów. Sugestie zawarte w uwadze będą przedmiotem analizy na dalszym etapie prac nad dokumentami programowymi na lata 2021-2027 (w tym Szczegółowym Opiszem Priorytetów).
50	2.1.1.1.1 Cel szczegółowy (iii) wspieranie włączenia społeczno-gospodarczego społeczności marginalizowanych,	139	Dot. fragmentu: "Wsparcia wymaga również sektor ekonomii społecznej, który nie jest w regionie wystarczająco rozwinięty. W 2019 r. w województwie łódzkim działało 58 podmiotów reintegracji społecznej, a najpowszechniej występującym podmiotem reintegracyjnym były	Należy akcentować różnorodność sektora ekonomii społecznej, zarówno pod kątem branż, jak i form prawnych podmiotów. Dodatkowo - procedowana jest ustawa o ekonomii społecznej, która będzie regulowała na poziomie ogólnopolskim status przedsiębiorstwa społecznego. Warto więc rozważyć mówienie o tworzeniu miejsc pracy w	Fundacja Instytut Spraw Obywatelskich prowadząca Ośrodek Wsparcia Ekonomii	WYJAŚNIENIE	Cytowany fragment odnosi się do wsparcia w ramach EFRR, w ramach którego nacisk położony został na wsparcie podmiotów reintegracyjnych. Niemniej działania w obszarze rozwoju ekonomii społecznej będą finansowane także w ramach EFS+ w CS (h) i skoncentrowane będą głównie na bezpośrednim wsparciu przedsiębiorstw społecznych (PS) służącemu tworzeniu nowych i utrzymaniu istniejących miejsc pracy.

	gospodarstw domowych o niskich dochodach oraz grup w niekorzystnej sytuacji, w tym osób o szczególnych potrzebach, dzięki zintegrowanym działaniom obejmującym usługi mieszkaniowe i usługi społeczne 2.1.1.1.1. Interwencje w ramach Funduszy		warsztaty terapii zajęciowej. Z uwagi na kluczową rolę we wspieraniu integracji społecznej osób ubogich i narażonych na wykluczenie społeczne konieczne jest dalsze wspieranie podmiotów, które realizują formy pomocy w zakresie usług aktywnej reintegracji społecznej i zawodowej osób takich jak CIS, KIS, ZAZ czy WTZ." - Należy stawiać na harmonijny rozwój sektora ekonomii społecznej, na który poza podmiotami reintegracyjnymi składają się również fundacje, stowarzyszenia, spółdzielnie socjalnej, spółki z o.o.. not for profit. Te podmioty mogą stawać się pracodawcami i w ten sposób prowadzić rzeczywiście aktywną reintegrację społeczną czy zawodową.	sektorze ES w szerszym wymiarze, obejmującym podmioty ekonomii społecznej - w tym przedsiębiorstwa społeczne.	Społecznej Centrum KLUCZ		
51	1. STRATEGIA PROGRAMU: GŁÓWNE WYZWANIA W ZAKRESIE ROZWOJU ORAZ DZIAŁANIA PODEJMOWANE W RAMACH POLITYKI	17	Dot. fragmentu: Sektor ekonomii społecznej w województwie łódzkim rozwija się bardzo powoli i funkcjonuje w nim relatywnie mało podmiotów ekonomii społecznej (PES).	na jakiej podstawie zostało oparte to stwierdzenie?	Fundacja Instytut Spraw Obywatelskich prowadząca Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej Centrum KLUCZ	WYJAŚNIENIE	Cytat pochodzi z dokumentu "Stan ekonomii społecznej w regionie łódzkim w roku 2017", niemniej jednak ze względu na ograniczenia techniczne wynikające z rozporządzenia 2021/1060 (ograniczona ilość dostępnych znaków w systemie elektronicznym, przez który FEŁ2027 będzie przesyłany do Komisji Europejskiej) usunięto treść w tej części Programu.
52	1. STRATEGIA PROGRAMU: GŁÓWNE WYZWANIA W ZAKRESIE ROZWOJU ORAZ DZIAŁANIA PODEJMOWANE W RAMACH POLITYKI	17	Dot. fragmentu Zgodnie z danymi RCPS w Łodzi w województwie łódzkim w 2019 roku funkcjonowało zaledwie 7 zakładów aktywności zawodowej, z czego 5 zlokalizowanych było na terenie Łodzi, 1 w powiecie wierszowskim i 1 w powiecie rawskim. Stan ten utrzymuje się od roku 2018, kiedy to w województwie utworzony został jeden dodatkowy zakład aktywności zawodowej. - dane te są nieaktualne, obecnie w woj. łódzkim działa 9 ZAZów (pominięto ZAZy działające w pow. łowickim i skierniewickim)	należy przedstawić aktualne dane. Niestety, z obserwacji wynika, że rejestr łódzkiego Urzędu Wojewódzkiego jest nieaktualny, niemniej danymi aktualnymi dysponują pracownicy RCPS w Łodzi zaangażowani w realizację projektu „Koordynacja i rozwój ekonomii społecznej w województwie łódzkim”.	Fundacja Instytut Spraw Obywatelskich prowadząca Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej Centrum KLUCZ	UWZGLĘDNIONA	Dane były wskazane za publikacją RCPS: "Ocena zasobów pomocy społecznej województwa łódzkiego za rok 2019". Zaktualizowano treść za publikacją RCPS "Ocena zasobów pomocy społecznej województwa łódzkiego za rok 2020", gdzie podano liczbę 8 ZAZ funkcjonujących w regionie. Z uwagi na ograniczoną liczbę znaków, opis przeniesiono do Tabeli 1.
53	1. STRATEGIA PROGRAMU: GŁÓWNE WYZWANIA W ZAKRESIE ROZWOJU ORAZ DZIAŁANIA PODEJMOWANE W RAMACH POLITYKI	17	Dot. fragmentu: "Wzmocnienie sektora ekonomii społecznej powinno w szczególności prowadzić do koncentracji tego sektora na realizacji usług społecznych użyteczności publicznej na rzecz osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym" - Rola sektora ekonomii społecznej jest dużo większa, niż tylko realizacja usług użyteczności publicznej. Podmioty ekonomii społecznej zapewniają realizację różnorodnych usług w społecznościach lokalnych (usługi edukacyjne, oświatowe, kulturalne, gastronomiczne, budowlane, itd.). Powinno się kłaść nacisk na wspieranie ich potencjału do zatrudniania osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym oraz do tworzenia nowych miejsc pracy w ogóle.	Wyzwaniem związanym z realizacją usług społecznych użyteczności publicznej jest fakt, że w dużej mierze nie są one finansowane przy odbiorcy ostatecznego, a ze środków zewnętrznych, Należy zatem rozważyć podział środków gwarantujący dostęp do nich lokalnie działającym PES	Fundacja Instytut Spraw Obywatelskich prowadząca Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej Centrum KLUCZ	WYJAŚNIENIE	W projekcie FEŁ2027 zaplanowano szerokie wsparcie dla sektora ekonomii społecznej. W ramach EFRR w celu szczegółowym (iii) w CP4 zaplanowano wsparcie infrastruktury takich podmiotów. W ramach EFS+ działania w obszarze rozwoju ekonomii społecznej finansowane w CS (h) będą skoncentrowane głównie na bezpośrednim wsparciu przedsiębiorstw społecznych (PS) służącemu tworzeniu nowych i utrzymaniu istniejących miejsc pracy. Oprócz bezzwrotnych środków finansowych na utworzenie i utrzymanie miejsc pracy realizowane będą także usługi wspierające rozwój podmiotów ekonomii społecznej (PES) jak i PS głównie za pośrednictwem BUR.
54	1. STRATEGIA PROGRAMU: GŁÓWNE WYZWANIA W ZAKRESIE ROZWOJU ORAZ DZIAŁANIA PODEJMOWANE W RAMACH POLITYKI	17	Dot. fragmentu: Sektor ekonomii społecznej w regionie nie jest jednak wystarczająco rozwinięty, a województwo łódzkie należy do województw o najniższym w kraju (14. miejsce) nasyceniu podmiotami reintegracji społecznej (WTZ, ZAZ, CIS, KIS) w stosunku do liczby ludności."	Cytowany fragment zawęża określenie ES wyłącznie do podmiotów reintegracyjnych. Należy akcentować różnorodność sektora ekonomii społecznej, zarówno pod kątem branż, jak i form prawnych podmiotów. Należy wykorzystać do opisu sektora również inne wskaźniki, np. liczbę organizacji pozarządowych w stosunku do liczby ludności (wskaźniki wykorzystane w Strategii Rozwoju Wł).	Fundacja Instytut Spraw Obywatelskich prowadząca Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej Centrum KLUCZ	WYJAŚNIENIE	Z uwagi na kluczową rolę we wspieraniu integracji społecznej osób ubogich i narażonych na wykluczenie społeczne, wsparcie w ramach EFRR zostanie skoncentrowane na podmiotach, które realizują formy pomocy w zakresie usług aktywnej reintegracji społecznej i zawodowej takich jak CIS, KIS, ZAZ czy WTZ. W programie nie wykluczono jednak możliwości wsparcia innych podmiotów sektora ekonomii społecznej - interwencję w tym zakresie zaplanowano w ramach celu szczegółowego (h), współfinansowanego z EFS+.

55	2.1.1 KULTURA I TURYSTYKA 2.1.1.1 Cel szczegółowy (vi) wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych	116	Zmiana tytułu na „2.1.1 KULTURA, TURYSTYKA, REKREACJA I SPORT 2.1.1.1 Cel szczegółowy (vi) wzmacnianie roli kultury, zrównoważonej turystyki, rekreacji i sportu w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych”. uwzględnienie w zakresie celu również działań związanych z rekreacją i sportem. Zgodnie z zapisami Strategii Województwa Łódzkiego 2030 jest to jedna z dziedzin w ramach której możliwa będzie realizacja projektu w ramach MOF. uwzględnienie w typach projektów również rekreacji i sportu np. - „wsparcie infrastruktury służącej prowadzeniu działalności kulturalnej, turystycznej, rekreacyjnej i sportowej w tym inwestycje dotyczące turystycznych szlaków tematycznych” - inwestycje dotyczące nieruchomości zabytkowych, niewchodzących w zasób instytucji kultury, w celu zachowania pełnionych funkcji kulturalnych lub nadania im takich funkcji; - wsparcie rozwoju międzysektorowej współpracy w zakresie kultury, turystyki, rekreacji i sportu oraz tworzenia (..)	Dostosowanie zapisów dokumentu Fundusze Europejskiego dla Łódzkiego 2027 do treści Strategii Województwa Łódzkiego 2030 Szczególny nacisk kładziemy na kwestię ujęcia dziedziny sportu i rekreacji w działaniach zaplanowanych w części dotyczącej kultury, turystyki - zgodnie z zapisami Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030. Zapotrzebowania na wielopokoleniową infrastrukturę sportowo - rekreacyjną wynika z kilku powodów: - zmiana trybu życia i promocja zdrowego trybu życia powoduje zwiększone zapotrzebowanie na aktywność fizyczną we wszystkich grupach wiekowych - dotyczy to zarówno aktywności indywidualnej, jak i grupowej - w związku z powyższym przygotowanie oferty w postaci obiektów sportowo - rekreacyjnych dostępnych nie tylko do profesjonalnego uprawiania sportu, ale też oferujących możliwość realizacji aktywności sportowej w szerokim wachlarzu możliwości dla indywidualnych użytkowników i grup nieprofesjonalnych jest wyjściem naprzeciw istniejącym potrzebom społecznym; - w obliczu epidemii Sars-cov-2 doszło do zmiany w zakresie sposobu spędzania wolnego czasu - aktywność realizowana na zewnątrz, o bardziej indywidualnym charakterze stała się koniecznością, ale też coraz częstszym wyborem/ preferencją dla wielu mieszkańców - możliwość zaoferowania infrastruktury sportowo - rekreacyjnej byłaby odpowiedzią na to zapotrzebowanie; - dane dotyczące stanu zdrowia Polaków niestety pokazują niepokojącą tendencję do jego pogarszania się w niemal wszystkich grupach wiekowych. Zapewnianie publicznej infrastruktury umożliwiającej uprawianie sportu i rekreację winno być priorytetowym zadaniem władz publicznych, po to by upowszechnić zdrowy tryb życia wśród mieszkańców zwłaszcza w mniejszych miastach i gminach, gdzie brakuje bogatej oferty podmiotów niepublicznych oferujących tego typu aktywności.	Gmina Łask	WYJAŚNIENIE	Nazwy celów szczegółowych zostały określone w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1058 z dnia 24 czerwca 2021 r. i nie podlegają zmianom w ramach konsultacji FEŁ2027. Wsparcie infrastruktury sportowej oraz jej wyposażenia zostało przewidziane w ramach CP4, CS (ii) - wsparcie edukacyjnej infrastruktury towarzyszącej, w tym infrastruktury sportowej lub jej wyposażenia. Ponadto planowane jest wsparcie infrastruktury rekreacyjnej w ramach CP4, CS (vi) oraz CP5, CS (i).
56	Strategia programu – główne wyzwania – część dotycząca obszaru środowiska. Cel szczegółowy (IV) Wspieranie przystosowania się do zmian klimatu i zapobiegania ryzyku związanemu z klęskami żywiołowymi i katastrofami, a także odporności, z uwzględnieniem podejścia ekosystemowego.	10	Do zdania cyt. „Dlatego też w ramach interwencji zaplanowano m.in. inwestycje w zakresie małej retencji” – prosimy o dodanie sformułowania „w tym wielofunkcyjnych zbiorników retencyjnych” Str. – 74 do typów przedsięwzięć prosimy o dopisanie w typie cyt. „- inwestycje w zakresie małej retencji, w tym retencji naturalnej oraz wielofunkcyjnych zbiorników retencyjnych.” Czy definicja małej retencji przyjęta w dokumencie wynika z definicji GUS cyt.: "Budowle i urządzenia służące zatrzymaniu jak największej ilości wody w jej powierzchniowym i przypowierzchniowym obiegu. Są to: sztuczne zbiorniki wodne o pojemności do 5 mln metrów sześciennych, stawy rybne, samodzielne budowle piętrzące i ujęcia wody, inne budowle piętrzące wodę lub transportujące wodę."	Zgodnie z celem 3.3 Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030 w celu przeciwdziałania skutkom suszy i zmniejszenia niedoboru wody zaplanowane są działania związane z budową małych i średnich obiektów retencjonujących wody (w tym wielofunkcyjnych zbiorników retencyjnych). Dlatego też w celu doprecyzowania prosimy o dopisanie ww. sformułowania.	Gmina Łask	WYJAŚNIENIE	Przy programowaniu FEŁ2027 przyjęto, że powinien to być dokument w dość ogólny sposób wskazujący kierunki wsparcia. Doprecyzowanie zapisów, ich zdefiniowanie lub ewentualne zawężenie zakresu wsparcia nastąpi na późniejszym etapie programowania dokumentów na okres 2021-2027 (w uszczegółowieniu programu, kryteriach, kwalifikowalności). Ponadto odnosząc się do pojęcia małej retencji nie wynika ono z przytoczonej definicji, a mając na uwadze powyższe, definicje zostaną ujęte na późniejszym etapie programowania dokumentów na okres 2021-2027 (m.in. podczas prac nad szczegółowym opisem priorytetów).
57	Strategia programu – główne wyzwania – część dotycząca obszaru środowiska.	10	Pominięcie w analizie obszarów obejmujących gospodarkę wodno-ściekową zlokalizowaną na obszarach wiejskich i wiejsko-miejskich. Wspomniane jedynie wsparcie dot. aglomeracji	Biorąc pod uwagę informacje zamieszczone w projekcie Projektu Strategicznego Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023 - 2027, iż inwestycje zlokalizowane na obszarach wiejskich i wiejsko-miejskich realizowane winny być w	Gmina Łask	WYJAŚNIENIE	W ramach Celu szczegółowego (v) Wspieranie dostępu do wody oraz zrównoważonej gospodarki wodnej, zgodnie z Projektem Umowy Partnerstwa dla realizacji Polityki Spójności 2021-2027 w Polsce, wspierany będzie rozwój infrastruktury kanalizacyjnej oraz oczyszczania ścieków komunalnych, w tym

	Cel szczegółowy (V) wspieranie dostępu do wody oraz zrównoważonej gospodarki wodnej		ściekowych. Propozycja poprawy - Rozszerzenie priorytetu dot. gospodarki-wodno- ściekowej na obszary poza aglomeracyjne z uwzględnieniem obszarów wiejskich.	ramach PROW 2014-2020 w okresie przejściowym oraz w ramach Polityki Spójności, Krajowego programu Odbudowy i środków krajowych, brak w dok. Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2027 dofinansowania inwestycji w gospodarkę wodno-ściekową poniżej 2 tys. RLM, tj. uwzględniających obszary wykluczone z WPR.			budowa lub przebudowa oczyszczalni ścieków zgodnie z priorytetami Krajowego Programu Oczyszczania Ścieków Komunalnych (KPOŚK). Natomiast zgodnie z linią demarkacyjną, określającą podział interwencji między programy krajowe i regionalne, na poziomie regionalnym planuje się wsparcie inwestycji w aglomeracjach 2-10 tys. RLM. W nawiązaniu do powyższego w ramach celu szczegółowego nie jest możliwe rozszerzenie wsparcia w zakresie sieci kanalizacyjnych i oczyszczalni ścieków na obszarach pozaaglomeracyjnych.
58	1.1.Strategia programu – główne wyzwania – część dotycząca obszaru edukacji. 1.2 Cel szczegółowy (II) Poprawa równego dostępu do wysokiej jakości usług sprzyjających włączeniu społecznemu w zakresie kształcenia, szkolenia i uczenia się przez całe życie poprzez rozwój [...]	14	- dodatkowo do listy głównych wyzwań : • niewystarczająca infrastruktura sportowa, • niedostateczne dostosowanie infrastruktury edukacyjnej dla potrzeb osób niepełnosprawnych. - brak analizy problemów z dostępnością niezależnej infrastruktury sportowej przy obiektach edukacyjnych oraz niedostosowania infrastruktury edukacyjnej dla potrzeb osób niepełnosprawnych. Prosimy o zmianę treści akapitu 3 na str. 132 cyt. „Priorytetem będzie wzrost dostępności edukacji przedszkolnej dla dzieci z niepełnosprawnością w celu zwiększenia ich szans edukacyjnych, rozwojowych i przeciwdziałanie wykluczeniu” na „Priorytetem będzie wzrost dostępności edukacji przedszkolnej i szkolnej dla dzieci z niepełnosprawnością w celu zwiększenia ich szans edukacyjnych, rozwojowych i przeciwdziałanie wykluczeniu” 1.2.2 Prosimy o dodanie do listy typów projektów wymienionych na stronie 133: • Dostosowanie infrastruktury edukacyjnej do potrzeb osób niepełnosprawnych, • Wsparcie budowy i rozbudowy infrastruktury sport	Zgodnie z zapisami niniejszego punktu (str. 132) priorytetem będzie wzrost dostępności edukacji dla dzieci niepełnosprawnych, aby mogło to mieć miejsce konieczne jest niejednokrotnie dostosowanie infrastruktury edukacyjnej dla dzieci z niepełnosprawnościami a nie tylko podstawy programowej czy oferty edukacyjnej. Dlatego tak istotnym jest aby umożliwić przedszkolom i szkołom realizację inwestycji ukierunkowanych na dostosowanie obiektów edukacyjnych dla potrzeb dzieci niepełnosprawnych. Analogicznie problem ma się w przypadku infrastruktury sportowej przyszkolnej. W dobie pandemii Sars-cov-2 niezwykle istotnym jest istnienie i korzystanie przez dzieci z różnorodnej infrastruktury sportowej, której budowa/rozbudowa niekoniecznie musi być jedynie elementem szerszego przedsięwzięcia, a mogłaby być samodzielnym działaniem.	Gmina Łask	CZĘŚCIOWO UWZGLĘDNIIONA	Ze względu na ograniczenia techniczne wynikające z rozporządzenia 2021/1060 (ograniczona ilość dostępnych znaków w systemie elektronicznym, przez który FEŁ2027 będzie przesyłany do Komisji Europejskiej) zrezygnowano z enumeratywnego wskazywania wyzwań regionu. Aby uniknąć wątpliwości interpretacyjnych w ramach CP4/CS(ii) uzupełniono zapisy o typ przedsięwzięcia, odnoszący się do wsparcia edukacyjnej infrastruktury towarzyszącej, w ramach której możliwe jest wsparcie także infrastruktury sportowej. Uzupełniono także zapisy FEŁ2027 w tym zakresie o wymogi wynikające z projektu Umowy Partnerstwa.
59	1.1.Strategia programu – główne wyzwania – część dotycząca obszaru kultury, turystyki i rewitalizacji .	20	- do obszaru turystyki i rewitalizacji dodać „rekreacja i sport” - wyodrębnić obszar rewitalizacji jako samodzielny, wieloaspektowy, tym bardziej, że obszar kultury i turystyki jest w odrębnym priorytecie.- Prosimy o wydzielenie głównych wyzwań wskazanych na stronie 20 odrębnie dla każdej z dziedzin tj. kultury, turystyki i rewitalizacji. Prosimy o dodanie do głównych wyzwań tiretu pn. „Zły stan techniczny infrastruktury obiektów działających w obszarze kultury, turystyki, rekreacji i sportu”- tak aby umożliwić działania na jak największym katalogu instytucji, np. bibliotek, domów ludowych, świetlic wiejskich, targowisk itp. Prosimy o ponowne przeanalizowanie treści diagnozy w zakresie kultury pod kątem obszarów wiejskich i miejsko- wiejskich. Przełożenie opisanej diagnozy na obszary wiejskie jest nieadekwatna ze względu na inną specyfikę i problemy tych obszarów. Prosimy o rozszerzenie obszaru turystyki nie można analizować jej tylko jednoaspektowo.	Uzasadnienia umieszczone są w treści uwag. Szczególny nacisk kładziemy na kwestię ujęcia dziedziny sportu i rekreacji w działaniach zaplanowanych w części dotyczącej kultury, turystyki i rewitalizacji - zgodnie z zapisami Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030. Zapotrzebowania na wielopokoleniową infrastrukturę sportowo - rekreacyjną wynika z kilku powodów: - zmiana trybu życia i promocja zdrowego trybu życia powoduje zwiększone zapotrzebowanie na aktywność fizyczną we wszystkich grupach wiekowych - dotyczy to zarówno aktywności indywidualnej, jak i grupowej - w związku z powyższym przygotowanie oferty w postaci obiektów sportowo - rekreacyjnych dostępnych nie tylko do profesjonalnego uprawiania sportu, ale też oferujących możliwość realizacji aktywności sportowej w szerokim wachlarzu możliwości dla indywidualnych użytkowników i grup nieprofesjonalnych jest wyjściem naprzeciw istniejącym potrzebom społecznym; - w obliczu epidemii Sars-cov-2 doszło do zmiany w zakresie sposobu spędzania wolnego czasu - aktywność realizowana na zewnątrz, o bardziej indywidualnym charakterze stała się koniecznością, ale też coraz częstszym wyborem/ preferencją dla wielu mieszkańców - możliwość zaoferowania infrastruktury sportowo - rekreacyjnej byłaby odpowiedzią na to zapotrzebowanie; - dane dotyczące stanu zdrowia Polaków niestety pokazują niepokojącą tendencję do jego pogarszania się w niemal	Gmina Łask	WYJAŚNIENIE	Wsparcie infrastruktury sportowej oraz jej wyposażenia zostało przewidziane w ramach CP4, CS (ii) - wsparcie edukacyjnej infrastruktury towarzyszącej, w tym infrastruktury sportowej lub jej wyposażenia. Ponadto planowane jest wsparcie infrastruktury rekreacyjnej w ramach CP4, CS (vi) oraz CP5, CS (i). Ujęcie kultury i turystyki w ramach odrębnego priorytetu jest wynikiem wydzielenia celu szczegółowego (vi) w ramach Celu polityki 4, co wynika z art. 3 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1058 z dnia 24 czerwca 2021 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Funduszu Spójności, określającego układ celów szczegółowych EFRR i Funduszu Spójności. Rewitalizacja nie została wskazana w ramach osobnego celu, jednak możliwe jest jej wsparcie w CP 5. Nie wyklucza się jednak wyodrębnienia osobnego działania służącego wsparciu rewitalizacji na dalszym etapie programowania (w ramach Szczegółowego Opisu Priorytetów). Główne wyzwania regionu zostały opracowane na podstawie SRWŁ2030. Obecne zapisy programu FEŁ2027 umożliwiają podjęcie szerokiego zakresu interwencji w odniesieniu do infrastruktury turystycznej, infrastruktury rekreacyjnej oraz infrastruktury kultury. Ponadto biorąc pod uwagę ograniczoną liczbę znaków w części strategicznej programu nie ma możliwości tak szczegółowego ujęcia oraz opisanie wszystkich wskazanych obszarów interwencji.

				wszystkich grupach wiekowych. Zapewnianie publicznej infrastruktury umożliwiającej uprawianie sportu i rekreację winno być priorytetowym zadaniem władz publicznych, po to by upowszechnić zdrowy tryb życia wśród mieszkańców zwłaszcza w mniejszych miastach i gminach, gdzie brakuje bogatej oferty podmiotów niepublicznych oferujących tego typu aktywności.			
60	Uwagi ogólne do dokumentu	1	<p>- poprawa numeracji rozdziałów i podrozdziałów</p> <p>- Rozdz. 1 – brak obszaru społecznego w analizie;</p> <p>- Brak ujęcia w dokumencie obszaru dotyczącego rozwoju rekreacji i sportu. Prosimy o dodanie ww. obszaru do priorytetów i celów.</p> <p>- brak wyodrębnienia części dot. Miejskich Obszarów Funkcjonalnych i projektów indywidualnych. Obecnie z treści dokumentu nie wynika, która jego część i priorytety dotyczą, której ścieżki realizacji projektów (MOF czy indywidualne)</p> <p>- Z analizy obszarów wymienionych w rozdziale 1 oraz wyodrębnionych głównych wyznań nie wynikają priorytety wymienione w rozdziale 2 dokumentu – Prosimy o ponowne przeanalizowanie treści diagnozy pod kątem zaplanowanych działań priorytetowych.</p> <p>- Rozdział 2 Priorytety – Prosimy o ponowne przeanalizowanie określonych typów projektu w odniesieniu do priorytetów i problemów opisanych przed wyliczeniem typów, w wielu przypadkach są one nieadekwatne.</p>	Zgodnie z zasadami sporządzania strategii i programów z diagnozy problemów powinny wynikać założone do zrealizowania cele i priorytety. Dokument Fundusze Europejskiego dla Łódzkiego 2027 powinien być spójny z zapisami Strategii Województwa Łódzkiego 2030	Gmina Łask	CZĘŚCIOWO UWZGLĘDNIONA	<p>- Numeracja została skorygowana.</p> <p>- Uwaga niejasna, obszar społeczny jest opisany w części strategicznej.</p> <p>- Wsparcie infrastruktury sportowej oraz jej wyposażenia zostało przewidziane w ramach CP4, CS (ii) - wsparcie edukacyjnej infrastruktury towarzyszącej, w tym infrastruktury sportowej lub jej wyposażenia. Ponadto planowane jest wsparcie infrastruktury rekreacyjnej w ramach CP4, CS (vi) oraz CP5, CS (i).</p> <p>- Zgodnie ze wzorem programu informacje dotyczące wykorzystania narzędzi terytorialnych zawarte są w opisie poszczególnych celów szczegółowych. W związku z powyższym oraz biorąc pod uwagę ograniczoną liczbę znaków, w części strategicznej programu nie przewiduje się powielania informacji w tym zakresie.</p> <p>- Zbyt ogólne ujęcie części uwagi uniemożliwia odniesienie się do jej treści. Niemniej jednak poszczególne części dokumentu zostały ponownie przeanalizowane.</p>
61	2.1.1.1.1 Cel szczegółowy (ii) Rozwój i udoskonalenie zrównoważonej, odpornej na zmiany klimatu, inteligentnej i intermodalnej mobilności na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym, w tym poprawę dostępu do TEN-T oraz mobilności transgranicznej.	101	„Interwencja dotycząca dróg lokalnych ograniczona zostanie do tzw. inwestycji o charakterze dostępowym” – zapis jest dyskryminujący dla gminy.	Jest potrzeba wybudowania ok. 25 km dróg lokalnych, które nie są inwestycjami o charakterze dostępowym zgodnie z przypisem nr 22 ze str. 101. Programy rządowe tj. RFRD są niewystarczające. Jest realna potrzeba budowy dróg lokalnych a bez wsparcia z zewnątrz, gminie trudno samodzielnie budować drogi, które są niezbędne do prawidłowego skomunikowania mieszkańców gminy z pozostałą częścią regionu. Bez ukończenia budowy dróg na terenie gminy, nie będzie akceptacji społeczeństwa na inne, bardziej „ekologiczne” inwestycje realizowane ze wsparciem środków unijnych. Brak dróg to podstawowy problem gminy.	Gmina Miasta Głowno, ul. Młynarska 15, 95-015 Głowno	WYJAŚNIENIE	Warunki wspierania dróg lokalnych zawarte w projekcie FEŁ2027 wynikają z zapisów projektu Umowy Partnerstwa i stanowiska Komisji Europejskiej. Priorytetem finansowania w perspektywie 2021-2027 mają być drogi znajdujące się w sieci TEN-T (wspierane z poziomu krajowego). Pozostałe drogi mogą być realizowane, o ile spełniają określone warunki, które w przypadku dróg lokalnych zostały sformułowane w projekcie UP.
62	2.1.1.1.1 Cel szczegółowy (viii) Wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej jako elementu transformacji w kierunku gospodarki zero emisyjnej.	95	zabrakło wprost wpisania inwestycji polegających na budowie ścieżek rowerowych.	Jeżeli chcemy promować poruszanie się m.in. rowerami, to należy zapewnić możliwość budowy bezpiecznych ścieżek rowerowych. Należy zapewnić taką możliwość wprost, bez dodatkowych obostrzeń.	Gmina Miasta Głowno, ul. Młynarska 15, 95-015 Głowno	WYJAŚNIENIE	W typach przedsięwzięć priorytetu wpisano ogólnie inwestycje z zakresu niezmotoryzowanego transportu indywidualnego. Ich rozumienie wskazano w opisie priorytetu (s. 94, przedostatni akapit FEŁ2027 w wersji z sierpnia 2021 r.), który przewiduje działania skierowane na wsparcie niezmotoryzowanego transportu indywidualnego, dotyczące m.in. infrastruktury niezbędnej do korzystania z form indywidualnej mobilności aktywnej, w tym ruchu pieszego i rowerowego (np. drogi rowerowe). Doprecyzowanie typów przedsięwzięć nastąpi na poziomie Szczegółowego Opisu Priorytetów FEŁ2027.
63	2.1.1.1.1 Cel szczegółowy (v) Wspieranie dostępu do wody oraz zrównoważonej gospodarki wodnej	79	Przewidziano, że wspierane będą inwestycje w aglomeracjach od 2 tys. do poniżej 10 tys. RLM. Należy zwiększyć tę liczbę do 20 tys. RLM.	Zapis w obecnej formie zamyka Gminie Miasta Głowno (oraz podobnym JST) możliwość ewentualnego startowania w jakimkolwiek naborze zw. z gospodarką wodno-ściekową.	Gmina Miasta Głowno, ul. Młynarska 15, 95-015 Głowno	WYJAŚNIENIE	Zgodnie z linią demarkacyjną, określającą podział interwencji między programy krajowe i regionalne, aglomeracje powyżej 10 tys. RLM planuje się wspierać z poziomu krajowego.
64	2.1.1.1.1 Cel szczegółowy (iv) Wspieranie przystosowania się do	74	należy uzupełnić wspieranie następujących typów przedsięwzięć o inwestycje dot. budowy systemu	Gmina dysponuje dokumentacjami technicznymi dot. m.in. budowy systemu kanalizacji deszczowej z odprowadzeniem do rzek przepływających przez jej obszar. Nie ma	Gmina Miasta Głowno, ul.	WYJAŚNIENIE	Programy regionalne muszą być zgodne Umową Partnerstwa, dlatego w FEŁ2027, w ramach celu szczegółowego (iv), zgodnie z projektem Umowy Partnerstwa dla realizacji Polityki Spójności 2021-2027 w Polsce, będą

	zmian klimatu i zapobiegania ryzyku związanemu z klęskami żywiołowymi i katastrofami, a także odporności, z uwzględnieniem podejścia ekosystemowego		kanalizacji deszczowej z odprowadzeniem do rzek lub zbiorników wodnych	technicznej możliwości rozwiązania w inny sposób odprowadzenia/odebrania wód opadowych. Budowa zbiorników retencyjnych nie jest możliwa, gdyż teren jest gęsto zabudowany.	Młynarska 15, 95-015 Głowno		wspierane działania w celu zatrzymania odpływu wód opadowych w oparciu o naturalne mechanizmy ekosystemowe (nature based solutions). Dodatkowo sam cel szczegółowy (iv) nastawiony jest na wspieranie inwestycji z uwzględnieniem podejścia ekosystemowego. Ponadto Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 15 lipca 2021 r. w sprawie przyjęcia Planu przeciwdziałania skutkom suszy wskazuje na zrównoważone rozwiązania, np. zielona infrastruktura, dla zwiększenia retencji wody w miejscu powstania opadu. Dzięki dużej retencyjności terenów zielonych obszary te działają jako naturalne zbiorniki kompensacyjne, retencjonujące wodę w okresie występujących nadmiarów i oddające ją w okresie niedoborów. Dzięki temu tereny zielone sprzyjają zarówno przeciwdziałaniu skutkom suszy, jak i ochronie przeciwpowodziowej. Kanalizację deszczową planuje się wspierać w celu szczegółowym (v) jako element inwestycji zakładającej rozdział kanalizacji ogólnospławnej na sanitarną i deszczową, kładąc. Zgodnie z zasadami horyzontalnymi określonymi w rozporządzeniach Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 oraz 2021/1058 cele EFRR są realizowane z uwzględnieniem m.in. zasady nie czyni poważnych szkód dla celów środowiskowych. W związku z tym w zakresie gospodarki wodnej, w tym inwestycji w kanalizację, powinny być przede wszystkim wspierane zrównoważone inwestycje, które nie szkodzą dobremu stanowi środowiska oraz uwzględniają skutki zmian klimatu.
65	2.1.1.1 Cel szczegółowy (ii) Wspieranie energii odnawialnej zgodnie z dyrektywą UE 2018/2001, w tym określonymi w niej kryteriami zrównoważonego rozwoju	68	należy uzupełnić "wspieranie następujących typów przedsięwzięć" o: inwestycje w zakresie instalacji OZE na budynkach stanowiących własność os. fizycznych.	Obecny zapis nie daje wprost możliwości wspierania instalacji OZE na budynkach stanowiących własność os. fizycznych. Postulowane zmiany pozwolą na realizację przez gminę projektów parasolowych, a właściciele takich budynków nie będą dyskryminowani ze względu na formę własności nieruchomości.	Gmina Miasta Głowno, ul. Młynarska 15, 95-015 Głowno	WYJAŚNIENIE	Nie jest konieczna zmiana FEŁ2027. Obecne zapisy FEŁ2027 nie wykluczają przedmiotowego wsparcia.
66	CZYSTA ENERGIA 2.1.1.1.1 Cel szczegółowy (i) Wspieranie efektywności energetycznej i redukcji emisji gazów cieplarnianych -	61	str. 61 – wskazano, że „będą również realizowane działania z zakresu termomodernizacji budynków użyteczności publicznej lub wielorodzinnych budynków mieszkalnych” – pominięto możliwość poddania termomodernizacji budynków os. fizycznych np. w ramach projektów parasolowych. Należy na str. 61 i 62 uzupełnić o inwestycje w zakresie termomodernizacyjnych budynków osób fizycznych	Obecny zapis nie daje możliwości wspierania termomodernizacji budynków stanowiących własność os. fizycznych. Postulowane zmiany pozwolą na realizację przez gminę projektów parasolowych, a właściciele takich budynków nie będą dyskryminowani ze względu na formę własności nieruchomości.	Gmina Miasta Głowno, ul. Młynarska 15, 95-015 Głowno	WYJAŚNIENIE	Inwestycje związane z poprawą jakości powietrza oraz zmniejszeniem emisji gazów cieplarnianych poprzez wymianę źródeł ciepła i poprawę efektywności energetycznej budynków mieszkalnych jednorodzinnych będą wspierane w ramach programu Czyste Powietrze, w związku z czym, aby wyeliminować konkurencję programu krajowego z programem regionalnym w FEŁ2027, nie uwzględniono wsparcia dla domów jednorodzinnych.
67	Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2027, Projekt – wersja 01, 10 sierpnia 2021 r.- 2.1.1.1.3 Indykatywny podział zaprogramowanych zasobów (UE) według rodzaju interwencji (nie dotyczy EFMRA) Podstawa prawna: art. 22 ust. 3 lit. d) ppkt (viii) rozporządzenia w sprawie wspólnych przepisów Tabela 4: Wymiar 1 – zakres interwencji	137	Uwaga generalna.	Alokacja w priorytecie 2.1.1 Zatrudnienie i rynek pracy powinna być zmniejszona, a środki przesunięte na inne priorytety i działania EFS. Sytuacja i trend na rynku pracy nie wskazują na stan kryzysowy. Alokacja jest nieadekwatna do sytuacji i warunków niedoboru pracowników. Trend rynkowy wskazuje na stałe zmniejszanie się ilości osób bezrobotnych.	Gmina Miasto Tomaszów Mazowiecki, Wydział Rozwoju, Inwestycji i Klimatu.	NIEUWZGLĘDNIONA	W perspektywie finansowej 2021-2027 wsparcie udzielane na rzecz osób bezrobotnych będzie realizowane jedynie w ramach programu regionalnego, bez względu na wiek uczestnika. Alokacja na ten cel musi zatem uwzględniać sytuację na rynku pracy wszystkich osób poszukujących pracy, a nie jak dotychczas osób w wieku powyżej 30. roku życia. Ponadto w ramach nowej perspektywy grupa docelowa została rozszerzona o adresatów działań OHP, tj. młodzież powyżej 15. roku życia, osoby ubogie pracujące, osoby zatrudnione na umowach cywilnoprawnych.

68	Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2027, Projekt – wersja 01, 10 sierpnia 2021 r.- 1. 2.1.1.1.3 Indykatory podział zaprogramowanych zasobów (UE) według rodzaju interwencji (nie dotyczy EFMRA) Podstawa prawna: art. 22 ust. 3 lit. d) ppkt (viii) rozporządzenia w sprawie wspólnych przepisów. Tabela 4: Wymiar 1 – zakres interwencji	137	Uwaga generalna.	Brak wsparcia na infrastrukturę opieki nad dziećmi do lat trzech.	Gmina Miasto Tomaszów Mazowiecki, Wydział Rozwoju, Inwestycji i Klimatu.	WYJAŚNIENIE	Zgodnie z projektem linii demarkacyjnej, określającej podział wsparcia między programy krajowe i regionalne, wsparcie opieki nad dziećmi do lat 3 planowane jest wyłącznie z poziomu krajowego.
69	Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2027, Projekt – wersja 01, 10 sierpnia 2021 r.. 2.1.1 KULTURA I TURYSTYKA 2.1.1.1.3. Indykatory podział zaprogramowanych zasobów (UE) według rodzaju interwencji (nie dotyczy EFMRA). Podstawa prawna: art. 22 ust. 3 lit. d) ppkt (viii) rozporządzenia w sprawie wspólnych przepisów. Tabela 4: Wymiar 1 – zakres interwencji	129	Uwaga generalna.	Bardzo mała alokacja, która uniemożliwi osiągnięcie celów i wskaźników oraz zniwelowanie zdiagnozowanych w Strategii deficytów.	Gmina Miasto Tomaszów Mazowiecki, Wydział Rozwoju, Inwestycji i Klimatu.	UWZGLĘDNIONA	Zwiększono wysokość alokacji na priorytet. Należy mieć przy tym na uwadze, że wysokość środków na poszczególne cele programu jest w dużej mierze uzależniona od obowiązującej dla programu koncentracji tematycznej, wynikającej z rozporządzenia ogólnego nr 2021/1060 oraz ustaleń na poziomie krajowym. W związku z tym większość środków z programu należy przeznaczyć na cele polityki 1 i 2, co zmniejsza możliwość dysponowania alokacją na pozostałe obszary wsparcia. Ponadto wartości wskaźników są określane w oparciu o dostępną alokację, więc ich szacowanie będzie uwzględniać wysokość środków przeznaczonych na dany cel. Środki programu regionalnego stanowią jedno z wielu źródeł finansowania kultury w regionie, błędne jest więc założenie, że dzięki nim uda się w całości zaspokoić potrzeby i zniwelować deficyty w tym zakresie. Z pewnością jednak zaplanowane w programie wsparcie dla obszaru kultury i turystyki przyczyni się do poprawy sytuacji w tym zakresie. Zaznaczyć przy tym należy, że wysokość środków przeznaczonych na wsparcie kultury i turystyki - w porównaniu do perspektywy finansowej z lat 2014-2020 - została zwiększona.
70	Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2027, Projekt – wersja 01, 10 sierpnia 2021 r.- 2.1.1 KULTURA I TURYSTYKA 2.1.1.1 Cel szczegółowy 28 (vi) wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych. 2.1.1.1.1 Interwencje w ramach Funduszy	127	W typach projektów zrezygnować z zapisu „niewchodzące w zasób instytucji Kultury”.	Obecny zapis ogranicza możliwość sfinansowania infrastruktury Kultury będącej w zasobach instytucji ale zdegradowanej i nie spełniającej swojej danej funkcji oraz uniemożliwiającej wprowadzenie nowych funkcji.	Gmina Miasto Tomaszów Mazowiecki, Wydział Rozwoju, Inwestycji i Klimatu.	UWZGLĘDNIONA	Zmieniono opis typu projektu w programie, nadając mu treść: "inwestycje dotyczące nieruchomości zabytkowych w celu zachowania pełnionych funkcji kulturalnych lub turystycznych, albo nadania im takich funkcji".
71	Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2027, Projekt – wersja 01, 10 sierpnia 2021 r.- 1. 2.1.1.1.3. Indykatory podział zaprogramowanych	115	Należy zwiększyć kwotę dotacji w kodzie 166 na kwotę 24 000 000, zmniejszając przy tym wartość w kodzie 168 na kwotę 30 000 000.	Uważamy, że alokacja w kodzie 166 Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury jest zbyt niska, a zbyt wysoka w kodzie 168 Fizyczna odnowa i bezpieczeństwo przestrzeni publicznych.	Gmina Miasto Tomaszów Mazowiecki, Wydział Rozwoju, Inwestycji i Klimatu.	NIEUWZGLĘDNIONA	Projekty związane z przebudową przestrzeni publicznych, jako element kompleksowych procesów rewitalizacyjnych, są jednymi z bardziej kosztochłonnych działań, w związku z tym niezasadne wydaje się przenoszenie środków z tego kodu interwencji. Ponadto należy zauważyć, że projekty związane ze wsparciem infrastruktury kultury będą realizowane również w ramach Celu Polityki 4, Cel Szczegółowy (vi), a wsparcie procesów rewitalizacyjnych możliwe jest jedynie w ramach Celu Polityki 5.

	zasobów (UE) według rodzaju interwencji (nie dotyczy EFMRA) Podstawa prawna: art. 22 ust. 3 lit. d) ppkt (viii) rozporządzenia w sprawie wspólnych przepisów. Tabela 4: Wymiar 1 – zakres interwencji					Należy również podkreślić, że w programie FEŁ2027 zwiększono wysokość alokacji na CP4, CS (vi).
72	Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2027, Projekt – wersja 01, 10 sierpnia 2021 r.- 1. 2.1.1 ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ PRZESTRZENNY 2.1.1.1 Cel szczegółowy ²⁴ (i) wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach miejskich. 2.1.1.1.1 Interwencje w ramach Funduszy	110	W typach projektów wskazać inwestycje w infrastrukturę Kultury jako odrębny typ projektu nie zaś jako komponent uzupełniający dla stworzenia wspólnej oferty Kultury.	iw.	Gmina Miasto Tomaszów Mazowiecki, Wydział Rozwoju, Inwestycji i Klimatu.	NIEUWZGLĘDNIONA Zgodnie z projektem Umowy Partnerstwa w ramach instrumentu ZIT w CP5 mogą być realizowane wyłącznie projekty zintegrowane, rozwiązujące wspólne problemy, w tym projekty realizowane wspólnie na etapie przygotowania, wykonania lub eksploatacji. Inwestycje infrastrukturalne w obszarze kultury będą stanowiły wzmocnienie projektów związanych z tworzeniem wspólnej oferty instytucji kultury i wypracowaniem mechanizmów ich współpracy sieciowej.
73	Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2027, Projekt – wersja 01, 10 sierpnia 2021 r.- 1. 2.1.1 TRANSPORT REGIONALNY 2.1.1.1 Cel szczegółowy (ii) Rozwój i udoskonalanie zrównoważonej, odpornej na zmiany klimatu, inteligentnej i intermodalnej mobilności na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym, w tym poprawę dostępu do TEN-T oraz mobilności trans granicznej. 2.1.1.1.1 Interwencje w ramach Funduszy	102	Po sformułowaniu (...) dyrektywy 2009/33/WE(...) wykreślić zwrot „zasilanego paliwem alternatywnym”	Jako napęd niskoemisyjny należy również kwalifikować klasyczny napęd hybrydowy oparty o silnik wysokoprężny wraz z bateriami elektrycznymi. Pojazdy elektryczne uznawane jako zeroemisyjne zużywają energię elektryczną produkowaną w większości z „brudnych” źródeł tj. węgla. Ślad węglowy jest więc znaczący. Zgodnie z nowymi stanowiskami izb branżowych w zakresie komunikacji i transportu ślad węglowy będzie uwzględniony w trakcie oceny. Zatem pojazdy te będą musiały być uznawane za emisyjne i zostanie określony poziom ich emisyjności. Przyjęte sformułowania wykluczają rozwiązania najbardziej ekonomiczną technologię hybrydową. Ponadto nie wskazano jakie źródła napędu będą uznawane za alternatywne. Autobusy elektryczne są obecnie niemal dwukrotnie droższe niż klasyczny napęd hybrydowy. Potencjalne oszczędności (na dzień dzisiejszy) w eksploatacji nie posiadają poziomu wskazującego na opłacalność zakupu taboru elektrycznego. Kalkulacja ekonomiczna wskazuje, że w okresie życia taboru różnica ponad 1 mln. zł. w kosztach zakupu autobusów hybrydowych i elektrycznych nie zostanie w żaden sposób zniwelowana. Dodatkowo autobusy elektryczne będą oceniane w kontekście emisji podczas produkcji paliwa tj. energii elektrycznej. Uwagę zwraca fakt, iż zgodnie z	Gmina Miasto Tomaszów Mazowiecki, Wydział Rozwoju, Inwestycji i Klimatu.	UWZGLĘDNIONA Wykreślono wskazane sformułowanie. Jednocześnie dostosowano zapisy FEŁ2027 do postanowień projektu Umowy Partnerstwa w tym zakresie - uwzględniono odniesienie do "ekologicznie czystych pojazdów" w rozumieniu dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/1161 z dnia 20 czerwca 2019 r. zmieniającej dyrektywę 2009/33/WE w sprawie promowania ekologicznie czystych i energooszczędnych pojazdów transportu drogowego. Warto przy tym zauważyć, iż dyrektywa ta w odniesieniu do dużych autobusów (pojazdy powyżej 8 miejsc, których masa maksymalna przekracza 5 ton) za pojazdy czyste ekologicznie uznaje pojazdy zasilane paliwami alternatywnymi, w tym także te z napędem hybrydowym. Tym samym, jeśli nie ulegną zmianie przedmiotowe postanowienia UP w ramach FEŁ2027 możliwe będzie wspieranie projektów dotyczących autobusów z napędem hybrydowym, przy czym priorytetowo traktowany będzie zakup pojazdów bezemisyjnych (z napędem elektrycznym lub wodorowym).

				<p>trendami oraz informacjami z URE i strategią operatorów elektroenergetycznych ceny energii będą rosły, w 2022 r. o ok. 20 %. To kolejny aspekt jaki należy brać pod uwagę przy określaniu typów zadań i taboru jaki może być sfinansowany w ramach FEŁ 2027. Technologia wodorowa jest kosztowna i jest w fazie wdrożenia, dlatego też w okresie programowania nie będzie powszechna i dostępna dla większości beneficjentów. Samorząd jako organizator transportu zbiorowego ma obowiązek opracować analizę kosztów i korzyści w których najczęściej wskazany jest wniosek o nieopłacalności zakupu transportu elektrycznego i wodorowego ze względu na koszt taboru i infrastruktury oraz trend rynkowy wskazujący na wzrost cen gazu i energii elektrycznej.</p>			
74	<p>Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2027, Projekt – wersja 01, 10 sierpnia 2021 r.- 1. 2.1.1 MOBILNOŚĆ MIEJSKA 2.1.1.1 Cel szczegółowy (viii) Wsparcie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej jako elementu transformacji w kierunku gospodarki zeroemisyjnej. 2.1.1.1.1. Interwencje w ramach Funduszy</p>	94	Należy wykreślić sformułowanie „ zasilanego paliwem alternatywnym”.	<p>Jako napęd niskoemisyjny należy również kwalifikować klasyczny napęd hybrydowy oparty o silnik wysokoprężny wraz z bateriami elektrycznymi. Pojazdy elektryczne uznawane jako zeroemisyjne zużywają energię elektryczną produkowaną w większości z „brudnych” źródeł tj. węgla. Ślad węglowy jest więc znaczący. Zgodnie z nowymi stanowiskami izb branżowych w zakresie komunikacji i transportu ślad węglowy będzie uwzględniony w trakcie oceny. Zatem pojazdy te będą musiały być uznawane za emisyjne i zostanie określony poziom ich emisyjności. Przyjęte sformułowania wykluczają rozwiązania najbardziej ekonomiczną technologię hybrydową. Ponadto nie wskazano jakie źródła napędu będą uznawane za alternatywne. Autobusy elektryczne są obecnie niemal dwukrotnie droższe niż klasyczny napęd hybrydowy. Potencjalne oszczędności (na dzień dzisiejszy) w eksploatacji nie posiadają poziomu wskazującego na opłacalność zakupu taboru elektrycznego. Kalkulacja ekonomiczna wskazuje, że w okresie życia taboru różnica ponad 1 mln. zł. w kosztach zakupu autobusów hybrydowych i elektrycznych nie zostanie w żaden sposób zniwelowana. Dodatkowo autobusy elektryczne będą oceniane w kontekście emisji podczas produkcji paliwa tj. energii elektrycznej. Uwagę zwraca fakt, iż zgodnie z trendami oraz informacjami z URE i strategią operatorów elektroenergetycznych ceny energii będą rosły, w 2022 r. o ok. 20 %. To kolejny aspekt jaki należy brać pod uwagę przy określaniu typów zadań i taboru jaki może być sfinansowany w ramach FEŁ 2027. Technologia wodorowa jest kosztowna i jest w fazie wdrożenia, dlatego też w okresie programowania nie będzie powszechna i dostępna dla większości beneficjentów. Samorząd jako organizator transportu zbiorowego ma obowiązek opracować analizę kosztów i korzyści w których najczęściej wskazany jest wniosek o nieopłacalności zakupu transportu elektrycznego i wodorowego ze względu na koszt taboru i infrastruktury oraz trend rynkowy wskazujący na wzrost cen gazu i energii elektrycznej.</p>	Gmina Miasto Tomaszów Mazowiecki, Wydział Rozwoju, Inwestycji i Klimatu.	UWZGLĘDNIONA	<p>Wykreślono wskazane sformułowanie. Jednocześnie dostosowano zapisy FEŁ2027 do postanowień projektu Umowy Partnerstwa w tym zakresie - uwzględniono odniesienie do "ekologicznie czystych pojazdów" w rozumieniu dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/1161 z dnia 20 czerwca 2019 r. zmieniającej dyrektywę 2009/33/WE w sprawie promowania ekologicznie czystych i energooszczędnych pojazdów transportu drogowego. Warto przy tym zauważyć, iż dyrektywa ta w odniesieniu do dużych autobusów (pojazdy powyżej 8 miejsc, których masa maksymalna przekracza 5 ton) za pojazdy czyste ekologicznie uznaje pojazdy zasilane paliwami alternatywnymi, w tym także te z napędem hybrydowym. Tym samym, jeśli nie ulegną zmianie przedmiotowe postanowienia UP w ramach FEŁ2027 możliwe będzie wspieranie projektów dotyczących autobusów z napędem hybrydowym, przy czym priorytetowo traktowany będzie zakup pojazdów bezemisyjnych (z napędem elektrycznym lub wodorowym).</p>
75	<p>Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2027, Projekt – wersja 01, 10 sierpnia 2021 r.- 1. 2.1.1.1. Cel szczegółowy (vii)</p>	88	<p>Jako cele należy wskazać także ograniczenie presji oraz stworzenie infrastruktury kanalizującej ruch i przemieszczanie się osób w obszarach chronionych. Ta sama uwaga powinna mieć zastosowanie w typach projektów na stronie 89.</p>	Ta kwestia nie jest poruszana.	Gmina Miasto Tomaszów Mazowiecki, Wydział Rozwoju,	WYJAŚNIENIE	<p>Zarówno w opisie celu szczegółowego, jak i typach przedsięwzięć znalazły się zapisy odnośnie inwestycji, które mają zapewnić ograniczenie degradacji środowiska przyrodniczego, w tym projekty z zakresu tworzenia i odnowy szlaków turystycznych. Proponowane w uwadze zapisy dotyczące infrastruktury kanalizującej ruch i przemieszczanie się osób, również w</p>

	Wzmacnianie ochrony i zachowania przyrody, różnorodności biologicznej oraz zielonej infrastruktury, w tym na obszarach miejskich, oraz ograniczanie wszelkich rodzajów zanieczyszczenia. 2.1.1.1.1 Interwencje w ramach funduszy				Inwestycji i Klimatu.		obszarach chronionych, mieszczą się w powyższych zapisach. Ponieważ przy programowaniu FEŁ2027 przyjęto, że powinien to być dokument w dość ogólny sposób wskazujący kierunki wsparcia, doprecyzowanie zapisów nastąpi na późniejszym etapie programowania dokumentów na okres 2021-2027 (w uszczegółowieniu programu, kryteriach wyboru projektów, kwalifikowalności wydatków).
76	Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2027, Projekt – wersja 01, 10 sierpnia 2021 r.- 1. 2.1.1.1.3 Indykatywny podział zaprogramowanych zasobów (UE) według rodzaju interwencji (nie dotyczy EFMRA). Podstawa prawna: art. 22 ust. 3 lit. d) ppkt (viii) rozporządzenia w sprawie wspólnych przepisów. Tabela 4: Wymiar 1 – zakres interwencji	87	Uwaga generalna-	Alokacja jest zbyt mała na działania w zakresie Gospodarko Obiegu Zamkniętego. Mając na uwadze zdefiniowane niedobory w zakresie infrastruktury, przyjęta alokacja nie przyniesie znaczącej poprawy wskaźników i osiągnięcia zakładanego celu. Problemy gospodarki odpadami są powszechnie znane i wymagają znacznie większego wsparcia w przeciwnym razie założone cele i wskaźniki nie zostaną osiągnięte.	Gmina Miasto Tomaszów Mazowiecki, Wydział Rozwoju, Inwestycji i Klimatu.	NIEUWZGLĘDNIONA	Przy szacowaniu alokacji wzięto pod uwagę m.in. dostępną alokację na cały FEŁ2027, potrzeby w innych zakresach, zapisy podziału wsparcia między poziomem krajowym a regionalnym, doświadczenia z naboru wniosków o dofinansowanie w zakresie odpadów ogłoszonego w perspektywie 2014-2020 itp. Jeśli podczas wdrażania programu okaże się, iż potrzeby w pozytywnie ocenionych wnioskach o dofinansowanie w zakresie GOZ będą znacznie przewyższały dostępną alokację, zostanie rozważone przeniesienie środków z innych zakresów tematycznych. Ponadto wartości wskaźników są określane w oparciu o dostępną alokację, więc ich szacowanie będzie uwzględniać wysokość środków przeznaczonych na dany cel.
77	Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2027, Projekt – wersja 01, 10 sierpnia 2021 r.- 1. 2.1.1.1.3 Indykatywny podział zaprogramowanych zasobów (UE) według rodzaju interwencji (nie dotyczy EFMRA). Podstawa prawna: art. 22 ust. 3 lit. d) ppkt (viii) rozporządzenia w sprawie wspólnych przepisów. Tabela 4: Wymiar 1 – zakres interwencji	76	Należy zwiększyć kwotę dotacji w kodzie 60 na kwotę 13 000 000, zmniejszając przy tym wartość w kodzie 58 na kwotę 14 000 000.	Uważamy, że alokacja w kodzie 060 Działania w zakresie przystosowania się do zmian klimatu oraz zapobieganie ryzykom związanym z klimatem i zarządzanie nimi: inne ryzyka, np. burze i susze (w tym zwiększanie świadomości, ochrona ludności i systemy zarządzania klęskami żywiołowymi i katastrofami, infrastruktura i podejście ekosystemowe) jest zbyt niska, a zbyt wysoka w kodzie 058 Działania w zakresie przystosowania się do zmian klimatu oraz zapobieganie ryzykom związanym z klimatem i zarządzanie nimi: powódzie i osunięcia ziemi (w tym zwiększanie świadomości, ochrona ludności i systemy zarządzania klęskami żywiołowymi i katastrofami, infrastruktura i podejście ekosystemowe).	Gmina Miasto Tomaszów Mazowiecki, Wydział Rozwoju, Inwestycji i Klimatu.	UWZGLĘDNIONA	Zwiększono alokację na kod 060 <i>Działania w zakresie przystosowania się do zmian klimatu oraz zapobieganie ryzykom związanym z klimatem i zarządzanie nimi: inne ryzyka, np. burze i susze (w tym zwiększanie świadomości, ochrona ludności i systemy zarządzania klęskami żywiołowymi i katastrofami, infrastruktura i podejście ekosystemowe)</i> , przy jednoczesnym zmniejszeniu alokacji na kodzie 058 <i>Działania w zakresie przystosowania się do zmian klimatu oraz zapobieganie ryzykom związanym z klimatem i zarządzanie nimi: powódzie i osunięcia ziemi (w tym zwiększanie świadomości, ochrona ludności i systemy zarządzania klęskami żywiołowymi i katastrofami, infrastruktura i podejście ekosystemowe)</i> .
78	Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2027, Projekt – wersja 01, 10 sierpnia 2021 r.- 1. STRATEGIA PROGRAMU: GŁÓWNE WYZWANIA W ZAKRESIE ROZWOJU ORAZ DZIAŁANIA PODEJMOWANE W RAMACH	30	W uzasadnieniu wykreśleniu powinno nastąpić sformułowanie „wykorzystujący paliwa alternatywne”.	Jako napęd niskoemisyjny należy również kwalifikować klasyczny napęd hybrydowy oparty o silnik wysokoprężny wraz z bateriami elektrycznymi. Pojazdy elektryczne uznawane jako zeroemisyjne zużywają energię elektryczną produkowaną w większości z „brudnych” źródeł tj. węgla. Ślad węglowy jest więc znaczący. Zgodnie z nowymi stanowiskami izb branżowych w zakresie komunikacji i transportu ślad węglowy będzie uwzględniony w trakcie oceny. Zatem pojazdy te będą musiały być uznawane za emisyjne i zostanie określony poziom ich emisyjności.	Gmina Miasto Tomaszów Mazowiecki, Wydział Rozwoju, Inwestycji i Klimatu.	UWZGLĘDNIONA	Wykreślono wskazane sformułowanie z treści uzasadnienia.

	POLITYKI1 - Tabela 1 - (viii) Wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej jako elementu transformacji w kierunku gospodarki zeroemisyjnej -			Przyjęte sformułowania wykluczają rozwiązania najbardziej ekonomiczną technologię hybrydową. Ponadto nie wskazano jakie źródła napędu będą uznawane za alternatywne. Autobusy elektryczne są obecnie niemal dwukrotnie droższe niż klasyczny napęd hybrydowy. Potencjalne oszczędności (na dzień dzisiejszy) w eksploatacji nie posiadają poziomu wskazującego na opłacalność zakupu taboru elektrycznego. Kalkulacja ekonomiczna wskazuje, że w okresie życia taboru różnica ponad 1 mln. zł. w kosztach zakupu autobusów hybrydowych i elektrycznych nie zostanie w żaden sposób zniwelowana. Dodatkowo autobusy elektryczne będą oceniane w kontekście emisji podczas produkcji paliwa tj. energii elektrycznej. Uwagę zwraca fakt, iż zgodnie z trendami oraz informacjami z URE i strategią operatorów elektroenergetycznych ceny energii będą rosły, w 2022 r. o ok. 20 %. To kolejny aspekt jaki należy brać pod uwagę przy określaniu typów zadań i taboru jaki może być sfinansowany w ramach FEŁ 2027. Technologia wodorowa jest kosztowna i jest w fazie wdrożenia, dlatego też w okresie programowania nie będzie powszechna i dostępna dla większości beneficjentów. Samorząd jako organizator transportu zbiorowego ma obowiązek opracować analizę kosztów i korzyści w których najczęściej wskazany jest wniosek o nieopłacalności zakupu transportu elektrycznego i wodorowego ze względu na koszt taboru i infrastruktury oraz trend rynkowy wskazujący na wzrost cen gazu i energii elektrycznej.			
79	2.1.1 Transport Regionalny 2.1.1.1 Cel szczegółowy (ii) Rozwój i udoskonalanie zrównoważonej, odporne na zmiany klimatu, inteligentne i intermodalnej mobilności na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym, w tym poprawę dostępu do TEN-T oraz mobilności transgranicznej. 2.1.1.1.1 Interwencje w ramach Funduszy Obecny zapis: Wszystkie przedsięwzięcia w ramach celu szczegółowego muszą być zgodne z Regionalnym Planem Transportowym.	102	Należy wykreślić przedmiotowe zdanie.	Należy stworzyć równe szanse dla wszystkich gmin i miast w regionie. Wiele gmin i miast nie znajduje się w Regionalnym Planie Transportowym. Spowoduje to dysproporcje pomiędzy silniejszymi miastami i gminami a słabiej radzącymi sobie jednostkami samorządowymi. W konsekwencji wspierane będą tylko projekty znajdujące się w przedmiotowym dokumencie.	Gmina Parzęczew, ul. Południowa 1, 95-045 Parzęczew	WYJAŚNIENIE	Cała interwencja w priorytecie mieści się w celu polityki 3, dla realizacji którego rozporządzenie ogólne wymaga spełnienia warunku podstawowego pn.: <i>Kompleksowe planowanie transportu na odpowiednim poziomie</i> . Warunek ten na poziomie regionalnym będzie spełniony poprzez przygotowanie Regionalnego Planu Transportowego (RPT). W konsekwencji wszystkie projekty realizowane w CP3 będą musiały wykazać zgodność z RPT, przy czym nie oznacza to konieczności bezpośredniego ujęcia każdego projektu w samym dokumencie.
80	2.1.1 ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ PRZESTRZENNY 2.1.1.1 Cel szczegółowy (i) wspieranie	111	Proponuje się zapis: Wsparcie udzielane będzie na obszarze całego województwa łódzkiego. Preferowane będzie zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentu rozwoju terytorialnego -	Należy stworzyć równe szanse dla wszystkich gmin i miast w regionie. Nie każdy typ przedsięwzięcia planowanego w ramach przedmiotowego celu jest możliwy do realizacji w ramach zintegrowanych inwestycji. A ograniczenie danych	Gmina Parzęczew, ul. Południowa 1, 95-045 Parzęczew	WYJAŚNIENIE	Interwencja w ramach CP5, CS (i) zgodnie z motywem 29 oraz art. 3 ust. 1 lit e) Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1058 z dnia 24 czerwca 2021 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Funduszu Spójności będzie wdrażana wyłącznie za pomocą instrumentów

	zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach miejskich 2.1.1.1.1 Interwencje w ramach Funduszy Obecny zapis: Planuje się zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentu rozwoju terytorialnego- Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT), które będą ograniczone do Miejskich Obs		Zintegrowane Inwestycje Terytorialne – na obszarze Miejskich Obszarów Funkcjonalnych	przedsięwzięć tylko do inwestycji zintegrowanych w ramach MOF spowoduje dysproporcje pomiędzy silniejszymi miastami i gminami a słabiej radzącymi sobie jednostkami samorządowymi. Należy rozwój regionu kierować jednakowo da wszystkich gmin i miast tworzących województwo łódzkie, Wskazanie jedynie preferencji do wykorzystania zintegrowanego instrumentu terytorialnego pozwoli wszystkim w sposób równy starać się o środki.			terytorialnych (Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych - ZIT oraz tzw. Innych Instrumentów Terytorialnych - IIT). Nie wyklucza to możliwości skorzystania ze wsparcia w ramach innych Celów Polityki (CP1-CP4), w których nie będzie konieczności realizacji inwestycji przy wykorzystaniu instrumentów terytorialnych.
81	2.1.1 ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ PRZESTRZENNY 2.1.1.1 Cel szczegółowy (i) wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach miejskich	109	Należy skreślić w nazwie celu szczegółowego „na obszarach miejskich” oraz przeredagować cały podpunkt 2.1.1.1.1 Interwencje w ramach Funduszy	Wspieranie działań mających na celu szeroki rozwój działań zarówno w zakresie społecznym, gospodarczym, przestrzennym i środowiskowym jest ważne zarówno dla miast ale również dla małych gmin, które w swoich zasobach posiadają także obiekty wymagające przywrócenia im nowych funkcji społeczno-gospodarczych. Wsparcie takie pozwoli na ożywienie małych gmin i przyciągnięcie nowych zarówno inwestorów jaki i mieszkańców.	Gmina Parzęczew, ul. Południowa 1, 95-045 Parzęczew	WYJAŚNIENIE	Nazwy celów szczegółowych w ramach CP5 wynikają z rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1058 z dnia 24 czerwca 2021 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Funduszu Spójności, w związku z czym nie podlegają modyfikacjom. Wskazane w uwadze wsparcie obszarów pozamiejskich było zaplanowane w ramach celu szczegółowego (ii) w CP5. Ze względu na zmiany w strukturze programu FEŁ2027, usunięto cel szczegółowy (ii) w CP5, a alokację i wsparcie obszarów pozamiejskich planowane dotychczas w celu szczegółowym (ii) w CP5 uwzględniono w celu szczegółowym (i) w CP5.
82	2.1.1 Transport Regionalny 2.1.1.1 Cel szczegółowy (ii) Rozwój i udoskonalanie zrównoważonej, odporne na zmiany klimatu, inteligentne i intermodalnej mobilności na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym, w tym poprawę dostępu do TEN-T oraz mobilności transgranicznej. 2.1.1.1.1 Interwencje w ramach Funduszy Obecny zapis: Planuje się wsparcie w szczególności następujących typów	102	Należy przeredagować/dodać: -inwestycje z zakresu infrastruktury publicznego transportu zbiorowego pozamiejskiego, -inwestycje dotyczące bez emisyjnego i niskoemisyjnego taboru komunikacyjnego pozamiejskiego	Brak transportu publicznego pozamiejskiego to jeden z poważniejszych problemów lokalnej społeczności, szczególnie społeczności zamieszkującej tereny wiejskie. Marginalizacja społeczności wiejskiej w tym obszarze jest bardzo duża, gdyż obecnie dostęp do transportu publicznego jest ograniczony. Mieszkańcy wsi, a w szczególności osoby starsze, często ze względu na brak funkcjonującego transportu publicznego nie są w stanie dotrzeć do innych wsi, czy znajdującego się w pobliżu miasta, w których mieszczą się instytucje świadczące podstawowe usługi społeczne. Stanowi to istotną barierę komunikacyjną. W takiej sytuacji rozwój systemów transportu publicznego pozamiejskiego stanowi ważny obszar rozwoju. Dlatego należy stworzyć JST możliwość przeprowadzenia przedmiotowych inwestycji. Ponadto zgodnie z Krajową Strategią Rozwoju Regionalnego 2030 „słabo rozwinięta infrastruktura transportowa na obszarach wiejskich stanowi obecnie w przypadku Polski jedno z najważniejszych ograniczeń ich rozwoju.”	Gmina Parzęczew, ul. Południowa 1, 95-045 Parzęczew	WYJAŚNIENIE	Wsparcie publicznego transportu pozamiejskiego obejmie infrastrukturę i tabor, a szczegółowy zakres wsparcia został uwzględniony w opisie priorytetu. Dlatego nie ma potrzeby uszczegółowienia obecnego typu przedsięwzięcia poprzez rozbitcie go na dwa odrębne. Ponadto doprecyzowanie zakresu wsparcia nastąpi w Szczegółowym Opisie Priorytetów FEŁ2027.

	przedsięwzięć: - wsparcie publicznego transportu pozamiejskiego.						
83	2.1.1.ZIELONY REGION 2.1.1.1.1 Cel szczegółowy (vi) Wspieranie transformacji w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym i gospodarki zasobooszczędnej	84	Należy dodać myślnik do planowanych do wsparcia następujących typów przedsięwzięć: - inwestycje w budowę Punktów Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych	Gospodarka odpadami jest zadaniem własnym gminy/miast. Zadania te wynikają z obowiązujących przepisów prawa, w tym przede wszystkim z ustawy o utrzymaniu czystości i porządku w gminach i ustawy o odpadach. Jednym z głównych założeń nowego systemu gospodarki odpadami komunalnymi jest poprawa selektywnego zbierania odpadów u źródła oraz stworzenie sieci nowoczesnych instalacji do przetwarzania odpadów komunalnych, które zapewnią zgodne z hierarchią postępowania z odpadami zagospodarowanie najbardziej problemowych odpadów komunalnych i aby możliwe było osiągnięcie wymaganych poziomów ograniczenia składowania odpadów komunalnych ulegających biodegradacji, a także poziomów przygotowania do ponownego użycia, recyklingu oraz odzysku innymi metodami niektórych frakcji odpadów komunalnych. Dlatego ważne jest wsparcie finansowe dla JST na przedmiotową inwestycję. Co przyczyni się do lepszej gospodarki odpadami w województwie łódzkim a w konsekwencji do poprawy jakości powietrza.	Gmina Parzęczew, ul. Południowa 1, 95-045 Parzęczew	WYJAŚNIENIE	Nie jest konieczna zmiana projektu FEŁ2027, gdyż Punkty Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych mieszczą się w typie projektu wskazanym w dokumencie, dotyczącym inwestycji w zakresie selektywnego zbierania odpadów. Szczegółowe zapisy w tym zakresie zostaną ujęte na dalszym etapie prac (w szczegółowym opisie priorytetów).
84	2.1.1 ZIELONY REGION 2.1.1.1. Cel szczegółowy (v)Wspieranie do wody oraz zrównoważone gospodarki wodnej 2.1.1.1.1 Interwencje w ramach funduszy Obecny zapis: Wybór projektu z zakresu kanalizacji sanitarnej oraz oczyszczalni ścieków komunalnych (w tym wsparcie dla gospodarki osadami ściekowymi) oparty o Krajowy Program Oczyszczania Ścieków Komunalnych (KPOŚK) a inwestycje będą realizowane tylko w aglomeracjach od 2 tys. RLM włącznie do poniżej 10 tys. RLM.	78	Należy wykreślić KPOŚK i nie ograniczać inwestycji tylko do aglomeracji od 2tyś. RLM włącznie do poniżej 10 tys. RLM.	Należy stworzyć równe szanse dla wszystkich gmin i miast w regionie. Wiele gmin i miast nie znajduje się w Krajowym Programie Oczyszczania Ścieków Komunalnych. A ograniczenie danych przedsięwzięć tylko do aglomeracji od 2 tyś. RLM do 10 tyś. RLM spowoduje dysproporcje pomiędzy silniejszymi miastami i gminami a słabiej radzącymi sobie jednostkami samorządowymi. W konsekwencji wpierane będą tylko projekty znajdujące się w przedmiotowym dokumencie.	Gmina Parzęczew, ul. Południowa 1, 95-045 Parzęczew	WYJAŚNIENIE	Zgodnie z Projektem Umowy Partnerstwa dla realizacji Polityki Spójności 2021-2027 w Polsce inwestycje w zakresie rozwoju infrastruktury kanalizacyjnej oraz oczyszczania ścieków komunalnych, w tym budowa lub przebudowa oczyszczalni ścieków możliwe są do wsparcia pod warunkiem zgodności z priorytetami Krajowego Programu Oczyszczania Ścieków Komunalnych (KPOŚK). Natomiast zgodnie z linią demarkacyjną, określającą podział interwencji między programy krajowe i regionalne, na poziomie regionalnym planuje się wsparcie inwestycji w aglomeracjach 2-10 tys. RLM.
85	2.1.1 ZIELONY REGION 2.1.1.1.1 Cel szczegółowy(iv) Wspieranie przystosowania się do zmian klimatu i zapobieganiu ryzyku związanemu z klęskami żywiołowymi i katastrofami, a także	74	Należy dodać: i obszarów wiejskich	Zjawiska ekstremalne wywoływane zmianami klimatycznymi zachodzą zarówno na terenach miejskich ale również wiejskich. Pomoc należy kierować jednakowo dla wszystkich miast i gmin województwa.	Gmina Parzęczew, ul. Południowa 1, 95-045 Parzęczew	NIEUWZGLĘDNIONA	Inwestycje w zakresie adaptacji rolnictwa i leśnictwa do zmian klimatu planowane są do wsparcia w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027. Aby zapewnić demarkację pomiędzy wsparciem krajowym i regionalnym, nie planuje się dofinansowania w ramach FEŁ2027 adaptacji obszarów wiejskich do zmian klimatu.

	<p>odporności, z uwzględnieniem podejścia ekosystemowego</p> <p>Obecny zapis: -adaptacja miast do zmian klimatu</p>						
86	<p>2.1.1 ZIELONY REGION</p> <p>2.1.1.1.1 Cel szczegółowy(iv)</p> <p>Wspieranie przystosowania się do zmian klimatu i zapobieganiu ryzyku związanemu z klęskami żywiołowymi i katastrofami, a także odporności, z uwzględnieniem podejścia ekosystemowego</p> <p>Obecny zapis: Z uwagi na koszt start wyrządzanych na terenach miejskich w związku z nasileniem zjawisk ekstremalnych wywoływanych zmianami klimatu oraz spodziewane zwiększenie ich częstotliwości ważnym aspektem są działania w zakresie adaptacji do zmian klimatu w miast</p>	73	Należy dodać: i obszarach wiejskich.	<p>Zjawiska ekstremalne wywoływane zmianami klimatycznymi zachodzą zarówno na terenach miejskich ale również wiejskich. Pomoc należy kierować jednakowo dla wszystkich miast i gmin województwa.</p>	Gmina Parzęczew, ul. Południowa 1, 95-045 Parzęczew	NIEUWZGLĘDNIONA	<p>Investycje w zakresie adaptacji rolnictwa i leśnictwa do zmian klimatu planowane są do wsparcia w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027. Aby zapewnić demarkację pomiędzy wsparciem krajowym i regionalnym nie planuje się dofinansowania w ramach FEŁ2027 adaptacji obszarów wiejskich do zmian klimatu.</p>
87	<p>2.1.1 CZYSTA ENERGIA</p> <p>2.1.1.1 Cel szczegółowy (i)</p> <p>Wspieranie efektywności energetycznej i redukcji emisji gazów cieplarnianych</p> <p>2.1.1.1.1 Interwencje w ramach Funduszy</p> <p>Wskazanie konkretnych terytoriów objętych wsparciem, z uwzględnieniem planowanego wykorzystania narzędzi terytorialnych</p> <p>Obecny zapis: Planuje się zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentu rozwoju terytorialnego- Zintegrowane Inwestycje</p>	63	<p>Proponuje się zapis: Wsparcie udzielane będzie na obszarze całego województwa łódzkiego.</p> <p>Preferowane będzie zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentu rozwoju terytorialnego - Zintegrowane Inwestycje Terytorialne – na obszarze Miejskich Obszarów Funkcjonalnych</p>	<p>Należy stworzyć równe szanse dla wszystkich gmin i miast w regionie. Nie każdy typ przedsięwzięcia planowanego w ramach przedmiotowego celu jest możliwy do realizacji w ramach zintegrowanych inwestycji. A ograniczenie danych przedsięwzięć tylko do inwestycji zintegrowanych w ramach MOF spowoduje dysproporcje pomiędzy silniejszymi miastami i gminami a słabiej radzącymi sobie jednostkami samorządowymi.</p> <p>Należy rozwój regionu kierować jednakowo do wszystkich gmin i miast tworzących województwo łódzkie.</p> <p>Umożliwienie pojedynczym JST staranie się o dane środki na przedmiotowe inwestycje również w zakresie całego województwa wpłyną na ograniczenie niskiej emisji pomimo inwestycji realizowanej samodzielnie.</p> <p>Wskazanie jedynie preferencji do wykorzystania zintegrowanego instrumentu terytorialnego pozwoli wszystkim w sposób równy starać się o środki.</p>	Gmina Parzęczew, ul. Południowa 1, 95-045 Parzęczew	UWZGLĘDNIONA	<p>Wsparcie w zakresie celu szczegółowego (i) Wspieranie efektywności energetycznej i redukcji emisji gazów cieplarnianych nie będzie udzielane wyłącznie za pomocą instrumentu rozwoju terytorialnego -Zintegrowane Inwestycje Terytorialne. Wsparcie udzielane będzie na terenie całego województwa.</p>

	Terytorialne (ZIT), które będą ograniczone do Miejskich Obszarów Funkcjonalnych (MOF) wyznac					
88	2.1.1Innowacyjne ŁÓDZKIE 2.1.1 Cel szczegółowy (iii) Wzmacnianie trwałego wzrostu i konkurencyjności MŚP oraz tworzenie miejsc pracy w MŚP, w tym poprzez inwestycje produkcyjne Planuje się wsparcie w szczególności następujących typów przedsięwzięć:	52	Należy dodać: -tworzenie nowych obszarów rozwojowych (stref gospodarczych) na terenach miast i gmin	Gminy i miasta posiadają obszary mogące stać się terenami inwestycyjnymi, które potrzebują wsparcia finansowego w przygotowaniu infrastruktury technicznej na obszarach rozwojowych. Wsparcie takie pozwoli przyciągnąć krajowych i zagranicznych inwestorów na dany obszar, co wpłynie na ogólny rozwój regionu. Brak wystarczających środków w budżetach jednostek samorządowych uniemożliwia takie działania.	Gmina Parzęczew, ul. Południowa 1, 95-045 Parzęczew	NIEUWZGLĘDNIONA W projekcie FEŁ2027 planuje się wsparcie jedynie MŚP w dostosowaniu terenu inwestycyjnego do swoich potrzeb. Wynika to z ewaluacji przeprowadzonych przez IZ w tym zakresie oraz z niskiego poziomu wydatkowania środków przeznaczonych na wsparcie terenów inwestycyjnych w typie projektu, w którym beneficjentem był JST (w perspektywie 2014-2020 odbyło się 7 naborów dla JST, w których zakontraktowano jedynie ok. 25% z ponad 38 mln EUR pierwotnej alokacji przeznaczonej na wsparcie terenów inwestycyjnych). Z kolei objęcie wsparciem jedynie MŚP wynika z Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1058 z dnia 24 czerwca 2021 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Funduszu Spójności (<i>Mając na uwadze, że małe i średnie przedsiębiorstwa (MŚP) są podstawą europejskiej gospodarki, w ramach EFRR należy nadal wspierać rozwój MŚP poprzez wzmacnianie ich trwałego wzrostu i konkurencyjności</i>) i projektu Umowy Partnerstwa (<i>W związku z niższą produktywnością małych i średnich firm w porównaniu do dużych, wsparcie będzie skoncentrowane przede wszystkim na MŚP</i>).
89	2.1.1 CZYSTA ENERGIA 2.1.1.1 Cel szczegółowy (ii) Wspieranie energii odnawialnej zgodnie z dyrektywą (UE) 2018/2001, w tym określonymi w niej kryteriami zrównoważonego rozwoju 2.1.1.1.1 Interwencje w ramach Funduszy	68	Wnioskujemy o rozszerzenie planowanych do wsparcia typów przedsięwzięć o następujący zakres - wsparcie przebudowy i rozbudowy istniejącej infrastruktury służącej do wytwarzania energii elektrycznej, pochodzącej ze źródeł odnawialnych w szczególności poprzez zastosowanie magazynów energii	Na terenie wielu gmin w tym na terenie Gminy Rzęśnia większość budynków mieszkalnych jednorodzinnych posiada już od kilku lat instalacje fotowoltaiczne (prosumenckie) które ze względu na upływ czasu potrzebują przebudowy poprzez zwiększenie mocy jak i zastosowanie magazynów energii, które spowodują bardziej racjonalne wykorzystanie energii. Beneficjentem projektu byłaby Gmina Rzęśnia a projektem objęci byłiby wszyscy mieszkańcy posiadający instalację fotowoltaiczną.	Gmina Rzęśnia Ul. 1 Maja 37 98-332 Rzęśnia Tel 44 6317122	WYJAŚNIENIE Zapisy FEŁ2027 nie wykluczają przedmiotowego wsparcia. Wnioskowany zakres wsparcia mieścił się w typie projektu: wsparcie infrastruktury służącej do wytwarzania energii elektrycznej, pochodzącej ze źródeł odnawialnych, wraz z magazynami energii działającymi na potrzeby danego źródła OZE. W ramach FEŁ2027 możliwe będzie wsparcie samej infrastruktury służącej do wytwarzania energii elektrycznej, pochodzącej ze źródeł odnawialnych, bądź samych magazynów energii. Przeformułowano zapisy FEŁ2027 w celu uniknięcia wątpliwości interpretacyjnych w tym zakresie.
90	2.1.1 CZYSTA ENERGIA 2.1.1.1 Cel szczegółowy (i) Wspieranie efektywności energetycznej i redukcji emisji gazów cieplarnianych 2.1.1.1.1 Interwencje w ramach funduszy	62	Wnioskujemy o rozszerzenie planowanych do wsparcia typów przedsięwzięć o budynki komunalne nie będące budynkami użyteczności publicznej oraz rozszerzenie wsparcia typu budynków mieszkalnych z wielorodzinnych również o budynki jednorodzinne.	W zasobach komunalnych gmin znajduje się wiele budynków, które nie są wielorodzinnymi budynkami mieszkalnymi ani też budynkami użyteczności publicznej (np. budynki po byłych szkołach) a istnieje realna potrzeba zwiększenia ich efektywności energetycznej między innymi poprzez ich gruntowną termomodernizację. Uzasadnieniem wniosku o umożliwienie wsparcia dla budynków jednorodzinnych jest fakt, iż na terenie małych gmin wiejskich przeważają właśnie budynki jednorodzinne a nie wielorodzinne. W przypadku gdyby samorząd gminy zgodnie z planem ograniczenia niskiej emisji zdecydował się na realizację tzw. projektu parasolowego obejmującego np. kilkadziesiąt budynków jednorodzinnych (należących do osób fizycznych) przy obecnym zapisie tego typu projekt nie jest możliwy do dofinansowania.	Gmina Rzęśnia Ul. 1 Maja 37 98-332 Rzęśnia Tel 44 6317122	WYJAŚNIENIE Inwestycje związane z poprawą jakości powietrza oraz zmniejszeniem emisji gazów cieplarnianych poprzez wymianę źródeł ciepła i poprawę efektywności energetycznej budynków mieszkalnych jednorodzinnych będą realizowane w ramach programu Czyste Powietrze, w związku z czym aby, wyeliminować konkurencję programu krajowego z programem regionalnym, w FEŁ2027 nie uwzględniono wsparcia dla domów jednorodzinnych należących do osób fizycznych. W zakresie budynków komunalnych znajdujących się w zasobach komunalnych gmin, które nie są wielorodzinnymi budynkami mieszkalnymi ani też budynkami użyteczności publicznej, należy dokładnie przeanalizować funkcję takiego budynku. Definicja ujęta w rozporządzeniu Ministra Infrastruktury jest bardzo szeroka i odnosi się do tego, na jakie potrzeby przeznaczony jest dany budynek. Jeżeli budynek gminy zostałby poddany termomodernizacji na potrzeby pełnienia funkcji budynku użyteczności publicznej, to wsparcie takiej inwestycji byłoby możliwe.
91	Rozdział 2.1.1. Zrównoważony rozwój przestrzenny, Cel szczegółowy 2.1.1.1. (II) wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego,	119	Na str. 120 wskazano, że przewiduje się również wsparcie procesów rewitalizacji, opartych na gminnych programach rewitalizacji (GPR). Ten zapis wskazuje, że wspierane będą jedynie działania wskazane w programach rewitalizacji opracowanych na podstawie Ustawy o rewitalizacji. Proszę o jednoznaczne określenie w treści dokumentu czy finansowane będą jedynie zadania wskazane w GPR opracowanych na podstawie	Spora część gmin z terenu województwa łódzkiego posiada programy rewitalizacji opracowane w oparciu o Wytoczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020, które są w zdecydowanej większości nadal aktualne. Prosimy o jednoznaczne określenie czy działania wskazane w opracowanych w ten sposób programach rewitalizacji mogą liczyć na wsparcie finansowe. Ponadto prosimy o dodanie ogólnego zapisu w zakresie typów przedsięwzięć przewidzianych do wsparcia.	Gmina Rzęczyca	WYJAŚNIENIE Wymóg dotyczący wspierania realizacji działań rewitalizacyjnych wyłącznie w oparciu o gminny program rewitalizacji (GPR) wynika z Umowy Partnerstwa, z którą (zgodnie z art. 23 rozporządzenia ogólnego 2021/1060) program regionalny musi zachować spójność. Wymóg ten jest ujęty w projekcie FEŁ2027. W projekcie programu wskazano szeroki zakres wsparcia służącego wyprowadzaniu ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, w związku z tym nie jest konieczne uzupełnienie dokumentu w tym zakresie.

	gospodarczego i środowiskowego, na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie.		ustawy o rewitalizacji lub/oraz dodanie zapisu o dopuszczeniu do finansowania zadań wskazanych w programach rewitalizacji wykonanych na podstawie wytycznych. Ponadto w typach przedsięwzięć przewidzianych do wsparcia (str. 119) wskazano szereg działań planowanych w szczególności do uwzględnienia. Proponujemy dodanie zapisu ogólnego tj. - oraz inne inwestycje/zadania wskazane w programach rewitalizacji, pozytywnie zaopiniowanych przez Urząd Marszałkowski WŁ.	Programy rewitalizacji przed ich pozytywnym zaopiniowaniem są szczegółowo weryfikowane przez Urząd Marszałkowski WŁ pod kątem przedsięwzięć przewidzianych do realizacji na obszarach rewitalizacji, wskazanych w programie. Skoro wskazane w programach działania mogą dotyczyć jedynie wyprowadzenia obszarów zdegradowanych z sytuacji kryzysowych i działania te są drobiazgowo weryfikowane przez UM WŁ na etapie oceny programu, to w naszej opinii w FEŁ należy dodać ogólny zapis dot. dopuszczenia finansowania wszelkich działań wykazanych w programach.			
92	2.1.1 ZIELONY REGION 2.1.1.1. Cel szczegółowy (iv) Wspieranie przystosowania się do zmian klimatu i zapobiegania ryzyku związanemu z klęskami żywiołowymi i katastrofami, a także odporności, z uwzględnieniem podejścia ekosystemowego 2.1.1.1. Cel szczegółowy (v) Wspieranie dostępu do wody oraz zrównoważonej gospodarki wodnej -	73	Konieczność i zasadność wprowadzenia do programu dofinansowania do budowy kanalizacji deszczowej na obszarach miejskich regionu oraz wszędzie tam gdzie istnieje zasadność ich budowy - np. duże utwardzone powierzchnie, duże obszary, gdzie są możliwości spływu deszczów nawalnych, obszary na których do deszczach występują podtopienia lub/i zalania z powodu niemożności odprowadzenia wody deszczowej, Konieczność i zasadność wprowadzenia do programu dofinansowania do budowy kanalizacji deszczowej na obszarach miejskich regionu oraz wszędzie tam gdzie istnieje zasadność ich budowy - np. duże utwardzone powierzchnie, duże obszary, gdzie są możliwości spływu deszczów nawalnych, obszary na których do deszczach występują podtopienia lub/i zalania z powodu niemożności odprowadzenia wody deszczowej - typy: inwestycje w infrastrukturę do celów ujęcia, uzdatniania, magazynowania i dystrybucji wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi; wspieranie wydajnego gospodarowania wodą	realizacja wskazanych w projekcie programu celów środowiskowych powinna uwzględniać systemowy odbiór i oczyszczanie wód deszczowych. realizacja inwestycji w zakresie budowy systemów zbierania opadów pozwoli na uniknięcie podtopień całych obszarów i odprowadzenie nadmiaru wód opadowych albo do cieku wodnego albo wprost do oczyszczalni, gdzie zostanie oczyszczona. należy nadmienić że woda deszczowa z pierwszych ok 10 minut deszczu niesie (z racji zbierania zanieczyszczeń atmosferycznych) więcej ładunku do oczyszczenia niż najgorsze ścieki z mleczarni lub rzeźni. Co więcej systemy kanalizacji deszczowej nie były dotychczas wprost i bezpośrednio wspierane ze środków pomocowych przez co mamy duże zaniedbania w tym zakresie. Realizacja takich inwestycji budowy kanalizacji deszczowej ze środków własnych JST z racji wysokich kosztów budowy nie jest możliwa. Realizacje wskazanych inwestycji w połączeniu z małą retencją (samooczyszczanie cieków, w przypadku odprowadzania wód do cieków) pozwoli także na racjonalne gospodarowanie wodą i uniknięcie procesu stepowania obszaru, co jest ważne w regionie łódzkim. WSKAŹNIKI: PRODUKT: długość wykonanej kanalizacji deszczowej, REZULTAT: powierzchnia skanalizowanych obszarów, ilość osób objętych sieciami kanalizacji deszczowej.	Gmina Rzgów, plac 500 - lecia 22, 956-030 Rzgów	WYJAŚNIENIE	Programy regionalne muszą być zgodne Umową Partnerstwa, dlatego w FEŁ2027, w ramach celu szczegółowego (iv), zgodnie z projektem Umowy Partnerstwa dla realizacji Polityki Spójności 2021-2027 w Polsce, będą wspierane działania w celu zatrzymania odpływu wód opadowych w oparciu o naturalne mechanizmy ekosystemowe (nature based solutions). Dodatkowo sam cel szczegółowy (iv) nastawiony jest na wspieranie inwestycji z uwzględnieniem podejścia ekosystemowego. Ponadto Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 15 lipca 2021 r. w sprawie przyjęcia Planu przeciwdziałania skutkom suszy wskazuje na zrównoważone rozwiązania, np. zielona infrastruktura, dla zwiększenia retencji wody w miejscu powstania opadu. Dzięki dużej retencyjności terenów zielonych obszary te działają jako naturalne zbiorniki kompensacyjne, retencjonujące wodę w okresie występujących nadmiarów i oddające ją w okresie niedoborów. Dzięki temu tereny zielone sprzyjają zarówno przeciwdziałaniu skutkom suszy, jak i ochronie przeciwpowodziowej. W odniesieniu do celu szczegółowego (v) planuje się wspierać kanalizację deszczową jako element inwestycji zakładającej rozdział kanalizacji ogólnospławnej na sanitarną i deszczową, kładąc główny nacisk na zagospodarowanie wód opadowych w miejscu ich powstawania (wsparcie w celu szczegółowym (iv)). Zgodnie z zasadami horyzontalnymi określonymi w rozporządzeniach Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 oraz 2021/1058 cele EFRR są realizowane z uwzględnieniem m.in. zasady nie czyni poważnych szkód dla celów środowiskowych. W związku z tym w zakresie gospodarki wodnej, w tym inwestycji w kanalizację, powinny być przede wszystkim wspierane zrównoważone inwestycje, które nie szkodzą dobremu stanowi środowiska oraz uwzględniają skutki zmian klimatu. Przy programowaniu, czerpiąc z doświadczenia poprzednich perspektyw, dąży się do ograniczenia liczby wskaźników w samym programie - nie ma potrzeby, aby każdy typ wsparcia był określony wskaźnikiem, a brak wskaźnika nie powinien być interpretowany jako brak wsparcia dla danego obszaru. Bardziej szczegółowe podejście do wskaźników planowane jest do zastosowania w dodatkowych dokumentach programowych (SzOP, wykaz wskaźników i ich definicji).
93	INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA	147	W priorytetowych obszarach wsparcia na str., 147 brak bezpośredniego wymienienia – organizacji i koordynacji działań w zakresie przeciwdziałania i zwalczania zagrożeń oraz skutków epidemii.	Zagrożenia i skutki epidemii stanowią odrębne zagrożenie i posiadają odmienną specyfikę niż wymienione na stronie 147 obszary priorytetowe. Wskazanie na stronie 148 cyt. "Planowane działania przyczynią się do wzmocnienia odporności instytucji ochrony zdrowia na sytuacje kryzysowe, takie jak epidemia." jest niewystarczające - nadal brak wyodrębnienia problemu, dedykowanej koordynacji oraz działań do niego. Sytuacja dotycząca rozwoju epidemii wskazała na szereg działań koniecznych do podjęcia na wszystkich szczeblach JST, rządowych oraz	Gmina Sulmierzyce 98-338 Sulmierzyce ul. Urzędowa 1	UWZGLĘDNIONA	Dokonano uzupełnienia treści odnosząc się do sytuacji wywołanej przez pandemię COVID-19 zarówno w części diagnostycznej jak i w odniesieniu do celu szczegółowego v i wskazując planowane obszary działania.

				sytemu ochrony zdrowia, dedykowanych wyłącznie temu problemowi.			
94	KULTURA I TURYSTYKA	127	W typie przedsięwzięć planowanych do wsparcia - inwestycje dotyczące nieruchomości zabytkowych, niewchodzących w zasób instytucji kultury, w celu zachowania pełnionych funkcji kulturalnych lub nadania im takich funkcji; Brak wskazania, że nieruchomości zabytkowe – mają i mogą mieć nadane także funkcje turystyczne konieczność uzupełnienia/doprecyzowania.	Walory kulturowe łącznie z przyrodniczymi stanowią jedno z podstawowych czynników rozwoju turystyki, obiekty zabytkowe mogą być wykorzystywane w celu rozwoju turystyki.	Gmina Sulmierzyce 98-338 Sulmierzyce ul. Urzędowa 1	UWZGLĘDNIONA	Wprowadzono zmiany w typach projektów w CP4, CS (vi), uwzględniających możliwość pełnienia przez obiekty zabytkowe funkcji turystycznych.
95	ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ PRZESTRZENNY	119	W rodzajach typów przedsięwzięć na str. 119 brak bezpośredniego wskazania, które typy przedsięwzięć muszą być zgodne z gminnymi programami rewitalizacji (zapisy na str. 118), konieczność uzupełnienia/doprecyzowania. W typie przedsięwzięcia - inwestycje w infrastrukturę turystyczną, w szczególności tworzącą piesze, rowerowe oraz wodne szlaki turystyczne, nieuzasadnione zawężenie preferencji do szlaków turystycznych.	Pomimo wskazania że niezbędne są działania wyprowadzania ze stanu kryzysowego zdegradowanych obszarów pozamiejskich, zgodnego z gminnym programem rewitalizacji na str. 118, w typach przedsięwzięć na str. 119 brak jest doprecyzowania, czy wszystkie działania muszą być zgodne i wynikać z programu rewitalizacji, czy tylko - inwestycje związane z procesem wyprowadzania ze stanu kryzysowego zdegradowanych obszarów miejskich w zakresie: o części wspólnych wielorodzinnych budynków mieszkalnych; o przedsięwzięć prowadzących do przywrócenia lub nadania obiektom nowych funkcji; o zagospodarowania przestrzeni publicznej. W typie przedsięwzięcia dotyczącego turystyki brak uzasadnienia dla preferencji jedynie do szlaków turystycznych, ponieważ w rozwoju przestrzennym oraz na obszarach rewitalizacyjnych – możliwe są inwestycje nadające funkcje turystyczne lub wykorzystujące potencjały turystyczne, niekoniecznie tworzące szlaki turystyczne, natomiast stwarzające szanse na zrównoważony rozwój przestrzenny i wyprowadzanie obszarów z sytuacji kryzysowych.	Gmina Sulmierzyce 98-338 Sulmierzyce ul. Urzędowa 1	UWZGLĘDNIONA	Zgodnie z projektem FEŁ2027 "niezbędne będzie również realizowanie procesu wyprowadzania ze stanu kryzysowego zdegradowanych obszarów zgodnego z gminnym programem rewitalizacji". W związku z tym z GPR muszą być zgodne projekty wpisujące się w typ przedsięwzięcia "inwestycje związane z procesem wyprowadzania ze stanu kryzysowego zdegradowanych obszarów". Aby uniknąć wątpliwości interpretacyjnych uzupełniono powyższy typ przedsięwzięcia o zapis: "oparte na Gminnych Programach Rewitalizacji (GPR)". Ze względu na zmiany w strukturze programu FEŁ2027, usunięto cel szczegółowy (ii) w CP5, a alokację i wsparcie obszarów pozamiejskich planowane dotychczas w celu szczegółowym (ii) w CP5 uwzględniono w celu szczegółowym (i) w CP5. Zapis programu został zmieniony. W obszarze turystyki wsparciem objęta będzie infrastruktura służąca prowadzeniu działalności turystycznej i zagospodarowaniu rekreacyjnemu, <u>w tym</u> inwestycje w zakresie modernizacji lub tworzenia turystycznych szlaków tematycznych i produktów turystycznych.
96	ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ PRZESTRZENNY	110	W rodzajach typów przedsięwzięć na str. 110 brak bezpośredniego wskazania, które typy przedsięwzięć muszą być zgodne z gminnymi programami rewitalizacji (zapisy na str. 109), konieczność uzupełnienia/doprecyzowania. W typie przedsięwzięcia - inwestycje w infrastrukturę turystyczną, w szczególności tworzącą piesze, rowerowe oraz wodne szlaki turystyczne, nieuzasadnione zawężenie preferencji do szlaków turystycznych.	Pomimo wskazania, że niezbędne są działania wyprowadzania ze stanu kryzysowego zdegradowanych obszarów miejskich, zgodnego z gminnym programem rewitalizacji – str. 109, w typach przedsięwzięć na str. 110 brak jest doprecyzowania, czy wszystkie działania muszą być zgodne i wynikać z programu rewitalizacji, czy tylko - inwestycje związane z procesem wyprowadzania ze stanu kryzysowego zdegradowanych obszarów miejskich w zakresie: o części wspólnych wielorodzinnych budynków mieszkalnych; o przedsięwzięć prowadzących do przywrócenia lub nadania obiektom nowych funkcji; o zagospodarowania przestrzeni publicznej. W typie przedsięwzięcia dotyczącego turystyki brak uzasadnienia dla preferencji jedynie do szlaków turystycznych, ponieważ w ładzie przestrzennym oraz na obszarach rewitalizacyjnych – możliwe są inwestycje nadające funkcje turystyczne lub wykorzystujące potencjały turystyczne, niekoniecznie tworzące szlaki turystyczne, natomiast stwarzające szanse na zrównoważony rozwój przestrzenny i wyprowadzanie obszarów z sytuacji kryzysowych.	Gmina Sulmierzyce 98-338 Sulmierzyce ul. Urzędowa 1	UWZGLĘDNIONA	Zgodnie z projektem FEŁ2027 "niezbędne będzie również realizowanie procesu wyprowadzania ze stanu kryzysowego zdegradowanych obszarów zgodnego z gminnym programem rewitalizacji". W związku z tym z GPR muszą być zgodne projekty wpisujące się w typ przedsięwzięcia "inwestycje związane z procesem wyprowadzania ze stanu kryzysowego zdegradowanych obszarów". Aby uniknąć wątpliwości interpretacyjnych uzupełniono powyższy typ przedsięwzięcia o zapis: "oparte na Gminnych Programach Rewitalizacji (GPR)". Zapis programu został zmieniony. W obszarze turystyki wsparciem objęta będzie infrastruktura służąca prowadzeniu działalności turystycznej i zagospodarowaniu rekreacyjnemu, <u>w tym</u> inwestycje w zakresie modernizacji lub tworzenia turystycznych szlaków tematycznych i produktów turystycznych.
97	ZIELONY REGION	74	W rodzajach typów przedsięwzięć brak odniesienia do skutków zjawisk epidemiologicznych – rozważyć uzupełnienie – ewentualnie dopisanie w obszarach priorytetowych na str. 147 (INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA).	Zmiany klimatu także wpływają na rozwój epidemii. Sytuacja dotycząca rozwoju epidemii wskazała na szereg działań koniecznych do podjęcia na wszystkich szczeblach JST, rządowych oraz sytemu ochrony zdrowia, dedykowanych wyłącznie temu problemowi.	Gmina Sulmierzyce 98-338 Sulmierzyce ul. Urzędowa 1	CZĘŚCIOWO UWZGLĘDNIONA	Cel szczegółowy (iv), wynikający z rozporządzenia 2021/1058 dotyczy wspierania przystosowania się do zmian klimatu i zapobiegania ryzyku związanemu z klęskami żywiołowymi i katastrofami, a także odporności, a w związku z tym w projekcie FEŁ2027 przewidziano działania wpisujące się w ten cel. W ramach tego celu nie jest możliwe wspieranie działań związanych ze

							skutkami epidemii. Interwencja, która zmierza do przeciwdziałania zmianom klimatu (np. wsparcie OZE, termomodernizacji budynków, transportu niskoemisyjnego) będzie natomiast realizowana w innych celach szczegółowych. Dokonano uzupełnienia treści odnosząc się do sytuacji wywołanej przez pandemię COVID-19 zarówno w części diagnostycznej jak i w odniesieniu do celu szczegółowego (v) w CP4, wskazując planowane obszary działania.
98	CZYSTA ENERGIA	68	- wsparcie infrastruktury służącej do wytwarzania energii cieplnej, pochodzącej ze źródeł odnawialnych, wraz z magazynami ciepła działającymi na potrzeby danego źródła OZE. Nieuzasadnione zawężenie działań jedynie do energii cieplnej z bez wskazania energii z OZE na wytwarzanie chłodu.	Obecnie znaczna część energii wykorzystywana jest na obniżanie temperatury w budynkach i pomieszczeniach. Procesy grzania i chłodzenia równorzędnie mają na celu zapewnienie komfortu termicznego, niezależnego od zewnętrznych warunków temperaturowych. Wytyczne UE traktują równoważnie grzanie i chłodzenie w aspekcie efektywności energetycznej – np. ZALECENIE KOMISJI (UE) 2019/1659 z dnia 25 września 2019 r. w sprawie treści kompleksowej oceny potencjału efektywności w zakresie ogrzewania i chłodzenia zgodnie z art. 14 dyrektywy 2012/27/UE	Gmina Sulmierzyce 98-338 Sulmierzyce ul. Urzędowa 1	UWZGLĘDNIONA	Rozszerzono zakres typów przedsięwzięć o wsparcie infrastruktury służącej do wytwarzania chłodu, pochodzącego ze źródeł odnawialnych oraz o wsparcie magazynów chłodu działających na potrzeby danego źródła OZE.
99	CZYSTA ENERGIA	61	Konieczność zwiększenia efektywności energetycznej o 25% powinna dotyczyć całego projektu, który może obejmować kilka budynków, a nie każdego budynku z osobna (z wyłączeniem z powyższego wymogu jedynie zabytków).	Działania termomodernizacyjne w przypadku instytucji publicznych mogą dotyczyć kilka budynków w projekcie, dla których łącznie osiągnięte zostanie podniesienie efektywności energetycznej o 25%. Obecny zapis może stanowić utrudnienie dla realizacji projektów.	Gmina Sulmierzyce 98-338 Sulmierzyce ul. Urzędowa 1	NIEUWZGLĘDNIONA	W przypadku termomodernizacji kilku budynków w ramach jednego projektu również wymagane jest spełnienie wymogu zapewnienia zwiększenia o co najmniej 25% efektywności energetycznej. Pozwoli to zapewnić dofinansowanie inwestycji w tych budynkach, w których zapotrzebowanie na energię w wyniku realizacji projektu istotnie zmaleje, a tym samym wsparcie ze środków europejskich da wymierne korzyści i będzie efektywne. Minimalny poziom efektywności energetycznej 25 % był wymagany w perspektywie finansowej UE 2014-2020 - nie odnotowywano problemów z osiągnięciem tego progu.
100	CZYSTA ENERGIA	61	W celu poprawy efektywności energetycznej niezbędne jest podjęcie działań służących ograniczeniu zapotrzebowania na energię, takich jak termomodernizacja budynków, inwestycje w źródła ciepła, systemy ciepłownicze przy zachowaniu wymogów środowiskowych i spełnieniu warunków ekonomicznej opłacalności. Nieuzasadnione zawężenie działań jedynie do źródeł ciepła i systemów ciepłowniczych bez wskazania na źródła chłodu i systemy chłodzenia.	Obecnie znaczna część energii wykorzystywana jest na obniżanie temperatury w budynkach i pomieszczeniach. Procesy grzania i chłodzenia równorzędnie mają na celu zapewnienie komfortu termicznego, niezależnego od zewnętrznych warunków temperaturowych. Wytyczne UE traktują równoważnie grzanie i chłodzenie w aspekcie efektywności energetycznej – np. ZALECENIE KOMISJI (UE) 2019/1659 z dnia 25 września 2019 r. w sprawie treści kompleksowej oceny potencjału efektywności w zakresie ogrzewania i chłodzenia zgodnie z art. 14 dyrektywy 2012/27/UE	Gmina Sulmierzyce 98-338 Sulmierzyce ul. Urzędowa 1	UWZGLĘDNIONA	Zgodnie z zapisami projektu FEŁ2027 w ramach inwestycji z zakresu termomodernizacji możliwe są działania w zakresie źródeł chłodu jak również podłączenie do sieci chłodniczej. Ponadto, uzupełniono projekt FEŁ2027 o zapisy dotyczące wsparcia systemów chłodniczych (sieci).
101	INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA	147	W priorytetowych obszarach wsparcia na str. 147 brak bezpośredniego wymienienia – organizacji i koordynacji działań w zakresie przeciwdziałania i zwalczania zagrożeń oraz skutków epidemii.	Zagrożenia i skutki epidemii stanowią odrębne zagrożenie i posiadają odmienną specyfikę niż wymienione na stronie 147 obszary priorytetowe. Wskazanie na stronie 148 cyt. "Planowane działania przyczynią się do wzmocnienia odporności instytucji ochrony zdrowia na sytuacje kryzysowe, takie jak epidemia." jest niewystarczające - nadal brak wyodrębnienia problemu, dedykowanej koordynacji oraz działań do niego. Sytuacja dotycząca rozwoju epidemii wskazała na szereg działań koniecznych do podjęcia na wszystkich szczeblach JST, rządowych oraz systemu ochrony zdrowia, dedykowanych wyłącznie temu problemowi.	Gmina Uniejów	UWZGLĘDNIONA	Dokonano uzupełnienia treści, odnosząc się do sytuacji wywołanej przez pandemię COVID-19 zarówno w części diagnostycznej, jak i w odniesieniu do celu szczegółowego v, wskazując planowane obszary działania.
102	KULTURA I TURYSTYKA	127	W typie przedsięwzięć planowanych do wsparcia - inwestycje dotyczące nieruchomości zabytkowych, niewchodzących w zasób instytucji kultury, w celu zachowania pełnionych funkcji kulturalnych lub nadania im takich funkcji;	Walory kulturowe łącznie z przyrodniczymi stanowią jedno z podstawowych czynników rozwoju turystyki, obiekty zabytkowe mogą być wykorzystywane w celu rozwoju turystyki.	Gmina Uniejów	UWZGLĘDNIONA	Wprowadzono zmiany w typach projektów w CP4, CS (vi), uwzględniające możliwość pełnienia przez obiekty zabytkowe funkcji turystycznych.

			Brak wskazania, że nieruchomości zabytkowe – mają i mogą mieć nadane także funkcje turystyczne konieczność uzupełnienia/doprecyzowania.				
103	ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ PRZESTRZENNY	119	W rodzajach typów przedsięwzięć na str. 119 brak bezpośredniego wskazania, które typy przedsięwzięć muszą być zgodnie z gminnymi programami rewitalizacji (zapisy na str. 118), konieczność uzupełnienia/doprecyzowania. W typie przedsięwzięcia - inwestycje w infrastrukturę turystyczną, w szczególności tworzącą piesze, rowerowe oraz wodne szlaki turystyczne, nieuzasadnione zawężenie preferencji do szlaków turystycznych.	Pomimo wskazania że niezbędne są działania wyprowadzania ze stanu kryzysowego zdegradowanych obszarów pozamiejskich, zgodnego z gminnym programem rewitalizacji na str. 118, w typach przedsięwzięć na str. 119 brak jest doprecyzowania, czy wszystkie działania muszą być zgodne i wynikać z programu rewitalizacji, czy tylko - inwestycje związane z procesem wyprowadzania ze stanu kryzysowego zdegradowanych obszarów miejskich w zakresie: o części wspólnych wielorodzinnych budynków mieszkalnych; o przedsięwzięć prowadzących do przywrócenia lub nadania obiektom nowych funkcji; o zagospodarowania przestrzeni publicznej. W typie przedsięwzięcia dotyczącego turystyki brak uzasadnienia dla preferencji jedynie do szlaków turystycznych, ponieważ w rozwoju przestrzennym oraz na obszarach rewitalizacyjnych – możliwe są inwestycje nadające funkcje turystyczne lub wykorzystujące potencjały turystyczne, niekoniecznie tworzące szlaki turystyczne, natomiast stwarzające szanse na zrównoważony rozwój przestrzenny i wyprowadzanie obszarów z sytuacji kryzysowych.	Gmina Uniejów	UWZGLĘDNIONA	Z programu usunięto cel szczegółowy (ii) w CP5, do którego odnosi się uwaga. Dotychczasowe wsparcie ujęte w CS(ii) uwzględniono w CS (i), który wskazywał: "niezbędne będzie również realizowanie procesu wyprowadzania ze stanu kryzysowego zdegradowanych obszarów zgodnego z gminnym programem rewitalizacji". W związku z tym z GPR muszą być zgodne projekty wpisujące się w typ przedsięwzięcia "inwestycje związane z procesem wyprowadzania ze stanu kryzysowego zdegradowanych obszarów". Aby uniknąć wątpliwości interpretacyjnych, uzupełniono powyższy typ przedsięwzięcia w CS(i) o zapis: "oparte na Gminnych Programach Rewitalizacji (GPR)". W związku z usunięciem cel szczegółowego (ii) w CP5, zapis programu zostanie zmieniony w CS (i), w którym uwzględniono dotychczasowe wsparcie z CS(ii). W obszarze turystyki wsparciem objęta będzie infrastruktura służąca prowadzeniu działalności turystycznej i zagospodarowaniu rekreacyjnemu, w tym inwestycje w zakresie modernizacji lub tworzenia turystycznych szlaków tematycznych i produktów turystycznych.
104	ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ PRZESTRZENNY	110	W rodzajach typów przedsięwzięć na str. 110 brak bezpośredniego wskazania, które typy przedsięwzięć muszą być zgodnie z gminnymi programami rewitalizacji (zapisy na str.109), konieczność uzupełnienia/doprecyzowania. W typie przedsięwzięcia - inwestycje w infrastrukturę turystyczną, w szczególności tworzącą piesze, rowerowe oraz wodne szlaki turystyczne, nieuzasadnione zawężenie preferencji do szlaków turystycznych.	Pomimo wskazania, że niezbędne są działania wyprowadzania ze stanu kryzysowego zdegradowanych obszarów miejskich, zgodnego z gminnym programem rewitalizacji – str. 109, w typach przedsięwzięć na str. 110 brak jest doprecyzowania, czy wszystkie działania muszą być zgodne i wynikać z programu rewitalizacji, czy tylko - inwestycje związane z procesem wyprowadzania ze stanu kryzysowego zdegradowanych obszarów miejskich w zakresie: o części wspólnych wielorodzinnych budynków mieszkalnych; o przedsięwzięć prowadzących do przywrócenia lub nadania obiektom nowych funkcji; o zagospodarowania przestrzeni publicznej. W typie przedsięwzięcia dotyczącego turystyki brak uzasadnienia dla preferencji jedynie do szlaków turystycznych, ponieważ w ładzie przestrzennym oraz na obszarach rewitalizacyjnych – możliwe są inwestycje nadające funkcje turystyczne lub wykorzystujące potencjały turystyczne, niekoniecznie tworzące szlaki turystyczne, natomiast stwarzające szanse na zrównoważony rozwój przestrzenny i wyprowadzanie obszarów z sytuacji kryzysowych.	Gmina Uniejów	CZĘŚCIOWO UWZGLĘDNIONA	Zgodnie z projektem FEŁ2027 "niezbędne będzie również realizowanie procesu wyprowadzania ze stanu kryzysowego zdegradowanych obszarów zgodnego z gminnym programem rewitalizacji". W związku z tym z GPR muszą być zgodne projekty wpisujące się w typ przedsięwzięcia "inwestycje związane z procesem wyprowadzania ze stanu kryzysowego zdegradowanych obszarów". Aby uniknąć wątpliwości interpretacyjnych, uzupełniono powyższy typ przedsięwzięcia o zapis: "oparte na Gminnych Programach Rewitalizacji (GPR)". Zapis programu zostanie zmieniony. W obszarze turystyki wsparciem objęta będzie infrastruktura służąca prowadzeniu działalności turystycznej i zagospodarowaniu rekreacyjnemu, w tym inwestycje w zakresie modernizacji lub tworzenia turystycznych szlaków tematycznych i produktów turystycznych.
105	ZIELONY REGION	74	W rodzajach typów przedsięwzięć brak odniesienia do skutków zjawisk epidemiologicznych – rozważyć uzupełnienie – ewentualnie dopisanie w obszarach priorytetowych na str. 147 (INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA).	Zmiany klimatu także wpływają na rozwój epidemii. Sytuacja dotycząca rozwoju epidemii wskazała na szereg działań koniecznych do podjęcia na wszystkich szczeblach JST, rządowych oraz sytemu ochrony zdrowia, dedykowanych wyłącznie temu problemowi.	Gmina Uniejów	CZĘŚCIOWO UWZGLĘDNIONA	Cel szczegółowy (iv) w CP2, wynikający z rozporządzenia 2021/1058 dotyczy wspierania przystosowania się do zmian klimatu i zapobiegania ryzyku związanemu z klęskami żywiołowymi i katastrofami, a także odporności, a w związku z tym w projekcie FEŁ2027 przewidziano działania wpisujące się w ten cel. W ramach tego celu nie jest możliwe wspieranie działań związanych ze skutkami epidemii. Interwencja, która zmierza do przeciwdziałania zmianom klimatu (np. wsparcie OZE, termomodernizacji budynków, transportu niskoemisyjnego) będzie natomiast realizowana w innych celach szczegółowych. W celu szczegółowym (v) w CP4 dokonano uzupełnienia treści odnosząc się do sytuacji wywołanej przez pandemię COVID-19.

106	CZYSTA ENERGIA	68	- wsparcie infrastruktury służącej do wytwarzania energii cieplnej, pochodzącej ze źródeł odnawialnych, wraz z magazynami ciepła działającymi na potrzeby danego źródła OZE. Nieuzasadnione zawężenie działań jedynie do energii cieplnej z bez wskazania energii z OZE na wytwarzanie chłodu.	Obecnie znaczna część energii wykorzystywana jest na obniżanie temperatury w budynkach i pomieszczeniach. Procesy grzania i chłodzenia równorzędnie mają na celu zapewnienie komfortu termicznego, niezależnego od zewnętrznych warunków temperaturowych. Wytoczne UE traktują równoważnie grzanie i chłodzenie w aspekcie efektywności energetycznej – np. ZALECENIE KOMISJI (UE) 2019/1659 z dnia 25 września 2019 r. w sprawie treści kompleksowej oceny potencjału efektywności w zakresie ogrzewania i chłodzenia zgodnie z art. 14 dyrektywy 2012/27/UE	Gmina Uniejów	UWZGLĘDNIONA	Rozszerzono zakres typów przedsięwzięć o wsparcie infrastruktury służącej do wytwarzania chłodu, pochodzącego ze źródeł odnawialnych oraz o wsparcie magazynów chłodu działających na potrzeby danego źródła OZE.
107	CZYSTA ENERGIA	61	Konieczność zwiększenia efektywności energetycznej o 25% powinna dotyczyć całego projektu, który może obejmować kilka budynków, a nie każdego budynku z osobna (z wyłączeniem z powyższego wymogu jedynie zabytków).	Działania termomodernizacyjne w przypadku instytucji publicznych mogą dotyczyć kilka budynków w projekcie, dla których łącznie osiągnię się podniesienie efektywności energetycznej o 25%. Obecny zapis może stanowić utrudnienie dla realizacji projektów.	Gmina Uniejów	NIEUWZGLĘDNIONA	W przypadku termomodernizacji kilku budynków w ramach jednego projektu również wymagane jest spełnienie wymogu zapewnienia zwiększenia o co najmniej 25% efektywności energetycznej. Pozwoli to zapewnić dofinansowanie inwestycji w tych budynkach, w których zapotrzebowanie na energię w wyniku realizacji projektu istotnie zmaleje, a tym samym wsparcie ze środków europejskich da wymierne korzyści i będzie efektywne. Minimalny poziom efektywności energetycznej 25 % był wymagany w perspektywie finansowej UE 2014-2020 - nie odnotowywano problemów z osiągnięciem tego progu.
108	CZYSTA ENERGIA	61	W celu poprawy efektywności energetycznej niezbędne jest podjęcie działań służących ograniczeniu zapotrzebowania na energię, takich jak termomodernizacja budynków, inwestycje w źródła ciepła, systemy ciepłownicze przy zachowaniu wymogów środowiskowych i spełnieniu warunków ekonomicznej opłacalności. Nieuzasadnione zawężenie działań jedynie do źródeł ciepła i systemów ciepłowniczych bez wskazania na źródła chłodu i systemy chłodzenia.	Obecnie znaczna część energii wykorzystywana jest na obniżanie temperatury w budynkach i pomieszczeniach. Procesy grzania i chłodzenia równorzędnie mają na celu zapewnienie komfortu termicznego, niezależnego od zewnętrznych warunków temperaturowych. Wytoczne UE traktują równoważnie grzanie i chłodzenie w aspekcie efektywności energetycznej – np. ZALECENIE KOMISJI (UE) 2019/1659 z dnia 25 września 2019 r. w sprawie treści kompleksowej oceny potencjału efektywności w zakresie ogrzewania i chłodzenia zgodnie z art. 14 dyrektywy 2012/27/UE	Gmina Uniejów	UWZGLĘDNIONA	Zgodnie z zapisami projektu FEŁ2027 w ramach inwestycji z zakresu termomodernizacji możliwe są działania w zakresie źródeł chłodu, jak również podłączenie do sieci chłodniczej. Ponadto, uzupełniono projekt FEŁ2027 o zapisy dotyczące wsparcia systemów chłodniczych (sieci).
109	2.1.1. Edukacja	223	Proponowany zapis: "Planuje się wsparcie w szczególności następujących typów przedsięwzięć: -poprawa jakości oferty edukacyjnej w ośrodkach wychowania przedszkolnego (w tym wsparcia w postaci zajęć z wykorzystaniem sprzętu medycznego); -podnoszenie kompetencji kadr systemu edukacji (w tym obsługa sprzętu medycznego);"	W obecnej perspektywie OWP wyposażyły się w sprzęt specjalistyczny m.in. Tomatis, Biofeedback, który to sprzęt jest sprzętem medycznym. Konieczne zatem jest wykorzystanie całego zaplecza w kolejnej perspektywie i umożliwienie dalszych terapii przedszkolakom, a nawet włączenie tej terapii do wsparcia w kształceniu ogólnym. Wsparcie tego typu jest procesem długotrwałym i drogim co często nie pozwala organom prowadzącym finansować całej terapii. Dodatkowo nauczyciele powinni mieć możliwość uczestnictwa w kursach właśnie medycznych z obsługi tego sprzętu.	Gmina Zduny Zduny 1c 99-440 Zduny	CZĘŚCIOWO UWZGLĘDNIONA	W ramach przewidzianego wsparcia w FEŁ2027 zakłada się kontynuację działań realizowanych w perspektywie finansowej 2014-2020 na rzecz podnoszenia jakości edukacji przedszkolnej oraz wszechstronnego rozwoju dzieci, w tym w szczególności w zakresie zdiagnozowanych u nich indywidualnych potrzeb. Będzie zatem między innymi możliwość:- finansowania dodatkowych zajęć specjalistycznych z zakresu pomocy psychologiczno-pedagogicznej, tj.: korekcyjno-kompensacyjnych, logopedycznych, rozwijających kompetencje emocjonalno-społeczne oraz innych zajęć o charakterze terapeutycznym; zajęć w ramach wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka czy zajęć stymulujących rozwój psychoruchowy np. gimnastyka korekcyjna;- zakupu pomocy dydaktycznych, specjalistycznego sprzętu lub narzędzi dostosowanych do rozpoznawania potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych dzieci i czynników środowiskowych wpływających na ich funkcjonowanie , wspomaganie rozwoju i prowadzenia terapii dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi;- wsparcia na rzecz doskonalenia umiejętności, kompetencji lub kwalifikacji nauczycieli między innymi w zakresie edukacji włączającej, pedagogiki specjalnej, pracy z dzieckiem o specjalnych potrzebach rozwojowych i edukacyjnych, w tym w zakresie obsługi i wykorzystywania w pracy specjalistycznego sprzętu i narzędzi zakupionych na potrzeby zajęć/ terapii .Adekwatne wsparcie planowane jest w zakresie indywidualizacji pracy z uczniem ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi na poziomie szkół i placówek systemu oświaty.Finansowanie form wsparcia terapeutycznego wymienionych w uwadze oraz dokształcania kadr oświaty w zdiagnozowanych obszarach będzie zatem możliwe do

						realizacji w ramach celu szczegółowego f). Jednocześnie należy wziąć pod uwagę, że metoda Tomatisa ma charakter pedagogiczny i nie może być uznawana za metodę leczenia czy diagnostyki. Również trening metodą Biofeedback traktowany jest jako metoda terapeutyczna stosowana w ramach wsparcia psychologiczno-pedagogicznego. Obie formy wyparcia mogą być prowadzone jedynie przez terapeutów z wymaganymi kwalifikacjami. Nie jest wykluczona możliwość doskonalenia i doształcania zawodowego nauczycieli/kadry oświaty danej placówki/szkoły w wymienionych obszarach (przy spełnieniu wymogów formalnych), podobnie jak ma to miejsce w perspektywie finansowej 2014-2020. Zgodnie z podziałem interwencji EFS + należy jednak odrębnie traktować wsparcie obszaru systemu edukacji i systemu ochrony zdrowia. Wspieranie kształcenia podyplomowego i doskonalenia zawodowego osób wykonujących zawody niemedyczne w obszarach istotnych z punktu widzenia funkcjonowania systemu ochrony zdrowia (np. psychologów i psychoterapeutów) planowane jest w celu szczegółowym g) EFS+. Wspieranie kadr systemu ochrony zdrowia (zarówno medycznych, jak i niemedycznych) w obszarze adaptacyjności/uczenia się przez całe życie jako jednej z kategorii pracowników (odbiorców usług rozwojowych) lub osób, które z własnej inicjatywy chcą podnieść swoje kwalifikacje zawodowe i umiejętności - będzie możliwe w ramach celu szczegółowego g) w systemie popytowym. Jednocześnie wprowadzono doszczegółowienie zapisów planowanych form wsparcia dla edukacji przedszkolnej.	
110	2.1.1 WŁĄCZENIE I INTEGRACJA SPOŁECZNA 2.1.1.1.1 Interwencje w ramach funduszy	171	<p>Obecny zapis: Planuje się wsparcie w szczególności następujących typów przedsięwzięć: - programy obejmujące instrumenty aktywizacji społecznej, zawodowej, zdrowotnej i edukacyjnej; - usługi aktywizacji społecznej i zawodowej w ramach podmiotów integracji społecznej (CIS, KIS, W TZ, ZAZ); - wsparcie dla sektora ekonomii społecznej; Propozycja nowego zapisu: Planuje się wsparcie w szczególności następujących typów przedsięwzięć: - programy obejmujące instrumenty aktywizacji społecznej, zawodowej, zdrowotnej i edukacyjnej; - usługi aktywizacji społecznej i zawodowej w ramach podmiotów integracji społecznej (CIS, KIS, W TZ, ZAZ); - wsparcie dla sektora ekonomii społecznej; „- wsparcie walidacji oraz certyfikacji realizowanej w ramach Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji, potwierdzającej efekty uczenia się, w szczególności nieformalnego”.</p>	ZSK stwarza możliwość zdobywania kwalifikacji także na drodze sprawdzenia osiągniętych efektów uczenia się zdobytych niezależnie od formy uczenia się, czyli również w edukacji nieformalnej i pozaformalnej dlatego stanowi istotny element polityki zorientowanej na włączenie i integrację społeczną.	Instytut Badań Edukacyjnych, Regionalne Centrum Umiejętności	NIEUWZGLĘDNIONA	Zakres celu szczegółowego (h) nie uwzględnia wsparcia wskazanego w uwadze. W ramach celu szczegółowego (d) i (g) możliwe jest podnoszenie kompetencji w ramach Bazy Usług Rozwojowych (BUR). Dodatkowo w ramach celu (g) planuje się wsparcie Lokalnych Ośrodków Wiedzy i Edukacji (LOWE), gdzie możliwe jest podnoszenie kompetencji kluczowych. W celu szczegółowym (g) dorośli mieszkańcy regionu będą mogli również formalnie potwierdzić efekty uczenia się uzyskane w drodze nieformalnej lub pozaformalnej w ramach Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji. Grupą docelową w celu (g) są osoby dorosłe z własnej inicjatywy zainteresowane zdobyciem, uzupełnieniem lub podnoszeniem kompetencji lub kwalifikacji. Natomiast w celu szczegółowym (d) głównymi grupami docelowymi wsparcia są i pracodawcy i ich pracownicy.
111	2.1.1 WŁĄCZENIE I INTEGRACJA SPOŁECZNA	170	<p>Obecny zapis: Mając na uwadze znaczne zróżnicowanie grupy docelowej, duży nacisk zostanie położony na kompleksowość wsparcia oraz dostosowanie go w jak największym stopniu do indywidualnie zdiagnozowanych potrzeb i predyspozycji uczestników projektów. Proponowany zapis: Mając na uwadze znaczne zróżnicowanie grupy docelowej, duży nacisk zostanie położony na kompleksowość wsparcia oraz dostosowanie go w jak największym stopniu do indywidualnie</p>	Jest to istotne dopowiedzenie przedstawionej myśli z jednoczesnym wskazaniem różnorodnych ścieżek uczenia się. Edukacja nieformalna polega między innymi na samodzielnym zdobywaniu wiedzy, umiejętności np. poprzez pasje i zainteresowania. Osoba, która uczy się samodzielnie w myśl Ustawy o ZSK może zgłosić się do instytucji certyfikującej by poddać się walidacji i uzyskać odpowiednią kwalifikację potwierdzoną wysokiej jakości certyfikatem.	Instytut Badań Edukacyjnych, Regionalne Centrum Umiejętności	NIEUWZGLĘDNIONA	Zakres celu szczegółowego (h) nie uwzględnia wsparcia wskazanego w uwadze. W celu szczegółowym (g) dorośli mieszkańcy regionu będą mogli formalnie potwierdzić efekty uczenia się uzyskane w drodze nieformalnej lub pozaformalnej w ramach Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji. Grupą docelową w celu (g) są osoby dorosłe zainteresowane z własnej inicjatywy zdobyciem, uzupełnieniem lub podnoszeniem kompetencji lub kwalifikacji. Wsparcie to planowane jest w ramach systemu popytowego z wykorzystaniem Bazy Usług Rozwojowych (BUR).

			zdiagnozowanych potrzeb i predyspozycji uczestników projektów, „poprzez uwzględnienie efektów nieformalnego uczenia się, możliwych do potwierdzenia w ramach walidacji i certyfikacji”.				
112	2.1.1 WŁĄCZENIE I INTEGRACJA SPOŁECZNA 2.1.1.1.1 Interwencje w ramach funduszy	170	Obecny zapis: 2.1.1.1.1. Cel szczegółowy (h) Wspieranie aktywnego włączenia społecznego w celu promowania równości szans, niedyskryminacji i aktywnego uczestnictwa, oraz zwiększanie zdolności do zatrudnienia, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji. Proponowany zapis: 2.1.1.1.1. Cel szczegółowy (h) Wspieranie aktywnego włączenia społecznego w celu promowania równości szans, niedyskryminacji i aktywnego uczestnictwa, oraz zwiększanie zdolności do zatrudnienia, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji, „poprzez zdobywanie nowych kwalifikacji, na które istnieje zapotrzebowanie społeczno – gospodarcze, w tym kwalifikacji rynkowych”.	W Zintegrowanym Rejestrze Kwalifikacji publikowane są m.in. kwalifikacje rynkowe będące bezpośrednią odpowiedzią na potrzeby rynkowe. Podstawa prawna Ustawa z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji Dz. U. 2016 poz. 64	Institut Badań Edukacyjnych, Regionalne Centrum Umiejętności	WYJAŚNIENIE	Brzmienie celu szczegółowego zostało określone w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1057, więc nie jest możliwa jego zmiana w ramach FEŁ2027.
113	2.1.1 ZATRUDNIENIE I RYNEK PRACY 2.1.1.1.1 Interwencje w ramach Funduszy	154	Proponowany zapis ze zmianą: Planuje się wsparcie w szczególności następujących typów przedsięwzięć: - programy przyczyniające się do poprawy sytuacji na rynku pracy uwzględniające m.in.: a) instrumenty mające na celu identyfikowanie barier dotyczących funkcjonowania na rynku pracy, określenie ścieżki zawodowej oraz indywidualizację wsparcia np. identyfikacja potrzeb, poradnictwo zawodowe, pośrednictwo pracy, trener pracy; b) instrumenty i usługi rynku pracy skierowane do osób młodych, u których zdiagnozowano potrzebę uzupełnienia edukacji formalnej, potwierdzenia „kompetencji i zdobywania kwalifikacji, w szczególności w oparciu o Zintegrowany System Kwalifikacji, stwarzający warunki do walidacji i certyfikacji nabywanych efektów uczenia się;” c) instrumenty służące zdobyciu doświadczenia zawodowego np. staże, doposażenie lub wyposażenie stanowiska pracy, prace interwencyjne, d) instrumenty wspierające samozatrudnienie - jednorazowe środki na rozpoczęcie działalności gospodarczej.	Należy uwypuklić różnice pomiędzy terminami: kwalifikacja a kompetencje - zgodnie z treścią Ustawy z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji Dz. U. 2016 poz. 64 - ROZPORZĄDZENIEM PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY w sprawie Europejskiego Funduszu Społecznego Plus (EFS+) z dn. 30.5.2018 r. kwalifikacja – zestaw efektów uczenia się w zakresie wiedzy, umiejętności oraz kompetencji społecznych, nabytych w edukacji formalnej, edukacji pozaformalnej lub poprzez uczenie się nieformalne, zgodnych z ustalonymi dla danej kwalifikacji wymaganiami, których osiągnięcie zostało sprawdzone w walidacji oraz formalnie potwierdzone przez uprawniony podmiot certyfikujący;” Zaś kompetencja to wyodrębniony zestaw efektów uczenia się/ kształcenia. Opis kompetencji zawiera jasno określone warunki, które powinien spełniać uczestnik projektu ubiegający się o nabycie kompetencji, tj. wyczerpującą informację o efektach uczenia się dla danej kompetencji oraz kryteria i metody ich weryfikacji. Ustawa o ZSK pokazuje możliwość całościowego potwierdzenia zdobywanych w różny sposób kompetencji i ich potwierdzenia w celu zdobywania nowych kwalifikacji.	Institut Badań Edukacyjnych, Regionalne Centrum Umiejętności	CZĘŚCIOWO UWZGLĘDNIONA	Przeformułowano zapis w typach przedsięwzięć w ppkt b, ale bez wprowadzenia rozróżnienia definicji "kompetencje" i "kwalifikacje"-definicje tych pojęć będą określone przez MFIPR na późniejszym etapie.
114	2.1.1 ZATRUDNIENIE I RYNEK PRACY 2.1.1.1.1 Interwencje w ramach Funduszy	154	Obecny zapis: Cel szczegółowy (a) poprawa dostępu do zatrudnienia i działań aktywizujących dla wszystkich osób poszukujących pracy, w szczególności osób młodych, zwłaszcza poprzez wdrażanie gwarancji dla młodzieży, długoterwale bezrobotnych oraz grup znajdujących się w niekorzystnej sytuacji na rynku pracy, jak również dla osób biernych zawodowo, a także poprzez promowanie samozatrudnienia i ekonomii społecznej (EFS). Proponowany zapis: Cel szczegółowy (a) poprawa dostępu do zatrudnienia i działań aktywizujących dla wszystkich osób poszukujących pracy, w szczególności osób młodych, zwłaszcza poprzez wdrażanie gwarancji	Jest to istotne dopowiedzenie przedstawionej myśli z jednoczesnym wskazaniem różnorodnych ścieżek uczenia się. Propozycja zmiany spójna z ideą LLL, gdzie mowa jest o uczeniu się formalnym, pozaformalnym i nieformalnym.	Institut Badań Edukacyjnych, Regionalne Centrum Umiejętności	WYJAŚNIENIE	Brzmienie celu szczegółowego zostało określone w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1057, więc nie jest możliwa jego zmiana w ramach FEŁ2027.

			dla młodzieży, długotrwale bezrobotnych oraz grup znajdujących się w niekorzystnej sytuacji na rynku pracy, jak również dla osób biernych zawodowo, a także poprzez "umożliwienie potwierdzania kompetencji nabytych w drodze nieformalnego uczenia się", promowanie samozatrudnienia i ekonomii społecznej (EFS)			
115	2.1 Priorytety inne niż pomoc techniczna 2.1.1 INNOWACYJNE ŁÓDZKIE 2.1.1.1 Cel szczegółowy (i) Rozwijanie i wzmacnianie zdolności badawczych i innowacyjnych oraz wykorzystywanie zaawansowanych technologii		W ramach ww. osi promowane będą przedsiębiorstwa zdecydowane na podnoszenie konkurencyjności poprzez realizację innowacyjnych projektów badawczych. Dodatkowo preferowane będą projekty uwzględniające działania pozytywnie wpływające na środowisko. Jednak nie każdego przedsiębiorcę działającego na terenie województwa łódzkiego, mimo innowacyjnego pomysłu na nowy produkt bądź usługę będzie stać lub będzie miał możliwość przeprowadzenia docelowych prac badawczych. Ceny realizacji projektów badawczych na uczelniach wyższych są windowane i nawet poniesienie wkładu własnego do dofinansowania na badania przemysłowe i prace rozwojowe mogą być poza zasięgiem mikro/małego przedsiębiorstwa. Rekomendowane byłoby, żeby mikro/mały przedsiębiorca mógł skorzystać z jakiś pomocy innych podmiotów jednostkami naukowymi do realizacji swoich prac badawczych. Niejednokrotnie przeprowadzenie takich badań to jedyne rozwiązanie na urynkowanie swojego innowacyjnego pomysłu. Większość podmiotów nie ma w swojej strukturze działu badawczego i nawet nie panuje go utworzyć. Rekomendowanym rozwiązaniem dla nowej perspektywy 2021-2027 WŁ w ramach tej osi byłoby dopuszczenie podwykonawstwa nawet dopuszczając 100% kosztów nie tylko dla jednostek badawczych i ośrodków naukowych. Takie działania na pewno przyczyniłyby się do większego zainteresowania wśród chętnych w ramach tego celu i docelowo zwiększy odsetek MŚP korzystających z prac B+R na terenie województwa łódzkiego.		Izba Rolnicza Województwa Łódzkiego	WYJAŚNIENIE Nie jest wymagana zmiana FEŁ, bowiem w CP1 CS(i) wsparcie dla przedsiębiorców przewidziane jest przede wszystkim w ramach 2 typów projektów: - projekty badawczo-rozwojowe przedsiębiorstw; - usługi badawcze z wdrożeniem dla przedsiębiorstw. Drugi typ projektu jest skierowany szczególnie do tych przedsiębiorców, którzy nie mają własnych działów badawczych.
116	Uwaga ogólna	51	W dokumencie nie widzę mechanizmu redukcji emisji CO2 po przez wymianę lub modernizację parku maszynowego na bardziej energooszczędny.	MSP w Łódzkiem operują na energochłonnych maszynach z lat 90tych. Redukcja emisji z przemysłu wymaga: zmniejszenia energochłonności produkcji po przez modernizację lub wymianę maszyn (łącznie z cyfryzacją zakładów I4.0) w drugim etapie po przez dostawę energii z OZE.	Izodom.pl najbardziej innowacyjna firma województwa 2018	WYJAŚNIENIE W CP1 CS(iii) przewiduje się wsparcie, o którym mowa w uwadze - możliwe jest dofinansowanie wdrożenia w przedsiębiorstwach rozwiązań w zakresie efektywności energetycznej, jak również w zakresie Przemysłu 4.0 i GOZ.
117	Cel szczegółowy (i) Wspieranie efektywności energetycznej i redukcji emisji gazów cieplarnianych	61-62	Sugeruje się rozszerzenie katalogu typów przedsięwzięć o inwestycje w zakresie indywidualnych źródeł ciepła.	Jak wskazują zapisy programu, poprawa efektywności energetycznej możliwa będzie m.in. poprzez podjęcie działań takich jak inwestycje w źródła ciepła. Zasadnym jest zatem, uwzględnienie tego typu inwestycji w katalogu przedsięwzięć możliwych do realizacji.	Joanna Skrzydlewska, Wiceprezydent Miasta Łodzi; Klub KO w Sejmiku; Stowarzyszenie Łódzki Obszar Metropolitalny	WYJAŚNIENIE Zgodnie z zapisami projektu FEŁ2027 wymiana źródeł ciepła możliwa będzie jako element projektu w inwestycjach z zakresu termomodernizacji. Wsparcie rozwiązań kompleksowych pozwoli na obniżenie zużycia paliw konwencjonalnych, ograniczenie emisji zanieczyszczeń powietrza odpowiedzialnych za powstawanie zjawiska tzw. niskiej emisji, a tym samym poprawę jakości powietrza. Sama wymiana źródeł ciepła przy braku zapewnienia odpowiedniej izolacji cieplnej budynku może być rozwiązaniem o niskiej efektywności energetycznej i ekonomicznej. Ponadto w zakresie budynków jednorodzinnych inwestycje związane z poprawą jakości powietrza oraz zmniejszeniem emisji gazów cieplarnianych

						poprzez wymianę źródeł ciepła i poprawę efektywności energetycznej wspierane będą w ramach programu Czyste Powietrze.	
118	2.1.1.1. Cel szczegółowy (v) Wspieranie dostępu do wody oraz zrównoważonej gospodarki wodnej	80	W części dotyczącej <i>Wskazania konkretnych terytoriów objętych wsparciem, z uwzględnieniem planowanego wykorzystania narzędzi terytorialnych</i> proponujemy dopisać: "Planuje się zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentu rozwoju terytorialnego – Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT) MOF miasta wojewódzkiego".	Jednym z głównych wyzwań ŁOM, wynikającym z diagnozy strategicznej, w zakresie dostosowania do zmian klimatu jest m.in. poprawa stanu wód powierzchniowych oraz słabo rozwinięta sieć kanalizacyjna na obszarach wiejskich. Jak wykazują dotychczasowe doświadczenia w ramach obecnego programu w perspektywie 2014-2020, jak również aktualnie zgłaszane przez Członków SŁOM zintegrowane koncepcje inwestycyjne dla ŁOM do kolejnego okresu programowania, działania w zakresie rozbudowy sieci kanalizacyjnej i deszczowej, uzdatniania, magazynowania oraz dystrybucji wody, wspierania wydajnego gospodarowania wodą na terenie ŁOM są wysoce pożądane. Dlatego też niezbędne jest zastosowanie w tym zakresie wsparcia za pomocą instrumentu rozwoju terytorialnego – Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT), dla MOF Miasta Łodzi.	Joanna Skrzydlewska, Wiceprezydent Miasta Łodzi; Klub KO w Sejmiku; Stowarzyszenie Łódzki Obszar Metropolitalny	WYJAŚNIENIE	Na podstawie analizy dotychczasowych deklaracji MOF, dotyczących potrzeb inwestycyjnych, dokonanej w oparciu o określone w projekcie Umowy Partnerstwa przesłanki dla zastosowania instrumentu ZIT, nie ujęto w niniejszym celu szczegółowym wsparcia realizowanego za pomocą ZIT. Ponadto należy podkreślić, że brak wskazania MOF miasta wojewódzkiego nie wyklucza możliwości ubiegania się o wsparcie podmiotów z tego obszaru w tym celu.
119	INNOWACYJNE ŁÓDZKIE Cel szczegółowy (ii) Czerpanie korzyści z cyfryzacji dla obywateli, przedsiębiorstw, organizacji badawczych i instytucji publicznych	47 i n.	W ramach FEŁ przewiduje się realizację przedsięwzięć związanych z digitalizacją zasobów publicznych będących w posiadaniu instytucji publicznych, w tym instytucji kultury i nauki. Doprecyzowania wymaga, czy w przypadku instytucji kultury prowadzących działalność w obiektach, stanowiących zabytki znajdujące się na liście Światowego Dziedzictwa UNESCO, liście obiektów uznanych przez Prezydenta RP za Pomniki Historii oraz obiektach posiadających tytuł Znak Dziedzictwa Europejskiego będzie można realizować projekty cyfryzacyjne i związane z digitalizacją zbiorów na poziomie regionalnym.	W projekcie FEŁ nie odniesiono się do kwestii możliwości realizacji przedsięwzięć cyfryzacyjnych i związanych z digitalizacją zbiorów przez instytucje kultury, prowadzące działalność w zabytkach znajdujących się na liście Światowego Dziedzictwa UNESCO, liście obiektów uznanych przez Prezydenta RP za Pomniki Historii oraz obiektów posiadających tytuł Znak Dziedzictwa Europejskiego.	Klub KO w Sejmiku	WYJAŚNIENIE	Zgodnie z linią demarkacyjną w ramach CP1(ii) udostępnianie zasobów naukowych i kulturowych będzie odbywać się w oparciu o właściwość jednostki prowadzącej instytucję (jednostki centralne - poziom krajowy, JST - poziom regionalny). Uszczegółowienie zapisów w tym zakresie nastąpi w SZOP.
120	ZIELONY REGION Cel szczegółowy (iv) Wspieranie przystosowania się do zmian klimatu i zapobiegania ryzyku związanemu z klęskami żywiołowymi i katastrofami, a także odporności, z uwzględnieniem podejścia ekosystemowego	73 i n.	Wymaga doszczegółowienia możliwości wsparcia działań za pomocą instrumentu rozwoju terytorialnego – Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT) MOF dla miasta wojewódzkiego obejmujących m.in. zrównoważone i zaadaptowane do zmian klimatu systemy gospodarowania wodami opadowymi oraz rozwój zielono-niebieskiej infrastruktury na poziomie regionalnym.	Ze względu na zapis w FENiKS dla PRIORYTETU I - Cel szczegółowy 2.4, że wsparciem będą objęte miasta, które brały udział w realizacji projektu "Opracowanie planów adaptacji do zmian klimatu w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców", doprecyzowania wymaga, czy m. Łódź będzie mogło się ubiegać się o dofinansowanie dla projektów wspierających przystosowania się do zmian klimatu i zapobiegania ryzyku związanemu z klęskami żywiołowymi i katastrofami, a także odporności, z uwzględnieniem podejścia ekosystemowego, również na poziomie regionalnym.	Klub KO w Sejmiku; Biuro Strategii Miasta, Urząd Miasta Łodzi	WYJAŚNIENIE	Zgodnie z podziałem wsparcia między programy regionalne i krajowe, określonym w projekcie Umowy Partnerstwa dla realizacji Polityki Spójności 2021-2027 w Polsce, adaptacja do zmian klimatu 44 miast objętych projektem POIiŚ 2014-2020 oraz Warszawy, a także miast o gęstości zaludnienia powyżej 1000 mieszkańców/km2 będzie wspierana z poziomu krajowego.
121	ZIELONY REGION Cel szczegółowy (iv) Wspieranie przystosowania się do zmian klimatu i zapobiegania ryzyku związanemu z klęskami żywiołowymi i katastrofami, a także odporności, z uwzględnieniem	73	Wniosek o dodatnie zapisu: <i>W ramach projektów dotyczących terenów zielonych na obszarach miejskich elementem projektu mogą być inwestycje w zakresie budowy i modernizacji alejek oraz ławek parkowych, montażu urządzeń sportowo-rekreacyjnych i małej architektury, oświetlenia, monitoringu.</i>	Ujęcie wskazanych działań jako element wsparcia pozwoli na odzwierciedlenie wszystkich możliwych przedsięwzięć w ramach interwencji celu szczegółowego (iv) Wspieranie przystosowania się do zmian klimatu i zapobiegania ryzyku związanemu z klęskami żywiołowymi i katastrofami, a także odporności, z uwzględnieniem podejścia ekosystemowego	Klub KO w Sejmiku; Biuro Strategii Miasta, Urząd Miasta Łodzi	WYJAŚNIENIE	Przy programowaniu FEŁ2027 przyjęto, że powinien to być dokument w dość ogólny sposób wskazujący kierunki wsparcia. Doprecyzowanie zapisów, ich zdefiniowanie lub ewentualne zawężenie zakresu wsparcia nastąpi na późniejszym etapie programowania dokumentów na okres 2021-2027 (w uszczegółowieniu programu, kryteriach, kwalifikowalności).

	podjęcia ekosystemowego						
122	2.1.1.1.1 Cel szczegółowy (ii) Wspieranie energii odnawialnej zgodnie z dyrektywą (UE) 2018/2001, w tym określonymi w niej kryteriami zrównoważonego rozwoju	69	W części dotyczącej <i>Wskazania konkretnych terytoriów objętych wsparciem, z uwzględnieniem planowanego wykorzystania narzędzi terytorialnych</i> proponujemy dopisać "Planuje się zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentu rozwoju terytorialnego – Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT) MOF dla miasta wojewódzkiego"	Jednym z głównych wyzwań ŁOM, wynikającym z diagnozy strategicznej, w zakresie dostosowania do zmian klimatu jest m.in. rozwijanie i wdrażanie technologii opierających się na potencjale OZE. Jak wykazują dotychczasowe doświadczenia w ramach obecnego programu w perspektywie 2014-2020, jak również aktualnie zgłaszane przez Członków SŁOM zintegrowane koncepcje inwestycyjne dla ŁOM do kolejnego okresu programowania, działania w zakresie wdrażania OZE na terenie ŁOM są wysoce pożądane. Dlatego też niezbędne jest zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentu rozwoju terytorialnego – Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT), dla MOF Miasta Łodzi.	Klub KO w Sejmiku; Joanna Skrzydlewska, Wiceprezydent Miasta Łodzi; Stowarzyszenie Łódzki Obszar Metropolitalny	UWZGLĘDNIONA	W wyniku analizy dotychczasowych deklaracji MOF, dotyczących potrzeb inwestycyjnych, dokonanej w oparciu o określone w projekcie Umowy Partnerstwa przesłanki dla zastosowania instrumentu ZIT, ujęto w niniejszym celu szczegółowym wsparcie realizowane za pomocą ZIT.
123	2.1.1.1.1. Cel szczegółowy (iv) Wspieranie przystosowania się do zmian klimatu i zapobiegania ryzyku związanemu z klęskami żywiołowymi i katastrofami, a także odporności, z uwzględnieniem podejścia ekosystemowego oraz 2.1.1.1.1. Cel szczegółowy (v) Wspieranie dostępu do wody oraz zrównoważonej gospodarki wodnej -	78 i 79	W części Interwencje w ramach funduszy istnieje potrzeba oraz zasadność wprowadzenia do programu dofinansowania do budowy kanalizacji deszczowej na obszarach miejskich regionu oraz wszędzie tam gdzie istnieje zasadność jej budowy - np. duże utwardzone powierzchnie, duże obszary, gdzie istnieją możliwości spływu deszczy nawalnych, obszary na których po deszczach występują podtopienia lub/i zalania z powodu niemożliwości odprowadzenia wody deszczowej - typy przedsięwzięć : inwestycje w infrastrukturę do celów ujęcia, uzdatniania, magazynowania i dystrybucji wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi; wspieranie wydajnego gospodarowania wodą	Aktualnie zgłaszane są przez Członków SŁOM pomysły oraz potrzeby dotyczące realizacji projektów partnerskich. Członkowie SŁOM wskazują na problemy w zakresie zagospodarowania wody deszczowej. Realizacja celów środowiskowych powinna zatem uwzględniać również systemowy odbiór i oczyszczanie wód deszczowych. Realizacja inwestycji w zakresie budowy systemów zbierania opadów pozwoli na uniknięcie podtopień całych obszarów i odprowadzenie nadmiaru wód opadowych albo do cieków wodnych albo wprost do oczyszczalni, gdzie zostanie oczyszczona. Należy nadmienić że woda deszczowa z pierwszych ok 10 minut deszczu niesie (z racji zbierania zanieczyszczeń atmosferycznych) więcej ładunku do oczyszczenia niż najgorsze ścieki z mleczarni lub rzeźni. Co więcej systemy kanalizacji deszczowej nie były dotychczas wprost i bezpośrednio wspierane ze środków pomocowych przez co istnieją duże zaniedbania w tym zakresie. Realizacja takich inwestycji budowy kanalizacji deszczowej ze środków własnych JST z racji wysokich kosztów budowy nie jest możliwa. Realizacja wskazanych inwestycji w połączeniu z małą retencją (samooczyszczanie cieków, w przypadku odprowadzania wód do cieków) pozwoli także na racjonalne gospodarowanie wodą i uniknięcie procesu stepowania obszaru, co jest ważne w regionie łódzkim. WSKAŹNIKI: PRODUKT: długość wykonanej kanalizacji deszczowej, REZULTAT: powierzchnia skanalizowanych obszarów, ilość osób objętych sieciami kanalizacji deszczowej.	Klub KO w Sejmiku; Joanna Skrzydlewska, Wiceprezydent Miasta Łodzi; Stowarzyszenie Łódzki Obszar Metropolitalny	WYJAŚNIENIE	Programy regionalne muszą być zgodne Umową Partnerstwa, dlatego w FEŁ2027, w ramach celu szczegółowego (iv), zgodnie z projektem Umowy Partnerstwa dla realizacji Polityki Spójności 2021-2027 w Polsce, będą wspierane działania w celu zatrzymania odpływu wód opadowych w oparciu o naturalne mechanizmy ekosystemowe (nature based solutions). Dodatkowo sam cel szczegółowy (iv) nastawiony jest na wspieranie inwestycji z uwzględnieniem podejścia ekosystemowego. Ponadto Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 15 lipca 2021 r. w sprawie przyjęcia Planu przeciwdziałania skutkom suszy wskazuje na zrównoważone rozwiązania, np. zielona infrastruktura, dla zwiększenia retencji wody w miejscu powstania opadu. Dzięki dużej retencyjności terenów zielonych obszary te działają jako naturalne zbiorniki kompensacyjne, retencjonujące wodę w okresie występujących nadmiarów i oddające ją w okresie niedoborów. Dzięki temu tereny zielone sprzyjają zarówno przeciwdziałaniu skutkom suszy, jak i ochronie przeciwpowodziowej. W odniesieniu do celu szczegółowego (v) planuje się wspierać kanalizację deszczową jako element inwestycji zakładającej rozdział kanalizacji ogólnospławnej na sanitarną i deszczową, kładąc główny nacisk na zagospodarowanie wód opadowych w miejscu ich powstawania (wsparcie w celu szczegółowym (iv)). Zgodnie z zasadami horyzontalnymi określonymi w rozporządzeniach Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 oraz 2021/1058 cele EFRR są realizowane z uwzględnieniem m.in. zasady nie czyni poważnych szkód dla celów środowiskowych. W związku z tym w zakresie gospodarki wodnej, w tym inwestycji w kanalizację, powinny być przede wszystkim wspierane zrównoważone inwestycje, które nie szkodzą dobremu stanowi środowiska oraz uwzględniają skutki zmian klimatu. Przy programowaniu, czerpiąc z doświadczenia poprzednich perspektyw, dąży się do ograniczenia liczby wskaźników w samym programie - nie ma potrzeby, aby każdy typ wsparcia był określony wskaźnikiem, a brak wskaźnika nie powinien być interpretowany jako brak wsparcia dla danego obszaru. Bardziej szczegółowe podejście do wskaźników planowane jest do zastosowania w dodatkowych dokumentach programowych (SzOP, wykaz wskaźników i ich definicji).
124	2.1.1 Włączenie i integracja społeczna	184	„Działania zdrowotne to także interwencja związana z profilaktyką zdrowotną i rehabilitacją medyczną podejmowana w formule programów zdrowotnych stanowiących odpowiedź na istotne problemy regionu”. Następnie dodać należy następujący fragment: „Specyfiką regionu jest szybkie starzenie się społeczeństwa, co wiąże się z nasileniem	Konieczne jest w województwie łódzkim wdrożenie programów zdrowotnych obejmujących badania przesiewowe osób powyżej 65 roku pod kątem choroby Alzheimera i innych chorób otępiennych. W Raporcie Rzecznika Praw Obywatelskich „Sytuacja osób starszych w Polsce – wyzwania i rekomendacje” wskazano w kontekście chorób otępiennych następującą rekomendację:	Łódzkie Towarzystwo Alzheimerowskie	WYJAŚNIENIE	Zapisy projektu FEŁ2027 dotyczące CP4/CS (k) nie wykluczają możliwości wsparcia we wskazanym w uwadze zakresie. Jednocześnie na etapie wdrażania FEŁ2027 zakres interwencji będzie zależny od ewentualnych wytycznych ministerialnych i aktualnych potrzeb w regionie, jak również opinii Agencji Oceny Technologii Medycznych i Taryfikacji.

			zachorowań na choroby neurodegeneracyjne wieku starczego , przede wszystkim takie jak choroba Alzheimera, czy też choroba Parkinsona. Dlatego programy zdrowotne powinny dotyczyć w szczególności tych chorób”.	„Oszacowanie liczby chorych za pomocą badań przesiewowych, rozpoznanie potrzeb, stworzenie w każdej gminie dostępu zarówno do wczesnej diagnozy i leczenia, jak i do różnorodnych form opieki, np. domów dziennego pobytu i specjalistycznych usług opiekuńczych w domu chorego.”			
125	2.1.1 Włączenie i integracja społeczna	183	„W przypadku usług społecznych preferowane będą usługi opiekuńcze, asystenckie, usługi w środowiskowych domach samopomocy, w dziennych domach pomocy, klubach seniora, czy mieszkaniach chronionych i wspomaganych oraz inne rozwiązania łączące wsparcie społeczne i mieszkaniowe.” Dodać zdanie: „Rozwiązania te dotyczyć będą w szczególności chorych na Alzheimera i inne otępienia”.	Łódzkie Towarzystwo Alzheimerowskie prowadzi w Łodzi Środowiskowy Dom Samopomocy dla Chorych na Alzheimera dysponujący zaledwie 20 miejscami . To kropla w morzu potrzeb. Jest to jedyna tego typu placówka w Łodzi, w której odsetek ludzi starych jest najwyższy wśród wielkich miast , a tego typu placówek nie ma w ogóle w województwie łódzkim. Na miejsce w naszej placówce jest długa lista oczekujących. Prywatne ośrodki świadczące opiekę dzienną są dla większości chorych i ich rodzin niedostępne z uwagi na wysokie koszty. Opieka i terapia jaką objęci są nasi podopieczni wydłuża okres ich w miarę samodzielnego funkcjonowania , a opiekunom rodzinnym pozwala kontynuować pracę zawodową, czy też odpocząć choć na kilka godzin od wyczerpującej opieki. Tego typu placówki są bardzo potrzebne w Łodzi i w województwie łódzkim.	Łódzkie Towarzystwo Alzheimerowskie	WYJAŚNIENIE	Przy programowaniu FEŁ2027 przyjęto, że powinien to być dokument w dość ogólny sposób wskazujący kierunki wsparcia. Stopień szczegółowości może być odmienny dla różnych obszarów wsparcia z uwagi na odmienny charakter interwencji oraz wyniki późniejszych negocjacji z KE. Doprecyzowanie zapisów nastąpi na późniejszym etapie programowania dokumentów na okres 2021-2027 (w uszczegółowieniu programu, kryteriach). W związku z powyższym oraz biorąc pod uwagę, że chorzy na Alzheimera i inne choroby otępienne znajdują się w katalogu osób potrzebujących wsparcia w codziennym funkcjonowaniu, do których adresowane są usługi społeczne i zdrowotne w formach zdeinstytucjonalizowanych, nie zmieniono zapisów FEŁ2027.
126	Strategia programu	17	„Wśród osób najbardziej narażonych na wykluczenie społeczne są osoby z niepełnosprawnościami, które w regionie stanowią 13% ogółu mieszkańców.” Po tym zdaniu dodać: „Do grup najbardziej narażonych na wielowymiarowe wykluczenie społeczne należą chorzy na chorobę Alzheimera i inne choroby otępienne oraz ich opiekunowie”	Chorzy na Alzheimera są w Polsce najbardziej narażeni na wykluczenie, gdyż nie mają bardzo ograniczonego wsparcia ze strony instytucji państwowych, a cały ciężar wyczerpującej opieki spada na opiekunów rodzinnych. Ci ostatni aby się nimi opiekować zwalniają się nieraz z pracy przez co popadają w ubóstwo, a opieka nad chorymi bardzo pogarsza ich kondycję zdrowotną i prowadzi do wypalenia. W Raporcie NIK o opiece nad chorymi na Alzheimera podkreślono: „Liczba chorych na Alzheimera rośnie i będzie rosła coraz szybciej. Obecnie w Polsce może to już być nawet pół miliona osób. Do 2050 roku liczba ta wzrośnie nawet czterokrotnie. Mimo to ani Minister Zdrowia ani Minister Rodziny nie mają rzetelnych informacji na temat skali zjawiska, liczby chorych, ani kosztów leczenia i opieki. Dane, którymi dysponują są mocno niedoszacowane. Ryzyko zachorowania na chorobę Alzheimera po ukończeniu 65 lat ulega praktycznie podwojeniu z upływem każdych kolejnych pięciu lat.” W Raporcie Rzecznika Praw Obywatelskich „Sytuacja osób starszych w Polsce – wyzwania i rekomendacje” wskazano m.in. następujące wyzwanie: „Brak kompleksowego systemu opieki nad osobami dotkniętymi otępieniem. W Polsce ponad 500 tysięcy osób starszych żyje z objawami otępienia, w większości bez rozpoznanej przyczyny choroby i bez leczenia. Opieka spada głównie na najbliższą rodzinę. Tylko nieliczni mogą skorzystać z form opieki oferowanych przez ośrodki pomocy społecznej, np. z usług opiekuńczych lub zajęć w domu dziennego pobytu, jeśli taka placówka istnieje w pobliżu miejsca zamieszkania” (Str. 23). W Łodzi i województwie łódzkim ten problem jest szczególnie nasilony, gdyż mieszka tutaj wyjątkowo dużo ludzi starych, a choroba Alzheimera jest silnie skorelowana z wiekiem.	Łódzkie Towarzystwo Alzheimerowskie	CZĘŚCIOWO UWZGLĘDNIONA	W uzasadnieniu celu szczegółowego (v) w CP4 w Tabeli 1 wskazano ogólnie, że istotnym problemem w województwie są także choroby neurologiczne wieku podeszłego, które stanowiły trzecią najważniejszą przyczynę zgonów w regionie. Dodatkowo w opisie priorytetowych obszarów wsparcia wskazano na rozwój opieki neurologicznej, co pozwala na objęcie chorych wsparciem w ramach programu.

127	Zatrudnienie i rynek pracy, CS a), fragment: „Oferowana pomoc będzie obejmowała instrumenty i usługi rynku pracy realizowane przez powiatowe urzędy pracy i ochotnicze hufce pracy.”	154	Należy pamiętać i uwzględnić w Programie, że działania prowadzone przez PUP będą rozliczane wyłącznie w oparciu o stawkę jednostkową opracowaną przez IK EFS. Metodyka wyliczenia stawki pozytywnie zaopiniowana przez Instytucję Audytową została do przekazana do IZ PR mailowo.		MFIPR (DZF)	UWZGLĘDNIONA	W programie dodano zapisy na temat stawki jednostkowej dla PUP. Metodyka wyliczenia stawek jednostkowych zostanie załączona do programu na późniejszym etapie.
128	Zatrudnienie i rynek pracy, CS a), typ przedsięwzięcia: d) instrumenty wspierające samozatrudnienie - jednorazowe środki na rozpoczęcie działalności gospodarczej.	155	Należy pamiętać, że dotacje na rozpoczęcie działalności gospodarczej będą udzielane głównie przez PUP. Jeżeli zdecydujecie się Państwo na to aby dotacji na założenie własnej działalności gospodarczej udzielały wyłącznie PUP to wówczas nie jest zasadne zastosowanie wskaźnika odrębnego dla jednorazowych środków (ew. jako wskaźnik podlegający monitorowaniu bez wartości docelowej).		MFIPR (DZF)	UWZGLĘDNIONA	W programie ujęto zapisy zgodne z uwagą.
129	Włączenie i integracja społeczna, CS h), fragment: „Oprócz bezwrotnych środków finansowych na utworzenie i utrzymanie miejsc pracy realizowane będą także usługi wspierające rozwój podmiotów ekonomii społecznej (PES) jak i PS głównie za pośrednictwem BUR.”	170	Należy pamiętać i uwzględnić w Programie obowiązek rozliczania wsparcia w zakresie tworzenia i utrzymania miejsc pracy w PS stawką jednostkową opracowaną przez IK EFS. Metodyka wyliczenia stawki jednostkowej pozytywnie zaopiniowana przez Instytucję Audytową została przekazana mailowo i powinna zostać uwzględniona w Programie.		MFIPR (DZF)	UWZGLĘDNIONA	W programie dodano zapisy na temat stawki jednostkowej dla PS. Metodyka wyliczenia stawek jednostkowych zostanie załączona do programu na późniejszym etapie.
130	Edukacja, CS f), fragment: „Zakłada się organizację staży dla uczniów w przedsiębiorstwach, organizację zajęć praktycznych, kształcenia w miejscu pracy, wspólne przygotowywanie programów nauczania.”	222	Należy pamiętać i uwzględnić w Programie, że stażu uczniowskie będą rozliczane wyłącznie w oparciu o stawkę jednostkową. Metodyka wyliczenia tej stawki pozytywnie zaopiniowana przez Instytucję Audytową została przekazana do państwa mailowo i powinna zostać uwzględniona w programie.		MFIPR (DZF)	UWZGLĘDNIONA	W programie dodano zapisy o rozliczaniu staży uczniowskich stawką jednostkową. Metodyka wyliczenia stawek jednostkowych zostanie załączona do programu na późniejszym etapie.
131	Rozdział 8	251	IK EFS opracowała i przekazała do IZ PR do stosowania metodyki wyliczenia stawek jednostkowych opracowane w oparciu o art 94 CPR. Metodyki te należy załączyć do programu a rozliczanie w oparciu o koszty uproszczone uwzględnić w Programie. Przekazane metodyki dotyczą: stażu uczniowskiego, tworzenia i utrzymania miejsca pracy w PS, kosztów pośrednich, doprowadzenia do zatrudnienia przez PUP.		MFIPR (DZF)	UWZGLĘDNIONA	W programie dokonano stosownych korekt. Metodyka wyliczenia stawek jednostkowych zostanie załączona do programu na późniejszym etapie.
132	Usługi społeczne, CS k), fragm.: „Projekty będą realizowane na podstawie programów zdrowotnych	104	Jeśli w toku dalszych prac programowych nad tworzeniem RPZ dla konkretnych obszarów wsparcia zidentyfikują Państwo potrzebę wykorzystania form uproszczonych, to niezależnie czy były dotychczas wdrażane, właściwa	Rekomendacja do ewentualnego wykorzystania na dalszym etapie programowania.	MFIPR (DZF)	WYJAŚNIENIE	Jeżeli zostanie zidentyfikowana potrzeba opracowania stawek jednostkowych w zakresie RPZ - to rekomendacja zostanie wykorzystana.

	zaopiniowanych przez Agencję Oceny Technologii Medycznych i Taryfikacji (AOTMiT) z wyłączeniem znajdujących się w repozytorium AOTMiT i będących kontynuacją RPZ, z perspektywy finansowej 2014-2020.”		dokumentacja powinna zostać zaktualizowana i przedłożona do opinii IK UP EFS+ następnie IA.				
133	2.1.1.1 Cel szczegółowy (vi) wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych.	126	Wątpliwości co do zgodności z Umową Partnerstwa, w tym linią demarkacyjną, budzi poniżej zacytowany fragment, w którym mowa jest o wykorzystaniu innowacji społecznych „Dofinansowane zostaną inwestycje w zakresie rozwoju infrastruktury służącej prowadzeniu działalności kulturalnej, w tym aktywizowaniu i integrowaniu lokalnych społeczności poprzez ich udział w kulturze, oraz wykorzystanie innowacji społecznych ”.	Proszę o zwrócenie uwagi, czy zapis nie narusza postanowień Umowy Partnerstwa w zakresie realizacji innowacyjnych działań społecznych na poziomie krajowym. Pytanie o charakter i sposób wykorzystania innowacji społecznych.	MFIPR (DZF)	UWZGLĘDNIONA	Zapisy FEŁ2027 zostały dostosowane do uregulowań z linii demarkacyjnej dla CP4, poprzez usunięcie sformułowania "i wykorzystanie innowacji społecznych" ze zdania: "Dostrzegając integracyjną funkcję kultury możliwe będzie dofinansowanie działań, które posłużą aktywizowaniu i integrowaniu lokalnych społeczności poprzez ich udział w kulturze i wykorzystanie innowacji społecznych ".
134	2.1.1.1. Cel szczegółowy (h) Wspieranie aktywnego włączenia społecznego w celu promowania równości szans, niedyskryminacji i aktywnego uczestnictwa, oraz zwiększanie zdolności do zatrudnienia, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji 2.1.1.1.1 Interwencje w ramach funduszy	170-171	1) Proponujemy dodanie również wśród głównych grup docelowych (i w opisie na początku rozdziału) społeczności lokalne zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym. 2) Rekomendujemy oprócz indywidualnej metody pracy z rodziną, umożliwienie wykorzystania metod pracy środowiskowej, adresowanej do całych społeczności.	Rekomendacje na podstawie dokumentu Włączenie społeczne w Programach Regionalnych. Rekomendacje Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej 21 lipca 2021	MFIPR (DZF)	UWZGLĘDNIONA	Wprowadzono zmiany wynikające z uwagi.
135	2.1.1.1. Cel szczegółowy (h) Wspieranie aktywnego włączenia społecznego w celu promowania równości szans, niedyskryminacji i aktywnego uczestnictwa, oraz zwiększanie zdolności do zatrudnienia, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji 2.1.1.1.1 Interwencje w ramach funduszy	171	Proponujemy wskazany katalog instrumentów (programy obejmujące instrumenty aktywizacji społecznej, zawodowej, zdrowotnej i edukacyjnej) uzupełnić o dwa instrumenty związane z poprawą warunków mieszkaniowych oraz poprawą kompetencji w zakresie spędzania czasu wolnego i rekreacji oraz uczestnictwa w kulturze.	Rekomendacje na podstawie dokumentu Włączenie społeczne w Programach Regionalnych. Rekomendacje Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej 21 lipca 2021	MFIPR (DZF)	UWZGLĘDNIONA	Wprowadzono zmiany wynikające z uwagi.
136	2.1.1.1. Cel szczegółowy (h) Wspieranie aktywnego włączenia społecznego w celu promowania równości szans, niedyskryminacji i aktywnego uczestnictwa, oraz zwiększanie zdolności do	171	Proponujemy katalog planowanych działań rozszerzyć o następujące: 1) projekty skierowane do osób biernych zawodowo (do Państwa decyzji jakie podkategorie tej grupy wymagają wsparcia), 2) włączanie podmiotów reintegracyjnych, w szczególności pomiotów zatrudnienia socjalnego, w spójne działania ze strukturami pomocy społecznej, w celu zwiększenia efektywności realizowanych	Rekomendacje na podstawie dokumentu Włączenie społeczne w Programach Regionalnych. Rekomendacje Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej 21 lipca 2021	MFIPR (DZF)	WYJAŚNIENIE	Przy programowaniu FEŁ2027 przyjęto, że powinien to być dokument w dość ogólny sposób wskazujący kierunki wsparcia. Stopień szczegółowości może być odmienny dla różnych obszarów wsparcia z uwagi na odmienny charakter interwencji oraz wyniki późniejszych negocjacji z KE. Doprecyzowanie zapisów nastąpi na późniejszym etapie programowania dokumentów na okres 2021-2027 (w uszczegółowieniu programu, kryteriach). Katalog działań do realizacji został opisany w sposób ogólny aby nie ograniczać zakresu wsparcia. Zaproponowane w uwadze działania mieszczą się

	zatrudnienia, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji 2.1.1.1.1 Interwencje w ramach funduszy		działań aktywizacji społecznej i zawodowej; 3) tworzenie podmiotów reintegracyjnych tj. podmiotów zatrudnienia socjalnego (centrów integracji społecznej i klubów integracji społecznej) oraz warsztatów terapii zajęciowej i zakładów aktywności zawodowej; 4) rozwój nowych działań integracyjnych z wykorzystaniem instrumentów terytorialnych oraz rewitalizacji na obszarach gmin zagrożonych marginalizacją oraz miast tracących swoje funkcje społeczno-gospodarcze, stanowiących obszary strategicznej interwencji na poziomie regionalnym i lokalnym.				w katalogu typów przedsięwzięć wskazanych w FEŁ2027. Nie planuje się wykorzystania instrumentów terytorialnych.
137	2.1.1.1.1. Cel szczegółowy (h) Wspieranie aktywnego włączenia społecznego w celu promowania równości szans, niedyskryminacji i aktywnego uczestnictwa, oraz zwiększanie zdolności do zatrudnienia, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji 2.1.1.1.1 Interwencje w ramach funduszy	171	Rekomendujemy zmianę podejścia do aktywnej integracji i w związku z tym grup docelowych – wsparciem powinny być obejmowane przede wszystkim całe rodziny, oraz w szczególnych przypadkach pojedyncze osoby, a także społeczności lokalne zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym. Grupy docelowe: § Rodziny i społeczności lokalne zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym § Osoby zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym i ich otoczenie § Osoby biernie zawodowo i ich otoczenie	Rekomendacje na podstawie dokumentu Włączenie społeczne w Programach Regionalnych. Rekomendacje Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej 21 lipca 2021	MFiPR (DZF)	UWZGLĘDNIONA	Wprowadzono zmiany wynikające z uwagi.
138	2.1.1.1.1. Cel szczegółowy (h) Wspieranie aktywnego włączenia społecznego w celu promowania równości szans, niedyskryminacji i aktywnego uczestnictwa, oraz zwiększanie zdolności do zatrudnienia, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji 2.1.1.1.2 Wskaźniki	172-176	Rekomendujemy dopisanie wskaźnika produktu Liczba osób z niepełnosprawnościami objętych wsparciem w programie (osoby).	Zgodność z projektem WLWK 2021. Osoby z niepełnosprawnościami są jedną z istotnych grup wspieranych w CS h).	MFiPR (DZF)	UWZGLĘDNIONA	Wprowadzono stosowny wskaźnik.
139	2.1.1.1.1. Cel szczegółowy (j) Wspieranie integracji społeczno-gospodarczej społeczności marginalizowanych, takich jak Romowie 2.1.1.1.2 Wskaźniki	179-181	Rekomendujemy uzupełnienie katalogu wskaźników o wskaźnik Liczba osób, które podjęły kształcenie lub szkolenie po opuszczeniu programu (osoby).	Zgodność z projektem WLWK 2021.	MFiPR (DZF)	WYJAŚNIENIE	Usunięto CS(j) wobec czego uwaga jest nieaktualna. Wsparcie dla społeczności marginalizowanych przewiduje się w CP4 CS(h). W FEŁ2027 wskaźniki pochodzą w pierwszej kolejności z rozporządzenia unijnego nr 2021/1057, w drugiej kolejności z opracowanej przez MFiPR Wspólnej Listy Wskaźników Kluczowych (WLWK) a ich nazwy nie podlegają modyfikacji. Przy programowaniu, czerpiąc z doświadczenia poprzednich perspektyw, dąży się do ograniczenia liczby wskaźników w samym programie - nie ma potrzeby, aby każdy typ wsparcia był określony wskaźnikiem, a brak wskaźnika nie powinien być interpretowany jako brak wsparcia dla danego obszaru. Bardziej szczegółowe podejście do wskaźników planowane jest do zastosowania w dodatkowych dokumentach programowych (SzOP, wykaz wskaźników i ich definicji).
140	2.1.1.1.1 Cel szczegółowy (l) Wspieranie integracji społecznej osób	194 i kolejne	Rekomendujemy skorzystanie z wypracowanego już katalogu beneficjentów i typów projektów zaprezentowanego w dokumencie Włączenie	Spójność wsparcia oferowanego w CS związanych z włączeniem społecznym.	MFiPR (DZF)	CZĘŚCIOWO UWZGLĘDNIONA	Z projektu FEŁ2027 usunięto katalog beneficjentów. Sugestie zawarte w uwadze będą przedmiotem analizy na dalszym etapie prac nad dokumentami programowymi na lata 2021-2027 (w tym Szczegółowym Opisem Priorytetów).

	zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w tym osób najbardziej potrzebujących i dzieci		społeczne w Programach Regionalnych. Rekomendacje Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej z 21 lipca 2021 oraz z wykazu wskaźników opracowanych dla tego CS w WLWK 2021.				Ponadto przy programowaniu FEŁ2027 przyjęto, że powinien to być dokument w dość ogólny sposób wskazujący kierunki wsparcia. Doprecyzowanie zapisów nastąpi na późniejszym etapie programowania dokumentów na okres 2021-2027 (w uszczegółowieniu programu, kryteriach). W związku z tym w FEŁ2027 ujęto jedynie część zapisów tj. dotyczących typów projektów z rekomendacji.
141	2.1.1.1. Cel szczegółowy (b) modernizacja instytucji i służb rynków pracy celem oceny i przewidywania zapotrzebowania na umiejętności oraz zapewnienia terminowej i odpowiednio dopasowanej pomocy i wsparcia na rzecz dostosowania umiejętności i kwalifikacji zawodowych do potrzeb rynku pracy oraz na rzecz przepływów i mobilności na rynku pracy (EFS)	164-165	MFIPR zwraca uwagę na zakres wsparcia przewidziany do realizacji w celu b) i to że szkolenia dla pracowników PSZ powinny wynikać z regionalnych/lokalnych potrzeb zatem w treści Programu należy zawsze informację jak diagnoza tych potrzeb będzie dokonana. Ponadto, uprzejmie informujemy że zgodnie z linią demarkacyjną nie jest planowane działanie mające na celu wdrożenie instrumentów przeciwdziałających spowolnieniu gospodarczemu wywołanemu w szczególności przez czynniki egzogeniczne np. sytuacja epidemiologiczna wypracowanych lub uregulowanych na poziomie krajowym.	Uwaga ma na celu zapewnienie zgodności z linią demarkacyjną	MFIPR (DZF)	UWZGLĘDNIONA	Do programu dodano informację na temat diagnozy potrzeb szkoleniowych pracowników PZS oraz usunięto formę wsparcia "wdrożenie instrumentów przeciwdziałających spowolnieniu gospodarczemu (...)."
142	2.1.1.1.1. Cel szczegółowy (k)	183-185	Prosimy o przeniesienie zaplanowanego wsparcia skierowanego do rodzin, dzieci oraz w zakresie pieczy zastępczej i adopcji do celu szczegółowego L.	Uwaga ma na celu zapewnienie zgodności ze zaktualizowaną linią demarkacyjną, WLWK oraz rekomendacjami dla Instytucji Zarządzających na podstawie dokumentu Włączenie społeczne w Programach Regionalnych. Rekomendacje Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej 21 lipca 2021. Dodatkowo, w przypadku działań zarówno w celu szczegółowym K, jak też w celu L sugerujemy rozszerzenie katalogu planowanego wsparcia zgodnie z ww. rekomendacjami.	MFIPR (DZF)	UWZGLĘDNIONA	Wprowadzono zmiany wynikające z uwagi.
143	2.1.1.1.1. Cel szczegółowy (iii)	139	W treści Programu jest zapis: „Planowane inwestycje będą nakierowane na rozwój infrastruktury miejsc świadczenia usług opiekuńczych w systemie całodobowym oraz dziennym poza miejscem zamieszkania, w szczególności w formie rodzinnych domów pomocy i dziennych domów pomocy.” – prosimy o zrezygnowanie z podkreślonego zapisu lub doprecyzowanie w jaki sposób to wsparcie będzie realizowane zgodnie z zasadami deinstytucjonalizacji.	Planowane działania muszą być zgodne z ideą deinstytucjonalizacji, dlatego że środków europejskich nie mogą być wspierane miejsca świadczenia całodobowego, długoterminowego świadczenia usług społecznych.	MFIPR (DZF)	UWZGLĘDNIONA	Zmieniono zapis na następujący: "Planowane inwestycje w infrastrukturę powinny stanowić odpowiedź na potrzeby realizacji usług społecznych o charakterze środowiskowym i dziennym poza miejscem zamieszkania, w szczególności w formie dziennych domów pomocy, środowiskowych domów samopomocy lub klubów seniora, które oferują swoim mieszkańcom warunki bardziej zbliżone do środowiska domowego. Możliwy będzie rozwój infrastruktury miejsc świadczenia usług opiekuńczych w systemie całodobowym poza miejscem zamieszkania w placówkach przyjaznych dla podopiecznych takich jak rodzinne domy pomocy, które oferują swoim mieszkańcom warunki bardziej zbliżone do środowiska domowego".
144	2.1.1.1.1. Cel szczegółowy (iii)	140	W treści Programu wskazano, że: „Planuje się wsparcie w szczególności następujących typów przedsięwzięć: - inwestycje w infrastrukturę pomocy społecznej służącej świadczeniu usług opiekuńczych i bytowych; - inwestycje w infrastrukturę służącą pieczy zastępczej;(…)”. Dla pierwszego tiretu sugerujemy zmianę „usług opiekuńczych i bytowych” na „usług społecznych”.	Zaplanowane działania muszą być zgodne z ideą deinstytucjonalizacji.	MFIPR (DZF)	CZĘŚCIOWO UWZGLĘDNIONA	Zmieniono zapis „usług opiekuńczych i bytowych” na „usług społecznych”. W odniesieniu do pieczy zastępczej planuje się wsparcie zgodne z ideą deinstytucjonalizacji, jednak doszczegółowienie wsparcia nastąpi na dalszym etapie prac nad dokumentami programowymi. Piecza zastępcza nie jest tożsama z pieczą rodzinną (czyli rodzinami zastępczymi i rodzinnymi domy dziecka).

			Dla drugiego tiretu – prosimy o dopisanie, że chodzi o infrastrukturę służącą rodzinnej pieczy zastępczej.				
145	Cel szczegółowy (v) EFRR, zapis: „organizacja kompleksowej i skoordynowanej opieki nad pacjentami z zaburzeniami psychicznymi, w tym tworzenie centrów zdrowia psychicznego”	147	Zwracam uwagę, że zgodnie ze zaktualizowaną linią demarkacyjną w celu k) EFS+, wsparcie deinstytucjonalizacji opieki medycznej w zakresie psychiatrii dzieci i młodzieży będzie realizowane wyłącznie na poziomie krajowym. Proszę o analizę, czy działania na rzecz psychiatrii dzieci i młodzieży, zaplanowane w PR nie będą stały w sprzeczności z zapisami linii demarkacyjnej.	Zapewnienie komplementarności i niepowielania się działań na poziomie krajowym i regionalnym.	MFIPR (DZF)	WYJAŚNIENIE	W zakresie EFRR nie została określona demarkacja we wskazanym obszarze, w związku z tym pozostawiono obecne zapisy. W przypadku zmian w demarkacji w ramach EFRR wsparcie z FEŁ2027 zostanie odpowiednio dostosowane. Doprecyzowano zapisy w CS (k).
146	Cały dokument w części odnoszącej się do opisu Działania na rzecz zapewnienia równości, włączenia społecznego i niedyskryminacji		Opis ten powinien również uwzględniać informację w jaki sposób działania zaplanowane w celu szczegółowym będą wpływać na rzecz wyrównywania szans m.in. kobiet i mężczyzn, osób z niepełnosprawnością.		MFIPR (DZF)	UWZGLĘDNIONA	Dokonano stosownej korekty w zapisach FEŁ2027.
147	Cały dokument		W projekcie Programu brakuje informacji na temat wsparcia dialogu obywatelskiego.	Zgodnie z rozporządzeniem EFS+, w każdym programie muszą zostać zaplanowane odpowiednie działania mające na celu wsparcie organizacji pozarządowych.	MFIPR (DZF)	UWZGLĘDNIONA	W ramach FEŁ2027 będą realizowane zapisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1057 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiającego Europejski Fundusz Społeczny Plus (EFS+), odnoszące się do wsparcia w zakresie budowania zdolności partnerów społecznych. Podmioty te jako wnioskodawcy w poszczególnych celach szczegółowych będą mogły realizować kompleksowe projekty, których jednym z elementów – niezbędnym do udzielania profesjonalnego wsparcia mieszkańcom Łódzkiego – może być kształcenie kadr, realizowanie inwestycji w ramach cross-financingu, zakup wyposażenia, czyli szeroko rozumiane budowanie i wzmacnianie potencjału, w zakresie potrzebnym do udzielania profesjonalnej i efektywnej pomocy mieszkańcom regionu.
148	2.1.1.1 Cel szczegółowy (a) poprawa dostępu do zatrudnienia i działań aktywizujących dla wszystkich osób poszukujących pracy, w szczególności osób młodych, zwłaszcza poprzez wdrażanie gwarancji dla młodzieży, długotrwale bezrobotnych oraz grup znajdujących się w niekorzystnej sytuacji na rynku pracy, jak również dla osób biernych zawodowo, a także poprzez promowanie samozatrudnienia i ekonomii społecznej (EFS)		W CS a) widnieje zapis o wsparciu osób borykających się z problemami na rynku pracy, ale we wskazanych grupach nie ma adnotacji o sytuacji tych osób (ubogich pracujących i zatrudnionych na umowach cywilnoprawnych). Rekomendujemy zatem doprecyzowanie tego zapisu dotyczącego osób młodych na rynku pracy, bo to głównie ich dotyczą wskazane wyżej problemy.	Zgodnie z zapisami Linii Demarkacyjnej zasadne jest uwzględnienie w programie informacji o wsparciu na rynku pracy osób ubogich pracujących oraz osób zatrudnionych na umowach cywilnoprawnych.	MFIPR (DZF)	UWZGLĘDNIONA	W programie dodano zapisy na temat wsparcia na rynku pracy osób ubogich pracujących oraz osób zatrudnionych na umowach cywilnoprawnych.
149	2.1.1 EDUKACJA cel szczegółowy f)	221-223	Należy przenieść działania dot. wsparcia infrastruktury edukacyjnej, w tym sportowej i sieci szerokopasmowego internetu w szkołach do właściwych celów szczegółowych EFRR.	Infrastruktura powinna być wspierana ze środków EFRR.	MFIPR (DZF)	UWZGLĘDNIONA	W zakresie EFRR w ramach CP4 (ii) przewiduje się wsparcie infrastrukturalne przedszkoli i szkół, w tym infrastruktury sportowej, a także wyposażenie w sprzęt i systemy informatyczne, pomoce multimedialne umożliwiające korzystanie z technologii cyfrowych. Zwiększenie dostępu do ultra-szybkiego internetu szerokopasmowego planowane jest do wsparcia z poziomu krajowego. Ponadto w zakresie EFS+ w ramach CP4 CS(f) wsparcie infrastruktury w danej placówce/szkole będzie możliwe uzupełniająco do innych tzw. "miękkich"

							działań (w ramach mechanizmu cross-financingu). Zakładany typ wsparcia pozostaje zgodny z założeniami UP oraz linią demarkacyjną dla EFS+. Zapis "Wspierane będzie budowanie zdalnych systemów nauczania prowadzących do kształcenia on-line, sieci szerokopasmowego internetu, dostosowywanie i wyposażenie sal lekcyjnych m.in. umożliwiające nauczanie z użyciem nowoczesnych narzędzi" został usunięty.
150	2.1.1 EDUKACJA cel szczegółowy f)	221	Należy usunąć działania związane z „budowaniem zdalnych systemów nauczania prowadzących do kształcenia on-line”.	Ze środków EFS+ wspierany będzie dalszy rozwój Zintegrowanej Platformy Edukacyjnej, stanowiącej bezpłatne i ogólnodostępne narzędzie wspomagające prowadzenie nauczania na odległość czy wykorzystanie treści cyfrowych w nauczaniu. Nie ma uzasadnienia dla tworzenia odrębnych narzędzi czy systemów regionalnych.	MFIPR (DZF)	UWZGLĘDNIONA	Zapis "Wspierane będzie budowanie zdalnych systemów nauczania prowadzących do kształcenia on-line, sieci szerokopasmowego internetu, dostosowywanie i wyposażenie sal lekcyjnych m.in. umożliwiające nauczanie z użyciem nowoczesnych narzędzi" został usunięty.
151	2.1.1 EDUKACJA cel szczegółowy f)	221-223	Należy usunąć typ operacji „podnoszenie kompetencji kadr systemu edukacji” oraz przeformułować fragmenty dotyczące wspierania nauczycieli, tak by wyraźnie wskazywały, że odbywać się to będzie w ramach identyfikowanych w danej placówce potrzeb. Na poziomie regionalnym nie powinny być realizowane projekty, które koncentrują się wyłącznie na kształceniu nauczycieli. Działania te, zgodnie z linią demarkacyjną, zaplanowano na poziomie krajowym w programie FERS.	Zgodność z linią demarkacyjną.	MFIPR (DZF)	UWZGLĘDNIONA	Usunięto typ, oraz skorygowano zapisy dotyczące wsparcia nauczycieli.
152	Cały dokument – cele szczegółowe EFS+		Prosimy o dostosowanie wskaźników do zaktualizowanej WLWK.		MFIPR (DZF)	UWZGLĘDNIONA	Dokonano aktualizacji w brzmieniu wskaźników.
153	2.1.1 EDUKACJA cel szczegółowy f)	223	Proszę o przeanalizowanie zapisu: „Realizowane będą także wizyty studyjne, szkolenia oraz staże zawodowe uczniów i nauczycieli poza terytorium RP”.	Proszę o zwrócenie uwagi, czy ww. zapis nie narusza postanowień Umowy Partnerstwa w zakresie realizacji współpracy transnarodowej na poziomie krajowym w ramach CP4 „Europa o silniejszym wymiarze społecznym”.	MFIPR (DZF)	UWZGLĘDNIONA	Skorygowano zapis wskazując iż realizowane będą także szkolenia oraz staże zawodowe uczniów i nauczycieli poza terytorium RP jako działania uzupełniające, o ile będą wynikały z diagnozy potrzeb i są niezbędne do realizacji celu. Szkolenia, staże będą miały charakter pojedynczych działań, nie będą realizowane w formie komponentu ponadnarodowego.
154	2.1.1. ZDROWE I ADAPTACYJNE KADRY REGIONALNEJ GOSPODARKI Cel szczegółowy39 (d) wspieranie dostosowania pracowników, przedsiębiorstw i przedsiębiorców do zmian, wspieranie aktywnego i zdrowego starzenia się oraz zdrowego i dobrze dostosowanego środowiska pracy, które uwzględnia zagrożenia dla zdrowia 2.1.1.1.1 Interwencje w ramach Funduszy	202	Uwzględnienie wykorzystania instrumentów terytorialnych, tj. zastosowanie wsparcia dla MOF	Jednym z głównych wyzwań w obszarze rozwoju gospodarczego jest transformacja przemysłowa regionu. Mając to na uwadze należy przyjąć, że transformacja energetyczna spowoduje znaczną redukcję miejsc pracy i konieczność przekwalifikowania pracowników do zmieniających się potrzeb pracodawców, która najbardziej odczuwalna będzie w regionie bełchatowskim. Z tego powodu wskazany jest zastosowanie narzędzi terytorialnych, tj. zastosowanie wsparcia dla Miejskich Obszarów Funkcjonalnych.	Miasto Bełchatów	WYJAŚNIENIE	Na podstawie analizy dotychczasowych deklaracji MOF, dotyczących potrzeb inwestycyjnych, dokonanej w oparciu o określone w projekcie Umowy Partnerstwa przesłanki dla zastosowania instrumentu ZIT, nie ujęto w niniejszym celu szczegółowym wsparcia realizowanego za pomocą ZIT. Ponadto należy podkreślić, że brak wskazania MOF nie wyklucza możliwości ubiegania się o wsparcie podmiotów z tego obszaru w tym celu.
155	2.1.1 TRANSPORT REGIONALNY	103	Uwzględnienie wykorzystania instrumentów terytorialnych, tj. zastosowanie wsparcia dla MOF	Region bełchatowski nie posiada połączeń kolejowych pasażerskich a połączenia towarowe realizowane są w bardzo ograniczonym zakresie, ze względu na stan infrastruktury kolejowej. Istniejąca linia kolejowa nr 24 jest linią niezelektryfikowaną w bardzo złym stanie technicznym. Obecnie na w/w linii odbywa się wyłącznie transport towarowy obsługujący bocznice „Rogowiec”. Zasadnym jest przeprowadzenie modernizacji linii wraz z jej	Miasto Bełchatów	WYJAŚNIENIE	Uwaga nie zawiera uzasadnienia ani też szczegółowego wskazania przyczyn, dla których powinno nastąpić uwzględnienie wykorzystania instrumentów terytorialnych dla MOF w ramach niniejszego priorytetu. Projekt Umowy Partnerstwa w załączniku dotyczącym instrumentów terytorialnych nie przewiduje uwzględnienia w Strategii ZIT działań z zakresu infrastruktury kolejowej realizowanych w ramach CP3. Ze względu na podmiot zarządzający infrastrukturą kolejową (PKP PLK S.A.) jednostki samorządu terytorialnego

				elektryfikacją oraz wydłużeniem do strefy przemysłowej w Gminie Kleszczów. Pozwoli to na przywrócenie połączeń pasażerskich pomiędzy Piotrkowem Trybunalskim, Bełchatowem i Gminą Kleszczów, a także zdecydowanie podnieść atrakcyjność terenów inwestycyjnych regionu bełchatowskiego.			skupione w MOF nie mają kompetencji do samodzielnej realizacji projektów z tego zakresu na swoim terenie. Dlatego nie jest zasadne wykorzystanie w CP3 instrumentów terytorialnych.
156	2.1.1.1 Cel szczegółowy (ii) Wspieranie energii odnawialnej zgodnie z dyrektywą (UE) 2018/2001, w tym określonymi w niej kryteriami zrównoważonego rozwoju	68	Uwzględnienie wykorzystania instrumentów terytorialnych, tj. zastosowanie wsparcia dla MOF	Plany Polskiej Grupy Energetycznej, związane z wygaszaniem bloków energetycznych w Elektrowni Bełchatów, spowodują ograniczoną produkcję energii cieplnej, która jest jedynym źródłem ciepła dla mieszkańców Miasta Bełchatowa. Do sieci ciepłowniczej podłączonych jest około ... % wszystkich budynków na terenie Bełchatowa a Miasto nie posiada innych, alternatywnych instalacji do wytwarzania energii cieplnej. Już dzisiaj wymusza to konieczność poszukiwania nowych rozwiązań na zapewnienie dostaw ciepła. Budowa instalacji wytwarzającej na tyle dużo energii cieplnej, aby zastąpić tą kupowaną od PGE S.A. będzie bardzo kosztowana i niemożliwa do sfinansowania wyłącznie ze środków budżetu Miasta Bełchatowa.	Miasto Bełchatów	UWZGLĘDNIONA	W wyniku analizy dotychczasowych deklaracji MOF, dotyczących potrzeb inwestycyjnych, dokonanej w oparciu o określone w projekcie Umowy Partnerstwa przesłanki dla zastosowania instrumentu ZIT, ujęto w niniejszym celu szczegółowym wsparcie realizowane za pomocą ZIT.
157	2.1.1. Cel szczegółowy(iii) Wzmacnianie trwałego wzrostu i konkurencyjności MŚP oraz tworzenie miejsc pracy w MŚP, w tym poprzez inwestycje produkcyjne 2.1.1.1.1 Interwencje w ramach Funduszy	52	Podobnie jak w RPO Wł na lata 2014-2020 planuje się wsparcie na dostosowanie terenu inwestycyjnego wyłącznie do potrzeb MŚP, wyłączając dużych przedsiębiorców.	W dokumencie, już na stronie 5 wskazuje się, że jednym z głównych wyzwań w obszarze rozwoju gospodarczego jest transformacja przemysłowa regionu. Mając to na uwadze należy przyjąć, że transformacja energetyczna spowoduje znaczną redukcję miejsc pracy, która najbardziej odczuwalna będzie w regionie bełchatowskim. Jednocześnie, podobnie jak w RPO Wł na lata 2014-2020 planuje się wsparcie na dostosowanie terenu inwestycyjnego wyłącznie do potrzeb MŚP. Takie podejście ogranicza możliwość pozyskiwania przez JST środków na uzbrojenie terenów inwestycyjnych, ze względu na ograniczenie przeznaczenia terenów dla dużych przedsiębiorców, którzy mogliby zlokalizować w regionie swoje siedziby jednocześnie tworząc zdecydowanie więcej nowych miejsc pracy niż MŚP.	Miasto Bełchatów	NIEUWZGLĘDNIONA	W projekcie FEŁ2027 planuje się wsparcie jedynie MŚP w dostosowaniu terenu inwestycyjnego do swoich potrzeb. Wynika to z ewaluacji przeprowadzonych przez IZ w tym zakresie oraz z niskiego poziomu wydatkowania środków przeznaczonych na wsparcie terenów inwestycyjnych w typie projektu, w którym beneficjentem był JST (w perspektywie 2014-2020 odbyło się 7 naborów dla JST, w których zakontraktowano jedynie ok. 25% z ponad 38 mln EUR pierwotnej alokacji przeznaczonej na wsparcie terenów inwestycyjnych). Z kolei objęcie wsparciem jedynie MŚP wynika z Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1058 z dnia 24 czerwca 2021 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Funduszu Spójności (Mając na uwadze, że małe i średnie przedsiębiorstwa (MŚP) są podstawą europejskiej gospodarki, w ramach EFRR należy nadal wspierać rozwój MŚP poprzez wzmacnianie ich trwałego wzrostu i konkurencyjności) i projektu Umowy Partnerstwa (W związku z niższą produktywnością małych i średnich firm w porównaniu do dużych, wsparcie będzie skoncentrowane przede wszystkim na MŚP). W odniesieniu do wsparcia dużych przedsiębiorstw należy mieć na uwadze, że cel szczegółowy (iii), którego dotyczy uwaga, odnosi się do wzmacniania trwałego wzrostu i konkurencyjności MŚP oraz tworzenia miejsc pracy w MŚP.
158	2.1.1.1.1	69	Zapis "Nie przewiduje się wykorzystania instrumentów terytorialnych" uniemożliwi realizację projektów w formule ZIT, co było możliwe w perspektywie 2014-2020.	Pozostawienie zapisu w niezmienionym kształcie uniemożliwi realizację partnerskich, zintegrowanych projektów w formule ZIT. Rekomenduje się zmianę zapisu na "Planuje się zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentu rozwoju terytorialnego – ZIT, które będą ograniczone do MOF.	Miasto Brzeziny	UWZGLĘDNIONA	W wyniku analizy dotychczasowych deklaracji MOF, dotyczących potrzeb inwestycyjnych, dokonanej w oparciu o określone w projekcie Umowy Partnerstwa przesłanki dla zastosowania instrumentu ZIT, ujęto w niniejszym celu szczegółowym wsparcie realizowane za pomocą ZIT.
159	2.1.1.1.1	68	Z zapisu dotyczącego wytwarzania energii elektrycznej z OZE wraz z magazynem energii wynika, że możliwa będzie realizacja przedsięwzięć w zakresie instalacji fotowoltaicznych wyłącznie pod warunkiem jednoczesnego uwzględnienia w projekcie magazynu energii, co zdecydowanie podwyższa koszt inwestycji a tym samym udział własny mieszkańca - właściciela nieruchomości prywatnej (gdyż beneficjent przeniesie na niego koszt wniesienia wkładu własnego do projektu). Magazyn energii powinien zostać ujęty jako możliwa opcja do zastosowania.	Realizacja projektów polegających na budowie instalacji fotowoltaicznych wraz z magazynami energii zdecydowanie podniesie koszt inwestycji i wymaganego wkładu własnego. Biorąc pod uwagę nakłady w wariantcie z magazynem energii do potencjalnych korzyści taka inwestycja może okazać się mało opłacalna z ekonomicznego punktu widzenia.	Miasto Brzeziny	UWZGLĘDNIONA	W ramach FEŁ2027 możliwe będzie wsparcie samej infrastruktury służącej do wytwarzania energii elektrycznej, pochodzącej ze źródeł odnawialnych, bądź samych magazynów energii. Poprawiono zapisy FEŁ2027, tak aby nie było wątpliwości interpretacyjnych w tym zakresie.

160	2.1.1.1.1	61	W opisie nie uwzględniono możliwości realizacji zadań polegających jedynie na wymianie źródła ciepła na ekologiczne, Skupiono się natomiast na kompleksowych działaniach termomodernizacyjnych, podczas gdy głównym powodem złego stanu powietrza w województwie i źródłem znacznej emisji gazów cieplarnianych jest niska emisja.	W celu przeciwdziałania zjawisku niskiej emisji korzystniej jest przeznaczyć środki unijne na wymianę źródeł ciepła na ekologiczne zamiast dodatkowo na drzwi, okna, ściany etc. Projekty w tym zakresie dotyczące budynków mieszkalnych w większości będą wymagać zawarcia umów z właścicielem budynku, który będzie partycypował we wkładzie własnym, Zdecydowanie łatwiej będzie podjąć decyzję przeciętnemu Kowalskiemu o udziale w projekcie jeśli ten wkład własny będzie niższy, w skutek objęcia zakresem projektu jedynie wymiany źródła ciepła na ekologiczne. Z ekologicznego punktu widzenia korzystniej jest wymienić 1000 pieców węglowych niż za te same pieniądze 500 pieców razem z oknami, drzwiami i termomodernizacją ścian.	Miasto Brzeziny	WYJAŚNIENIE	Inwestycje związane z poprawą jakości powietrza oraz zmniejszeniem emisji gazów cieplarnianych poprzez wymianę źródeł ciepła budynków mieszkalnych jednorodzinnych będą realizowane w ramach programu Czyste Powietrze, w związku z czym, aby wyeliminować konkurencję programu krajowego z programem regionalnym, w FEŁ2027 nie uwzględniono wsparcia dla domów jednorodzinnych należących do osób fizycznych.
161	2.1.1 ZIELONY REGION	74-75	Zasadne jest uwzględnienie w zakresie wsparcia w obszarze działań dotyczących adaptacji do zmian klimatu - obszaru edukacji i promocji w zakresie adaptacji do zmian klimatu, w tym działań dotyczących budowania świadomości ekologicznej odnośnie do zmian klimatu i adaptacji do skutków tych zmian. Zasadne w związku z powyższym jest także uwzględnienie szkół w typach wspieranych beneficjentów.	Zgodnie z wynikami naborów do NMF EOG 2014-2021 w przedmiotowym obszarze istnieje bardzo duże zapotrzebowanie na wsparcie finansowe - analogiczne wnioski wynikają z planów adaptacji do zmian klimatu zrealizowanych w ramach projektu MPA, a także z PEP 2030 - gdzie edukacja oraz podnoszenie świadomości w obszarze adaptacji do zmian klimatu zostały wskazane jako jeden w ważnych priorytetów polityki.	Ministerstwo Klimatu i Środowiska	WYJAŚNIENIE	Zgodnie z podziałem interwencji między programy krajowe i regionalne, określonym w projekcie Umowy Partnerstwa, wsparcie działań wskazanych w uwadze planowane jest na poziomie krajowym, natomiast na poziomie regionalnym jedynie w przypadku, gdy będzie to element większego projektu. Ewentualne doprecyzowanie zapisów, ich zdefiniowanie lub ewentualne zawężenie zakresu wsparcia nastąpi na późniejszym etapie programowania dokumentów na okres 2021-2027 (w uszczegółowieniu programu, kryteriach, kwalifikowalności).
162	2.1.1 ZIELONY REGION	78-79	Fragment: „Wybór projektów z zakresu kanalizacji sanitarnej oraz oczyszczalni ścieków komunalnych (w tym wsparcie dla gospodarki osadami ściekowymi) oparty będzie o Krajowy Program Oczyszczania Ścieków Komunalnych (KPOŚK) a inwestycje będą realizowane tylko w aglomeracjach od 2 tys. RLM włącznie do poniżej 10 tys. RLM.” może wymagać weryfikacji w kontekście trwających z KE rozmów nt. dopuszczalnego zakresu podmiotowego wsparcia z funduszy UE (wielkość dopuszczalnych aglomeracji objętych interwencją) oraz w zakresie linii demarkacyjnej pomiędzy programami operacyjnymi regionalnymi a krajowymi.	Trwające rozmowy z KE nt. zakresu Umowy partnerstwa.	Ministerstwo Klimatu i Środowiska	WYJAŚNIENIE	Zapisy w FEŁ2027 zostaną zweryfikowane w przypadku zmiany zapisów w linii demarkacyjnej.
163	2.1.1 ZIELONY REGION	79	Jest: „W projektach dotyczących oczyszczalni ścieków ważnym aspektem będą działania dotyczące uporządkowania gospodarki osadami ściekowymi, z uwzględnieniem hierarchii postępowania z osadami ściekowymi zgodnie z ustawą z dnia 14 grudnia 2012 o odpadach.” Powinno być: „W projektach dotyczących oczyszczalni ścieków ważnym aspektem będą działania dotyczące uporządkowania gospodarki osadami ściekowymi, z uwzględnieniem hierarchii sposobów postępowania z odpadami zgodnie z ustawą z dnia 14 grudnia 2012 o odpadach.”	Potrzeba stosowania prawidłowej terminologii.	Ministerstwo Klimatu i Środowiska	UWZGLĘDNIONA	Zapisy skorygowano zgodnie z uwagą.
164	2.1.1 ZIELONY REGION	83	W ramach Celu szczegółowego 6 (CS6) Wspieranie transformacji w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym i gospodarki zasobooszczędnej zaplanowano m.in. wsparcie działań w zakresie „instalacje umożliwiające spożywanie wody prosto z kranu (m.in. filtry, poidelka)”. Nie jest jasne jaki będzie konkretny zakres przedmiotowy i cel tego typu inwestycji, jak również ich powiązanie z GOZ. Do analizy czy wskazywany zakres rzeczowy i	Prośba o analizę i wyjaśnienie czy wskazany zakres działań lepiej wpisuje się w założenia interwencji właściwe dla CS5 czy CS6.	Ministerstwo Klimatu i Środowiska	WYJAŚNIENIE	W projekcie FEŁ2027 znalazły się zapisy dotyczące m.in. wspierania inwestycji w zakresie selektywnego zbierania, recyklingu odpadów, inwestycji mających na celu zapobieganie powstawaniu odpadów lub promujące ponowne użycie, np. inicjatywy współdzielenia (korzystanie z tych samych produktów), przeciwdziałanie marnotrawieniu żywności (jako element projektu), punkty napraw, instalacje umożliwiające spożywanie wody prosto z kranu (m.in. filtry, poidelka). Instalacje umożliwiające spożywanie wody prosto z kranu wpisują się w inwestycje mające na celu zapobieganie powstawaniu odpadów - zastosowanie filtrów i poidelek (np. w szkołach, przestrzeni miejskiej,

			celowy interwencji może wpisywać się lepiej pod kątem założeń właściwych dla CS5 Wspieranie dostępu do wody oraz zrównoważonej gospodarki wodnej.				<p>punktach komunikacyjnych itp.) pozwala na rozpowszechnienie spożywania wody "prosto z kranu" bez konieczności kupowania butelkowanej wody. Dzięki temu ograniczeniu ulegnie ilość tworzyw sztucznych (znaczna większość opakowań butelkowanej wody pitnej produkowana jest z tworzyw sztucznych), które potencjalnie zostałyby wprowadzone do obiegu podczas konsumpcji wody butelkowanej. Jest to również próba odpowiedzi na zdiagnozowany problem wskazany w Polityce Ekologicznej Państwa 2030 gdzie przytoczono wyniki badania z 2017 r. dotyczącego gospodarki odpadami. Zgodnie z zapisami PEP2030 najmniej powszechną praktyką okazało się unikanie używania butelek bezwrotnych, na przykład poprzez picie wody z kranu, do której przyznaje się tylko 32% badanych. Promowanie zachowań ekologicznych spełnia przesłanki tzw. działania u źródła, tj. zapobiegania negatywnym wpływom na środowisko, dlatego istotne jest (...) kształtowanie zrównoważonych wzorców konsumpcji. Ponadto w Komunikacie KE z grudnia 2015 roku - Zamknięcie obiegu – plan działania UE dotyczący gospodarki o obiegu zamkniętym wiele uwagi poświęcono wkładowi odpowiednich wzorców konsumpcji jako ważnemu aspektowi GOZ.</p> <p>W związku z powyższym celem umożliwienia dofinansowania filtrów i poidetek jest zapobieganie powstawaniu odpadów (zgodnie z hierarchią postępowania z odpadami) realizowane w duchu GOZ.</p> <p>Za przyporządkowaniem przedmiotowego zakresu projektu do CP2 CS(vi) a nie CP2 CS(v) przesądziły następujące argumenty:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wpisywanie się w typ projektu w zakresie zapobiegania powstawaniu odpadów, - wpisywanie się w założenia GOZ, - pojawiające się na spotkaniach z MFIPR informacje o planach stworzenia listy potrzeb w zakresie inwestycji w infrastrukturę wodny pitnej (na wzór KPOŚK) oraz oparcie interwencji jedynie na potrzebach zdiagnozowanych w przedmiotowym dokumencie (inwestycje w zakresie poidetek oraz filtrów zapewne nie znalazłyby się na tej liście, co generowałoby zapewne problemy interpretacyjne), - możliwość złożenia szerszego projektu z zakresu zapobiegania powstawaniu odpadów obejmujących kilka aspektów GOZ (w tym np. poidetka) - ułatwienie dla potencjalnych beneficjentów.
165	2.1.1 ZIELONY REGION	83-84	<p>Fragment: „Dużą rolę odgrywa również wsparcie skierowane do przedsiębiorców, polegające na inwestycjach w instalacje produkcyjne lub urządzenia przemysłowe prowadzące do zmniejszenia zużycia surowców lub zmniejszenia ilości wytwarzanych odpadów. Dofinansowane będą również inwestycje służące ekoprojektowaniu produktów i opakowań m.in. w celu zmniejszenia zużycia surowców pierwotnych użytych do ich produkcji, zastępowanie ich surowcami wtórnymi lub materiałami biodegradowalnymi.” nie zawiera odniesienia do demarkacji w ramach innych celów szczegółowych planowanych do realizacji w PO FEŁ 2027, jak również brak jest demarkacji względem innych programów operacyjnych planowanych do realizacji na poziomie krajowym, np. FEnIKS czy Feng.</p>	<p>Konieczność uzupełnienia zapisów projektu Programu FEŁ2027 w zakresie demarkacji pomiędzy zbliżoną tematycznie interwencją w różnych celach szczegółowych w obrębie tego Programu, m.in. w zakresie GOZ. Nie powinno dochodzić do konkurencji o beneficjenta w naborach ogłaszanych w różnych celach szczegółowych. Dodatkowej analizie wymagana kwestia ewentualnego powielenia zakresu wsparcia (demarkacji) z innymi projektowanymi programami operacyjnymi, w tym w szczególności z FEnIKS oraz Feng, gdzie GOZ będzie również wspierany w dużym stopniu. Konieczne jest zapewnienie komplementarności wsparcia dla interwencji realizowanej na poziomie regionalnym i krajowym w celu zapewnienia efektu synergii działań, jak również uniknięcia konkurencji o beneficjenta pomiędzy różnymi programami.</p>	<p>Ministerstwo Klimatu i Środowiska</p>	<p>WYJAŚNIENIE</p> <p>W CP2 CS(vi) wsparcie przedsiębiorstw będzie ograniczone do inwestycji wpisujących się w transformację w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym i gospodarki zasobooszczędnej. Z kolei w CS(iii) planowany jest szerszy zakres wsparcia MŚP, umożliwiającą łączenie w jednym przedsięwzięciu wielu różnych typów projektów. Nie wydaje się, by organizacja naborów powodowała konkurencję o beneficjenta, natomiast takie podejście umożliwia potencjalnym beneficjentom szerszy wybór, w zależności od zdiagnozowanych przez nich potrzeb oraz wydaje się wpisywać w "zazielenianie programu", na co nacisk wielokrotnie kładła KE. Poza tym, demarkacja zostanie zapewniona poprzez odpowiedni dobór kryteriów wyboru projektów oraz katalog kosztów kwalifikowalnych. Rozważane jest również oparcie inwestycji GOZ w CP1 CS(iii) na wymogu innowacyjności, której wymagania nie jest planowane w CP2 CS(vi). W projekcie Umowy Partnerstwa w części dotyczącej komplementarności zarówno w CP1 jak i CP2 wskazano podobne działania (np. w CP2 wspierane będą m.in. działania zmierzające do zmniejszenia produkcji odpadów i eliminowania tworzyw sztucznych, jednocześnie w CP1 finansowane może być wsparcie ekoprojektowania, które jednocześnie może być przykładem działania zmierzającego do zmniejszenia produkcji odpadów i eliminowania tworzyw sztucznych). Projekt FEŁ2027 został opracowany w oparciu o linię demarkacyjną przekazaną przez MFIPR w lutym 2021 r. oraz zapisy projektu Umowy Partnerstwa z lipca 2021 r.". W przypadku zmiany demarkacji, odpowiednie zapisy znajdują się w FEŁ2027 lub jego uszczegółowieniu.</p>	

166	2.1.1 ZIELONY REGION	84	<p>Jest: „Planuje się wsparcie w szczególności następujących typów przedsięwzięć:</p> <ul style="list-style-type: none"> - inwestycje w zakresie selektywnego zbierania (w połączeniu z edukacją lokalnej społeczności objętej projektem w tym także promowanie ponownego użycia), instalacji do doczyszczania selektywnie zebranych odpadów lub recyklingu odpadów; - inwestycje mające na celu zapobieganie powstawaniu odpadów lub promujące ponowne użycie; - inwestycje wspierające GOZ w przedsiębiorstwach.” <p>Powinno być: „Planuje się wsparcie w szczególności następujących typów przedsięwzięć:</p> <ul style="list-style-type: none"> - inwestycje w zakresie selektywnego zbierania odpadów (w połączeniu z edukacją lokalnej społeczności objętej projektem w tym także promowanie ponownego użycia); - instalacji do doczyszczania selektywnie zebranych odpadów lub recyklingu odpadów; - inwestycje mające na celu zapobieganie powstawaniu odpadów lub promujące ponowne użycie; - inwestycje wspierające GOZ w przedsiębiorstwach.” 	<p>1) Z uwagi na odmienną specyfikę inwestycje w zakresie selektywnego zbierania odpadów powinny stanowić oddzielny typ przedsięwzięć względem instalacji doczyszczania lub przetwarzania odpadów. Zasadnym jest ogłaszanie naborów z wydzieloną pulą alokacji na dany typ interwencji, ponieważ ocena różnych rodzajów projektów tymi samymi kryteriami może być w praktyce niemiarodajna i niemożliwa, a taka ocena nie będzie sprawiedliwa.</p> <p>2) Nie jest jasne czy nie dojdzie do powielenia interwencji w 2 typach przedsięwzięć w zakresie edukacji dot. promowania ponownego użycia. Kwestia zakresu działań dla dwóch oddzielnych typów projektów wymaga wyjaśnienia.</p> <p>3) Do rozważania czy projekty edukacyjne kierowane do lokalnej społeczności będą stanowiły element tylko inwestycji związanych z selektywnym zbieraniem odpadów czy też będą mogły być elementem innych typów projektów. Być może warto wyszczególnić ten typ działań jako osobny typ projektu – niezależny od twardych działań inwestycyjnych. Ewentualnie wskazać, że w każdym typie projektu możliwe będą działania edukacyjne skierowane do lokalnej społeczności.</p> <p>4) Inwestycje dot. GOZ w przedsiębiorstwach – zgodnie z uwagami w innych punktach.</p>	Ministerstwo Klimatu i Środowiska	<p>WYJAŚNIENIE</p> <p>1. Ujęcie inwestycji w zakresie selektywnego zbierania, instalacji do doczyszczania selektywnie zebranych odpadów lub recyklingu odpadów w jednym punkcie (typie przedsięwzięcia) ma jedynie wymiar techniczny. W Szczegółowym Opisie Priorytetów zapisy dotyczące poszczególnych typów projektów zostaną odpowiednio doprecyzowane - będzie można realizować oddzielnie każdy z tych rodzajów inwestycji. W odniesieniu do kryteriów, podobnie jak w perspektywie 2014-2020, kryteria dotyczące poszczególnych rodzajów inwestycji w odpadach będą dobrane odpowiednio do zakresu wsparcia.</p> <p>2. W zakresie typu projektu inwestycje w zakresie selektywnego zbierania promowanie ponownego użycia będzie polegać głównie na premiowaniu PSZOK mających tzw. kącik rzeczy używanych, co było już praktykowane w perspektywie 2014-2020 poprzez odpowiednie kryterium wyboru projektów. Natomiast typ projektu inwestycje mające na celu zapobieganie powstawaniu odpadów lub promujące ponowne użycie będzie wspierał szerokie inicjatywy w tym zakresie. Biorąc pod uwagę hierarchię postępowania z odpadami oraz nowe podejście KE do "zazieleniania programu" zasadne wydaje się wspieranie ponownego użycia we wszelkich możliwych typach projektów, które pozwalają uwzględnić takie podejście.</p> <p>3. Zgodnie z zapisami linii demarkacyjnej wsparcie edukacji w zakresie gospodarki o obiegu zamkniętym jest planowane w programie krajowym (uwzględnienie projektów edukacyjnych jako samodzielnych projektów). Przyjęte zapisy demarkacji miały służyć przeciwdziałaniu realizowania kampanii informacyjnych zarówno na poziomie krajowym i regionalnym, co w konsekwencji wpływa pozytywnie na efektywność wydatkowania środków unijnych. Projekt Umowy Partnerstwa dopuszcza edukację ekologiczną na poziomie regionalnym w przypadku, gdy będzie to element większego projektu. W ślad za tym podejściem komponent edukacyjny kierowany do lokalnej społeczności stanowi w przypadku FEŁ2027 jedynie element inwestycji związanych z selektywnym zbieraniem odpadów i powinien polegać na poinformowaniu mieszkańców o sposobach segregacji odpadów w PSZOK - wydaje się być to elementem niezbędnym do późniejszego prawidłowego funkcjonowania PSZOK, dlatego w drodze wyjątku przewidziano taki edukacyjny element projektu. W zakresie GOZ nie zostały zdiagnozowane inne konieczne do ujęcia elementy edukacyjne projektów, tak jak miało to miejsce w przypadku PSZOK. Podejście takie wydaje się gwarantować brak dublowania wsparcia w tym zakresie między poziomem krajowym a regionalnym. Przy zastosowaniu elementu edukacyjnego w innych typach projektów istniałoby duże zagrożenie powielania zakresu wsparcia.</p> <p>4. W CP2 CS(vi) wsparcie przedsiębiorstw będzie ograniczone do inwestycji wpisujących się w transformację w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym i gospodarki zasobooszczędnej. Z kolei w CS(iii) planowany jest szerszy zakres wsparcia MŚP, umożliwiając łączenie w jednym przedsięwzięciu wielu różnych typów projektów. Nie wydaje się, by organizacja naborów powodowała konkurowanie o beneficjenta, natomiast takie podejście umożliwia potencjalnym beneficjentom szerszy wybór, w zależności od zdiagnozowanych przez nich potrzeb oraz wydaje się wpisywać w "zazielenianie programu", na co nacisk wielokrotnie kładła KE. Poza tym, demarkacja zostanie zapewniona poprzez odpowiedni dobór kryteriów wyboru projektów oraz katalog kosztów kwalifikowalnych. Rozważane jest również oparcie inwestycji GOZ w CP1 CS(iii) na wymogu innowacyjności, której wymagania nie jest planowane w CP2 CS(vi). W projekcie Umowy Partnerstwa w części dotyczącej komplementarności zarówno w CP1 jak i CP2 wskazano podobne działania (np. w CP2 wspierane będą m.in. działania zmierzające do zmniejszenia produkcji odpadów i eliminowania tworzyw sztucznych, jednocześnie w CP1 finansowane może być wsparcie ekoprojektowania, które jednocześnie może</p>
-----	----------------------	----	---	--	-----------------------------------	---

							być przykładem działania zmierzającego do zmniejszenia produkcji odpadów i eliminowania tworzyw sztucznych).
167	2.1.1. INNOWACYJNY REGION oraz 2.1.1 ZIELONY REGION	53 i 84	<p>W ramach Celu szczegółowego 3 (CS3) Wzmacnianie trwałego wzrostu i konkurencyjności MŚP oraz tworzenie miejsc pracy w MŚP, w tym poprzez inwestycje produkcyjne przewidziano wdrożenie rozwiązań w zakresie gospodarki o obiegu zamkniętym. Jednocześnie w CS6 Wspieranie transformacji w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym i gospodarki zasobooszczędnej zaplanowano m.in. inwestycje wspierające GOZ w przedsiębiorstwach.</p> <p>Nie jest jasne jaki zakres interwencji zaplanowany jest dla poszczególnych celów szczegółowych i jakie rodzaje inwestycji będą możliwe do realizacji w danym CS. Konieczne zawarcie jasnego rozgraniczenia jaki zakres wsparcia będzie realizowany, w którym celu szczegółowym.</p>	Konieczne zawarcie informacji nt. demarkacji pomiędzy poszczególnymi celami szczegółowymi w zakresie interwencji w ramach działań tożsamych/zbliżonych tematycznie dot. GOZ. Nie powinno dochodzić do konkurencji o beneficjenta pomiędzy naborami ogłaszanymi w różnych CS.	Ministerstwo Klimatu i Środowiska	WYJAŚNIENIE	<p>W CP2 CS(vi) wsparcie przedsiębiorstw będzie ograniczone do inwestycji wpisujących się w transformację w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym i gospodarki zasobooszczędnej. Z kolei w CP1 CS(iii) planowany jest szerszy zakres wsparcia MŚP, umożliwiający łączenie w jednym przedsięwzięciu wielu różnych typów projektów. Nie wydaje się, by organizacja naborów powodowała konkurowanie o beneficjenta, natomiast takie podejście umożliwia potencjalnym beneficjentom szerszy wybór, w zależności od zdiagnozowanych przez nich potrzeb oraz wydaje się wpisywać w "zazielenianie programu", na co nacisk wielokrotnie kładła KE. Poza tym, demarkacja zostanie zapewniona poprzez odpowiedni dobór kryteriów wyboru projektów oraz katalog kosztów kwalifikowalnych. Rozważane jest również oparcie inwestycji GOZ w CP1 CS(iii) na wymogu innowacyjności, której wymagania nie jest planowane w CP2 CS(vi). W projekcie Umowy Partnerstwa w części dotyczącej komplementarności zarówno w CP1 jak i CP2 wskazano podobne działania (np. w CP2 wspierane będą m.in. działania zmierzające do zmniejszenia produkcji odpadów i eliminowania tworzyw sztucznych, jednocześnie w CP1 finansowane może być wsparcie ekoprojektowania, które jednocześnie może być przykładem działania zmierzającego do zmniejszenia produkcji odpadów i eliminowania tworzyw sztucznych).</p>
168	2.1.1 ZIELONY REGION	84	<p>Dla CS6 Wspieranie transformacji w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym i gospodarki zasobooszczędnej zaplanowano m.in. następujące typy beneficjenta:</p> <ul style="list-style-type: none"> - spółdzielnie i wspólnoty mieszkaniowe, TBS; - organizacje pozarządowe; - uczelnie. <p>Prośba o wskazanie jakie typy projektów będą realizowane przez wymienione wyżej rodzaje podmiotów.</p>	Potrzeba poznania zakresu wsparcia dedykowanego realizacji przez konkretne typy beneficjenta w celu potwierdzenia wpisywania się danego typu beneficjenta w uwarunkowania związane z GOZ i/lub gospodarką odpadami.	Ministerstwo Klimatu i Środowiska	WYJAŚNIENIE	Z projektu FEŁ2027 usunięto katalog beneficjentów. Sugestie zawarte w uwadze będą przedmiotem analizy na dalszym etapie prac nad dokumentami programowymi na lata 2021-2027 (w tym Szczegółowym Opiszem Priorytetów).
169	2.1.1 ZIELONY REGION	89	<p>W ramach CS 7 Wzmacnianie ochrony i zachowania przyrody, różnorodności biologicznej oraz zielonej infrastruktury, w tym na obszarach miejskich, oraz ograniczanie wszelkich rodzajów zanieczyszczenia planuje się m.in. wsparcie dla projektów dot. rekultywacji zamkniętych składowisk odpadów komunalnych. Należy przyjąć, że w miejscu tym chodzi o legalnie działające, a następnie zamknięte zgodnie z przepisami prawa instalacje składowania odpadów, a nie o nielegalne „dzikie wysypiska odpadów”.</p> <p>Możliwość finansowania tego typu projektów ze środków UE wymaga pogłębionej weryfikacji w kontekście konieczności stosowania zasady zanieczyszczający płaci, której stosowania w każdym możliwym przypadku oczekuje KE. W tym zakresie należy w szczególności wskazać na regulację zawartą w art. 137 Ustawy z dnia 14 grudnia 2012 r. o odpadach (z późn. zm.), zgodnie z którą:</p> <p>„1. Cena za przyjęcie odpadów do składowania na składowisku odpadów uwzględnia w szczególności koszty budowy, prowadzenia, w tym zamknięcia i rekultywacji, oraz nadzoru, w tym monitoringu składowiska odpadów.</p> <p>2. Z dniem rozpoczęcia przyjmowania odpadów na</p>	Możliwość finansowania tego typu projektów ze środków UE wymaga pogłębionej weryfikacji w kontekście konieczności stosowania zasady zanieczyszczający płaci, której stosowania w każdym możliwym przypadku oczekuje KE. Konieczność zastosowania zasady zanieczyszczający płaci może w praktyce ograniczyć lub wykluczyć z finansowania projekty dot. rekultywacji zamkniętych składowisk odpadów komunalnych. <p>Niezależnie od powyższego, rozważenia wymaga czy działania związane z rekultywacją zamkniętych składowisk odpadów komunalnych wpisują się rodzajowo lepiej w CS 6 czy CS 7.</p>	Ministerstwo Klimatu i Środowiska	WYJAŚNIENIE	Kwestia ujęcia zasady zanieczyszczający płaci oraz możliwości dofinansowania składowisk odpadów będzie przedmiotem ustaleń z KE. Obecny kształt projektu Umowy Partnerstwa kwalifikuje działania w zakresie rekultywacji składowisk odpadów w ramach CP2 CS(vii). Znalazły się tam również działania rekultywacyjne lub remediacyjne na innych terenach - wdrażanie takiego zakresu interwencji w ramach jednego CS zapewnia większą czytelność dokumentu, stanowi ułatwienie dla beneficjentów.

			składowisko odpadów, zarządzający składowiskiem odpadów tworzy fundusz rekultywacyjny, na którym gromadzi środki pieniężne na realizację obowiązków związanych z zamknięciem, rekultywacją, nadzorem, w tym monitoringiem. Środki są odprowadzane na fundusz w wysokości wystarczającej do pokrycia kosztów, o których mowa w ust. 1, z wyłączeniem kosztów budowy.”. Konieczność zastosowania zasady zanieczyszczający płaci może w praktyce ograniczyć lub wykluczyć z finansowania projekty dot. rekultywacji zamkniętych składowisk odpadów komunalnych. Niezależnie od powyższego, rozważenia wymaga czy działania związane z rekultywacją zamkniętych składowisk odpadów komunalnych wpisują się rodzajowo lepiej w CS 6 czy CS 7.			
170	2.1.1 INNOWACYJNE ŁÓDZKIE 2.1.1.1 Cel szczegółowy (i) Rozwijanie i wzmacnianie zdolności badawczych i innowacyjnych oraz wykorzystywanie zaawansowanych technologii	39	W ramach priorytetu 2.1.1 Innowacyjne Łódzkie, w celu szczegółowym (i) - Rozwijanie i wzmacnianie zdolności badawczych i innowacyjnych oraz wykorzystywanie zaawansowanych technologii – propozycja uwzględnienia wsparcia przedsiębiorstw z sektora rolno-spożywczego.	Rozwój innowacji sektora rolno-spożywczego przekłada się na poprawę sytuacji społeczno-ekonomicznej mieszkańców terenów wiejskich.	Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi	WYJAŚNIENIE Nie jest wymagana zmiana FEŁ2027. Interwencja w zakresie powyższego celu jest możliwa wyłącznie, gdy realizuje działania wpisujące się w zakres regionalnych inteligentnych specjalizacji województwa łódzkiego, również nowych wyłonionych w ramach wspieranego procesu przedsiębiorczego odkrywania. Jedną z aktualnie obowiązujących RIS jest: Innowacyjne rolnictwo i przetwórstwo rolno-spożywcze.
171	2.1.1 INNOWACYJNE ŁÓDZKIE Cel szczegółowy (ii) Czerpanie korzyści z cyfryzacji dla obywateli, przedsiębiorstw, organizacji badawczych i instytucji publicznych	48	Proponuje się uwzględnienie wsparcia w zakresie: - tworzenia klastrów rolno-spożywczych, - okręgów przemysłu rolno-spożywczego i centrów magazynowo/ przechowalniczo wystawienniczych produktów rolno-spożywczych lub zwierząt hodowlanych	Rozwój innowacji sektora rolno-spożywczego przekłada się na poprawę sytuacji społeczno-ekonomicznej mieszkańców terenów wiejskich.	Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi	WYJAŚNIENIE Nie jest wymagana zmiana FEŁ2027. Wsparcie nie mieści się w zakresie interwencji CP1/CS(ii), ale dofinansowanie dla przedsiębiorstw lub klastrów realizujących projekty innowacyjne jest możliwe w ramach CP1/CS(iii)
172	2.1.1 CZYSTA ENERGIA 2.1.1.1 Cel szczegółowy (i) Wspieranie efektywności energetycznej i redukcji emisji gazów cieplarnianych	62	Proponuje się uwzględnienie wsparcia w zakresie termomodernizacji budynków gospodarczych w rolnictwie	Brak wsparcia dla tego typu przedsięwzięć na poziomie krajowym w ramach funduszy UE.	Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi	NIEUWZGLĘDNIONA Zgodnie z Projektem Umowy Partnerstwa dla realizacji Polityki Spójności 2021-2027 w Polsce wspierane będą inwestycje w celu zwiększenia efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej oraz budynków mieszkalnych. Termomodernizacja budynków gospodarskich służących do produkcji rolnej planowana jest do wsparcia w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027. Aby zapewnić demarkację pomiędzy wsparciem krajowym i regionalnym nie planuje się dofinansowania w ramach FEŁ2027 termomodernizacji budynków wskazanych w uwadze.
173	2.1.1 CZYSTA ENERGIA	62	Proponujemy rozważenie uwzględnienia termomodernizacją również budynków służących do produkcji rolnej	Termomodernizacja budynków spowoduje zmniejszenie zapotrzebowania na ciepło i przyczyni się do zmniejszenia niskiej emisji	Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi	NIEUWZGLĘDNIONA Zgodnie z Projektem Umowy Partnerstwa dla realizacji Polityki Spójności 2021-2027 w Polsce wspierane będą inwestycje w celu zwiększenia efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej oraz budynków mieszkalnych. Termomodernizacja budynków gospodarskich służących do produkcji rolnej planowana jest do wsparcia w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027. Aby zapewnić demarkację pomiędzy wsparciem krajowym i regionalnym nie planuje się dofinansowania w ramach FEŁ2027 termomodernizacji budynków wskazanych w uwadze.
174	2.1.1 CZYSTA ENERGIA	62	Proponujemy uwzględnienie w grupie docelowej spółdzielni energetycznych	Wprowadzenie do katalogu grupy docelowej spółdzielni energetycznych umożliwi np. rozwój sieci ciepłych również w ramach społeczności energetycznych. Realizacja projektów w powyższym zakresie pozwoli na obniżenie zużycia paliw konwencjonalnych, ograniczenie emisji zanieczyszczeń powietrza, a tym samym poprawę jakości powietrza	Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi	UWZGLĘDNIONA Skorygowano zapisy. W grupach docelowych ujęto podmioty korzystające z rezultatów projektu.

175	2.1.1 CZYSTA ENERGIA	67 – 68	Proponujemy aby w ramach celów wspierane było również wytwarzanie paliw gazowych z odnawialnych źródeł energii, w tym rozwój infrastruktury z tym związanej.	Mając na względzie planowany rozwój sektora biogazu/biometanu proponuje się aby w ramach programu oprócz wspierania wytwarzania energii elektrycznej i ciepła z odnawialnych źródeł energii, w tym z zakresu energetyki rozproszonej, wspierany był rozwój sektora biogazu/biometanu. Działanie to wpłynie na redukcję emisji gazów cieplarnianych i poprawę jakości powietrza oraz pozwoli na zastępowanie użycia paliw kopalnych.	Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi	UWZGLĘDNIONA	Rozszerzono zakres typów przedsięwzięć o wsparcie infrastruktury służącej do wytwarzania biometanu i biopaliwa II i III generacji, pochodzącego ze źródeł odnawialnych.
176	2.1.1 CZYSTA ENERGIA	68	Proponujemy doprecyzowanie głównych typów beneficjentów w następujący sposób: „Wszystkie podmioty – z wyłączeniem osób fizycznych (nie dotyczy osób prowadzących działalność gospodarczą lub wytwórczą w rolnictwie lub oświatową na podstawie przepisów odrębnych).”	Dodanie wyrażenia „lub wytwórcza w rolnictwie” wyeliminuje wątpliwości interpretacyjne.	Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi	WYJAŚNIENIE	Z projektu FEŁ2027 usunięto katalog beneficjentów. Sugestie zawarte w uwadze będą przedmiotem analizy na dalszym etapie prac nad dokumentami programowymi na lata 2021-2027 (w tym Szczegółowym Opiszem Priorytetów).
177	2.1.1 ZIELONY REGION	74	Uwzględnienie wsparcia na rzecz modernizacji instalacji eklektycznej i odgromowej i w gospodarstwach domowych mieszkańców wsi na bezpieczną i energooszczędną	Budynki mieszkalne na obszarach wiejskich są bardziej narażone na efekty nagłych zjawisk meteorologicznych niż w miastach.	Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi	WYJAŚNIENIE	Inwestycje w zakresie adaptacji rolnictwa i leśnictwa do zmian klimatu planowane są do wsparcia w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027. Aby zapewnić demarkację pomiędzy wsparciem krajowym i regionalnym nie planuje się dofinansowania w ramach FEŁ2027 wskazanych w uwadze inwestycji.
178	2.1.1 ZIELONY REGION	84	Proponujemy aby uzupełniony został wykaz beneficjentów o jednostki naukowe w celu 2.1.1.1. Cel szczegółowy (vi) Wspieranie transformacji w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym i gospodarki zasobooszczędnej.	W przypadku większości działań potencjalnym beneficjentem mogą być jednostki naukowe lub administracja rządowa i ich jednostki podległe lub nadzorowane. W szczególnym zainteresowaniu dla IB będą działania w celu „2.1.1.1 Cel szczegółowy (i) Rozwijanie i wzmacnianie zdolności badawczych i innowacyjnych oraz wykorzystywanie zaawansowanych technologii”, w ramach którego przewidywane jest wsparcie dla B+R+I	Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi	WYJAŚNIENIE	Z projektu FEŁ2027 usunięto katalog beneficjentów. Sugestie zawarte w uwadze będą przedmiotem analizy na dalszym etapie prac nad dokumentami programowymi na lata 2021-2027 (w tym Szczegółowym Opiszem Priorytetów).
179	2.1.1 ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ PRZESTRZENNY 2.1.1.1 Cel szczegółowy24 (i) wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach miejskich.	110	Proponujemy aby inwestycje w infrastrukturę turystyczną, w szczególności tworzącą piesze, rowerowe oraz wodne szlaki turystyczne dotyczyły również budowy ciągów pieszo-rowerowych na terenach wiejskich	Należy rozwijać wielofunkcyjność obszarów wiejskich, w tym obszarów MOF.	Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi	WYJAŚNIENIE	Wskazane w uwadze wsparcie obszarów wiejskich było zaplanowane m.in. w ramach cel szczegółowego (ii) w CP5. Ze względu na zmiany w strukturze programu FEŁ2027, usunięto cel szczegółowy (ii) w CP5, a alokację i wsparcie obszarów pozamiejskich planowane dotychczas w celu szczegółowym (ii) w CP5 uwzględniono w celu szczegółowym (i) w CP5.
180	2.1.1 INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA 2.1.1.1 Cel szczegółowy (ii) Poprawa równego dostępu do wysokiej jakości usług sprzyjających włączeniu społecznemu w zakresie kształcenia, szkoleń i uczenia się przez całe życie poprzez rozwój łatwo dostępnej	140	Sugeruje się wsparcie w ramach przewidzianych działań umożliwiające tworzenie gospodarstw opiekuńczych	Gospodarstwa opiekuńcze rozumiane są jako gospodarstwa rolne, w których świadczone są usługi w zakresie opieki dziennej, integracji społecznej, poprawiające funkcjonowanie jednostek w rodzinie i społeczności. Gospodarstwa opiekuńcze wpisują się w proces deinstytucjonalizacji pomocy społecznej, polegający na przejściu od opieki instytucjonalnej do usług świadczonych w lokalnej społeczności, a także w proces dywersyfikacji dochodów rolniczych. Potencjał gospodarstw rolnych i kapitału ludzkiego wykorzystywany jest w tym przypadku do realizacji funkcji społeczno-opiekuńczych	Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi	UWZGLĘDNIONA	Dodano treść dotyczącą wsparcia gospodarstw opiekuńczych w CS(iii), a nie w CS(ii) dotyczącym wsparcia w zakresie edukacji.

	infrastruktury, w tym poprzez wspieranie odporności w zakresie kształcenia i szkolenia na odległość oraz online						
181	2.1.1 EDUKACJA 2.1.1.1 Cel szczegółowy43 (f) wspieranie równego dostępu do dobrej jakości, włączającego kształcenia i szkolenia oraz możliwości ich ukończenia, w szczególności w odniesieniu do grup w niekorzystnej sytuacji, od wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem przez ogólne i zawodowe kształcenie i szkolenie, po szkolnictwo wyższe, a także kształcenie i uczenie się dorosłych, w tym ułatwianie mobilności edukacyjnej dla wszystkich i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami	222	Zakres wsparcia w priorytecie uzupełnić o wsparcie szkoleń podnoszących umiejętności cyfrowe mieszkańców wsi, w tym rolników i osoby w wieku 50+	Mieszkańcy obszarów wiejskich mają utrudniony dostęp do dóbr i usług w stosunku do oferty dostępnej dla mieszkańców miast. Z tego względu zasadne jest promowanie wsparcia w tym zakresie.	Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi	WYJAŚNIENIE	Nie jest konieczna zmiana zapisów projektu FEŁ2027 w zakresie celu (f). Obszar wsparcia szkoleniowego osób dorosłych przewidziany został w projekcie FEŁ2027 w celu szczegółowym (g). Ze wskazanego w tym celu wsparcia nie są wykluczeni mieszkańcy obszarów wiejskich. Kwestia wskazana w uwadze będzie rozpatrywana podczas prac nad dokumentami uszczegóławiającymi FEŁ2027.
182	2.1.1 INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA	155	2.1.1.1 Cel szczegółowy (a)	Proponuje się aby w ramach działań aktywizujących dla wszystkich osób poszukujących pracy uwzględnić osoby odchodzące z rolnictwa. Osoby odchodzące z rolnictwa, ze względów formalnych mają utrudniony dostęp do pełnego wachlarza instrumentów rynku pracy	Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi	WYJAŚNIENIE	W ramach CP4 CS(a) nie wyklucza się możliwości wsparcia dla osób odchodzących z rolnictwa, jeżeli osoby te będą miały status osoby bezrobotnej.
183	2.1.1.1 Cel szczegółowy k) Planuje się wsparcie w szczególności następujących typów przedsięwzięć: „realizacja regionalnych programów zdrowotnych dotyczących profilaktyki chorób będących istotnym problemem zdrowotnym regionu”	201	Sugestia sprecyzowania, że w szczególności z nakierowaniem na grupy defaworyzowane	Biorąc pod uwagę rozmowy z KE i duży nacisk KE na zawężenie grupy docelowej działań na rzecz profilaktyki, rekomendujemy doprecyzować tutaj, że wsparcie będzie realizowane z uwzględnieniem grup defaworyzowanych	Ministerstwo Zdrowia	NIEUWZGLĘDNIONA	Do momentu zakończenia negocjacji KE w zakresie grupy docelowej w obszarze zdrowia niezasadnie jest zawężanie tej grupy w ramach FEŁ2027.
184	2.1.1.1 Cel szczegółowy k) 2.1.1.1.1 Interwencje w ramach Funduszy „Projekty będą realizowane na podstawie programów zdrowotnych zaopiniowanych przez	200	Do przeformułowania fragment dot. programów zdrowotnych	Sugerowana zmiana na „programy polityki zdrowotnej”	Ministerstwo Zdrowia	UWZGLĘDNIONA	Skorygowano zapisy zgodnie z uwagą.

	Agencję Oceny Technologii Medycznych i Taryfikacji (AOTMiT) z wyłączeniem znajdujących się w repozytorium AOTMiT i będących kontynuacją RPZ, z perspektywy finansowej 2014-2020.”						
185	2.1.1.1 Cel szczegółowy k) 2.1.1.1.1 Interwencje w ramach Funduszy „Działania zdrowotne to także interwencja związana z profilaktyką zdrowotną i rehabilitacją medyczną podejmowana w formule programów zdrowotnych stanowiących odpowiedź na istotne problemy regionu. Projekty będą realizowane na podstawie programów zdrowotnych zaopiniowanych przez Agencję Oceny Technologii Medycznych i Taryfikacji (AOTMiT) z wyłączeniem znajdujących się w repozytorium AOTMiT i będących kontynuacją RPZ, z perspekt	200	W działaniu na rzecz celu d) przewidziano wsparcie w ramach RPZ i tam ten zapis powinien się również znaleźć.	Zapis dotyczy stricte postępowania z RPZ i powinien on towarzyszyć zapisom poświęconym RPZ	Ministerstwo Zdrowia	UWZGLĘDNIONA	Skorygowano zapisy zgodnie z uwagą.
186	2.1.1.1 Cel szczegółowy k) 2.1.1.1.1 Interwencje w ramach Funduszy „W celu dopełnienia oferty w zakresie usług społecznych i zdrowotnych planuje się realizację szkoleń kadry na potrzeby świadczenia usług w społeczności lokalnej.”	200	Czy szkolenia dla kadry systemu ochrony zdrowia będą stanowić jedynie element uzupełniający projektów?	Konieczne doprecyzowanie zakresu wsparcia, gdyż musi być ono zgodne z demarkacją. Wsparcie kształcenia podyplomowego kadry medycznej realizowane będzie na poziomie krajowym.	Ministerstwo Zdrowia	WYJAŚNIENIE	Zgodnie z zapisami projektu FEŁ2027 szkolenia kadry będą realizowane na potrzeby świadczenia usług w projekcie i stanowić będą jedynie uzupełnienie podstawowych form wsparcia.
187	2.1.1.1 Cel szczegółowy k) 2.1.1.1.1 Interwencje w ramach Funduszy	199	Sugestia doprecyzowania zapisów, z których jasno będzie wynikać, że poprawa standardów dostępności na tym poziomie dotyczyć ma w szczególności POZ i leczenia szpitalnego	Zgodnie z demarkacją.	Ministerstwo Zdrowia	UWZGLĘDNIONA	Uzupełniono zapisy zgodnie z uwagą.

	„Ważnym elementem będzie też wdrażanie wypracowanych na poziomie krajowym standardów dostępności w podmiotach leczniczych.”						
188	2.1.1.1.1 Cel szczegółowy k) 2.1.1.1.1.1 Interwencje w ramach Funduszy „(...)w tym zwiększana będzie dostępność do usług w zakresie pielęgniarstwa długoterminowego (...).”	199	Do rozważenia czy nie przereklamować opisu i wyraźnie włączyć teleopiekę w zakres pielęgniarstwa długoterminowego	Teleopieką to jeden ze sposobów wspierania działań horyzontalnych, a nie zadanie samo w sobie	Ministerstwo Zdrowia	UWZGLĘDNIONA	Skorygowano zapisy zgodnie z uwagą.
189	2.1.1.1.1 Cel szczegółowy k) 2.1.1.1.1.1 Interwencje w ramach Funduszy „Ważnym elementem wsparcia będzie również upowszechnianie systemów teleopieki.”	199	Do rozważenia czy nie przereklamować opisu i wyraźnie włączyć teleopiekę w proces deinstytucjonalizacji	Telemedycyna ma na celu wspieranie deinstytucjonalizacji; w tym kontekście jest niejako jej składową	Ministerstwo Zdrowia	UWZGLĘDNIONA	Skorygowano zapisy zgodnie z uwagą.
190	Wskaźniki dla 2.1.1.1.1 Cel szczegółowy (v)	164	Wskaźnik RCR 74 „Roczna liczba osób korzystających z objętych wsparciem ośrodków opieki społecznej” Czy biorąc pod uwagę zakres działań oraz wskaźnik RCR 73 konieczne jest zastosowanie wskaźnika RCR 74?	Czy biorąc pod uwagę zakres działań oraz wskaźnik RCR 73 konieczne jest zastosowanie wskaźnika RCR 74?	Ministerstwo Zdrowia	UWZGLĘDNIONA	Wskaźnik RCR 74 został usunięty.
191	2.1.1.1.1 Cel szczegółowy (v) Główne typy beneficjentów: „w przypadku pozostałych projektów: podmioty lecznicze udzielające świadczeń opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych: samodzielne publiczne zakłady opieki zdrowotnej, przedsiębiorcy, jednostki budżetowe oraz lekarze, pielęgniarki i fizjoterapeuci, którzy wykonują swój zawód w ramach działalności leczniczej i udzielają świadczeń opieki zdrowotnej finansowanych ze	160	Czy nie lepiej jest wskazać, że beneficjentami są podmioty lecznicze udzielające świadczeń opieki zdrowotnej zgodnie z ustawą o działalności leczniczej?	w treści	Ministerstwo Zdrowia	WYJAŚNIENIE	Z treści projektu FEŁ2027 usunięto wykazy z typami beneficjentów. Sugestie zawarte w uwadze będą przedmiotem analizy na dalszym etapie prac nad dokumentami programowymi na lata 2021-2027 (w tym Szczegółowym Opiszem Priorytetów).

	środków publicznych; – jednostki samorządu terytorialnego.”					
192	2.1.1.1.1 Cel szczegółowy (v) Główne typy beneficjentów: „w przypadku pozostałych projektów: podmioty lecznicze udzielające świadczeń opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych: samodzielne publiczne zakłady opieki zdrowotnej, przedsiębiorcy, jednostki budżetowe oraz lekarze, pielęgniarki i fizjoterapeuci, którzy wykonują swój zawód w ramach działalności leczniczej i udzielają świadczeń opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych; – jednostki samorządu terytorialnego.”	160	Prośba o wyjaśnienie czy całość działania jest skierowana do JST	Niejasny zapis, beneficjentem ma być JST a nie podmiot leczniczy?	Ministerstwo Zdrowia	WYJAŚNIENIE Z treści projektu FEŁ2027 usunięto wykazy z typami beneficjentów. Sugestie zawarte w uwadze będą przedmiotem analizy na dalszym etapie prac nad dokumentami programowymi na lata 2021-2027 (w tym Szczegółowym Opisem Priorytetów).
193	2.1.1.1.1 Cel szczegółowy (v)	159	Brak działań dla AOS.	Niejasne jest czy wsparcie ma być kierowane do wszystkich poziomów systemu opieki zdrowotnej (POZ, AOS, szpitale, opieka długoterminowa), brakuje jasnej informacji w zakresie wsparcia AOS.	Ministerstwo Zdrowia	UWZGLĘDNIONA FEŁ2027 przewiduje także wsparcie AOS. Uzupełniono zapisy w tym zakresie.
194	2.1.1.1.1 Cel szczegółowy (ii)	56	Po fragmencie: Projekty z zakresu cyfryzacji powiatowego i wojewódzkiego zasobu geodezji będą wymagały pozytywnej opinii Głównego Geodety Kraju (GGK)” prośba o dodanie, że projekty z zakresu e-zdrowia będą wymagały opinii Ministra Zdrowia, zgodnie z zapisami kontraktu programowego.	Prośba o dodanie informacji, zgodnie z zapisami kontraktu programowego.	Ministerstwo Zdrowia	WYJAŚNIENIE Zapis dotyczący opinii GGK zostanie przeniesiony do SZOP lub kryteriów, w związku z tym również wymogi dotyczące usług w zakresie e-zdrowia znajdują się w dokumentach uszczegółwiających FEŁ2027.
195	1.STRATEGIA PROGRAMU: GŁÓWNE WYZWANIA W ZAKRESIE ROZWOJU ORAZ DZIAŁANIA PODEJMOWANE W RAMACH POLITYKI Tabela	41	Fragmencie „Wobec postępującego procesu starzenia się społeczeństwa priorytetowe stają się działania związane z dostępnością oraz rozwojem usług w zakresie opieki długoterminowej, paliatywnej, hospicyjnej i geriatrycznej.” Opieka paliatywna i hospicyjna to jeden zakres świadczeń. Konieczne odpowiednie przeformułowanie.	Przeformułowanie, aby zapis był zgodny z ustawą o świadczeniach opieki zdrowotnej.	Ministerstwo Zdrowia	UWZGLĘDNIONA Przeformulowano zapis celem zapewnienia zgodności z ustawą o świadczeniach opieki zdrowotnej.
196	1.STRATEGIA PROGRAMU: GŁÓWNE WYZWANIA W ZAKRESIE ROZWOJU ORAZ DZIAŁANIA PODEJMOWANE W	26	Wsparcie cyfryzacji w sektorze publicznym pozwoli na wzrost jakości usług świadczonych na rzecz obywateli i firm oraz będzie istotnym ułatwieniem w kontaktach administracji, czy służby zdrowia z klientami.	Przeformułowanie wskazujące odniesienie do mieszkańców a nie klientów wydaje się lepszym zapisem.	Ministerstwo Zdrowia	UWZGLĘDNIONA Zapis po zmianie: Wsparcie cyfryzacji w sektorze publicznym pozwoli na wzrost jakości usług świadczonych na rzecz obywateli i firm oraz będzie istotnym ułatwieniem w kontaktach administracji, czy służby zdrowia z mieszkańcami.

	RAMACH POLITYKI Tabela		Propozycja zamiany „służby zdrowia z klientami” na „podmiotów leczniczych z mieszkańcami regionu”				
197	2.1.1.1 Cel szczegółowy (l) Wspieranie integracji społecznej osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w tym osób najbardziej potrzebujących i dzieci	195	(1) Wśród grup docelowych należy zmienić określenie „bezdumni” na „osoby bezdomne”. (2) Wśród grup docelowych należy dodać osoby usamodzielniające się po opuszczeniu pieczy zastępczej, młodzieżowych ośrodków wychowawczych i innych placówek.”	Postulujemy postugiwanie się sformułowaniem „osoby bezdomne” w miejsce stosowanego pojęcia „bezdumni”. Będzie to zgodne z językiem prawnym, w tym ustawą o pomocy społecznej. Jednocześnie rekomendujemy przyjęcie szerszego sformułowania, tj. osoby doświadczające bezdomności i wykluczenia mieszkaniowego, które pozwoli adekwatniej określić grupę osób potrzebujących wsparcia. Postulujemy dodanie nowej grupy docelowej w postaci młodych osób usamodzielniających się (w tym po opuszczeniu placówek pieczy zastępczej, młodzieżowych ośrodków wychowawczych czy innych placówek). Te osoby bez wątplenia są szczególnie zagrożone ubóstwem oraz wykluczeniem społecznym, w tym bezdomnością. Są to młodzi ludzie, którzy bez otrzymania odpowiedniego wsparcia (w tym wsparcia mieszkaniowego) w momencie usamodzielniania się, mogą doświadczyć trudności z ukończeniem nauki, znalezieniem pracy, integracją społeczną czy też nawet mogą być zagrożone bezdomnością. Rekomendujemy zatem dodanie tej grupy wśród grup docelowych.	Ogólnopolski Związek Rewizyjny Spółdzielni Socjalnych, Wspólnota Robocza Związków Organizacji Socjalnych WRZOS	CZĘŚCIOWO UWZGLĘDNIONA	Dokonano korekty zapisów w zakresie osób bezdomnych. W ramach programu określono szeroki katalog grup docelowych. Osoby usamodzielniające się znajdują się w katalogu "dzieci, młodzież i młodzi dorośli".
198	2.1.1.1 Cel szczegółowy k) 2.1.1.1.1 Interwencje w ramach Funduszy	185	Zbyt ogólne zapisy dotyczące usług społecznych. Należy doprecyzować w oparciu o rekomendacje MFiPR.	Zapisy dotyczące usług społecznych są bardzo ogólne, to daje przestrzeń do elastyczności, ale jednocześnie nie daje przejrzystości co do strategii finansowania usług społecznych przez samorząd województwa. Proponujemy rozbudowanie typów przedsięwzięć w oparciu o rekomendacje MFiPR.	Ogólnopolski Związek Rewizyjny Spółdzielni Socjalnych, Wspólnota Robocza Związków Organizacji Socjalnych WRZOS	WYJAŚNIENIE	Przy programowaniu FEŁ2027 przyjęto, że powinien to być dokument w dość ogólny sposób wskazujący kierunki wsparcia. Stopień szczegółowości może być odmienny dla różnych obszarów wsparcia z uwagi na odmienny charakter interwencji oraz wyniki późniejszych negocjacji z KE. Doprecyzowanie zapisów nastąpi na późniejszym etapie programowania dokumentów na okres 2021-2027 (w uszczegółowieniu programu, kryteriach). Wymienione nazwy typów przedsięwzięć mają charakter ogólny, tak aby umożliwić szeroki wachlarz wsparcia zgodnie ze zdiagnozowanymi potrzebami grupy docelowej
199	2.1.1.1.1. Cel szczegółowy (h) Wspieranie aktywnego włączenia społecznego w celu promowania równości szans, niedyskryminacji i aktywnego uczestnictwa, oraz zwiększanie zdolności do zatrudnienia, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji 2.1.1.1.3 Indykatory podział zaprogramowanych zasobów (UE) według rodzaju interwencji (nie dotyczy EFMRA)	176	Proponujemy zwiększenie alokacji do ok. 29 mln euro.	Zgodnie z Krajowym Programem Rozwoju Ekonomii Społecznej (obecnie trwająca aktualizacja) zaplanowano, że w województwie łódzkim ma powstać ok. 1400 miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych (przy czym liczba ta zakłada że 1 miejsce pracy = 1 etat oraz nie uwzględnia indeksacji, o której mowa w metodologii stawki jednostkowej wsparcia na miejsce pracy w przedsiębiorstwie społecznym; przy uwzględnieniu indeksacji i założeniu że 1 miejsce pracy = średnio 0,75 etatu powinno powstać w łódzkim ok 1600 miejsc pracy). Osiągnięcie takiego wskaźnika będzie możliwe tylko przy podwojeniu alokacji, a więc zwiększeniu jej do poziomu 29 mln euro.	Ogólnopolski Związek Rewizyjny Spółdzielni Socjalnych, Wspólnota Robocza Związków Organizacji Socjalnych WRZOS	CZĘŚCIOWO UWZGLĘDNIONA	W ramach dostępnych środków, mając na uwadze inne bardzo istotne potrzeby w regionie w ramach włączenia społecznego, nie ma możliwości przeznaczenia 29 mln euro tylko na działania związane z rozwojem ekonomii społecznej. Należy mieć na uwadze, że KPRES jest dokumentem w trakcie uzgodnień, w szczególności w odniesieniu do wskaźników, które zostały w nim określone. Uwzględniając jednak kwestie wskazane w uwadze, kwota w ramach programu została zwiększona.
200	2.1.1.1 Cel szczegółowy (l) Wspieranie integracji społecznej osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w tym osób najbardziej	195	Należy dodać wskaźniki związane z działaniami mieszkaniowymi oraz alokować odpowiednie fundusze na te działania. Proponuje się przede wszystkim następujące wskaźniki: -Liczba osób korzystających z nowoutworzonych mieszkań społecznych	Zapewnienie spójności między zakresem wsparcia a wskaźnikami.	Ogólnopolski Związek Rewizyjny Spółdzielni Socjalnych, Wspólnota Robocza Związków	WYJAŚNIENIE	W FEŁ2027 wskaźniki pochodzą w pierwszej kolejności z rozporządzenia unijnego nr 2021/1057, w drugiej kolejności z opracowanej przez MFiPR Wspólnej Listy Wskaźników Kluczowych (WLWK) a ich nazwy nie podlegają modyfikacji. Przy programowaniu, czerpiąc z doświadczenia poprzednich perspektyw, dąży się do ograniczenia liczby wskaźników w samym programie - nie ma potrzeby, aby każdy typ wsparcia był określony wskaźnikiem, a brak wskaźnika nie powinien być interpretowany jako brak wsparcia dla danego

	potrzebujących i dzieci. 2.1.1.1.2 Wskaźniki		-Liczba osób korzystających z nowoutworzonych mieszkań z usługami -Liczba nowoutworzonych (wybudowanych lub zaadaptowanych) mieszkań społecznych, -Liczba nowoutworzonych (wybudowanych lub zaadoptowanych) mieszkań z usługami, W punkcie 2.1.1.1.3 postuluje się uwzględnienie dodatkowych funduszy na realizację działań związanych z zapewnieniem mieszkań społecznych i mieszkań z usługami (ewentualnie alokowanie części kwoty przeznaczonej na ten cel szczegółowy na wskazane działania).		Organizacji Socjalnych WRZOS		obszaru. Bardziej szczegółowe podejście do wskaźników planowane jest do zastosowania w dodatkowych dokumentach programowych (SzOP, wykaz wskaźników i ich definicji). W programie podział alokowanych środków jest dokonywany na kody interwencji zgodnie z rozporządzeniem unijnym nr 2021/1060. Wśród kodów nie ma wyodrębnionego kodu dla usług obejmujących mieszkania. Przedmiotowe wsparcie realizowane będzie w CS (k) i (l), a środki przeznaczone na te cele uznaje się za wystarczające.
201	2.1.1.1.1 Cel szczegółowy k) 2.1.1.1.1 Interwencje w ramach Funduszy	185	Proponujemy, aby działania w zakresie wsparcia rodziny i pieczy zastępczej były realizowane w ramach celu szczegółowego I, zgodnie z rekomendacjami MFIPR, a także zwracamy uwagę na potrzebę dostosowanie zakresu wsparcia do tych rekomendacji. Ponadto, proponujemy następującą modyfikację typów przedsięwzięć i dodanie w celu (I) nowych przedsięwzięć, zgodną z rekomendacjami MFIPR: -rozwój usług wspierania rodziny, -rozwój usług preadopcyjnych i postadopcyjnych; -rozwój rodzinnych form pieczy zastępczej, w tym usług dla rodzin zastępczych i osób prowadzących rodzinne formy pieczy zastępczej -rozwój usług dla dzieci i młodzieży, w tym osób opuszczających pieczę zastępczą i inne placówki całodobowego pobytu -rozwój usług interwencji kryzysowej -rozwój usług przeciwdziałania przemocy, w tym przemocy w rodzinie	Dzięki wsparciu rodzin i dzieci w celu szczegółowym (I) projekty na rzecz wsparcia rodzin i dzieci nie będą konkurowały w konkursach z projektami na rzecz seniorów, osób z niepełnosprawnościami itp. Zagwarantuje to łatwiejszy dostęp do środków dla podmiotów, które świadczą wsparcie dla rodzin oraz dzieci i młodzieży. Zwracamy także uwagę, że dzieci przebywają także w różnych innych rodzajach placówek całodobowych np. domach pomocy społecznej, zakładach opiekuńczo-leczniczych czy pielęgnacyjno-opiekuńczych a także w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych i socjoterapii i ważne są działania mające doprowadzić do zapewnienia tym dzieciom i młodzieży wsparcia, które pozwoli im zamieszkać z rodzinami (biologicznymi, adopcyjnymi czy zastępczymi). Obecnie dzieci opuszczające różne placówki całodobowe często stają się osobami bezdomnymi.	Ogólnopolski Związek Rewizyjny Spółdzielni Socjalnych, Wspólnota Robocza Związków Organizacji Socjalnych WRZOS	UWZGLĘDNIONA	Uwzględniono rekomendacje MFIPR oraz dodano odpowiednie typy przedsięwzięć
202	2.1.1.1.1 Cel szczegółowy (iii) wspieranie włączenia społeczno-gospodarczego społeczności marginalizowanych, gospodarstw domowych o niskich dochodach oraz grup w niekorzystnej sytuacji, w tym osób o szczególnych potrzebach, dzięki zintegrowanym działaniom obejmującym usługi mieszkaniowe i usługi społeczne 2.1.1.1.3 Indykatywny podział zaprogramowanych zasobów (UE) według rodzaju interwencji (nie dotyczy EFMRA)	145	Z radością przyjmujemy informację, że Samorząd Województwa Łódzkiego zdecydował się na wykorzystanie środków EFRR na rozwój infrastruktury usług społecznych, a nie tylko zdrowotnych (jak większość województw), że przeznacza łącznie blisko 12 mln euro na tego rodzaju infrastrukturę. To zapewne „kropla w morzu potrzeb”, ale cieszymy się, że są samorządy regionalne, które dostrzegają wagę problemów i potrzeby grup w najtrudniejszej sytuacji.	Potrzeby w zakresie usług społecznych są równie ważne jak zdrowotnych. W przypadku celu szczegółowego (v) bardzo się cieszymy również ze wsparcia dla opieki hospicyjnej i paliatywnej. Mamy nadzieję, że ta infrastruktura będzie jak najbliższej nurtu deinstytucjonalizacji (nie chodzi tylko o rozmiar placówki, ale także o poszanowanie praw osób, które tam przebywają). Ważne jest żeby ta infrastruktura, a w szczególności sprzęt służyła hospicjom domowym i poradniom.	Ogólnopolski Związek Rewizyjny Spółdzielni Socjalnych, Wspólnota Robocza Związków Organizacji Socjalnych WRZOS	WYJAŚNIENIE	FEŁ2027 przewiduje wsparcie dla infrastruktury usług społecznych, jak również wsparcie dla opieki paliatywnej i hospicyjnej z zachowaniem zasad deinstytucjonalizacji.
203	2.1.1.1.1 Cel szczegółowy (iii) wspieranie włączenia społeczno-	139	Zabrakło typów działań wynikających z Rekomendacji MFIPR w zakresie włączenia społecznego, w tym w szczególności wsparcia w	Mieszkania adaptowalne to mieszkania dzięki którym osoby potrzebujące wsparcia w codziennym funkcjonowaniu (np. seniorzy, osoby chore) potrzebują tego wsparcia mniej lub	Ogólnopolski Związek Rewizyjny Spółdzielni	WYJAŚNIENIE	Przy programowaniu FEŁ2027 przyjęto, że powinien to być dokument w dość ogólny sposób wskazujący kierunki wsparcia. Stopień szczegółowości może być odmienny dla różnych obszarów wsparcia z uwagi na odmienny charakter

	gospodarczego społeczeństwa marginalizowanych, gospodarstw domowych o niskich dochodach oraz grup w niekorzystnej sytuacji, w tym osób o szczególnych potrzebach, dzięki zintegrowanym działaniom obejmującym usługi mieszkaniowe i usługi społeczne 2.1.1.1.1. Interwencje w ramach Funduszy		zakresie mieszkań adaptowalnych oraz inwestycji w zakup środków trwałe poprawiających dostępność do usług dla osób o ograniczonej mobilności.	przestają go potrzebować. Dzięki odpowiedniemu dostosowaniu łazienki czy kuchni są w stanie sami zadbać o higienę czy przygotowanie posiłków albo wymagają mniej wsparcia (mniej godzin, rzadziej). Dzięki dostosowaniu mieszkania (w tym również zakupowi środków trwałych) osoby te mogą pozostać w swoim środowisku, w swoim mieszkaniu, a jednocześnie nie ma potrzeby ponoszenia wydatków na usługi dla tych osób lub skala wydatków jest niższa. Takie działania są bardziej efektywne finansowo. Rozumiemy obawy o trwałość inwestycji w mieszkaniach prywatnych, ale na etapie przygotowania do wdrażania można rozważyć różne „bezpieczniki”.	Socjalnych, Wspólnota Robocza Związków Organizacji Socjalnych WRZOS		interwencji oraz wyniki późniejszych negocjacji z KE. Doprecyzowanie zapisów nastąpi na późniejszym etapie programowania dokumentów na okres 2021-2027 (w uszczegółowieniu programu, kryteriach). Zapisy projektu FEŁ2027 umożliwiają realizację szerokiego katalogu usług z zakresu wsparcia usług społecznych, w tym nowych rozwiązań, których dotyczy uwaga.
204	2.1.1.1.1 Cel szczegółowy (iii) wspieranie włączenia społeczno-gospodarczego społeczeństwa marginalizowanych, gospodarstw domowych o niskich dochodach oraz grup w niekorzystnej sytuacji, w tym osób o szczególnych potrzebach, dzięki zintegrowanym działaniom obejmującym usługi mieszkaniowe i usługi społeczne 2.1.1.1.2 Wskaźniki	141	Proponujemy dodanie dodatkowych wskaźników dotyczących mieszkań: - Liczba nowoutworzonych (wybudowanych lub zaadaptowanych) mieszkań społecznych, przez mieszkania społeczne należy rozumieć mieszkania: chronione, wspomagane i inne formy mieszkań z usługami oraz mieszkania w ramach najmu socjalnego i społecznego. - Liczba nowoutworzonych (wybudowanych lub zaadaptowanych) mieszkań z usługami, przez mieszkania z usługami należy rozumieć mieszkania: chronione, wspomagane i inne formy mieszkań z usługami. - Liczba osób korzystających z nowoutworzonych (wybudowanych lub zaadaptowanych) mieszkań społecznych, - Liczba osób korzystających z nowoutworzonych (wybudowanych lub zaadaptowanych) mieszkań z usługami	Wskaźniki z WLWK, w tym z unijnych rozporządzeń, są zbyt ogólne i niedostosowane do polskiego prawa. Nie będą pokazywały realnej skali wsparcia dla tego kluczowego z perspektywy deinstytucjonalizacji obszaru. Warto więc wyodrębnić wskaźniki specyficzne. Propozycje wskaźników są zgodne z naszymi propozycjami dotyczącymi rozbudowania typu przedsięwzięcia dot. mieszkalnictwa w ramach celu szczegółowego (iii).	Ogólnopolski Związek Rewizyjny Spółdzielni Socjalnych, Wspólnota Robocza Związków Organizacji Socjalnych WRZOS	WYJAŚNIENIE	W FEŁ2027 wskaźniki pochodzą w pierwszej kolejności z rozporządzenia unijnego nr 2021/1058, w drugiej kolejności z opracowanej przez MFiPR Wspólnej Listy Wskaźników Kluczowych (WLWK) a ich nazwy nie podlegają modyfikacji. Przy programowaniu, czerpiąc z doświadczenia poprzednich perspektyw, dąży się do ograniczenia liczby wskaźników w samym programie - nie ma potrzeby, aby każdy typ wsparcia był określony wskaźnikiem, a brak wskaźnika nie powinien być interpretowany jako brak wsparcia dla danego obszaru. Bardziej szczegółowe podejście do wskaźników planowane jest do zastosowania w dodatkowych dokumentach programowych (SzOP, wykaz wskaźników i ich definicji).
205	2.1.1.1.1 Cel szczegółowy (iii) wspieranie włączenia społeczno-gospodarczego społeczeństwa marginalizowanych, gospodarstw domowych o niskich dochodach oraz grup w niekorzystnej sytuacji, w tym osób o szczególnych potrzebach, dzięki zintegrowanym działaniom obejmującym usługi mieszkaniowe i usługi społeczne Wskazanie konkretnych terytoriów objętych wsparciem, z uwzględnieniem planowanego wykorzystania narzędzi terytorialnych – art. 22 ust. 3 lit. d) ppkt (v)	141	Wykreślenie zapisu „Wsparcie opieki nad dziećmi do lat 3 będzie preferowane w miastach małych i bardzo małych ze względu na brak na ich obszarze tego typu placówek, pomimo ogólnego systematycznego ich wzrostu na terenie regionu. Poważny deficyt bazy infrastruktury żłobkowej dotyczy także obszarów wiejskich.”	Zapis jest niezgodny z opisem przedsięwzięć które będą finansowane w ramach celu (iii). Brak spójności.	Ogólnopolski Związek Rewizyjny Spółdzielni Socjalnych, Wspólnota Robocza Związków Organizacji Socjalnych WRZOS	UWZGLĘDNIONA	Usunięto treść dotyczącą wsparcia opieki nad dziećmi do lat 3.

	rozporządzenia w sprawie wspólnych						
206	2.1.1.1 Cel szczegółowy (iii) wspieranie włączenia społeczno-gospodarczego społeczności marginalizowanych, gospodarstw domowych o niskich dochodach oraz grup w niekorzystnej sytuacji, w tym osób o szczególnych potrzebach, dzięki zintegrowanym działaniom obejmującym usługi mieszkaniowe i usługi społeczne 2.1.1.1.1. Interwencje w ramach Funduszy	139	<p>Konieczna jest zmiana zapisów typów przedsięwzięć:</p> <ul style="list-style-type: none"> - inwestycje w infrastrukturę na potrzeby realizacji usług społecznych o charakterze dziennym i środowiskowym. Nie jest możliwe wspieranie usług całodobowego pobytu długookresowego (powyżej 6 miesięcy), a jedynie całodobowego pobytu krótkookresowego (turnusowego). Jednocześnie możliwe są inwestycje w rodzinne domy pobytu i mieszkania społeczne oraz w infrastrukturę służącą rodzinnej pieczy zastępczej oraz wsparciu rodzin. - inwestycje w infrastrukturę służącą rodzinnej pieczy zastępczej oraz wsparciu rodzin, dzieci i młodzieży; - inwestycje w infrastrukturę służącą reintegracji społecznej; - inwestycje w mieszkalnictwo społeczne: chronione, wspomagane oraz inne formy mieszkań z usługami, a także mieszkania w ramach najmu socjalnego i społecznego; <p>Dodatkowo należy zadbać o spójność nowych typów przedsięwzięć z ich częścią opisową.</p>	<p>Proponowane w programie zapisy typów przedsięwzięć, ale i części opisowej są niezgodne z nurtem deinstytucjonalizacji i „Ogólnoeuropejskimi Wytycznymi w zakresie przejścia od opieki instytucjonalnej do usług w społeczności lokalnej”. Należy zapewnić jednoznaczność proponowanych zapisów, aby wykluczyć możliwość inwestowania środków europejskich w instytucje (miejsca całodobowego pobytu długookresowego).</p> <p>Konieczne jest jednoznaczne określenie, że nie będą tworzone miejsca całodobowej opieki długookresowej powyżej 6 miesięcy. Jest to niezgodne z nurtem DI i Wytycznymi. Miejsca całodobowe są potrzebne o ile są świadczone w formułach zdeinstytucjonalizowanych/środowiskowych. W praktyce oznacza to, że są potrzebne miejsca całodobowe krótkookresowego (turnusowego) pobytu (o różnej długości w zależności od potrzeb osoby), służące opiece wytchnieniowej, intensywnej terapii czy rehabilitacji, treningowi kompetencji. Jednak i te miejsca powinny mieć w miarę możliwości formułę mieszkaniową lub zbliżoną (charakter kameralny) z poszanowaniem kluczowych zasad osób: podmiotowości (prawa wyboru) oraz indywidualizacji i współtworzenia usługi.</p> <p>Nie należy wspierać infrastruktury na potrzeby instytucjonalnych form pieczy zastępczej, w tym przekształcania placówek 30-osobowych w 14-osobowe. Jest to niezgodne z nurtem DI i Wytycznymi. Jednocześnie należy uzupełnić typy przedsięwzięć o inwestycje w infrastrukturę służącą wsparciu rodzin i dzieci np. placówki wsparcia dziennego czy centra dla młodzieży wymagającej resocjalizacji w środowisku zamiast w placówce całodobowej.</p> <p>Warto rozszerzyć zapisy dotyczące mieszkalnictwa. W tym obszarze powstaje wiele innowacyjnych rozwiązań, a program jest na wiele lat, warto by było elastyczniej.</p>	Ogólnopolski Związek Rewizyjny Społecznych, Wspólnota Robocza Związków Organizacji Społecznych WRZOS	CZĘŚCIOWO UWZGLĘDNIONA	<p>Dokonano zmian w treści FEŁ2027, aby doprecyzować możliwy rodzaj wsparcia, zapewnić zgodność z zasadami deinstytucjonalizacji (podkreślono brak możliwości wsparcia instytucjonalnego, chyba że wsparcie w innej formie nie będzie możliwe) oraz uspołnić treść opisową z częścią dotyczącą celów szczegółowych.</p> <p>W zakresie typów przedsięwzięć dokonano niewielkich korekt, polegających na odwołaniu się do procesu deinstytucjonalizacji i i wsparcia infrastruktury reintegracyjnej, ponieważ przyjęto założenie, że tam, gdzie to będzie zasadne i możliwe, zapisy powinny być ogólne i dopuszczać szeroki zakres interwencji. Doprecyzowanie zapisów, bardziej szczegółowe zdefiniowanie zakresu wsparcia nastąpi na późniejszym etapie programowania dokumentów na okres 2021-2027 (w uszczegółowieniu programu, kryteriach, kwalifikowalności).</p>
207	2.1.1. Mobilność Miejska	95	Dopisać do głównych beneficjentów – przedsiębiorcy, których działalność obejmuje przewozy pasażerskie.	<p>W kwestii mobilności miejskiej, w celu zwiększenia efektywności działań związanych z czystym powietrzem uwzględnić należałoby również innych przewoźników, którzy realizują przewozy pasażerskie - szczególnie dotyczy to Bełchatowa i Okolic, gdzie pracują tysiące osób a komunikacja miejska nie dociera. Możliwa też byłaby prawdopodobnie kooperacja między przewoźnikami dla uzyskania efektu skali.</p>	PGE GiEK SA Oddział Elektrownia Bełchatów	WYJAŚNIENIE	<p>Planowane w priorytecie wsparcie dotyczy transportu w miastach i ich obszarach funkcjonalnych i jest skierowane na działania z zakresu publicznego transportu zbiorowego oraz infrastrukturę publiczną przeznaczoną dla niezmotoryzowanego transportu indywidualnego. O dofinansowanie projektów w tym priorytecie będą mogły ubiegać się m.in. podmioty zaangażowane w przewozy pasażerskie działające we wskazanym przedmiotowym i terytorialnym obszarze wsparcia.</p> <p>Z treści projektu FEŁ2027 usunięto wykazy z typami beneficjentów. Sugestie zawarte w uwadze będą przedmiotem analizy na dalszym etapie prac nad dokumentami programowymi na lata 2021-2027 (w tym Szczegółowym Opiszem Priorytetów).</p>
208	2.1.1. Czysta Energia, 2.1.1.1. Cel szczegółowy (ii) Wspieranie energii odnawialnej zgodnie z dyrektywą (UE) 2018/2001, w tym określonymi w niej kryteriami	67	Dopisać w zdaniu: Wspieraniu energii odnawialnej w ramach celu szczegółowego służyć będą inwestycje w zakresie produkcji lub produkcji i dystrybucji energii elektrycznej lub ciepłej, w oparciu o moc zainstalowanej jednostki, przy wykorzystaniu m.in. energii: wiatrowej, słonecznej, geotermalnej, z biogazu, z biomasy, z wysokotemperaturowych magazynów energii,	<p>Nowoczesne technologie ulegają ciągłemu rozwojowi. Pojawiające się na rynku takie rozwiązania można z sukcesem zaimplementować na gruncie energetyki jako projekty innowacyjne, rozwojowe, pilotażowe, na bazie których będzie można przejść do fazy realizacji komercyjnej po dokonanych testach. Temat niezwykle istotny, dotyczący zwiększenia udziału źródeł energii nisko – i zeroemisyjnych.</p>	PGE GiEK SA Oddział Elektrownia Bełchatów	WYJAŚNIENIE	<p>Zgodnie z typem przedsięwzięcia ujętym w projekcie FEŁ2027 możliwe będzie wsparcie magazynów energii działających na potrzeby danego źródła OZE. Jednocześnie nie planuje się ograniczania w programie wsparcia do konkretnych technologii.</p>

	zrównoważonego rozwoju.		magazynów energii opartych na sprężonym powietrzu, magazynów wodorowych oraz grawitacyjnych magazynów energii.				
209	1. Strategia Programu: Główne wyzwania w zakresie rozwoju oraz działania podejmowane w ramach Polityki.	3	Dopisać w zdaniu: Dzięki inwestycjom w nowoczesne pojazdy, poprawie ulega stan taboru komunikacji miejskiej oraz przedsiębiorstw, których działalność obejmuje przewozy pasażerskie.	Poza komunikacja miejską oraz transportem kolejowym wielu przewoźników skupionych w przedsiębiorstwach prywatnych, wykonujących usługi przewozów pracowniczych (przypadek Elektrowni Bełchatów) eksploatuje tabor stary, zużyty, emitujący czynniki szkodliwe do atmosfery. Zapis taki da im szansę na rozwój i wymianę wyeksploatowanego sprzętu.	PGE GiEK SA Oddział Elektrownia Bełchatów	WYJAŚNIENIE	Ze względu na ograniczenia techniczne wynikające z rozporządzenia 2021/1060 (ograniczona ilość dostępnych znaków w systemie elektronicznym, przez który FEŁ2027 będzie przesyłany do Komisji Europejskiej) nie jest możliwe rozszerzenie opisu w tej części Programu. W aktualnym kształcie wykracza on znacząco poza dostępny limit, dlatego wymagać będzie dalszej korekty i ograniczenia treści. W związku z tym zapisy Strategii ukierunkowane będą na zaakcentowanie najważniejszych problemów i wyzwań stojących przed województwem. Planowane w CS (viii)/CP2 czy też CS (ii)/CP3 wsparcie dotyczy publicznego transportu zbiorowego, w tym taboru. O dofinansowanie projektów w tych celach będą mogły więc ubiegać się m.in. podmioty zaangażowane w przewozy pasażerskie działające we wskazanym obszarze wsparcia.
210	1. Strategia Programu: Główne wyzwania w zakresie rozwoju oraz działania podejmowane w ramach Polityki	11	Dopisać do wyzwań w obszarze transportu: - wymiana wyeksploatowanego taboru transportowego na środki komunikacji wykorzystujące nowoczesne rozwiązania technologiczne uwzględniające poprawę jakości powietrza.	Zapis ten umożliwi rozwój projektów w ramach elektromobilności oraz napędów wodorowych. Zainicjuje również zaangażowanie przewoźników pasażerskich, którzy otrzymają wsparcie na wymianę wyeksploatowanego taboru.	PGE GiEK SA Oddział Elektrownia Bełchatów	WYJAŚNIENIE	Opis stanu aktualnego i wyzwań w obszarze transportu wynika z treści Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030 oraz projektu Regionalnego Planu Transportowego, stanowiącego dokument służący realizacji warunku podstawowego celu polityki 3 w perspektywie finansowej 2021-2027. Zarówno Strategia Programu, jak i opis obydwu priorytetów transportowych uwzględniają w swej aktualnej treści wskazane w uwadze kwestie rozwoju transportu publicznego w oparciu o nowoczesny niskoemisyjny lub bezemisyjny tabor. Warto jednocześnie zauważyć, iż ta część programu ze względu na ograniczenia wynikające z rozporządzenia 2021/1060 (liczba znaków, jak może zostać wpisana w systemie elektronicznym, poprzez który program będzie przesyłany do Komisji Europejskiej) będzie musiała zostać zmniejszona o połowę. Dlatego nie jest możliwe dalsze rozszerzenie opisu problemów czy wyzwań w określonych obszarach.
211	1. Strategia Programu: Główne wyzwania w zakresie rozwoju oraz działania podejmowane w ramach Polityki	10	Dopisać do wyzwań Regionu: - zwiększenie udziału źródeł energii nisko- i zeroemisyjnych.	Udział źródeł nisko- i zeroemisyjnych nie tylko poprawi stan środowiska naturalnego ale da wsparcie przedsiębiorstwom, które realnie mogą to wyzwanie zrealizować.	PGE GiEK SA Oddział Elektrownia Bełchatów	WYJAŚNIENIE	Wyzwania w projekcie FEŁ2027 oparto o zapisy <i>Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030</i> . Ponadto w programie ujęto wyzwanie odnoszące się do zwiększenia wykorzystania OZE. Dodatkowo w CP1 - celu szczegółowym (iii) przewiduje się wsparcie wdrożenia rozwiązań w zakresie efektywności energetycznej, ma to też swoje odzwierciedlenie w strategii programu, w części dotyczącej wsparcia dla przedsiębiorców.
212	1. Strategia Programu: Główne wyzwania w zakresie rozwoju oraz działania podejmowane w ramach Polityki	9	Kierunkiem działań wynikającym z SR WŁ2030 jest zwiększenie wykorzystania OZE, m.in. poprzez: wspieranie budowy instalacji do pozyskiwania energii z OZE i magazynów energii w tym m.in.: magazynowanie poprzez zamianę na inne formy energii, budowę i wykorzystanie wysokotemperaturowych magazynów ciepła w celu wsparcia integracji OZE z energetyką konwencjonalną, budowę grawitacyjnych magazynów energii oraz magazynów energii opartych na sprężonym powietrzu.	Proponowana korekta dotyczy potencjalnych i realnych możliwości wykorzystania nowoczesnych technologii w energetyce w celu realizacji wyzwań w obszarze efektywności energetycznej opisanej na stronie 8.	PGE GiEK SA Oddział Elektrownia Bełchatów	WYJAŚNIENIE	W tekście FEŁ2027 zastosowano skrót "m.in.", który wskazuje na katalog otwarty, stąd nie ma potrzeby wyszczególniania poszczególnych typów magazynów energii. Dodatkowo ze względu na ograniczenia techniczne wynikające z rozporządzenia 2021/1060 (ograniczona ilość dostępnych znaków w systemie elektronicznym, przez który FEŁ2027 będzie przesyłany do Komisji Europejskiej) nie jest możliwe rozszerzenie opisu w tej części Programu. Co więcej, nawet w aktualnym kształcie wykracza on znacząco poza dostępny limit, dlatego wymagać będzie dalszej korekty i ograniczenia treści.
213	Pkt 2.1.1.1.1	38	W zdaniu "Wsparcie obejmuje fazę badań aplikacyjnych oraz prac rozwojowych (...)" wykreślić słowo "aplikacyjnych" i zastąpić je słowem "przemysłowych".	W celu rozwiania wątpliwości i zachowania spójności z dotychczasowym brzemieniem definicji badań określonych jako przemysłowe w Komunikacie Komisji Zasady ramowe dotyczące pomocy państwa na działalność badawczą, rozwojową i innowacyjną	PGE S.A	UWZGLĘDNIONA	Zmieniono zapis.
214	Pkt 2.1.1.1.2 Tabela 3	42	Zmiana nazwy wskaźnika: "MŚP wprowadzające innowacje wewnątrz przedsiębiorstwa" na "Przedsiębiorstwa"	Nieuzasadnione zawężenie tylko do sektora MŚP wskaźnika rezultatu	PGE S.A.	WYJAŚNIENIE	W FEŁ2027 wskaźniki pochodzą w pierwszej kolejności z rozporządzenia unijnego nr 2021/1058, w drugiej kolejności z opracowanej przez MFIPR Wspólnej Listy Wskaźników Kluczowych (WLWK) a ich nazwy nie podlegają modyfikacji. Przy programowaniu, czerpiąc z doświadczenia poprzednich

			wprowadzające innowacje wewnątrz przedsiębiorstwa "				perspektyw, dąży się do ograniczenia liczby wskaźników w samym programie a brak wskaźnika nie powinien być interpretowany jako brak wsparcia. Bardziej szczegółowe podejście do wskaźników planowane jest do zastosowania w dodatkowych dokumentach programowych (SzOP, wykaz wskaźników i ich definicji).
215	Pkt 2.1.1.1.1	39	Uzupełnienie zapisu w następujący sposób: "(...) – projekty badawczo – rozwojowe przedsiębiorstw (wsparcie badań i prac rozwojowych z możliwością wdrożenia lub infrastruktury)"	W celu rozwiania wątpliwości i uniknięcia zawężenia katalogu kosztów kwalifikujących się do wsparcia tylko do badań przemysłowych	PGE S.A.	UWZGLĘDNIONA	Uzupełniono zapis w następujący sposób: "(...) – projekty badawczo – rozwojowe przedsiębiorstw (wsparcie infrastruktury lub badań przemysłowych lub prac rozwojowych z możliwością ich wdrożenia)"
216	Pkt 2.1.1.1.1	39	Uzupełnienie zapisu w następujący sposób: "W ramach wsparcia kierowanego do dużych przedsiębiorstw premiowane będą głównie projekty z zakresu innowacji środowiskowych oraz wspierających transformację energetyczną regionu (...)"	Uwzględnienie możliwości wsparcia projektów dużych przedsiębiorstw wpisujących się w transformację energetyczną regionu.	PGE S.A.	UWZGLĘDNIONA	Uzupełniono zapis.
217	2.1.1 TRANSPORT REGIONALNY, 2.1.1.1 Cel szczegółowy (ii) Rozwój i udoskonalanie zrównoważonej, odpornej na zmiany klimatu, inteligentnej i intermodalnej mobilności na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym, w tym poprawę dostępu do TEN-T oraz mobilności transgranicznej.	102	W projekcie FEŁ2027 inwestycje w zaplecza techniczne ograniczone zostały do infrastruktury zasilającej w paliwa alternatywne (z wyłączeniem infrastruktury tankowania LNG i CNG i innych paliw kopalnych) oraz dostosowania zaplecza technicznego do obsługi i serwisowania nowego taboru kolejowego. Zapis ten ogranicza możliwości bezemisyjnego/zasilanego energią elektryczną taboru kolejowego. Zapis ten ogranicza możliwości POLREGIO sp. z o.o. w zakresie realizacji niezbędnych inwestycji w zaplecza techniczne wykorzystywane również do obsługi obecnie posiadanego taboru, dedykowanego do realizacji umowy PSC.	POLREGIO sp. z o.o. jako regionalny przewoźnik pasażerski obsługujący połączenia na terenie województwa łódzkiego, działający na podstawie zawartej z Urzędem Marszałkowskim umowy PSC, podejmuje działania mające na celu poprawę jakości świadczonych usług oraz optymalizację kosztów utrzymania. Inwestycje w zaplecza techniczne Polregio są konieczne do realizacji prawidłowego procesu utrzymania zarówno po zakupie nowego taboru kolejowego jak również utrzymania posiadanego obecnie taboru wykorzystywanego do obsługi połączeń. Brak możliwości realizacji inwestycji w zaplecza taborowe, w odniesieniu do aktualnie użytkowanego taboru, poprzez konieczność wykonywania prac w innych punktach utrzymania taboru Spółki, a także zlecenia prac podwykonawcom zewnętrznym, wygeneruje wzrost kosztów eksploatacji i utrzymania pojazdów utrudniając ich optymalizację. W przypadku przewozów regionalnych, naprawy i utrzymanie taboru realizowane są w podstawowym zakresie zawartej umowy PSC, i stanowią jej istotny element rozliczany w przysługującej przewoźnikowi rekompensacie.	POLREGIO sp. z o.o.	NIEUWZGLĘDNIONA	W FEŁ2027 powiązано wsparcie działań dotyczących zaplecza technicznego z przedsięwzięciami o charakterze taborowym - stąd jedynie w ramach projektów taborowych mogą być realizowane działania służące dostosowaniu zaplecza technicznego do jego obsługi i serwisowania. W wykazie kodów interwencji brak jest kodu odpowiadającego zapleczom serwisowym - co przemawia za ujęciem ich w ramach innych kodów, z których bardziej trafny jest kod taborowy, a nie kod dotyczący linii kolejowych. Warto zauważyć, iż w obecnej perspektywie finansowej wsparcie kolei koncentruje się na liniach kolejowych w sieci TEN-T. W pozostałym zakresie (realizowanym w programach regionalnych) wsparcie ma służyć poprawie dostępności transportowej czy ograniczeniu wykluczenia komunikacyjnego. Samodzielne projekty dotyczące zaplecza technicznego nie będą w pełni służyły realizacji ww. celów.
218	2.1.1.1 Cel szczegółowy k) Zwiększanie równego i szybkiego dostępu do dobrej jakości, trwałych i przystępnych cenowo usług, w tym usług, które wspierają dostęp do mieszkań oraz opieki skoncentrowanej na osobie, w tym opieki zdrowotnej; modernizacja systemów ochrony socjalnej, w tym wspieranie dostępu do ochrony socjalnej, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i grup w niekorzystnej sytuacji; poprawa dostępności, w tym dla osób z	183	Zapis powinien zostać doprecyzowany: "Ważnym elementem będzie też wdrażanie wypracowanych na poziomie krajowym standardów dostępności w podmiotach leczniczych w szczególności na poziomie POZ i/lub AOS"	Zgodnie z dokumentem: ZDROWA PRZYSZŁOŚĆ RAMY STRATEGICZNE ROZWOJU SYSTEMU OCHRONY ZDROWIA NA LATA 2021–2027, Z PERSPEKTYWĄ DO 2030 R." Należy kontynuować działania na rzecz rozwoju standardów dostępności wypracowanych w programie PO WER na lata 2014-2020 (dla podmiotów leczniczych realizujących świadczenia w zakresie leczenia szpitalnego i podstawowej opieki zdrowotnej).	Porozumienie Łódzkie – Łódzki Związek Pracodawców Ochrony Zdrowia	UWZGLĘDNIONA	Dodano zapisy o możliwości wsparcia procesu wdrażania standardów dostępności w podmiotach leczniczych.

	niepełnosprawnościami, skuteczności i odporności systemów ochrony zd						
219	2.1.1.1 Cel szczegółowy k) Zwiększanie równego i szybkiego dostępu do dobrej jakości, trwałych i przystępnych cenowo usług, w tym usług, które wspierają dostęp do mieszkań oraz opieki skoncentrowanej na osobie, w tym opieki zdrowotnej; modernizacja systemów ochrony socjalnej, w tym wspieranie dostępu do ochrony socjalnej, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i grup w niekorzystnej sytuacji; poprawa dostępności, w tym dla osób z niepełnosprawnościami, skuteczności i odporności systemów ochrony zd	183	Postuluję doprecyzowanie zapisu dotyczącego wspieranych procesów: W zakresie usług zdrowotnych realizowane będzie wsparcie procesu deinstytucjonalizacji i koordynacji opieki medycznej na poziomie POZ i AOS, w tym zwiększana będzie dostępność do usług w zakresie pielęgniarstwa, opieki długoterminowej, opieki hospicyjnej i geriatrycznej, opieki w Dziennych Domach Opieki Medycznej, środowiskowej opieki psychiatrycznej.	Działania mające na celu wsparcie deinstytucjonalizacji i koordynacji świadczeń zdrowotnych, oraz ich przenoszenie na najniższy efektywny poziom opieki medycznej (podstawowa opieka zdrowotna, ambulatoryjna opieka specjalistyczna) przełoży się na zmniejszenie dysproporcji w dostępie do nich oraz poprawę jakości leczenia i życia, w tym osób wykluczonych oraz zagrożonych wykluczeniem społecznym. Istotnym kierunkiem jest również ograniczenie hospitalizacji poprzez zwiększenie kompetencji AOS, optymalizacja wyceny świadczeń oraz rozszerzenie katalogu ambulatoryjnych diagnostycznych pakietów specjalistycznych w celu ograniczenia hospitalizacji zachowawczych. Ponadto istotnym jest stworzenie warunków systemowych do specjalizacji poradni przyszpitalnych w zakresie opieki okołoszpitalnej i wysokospecjalistycznej dedykowanej pacjentom narażonym na częste rehospitalizacje i ze skomplikowanymi problemami zdrowotnymi oraz ograniczanie świadczeń tych poradni na rzecz pacjentów, których potrzeby mogą być realizowane na niższych poziomach opieki. Zgodnie z dokumentem: ZDROWA PRZYSZŁOŚĆ RAMY STRATEGICZNE ROZWOJU SYSTEMU OCHRONY ZDROWIA NA LATA 2021–2027, Z PERSPEKTYWĄ DO 2030 R.” Wprowadzenie opieki koordynowanej rekomendowane jest przede wszystkim dla podstawowej opieki zdrowotnej, ale także problemów związanych z leczeniem osób starszych, chorych cierpiących na choroby przewlekłe czy kobiet w ciąży. Fundamentem tego systemu jest integracja wszystkich podmiotów uczestniczących w procesie leczenia pacjentów z danym schorzeniem oraz wypracowanie podstaw i norm organizacyjnych, które usprawnią i przyspieszą proces leczenia. Zatem punktem wyjściowym do wprowadzenia koordynowanej opieki jest identyfikacja braków i wad systemu opieki zdrowotnej, a także problemów związanych ze współpracą z innymi obszarami, w tym opieką zdrowotną i opieką społeczną.	Porozumienie Łódzkie – Łódzki Związek Pracodawców Ochrony Zdrowia	NIEUWZGLĘDNIONA	Standard opieki koordynowanej wypracowany w ramach Programu POZ+ ma być wdrażany ze środków publicznych- NFZ.
220	2.1.1.1.1 Interwencje w ramach Funduszy	147	Opis priorytetowych obszarów wsparcia powinien zostać poszerzony o POZ. Proponujemy zapis: „Priorytetowe obszary wsparcia w regionie, zdefiniowane w oparciu o sytuację epidemiologiczną oraz zapisy strategicznych dokumentów z zakresu ochrony zdrowia dla województwa są następujące: -Rozwój podstawowej opieki zdrowotnej -rozwój systemu opieki onkologicznej, - rozwój systemu opieki nad pacjentami ze schorzeniami sercowo-naczyniowymi, - rozwój systemu opieki neurologicznej, w tym leczenia udarów,	Postulujemy o dostosowanie infrastruktury i zasobów kadrowych POZ do realizowanych zadań, szczególnie w obszarze opieki nad osobami ze szczególnymi potrzebami. WSPARCIE FINANSOWE DLA: a)dostosowania lokalowego placówek do nowych zadań (m.in. wydzielenie izolatek, pomieszczeń dla contact center, gabinetów promocji zdrowia, dietetycznych, fizjoterapeutycznych, konsultacyjnych) oraz do potrzeb osób starszych i niepełnosprawnych ze szczególnymi potrzebami (m.in. z ograniczeniem sprawności ruchowej, niedowidzących i niedosłyszących). b)Wsparcie systemu kształcenia kadr medycznych, w tym : -utworzenie programów szkółących oraz doskonalących	Porozumienie Łódzkie – Łódzki Związek Pracodawców Ochrony Zdrowia	WYJAŚNIENIE	W opisie celu szczegółowego wskazana była realizacja działań w zakresie wsparcia infrastruktury ochrony zdrowia, w tym podstawowej opieki zdrowotnej. Dodano zapis uwzględniający wsparcie także ambulatoryjnej opieki specjalistycznej. Nie dokonywano zmian w priorytetowych obszarach wsparcia, ponieważ koncentrują się one na wskazaniu potrzeb zdrowotnych regionu (w kontekście konkretnych grup chorób).

			<p>- rozwój systemu opieki długoterminowej i geriatrycznej, - rozwój systemu opieki paliatywnej i hospicyjnej, - rozwój systemu rehabilitacji leczniczej, - organizacja kompleksowej i skoordynowanej opieki nad pacjentami z zaburzeniami psychicznymi, w tym tworzenie centrów zdrowia psychicznego.</p>	<p>kwalifikacje personelu POZ -przygotowanie programu szkoleniowego oraz warunków funkcjonowania dla nowych zawodów : asystent medyczny, technik i inżynier medyczny, koordynator opieki c) wdrożenie nowych sposobów pracy personelu medycznego- automatyzacja, zwiększenie dostępności do nowych technologii W ramach rozwoju opieki nad pacjentami ze schorzeniami sercowo-naczyniowymi powinno dążyć się do koordynacji i standaryzacji opieki nad pacjentami z tymi schorzeniami. Krajowy Plan Odbudowy „Zasadniczym celem odwrócenia piramidy świadczeń jest wzmocnienie kluczowego ogniwa w opiece nad pacjentem, jakim jest podstawowa opieka zdrowotna. Lekarz podstawowej opieki zdrowotnej powinien zajmować się wszystkimi problemami zdrowotnymi, niezależnie od wieku, płci i jakichkolwiek innych cech osoby. Jest odpowiedzialny za koordynację pracy podstawowej opieki zdrowotnej oraz współpracę z lekarzami reprezentującymi inne specjalności medyczne. Wprowadzenie tego modelu organizacyjnego zostanie powiązane ze zmianą sposobu finansowania POZ” Dla realizacji tej funkcji lekarz POZ powinien posiadać skuteczne narzędzia. Należy zatem zmienić priorytety i położyć szczególny nacisk na POZ. Zmiana priorytetów a) podstawowa opieka zdrowotna b) ambulatoryjna opieka specjalistyczna c) szpitale</p>			
221	<p>4. Europa o silniejszym wymiarze społecznym, bardziej sprzyjająca włączeniu społecznemu i wdrażająca Europejski filar praw socjalnych</p> <p>(v) zapewnienie równego dostępu do opieki zdrowotnej i wspieranie odporności systemów opieki zdrowotnej, w tym podstawowej opieki zdrowotnej, oraz wspieranie przechodzenia od opieki instytucjonalnej do opieki rodzinnej i środowiskowej</p>	34	<p>Proponujemy poszerzony zapis: Wobec postępującego procesu starzenia się społeczeństwa priorytetowe stają się działania związane z dostępnością oraz rozwojem usług w zakresie podstawowej opieki zdrowotnej, opieki długoterminowej, paliatywnej, hospicyjnej i geriatrycznej</p>	<p>Wzmocnienie roli lekarza i pielęgniarki POZ jest kluczowe w związku z starzeniem się społeczeństwa, opieką nad pacjentem niesamodzielnym pozostającym w domu. Lekarz POZ jako pierwszy ma kontakt z pacjentem i tutaj podejmowana jest decyzja o dalszej drodze pacjenta. Niezbędne jest :doposażenie przychodni w odpowiedni sprzęt medyczny nakierowany na opiekę nad pacjentem niesamodzielnym, pozostającym w domu oraz stworzenie systemu kompleksowej opieki medycznej nad chorymi przewlekle w miejscu zamieszkania, zintegrowanej z opieką pielęgniacyjną i socjalną , wykorzystującą nowoczesne narzędzia telemedyczne (zespół na poziomie POZ o poszerzonym składzie, nad którym pieczę sprawuje lekarz) Zgodnie z dokumentem: ZDROWA PRZYSZŁOŚĆ RAMY STRATEGICZNE ROZWOJU SYSTEMU OCHRONY ZDROWIA NA LATA 2021–2027, Z PERSPEKTYWĄ DO 2030 R.” ..Kluczowym elementem optymalizacji piramidy świadczeń jest również zwiększenie roli POZ poprzez umożliwienie kontraktowania zespołów POZ o rozbudowanym składzie i kompetencjach (również z zakresu opieki specjalistycznej i rehabilitacji usprawniającej), premiowanie podmiotów zaangażowanych w profilaktykę i opiekę nad pacjentami z chorobami przewlekłymi oraz zwiększenie kompetencji pielęgniarek (w szczególności w zakresie profilaktyki, szczepień oraz porad w zakresie nieskomplikowanych problemów zdrowotnych). Biorąc pod uwagę fakt, iż nie</p>	<p>Porozumienie Łódzkie – Łódzki Związek Pracodawców Ochrony Zdrowia</p>	UWZGLĘDNIONA	Zmodyfikowano opis, dodając POZ, a także AOS.

				znany jeszcze ostatecznego kształtu dokumentu nadrzędnego tj. „Zdrowa przyszłość. Ramy strategiczne rozwoju systemu ochrony zdrowia na lata 2021- 2027, z perspektywą do 2030 r.” zastrzegamy sobie doprecyzowanie naszych uwag po jego zatwierdzeniu			
222	Strategia programu: główne wyzwania w zakresie rozwoju oraz działania podejmowane w ramach polityki	19	W opisie zabrakło inf. o ważnym ogniwie systemu, który wymaga uwzględnienia w planowanych działaniach. Proponuję zapis: Znaczący wzrost liczby osób starszych, które doświadczają wielu problemów zdrowotnych i niepełnosprawności, powoduje zwiększenie zapotrzebowania na usługi i świadczenia zdrowotne, a także wymaga reorganizacji opieki zdrowotnej ze szczególnym uwzględnieniem podstawowej opieki zdrowotnej i/lub ambulatoryjnej opieki specjalistycznej	Zgodnie z dokumentem: ZDROWA PRZYSZŁOŚĆ RAMY STRATEGICZNE ROZWOJU SYSTEMU OCHRONY ZDROWIA NA LATA 2021–2027, Z PERSPEKTYWĄ DO 2030 R.” Piramida świadczeń : Dla efektywnego funkcjonowania systemu od strony procesowej niezbędnym jest udzielanie świadczeń na optymalnym, z punktu widzenia kosztów (zarówno po stronie systemu, jak i po stronie pacjenta) i efektów zdrowotnych, poziomie tzw. „piramidy świadczeń”. Zaczynając od świadczeń udzielanych najbliższej pacjenta ważnym kierunkiem jest rozwój nowoczesnych usług opieki środowiskowej i modeli opieki domowej z wykorzystaniem narzędzi telemedycznych. Kluczowym elementem optymalizacji piramidy świadczeń jest również zwiększenie roli POZ poprzez umożliwienie kontraktowania zespołów POZ o rozbudowanym składzie i kompetencjach (również z zakresu opieki specjalistycznej i rehabilitacji usprawniającej), premiowanie podmiotów zaangażowanych w profilaktykę i opiekę nad pacjentami z chorobami przewlekłymi oraz zwiększenie kompetencji pielęgniarek (w szczególności w zakresie profilaktyki, szczepień oraz porad w zakresie nieskomplikowanych problemów zdrowotnych).	Porozumienie Łódzkie – Łódzki Związek Pracodawców Ochrony Zdrowia	WYJAŚNIENIE	Ze względu na ograniczenia techniczne wynikające z rozporządzenia 2021/1060 (ograniczona ilość dostępnych znaków w systemie elektronicznym, przez który FEŁ2027 będzie przesyłany do Komisji Europejskiej) nie jest możliwe rozszerzenie opisu w tej części Programu. Co więcej, nawet w aktualnym kształcie wykracza on znacząco poza dostępny limit, dlatego wymagać będzie dalszej korekty i ograniczenia treści. W związku z tym zapisy Strategii ukierunkowane będą na zaakcentowanie najważniejszych problemów i wyzwań stojących przed województwem. Konieczność wsparcia POZ i AOS została wskazana w opisie CS (v) w CP4.
223	Strategia programu: główne wyzwania w zakresie rozwoju oraz działania podejmowane w ramach polityki	19	W opisie stanu opieki zdrowotnej zabrakło informacji dotyczącej wieku kadr medycznych, która będzie miała istotny wpływ na funkcjonowanie ochrony zdrowia na terenie Wł (na podstawie danych GUS) Proponujemy dodatkowy zapis: Uwagę zwraca wiek kadry medycznej (lekarzy, pielęgniarek) sprawujących opiekę medyczną na terenie w. łódzkiego, gdzie średni wiek pielęgniarki to 52 lata. W najbliższym czasie niezbędne jest wsparcie kadr medycznych poprzez stworzenie warunków do funkcjonowania i kontraktowania nowych zawodów: asystent medyczny, koordynator opieki technik i inżynier medyczny itp.	Zgodnie z dokumentem: ZDROWA PRZYSZŁOŚĆ RAMY STRATEGICZNE ROZWOJU SYSTEMU OCHRONY ZDROWIA NA LATA 2021–2027, Z PERSPEKTYWĄ DO 2030 R.” (...) ważny jest również rozwój mechanizmów planowania rozmieszczenia kadr medycznych i niwelowania dysproporcji poprzez odpowiedni system zachęt motywujących do podjęcia pracy w lokalizacjach z deficytami kadrowymi Biorąc pod uwagę fakt, iż nie znamy jeszcze ostatecznego kształtu dokumentu nadrzędnego tj. „Zdrowa przyszłość. Ramy strategiczne rozwoju systemu ochrony zdrowia na lata 2021- 2027, z perspektywą do 2030 r.” zastrzegamy sobie doprecyzowanie naszych uwag po jego zatwierdzeniu.	Porozumienie Łódzkie – Łódzki Związek Pracodawców Ochrony Zdrowia	WYJAŚNIENIE	Wskazany problem jest istotny z punktu widzenia funkcjonowania systemu ochrony zdrowia, natomiast zgodnie z linią demarkacyjną określającą podział interwencji między programy regionalne i krajowe, interwencja we wskazanym zakresie będzie realizowana centralnie.
224	2.1.1 Kultura i turystyka 2.1.1.1.1 Inwestycje w ramach funduszy - wsparcie następujących typów przedsięwzięć	127	Nie przewidziano możliwości inwestycji w nieruchomości współczesne wchodzące w zasób instytucji kultury. W celu zachowania i poszerzenia pełnionych funkcji kulturalnych lub nadania im takich funkcji.	W Tumie pod Łęczycą powstaje współczesna rekonstrukcja XII wiecznego grodziska będącego ówczynie siedzibą dzielnicy Polski (podczas rozbicia dzielnicowego). W wyniku badań i prac konserwatorskich uzyskano wiele eksponatów świadczących o wadze i prestiżu XII wiecznej Łęczycy. Istnieje potrzeba rozbudowy infrastruktury turystycznej w tym miejscu, jak również obiektu muzealnego mogącego prezentować pozyskane eksponaty (pawilon wystawienniczy). Ze względu na charakter, wielkość i znaczenie obecnie rekonstruowany obiekt będzie najważniejszą rekonstrukcją drewnianą z okresu średniowiecza w centralnej Polsce.	Powiat Łęczycy	WYJAŚNIENIE	W projekcie FEŁ2027 znajdują się zapisy umożliwiające tego rodzaju interwencję: "Wspierane będą działania instytucji kultury, umożliwiające przywracanie lub nadawanie budynkom funkcji kulturalnych, ważnych dla edukacji i aktywności kulturalnej."
225	Indykatorywny podział zaprogramowanych zasobów UE według	124	Znaczna dysproporcja pomiędzy wsparciem w ramach celów szczegółowych związanych ze wspieraniem zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego,	Należy zapewnić większą od przewidzianej ilość środków na wspieranie zintegrowanego rozwoju na obszarach inne niż miejskie. Obecnie uwzględniona alokacja raczej przyczyni się do pogłębiania nierówności pomiędzy obszarami	Powiat Zduńskowski	WYJAŚNIENIE	Dokonano zmiany w strukturze programu – usunięto cel szczegółowy (ii) w CP5, a alokację i wsparcie obszarów pozamiejskich planowane dotychczas w celu szczegółowym (ii) w CP5 uwzględniono w celu szczegółowym (i) w CP5.

	rodzajów interwencji (nie dotyczy EFMRA)		gospodarczego i środowiskowego, na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach miejskich (111 540 000) i na obszarach innych niż miejskie (48 880 000).	miejskimi i terenami poza miastami, niż do wspierania zintegrowanego i zrównoważonego rozwoju.			
226	Cel szczegółowy (i) wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach miejskich	113	Wskaźnik "Liczba odwiedzających wspierane obiekty kulturalne i turystyczne" zamienić na "Potencjał odwiedzających wspierane obiekty kulturalne i turystyczne"	Jak wskazały ostatnie lata (pandemia), liczba odwiedzających jest uzależniona od wielu czynników, nie tylko od potencjału obiektu. Dlatego, aby umożliwić osiągnięcie wskaźnika, należy zmodyfikować "liczbę odwiedzających" na "potencjał liczby odwiedzających", co odda w pełniejszym i bardziej obiektywnym wymiarze możliwości wspartego obiektu.	Powiat Zduńskowski	WYJAŚNIENIE	W programie FEŁ2027 wskaźniki pochodzą w pierwszej kolejności z rozporządzenia unijnego nr 2021/1058, w drugiej kolejności z opracowanej przez MFIPR Wspólnej Listy Wskaźników Kluczowych (WLWK) a ich nazwy nie podlegają modyfikacji. Przy programowaniu, czerpiąc z doświadczenia poprzednich perspektyw, dąży się do ograniczenia liczby wskaźników w samym programie - nie ma potrzeby aby każdy typ wsparcia był określony wskaźnikiem, a brak wskaźnika nie powinien być interpretowany jako brak wsparcia dla danego obszaru. Bardziej szczegółowe podejście do wskaźników planowane jest do zastosowania w dodatkowych dokumentach programowych (SzOP, wykaz wskaźników i ich definicji). Zgodnie z fiszką z KE, wskaźnik odnosi się do "Szacunkowej rocznej liczby odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne objęte wsparciem. Liczbę odwiedzających należy oszacować ex post rok po zakończeniu interwencji". Zatem nie jest ona określona na podstawie faktycznej liczby odwiedzin, ale na podstawie szacowanej wartości, która będzie wynikać z potencjału/możliwości obiektu.
227	Cel szczegółowy (i) wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach wiejskich.	109	Należy wykreślić warunek dotyczący ujęcia przedsięwzięcia (lub obszaru, którego dotyczy) w gminnym programie rewitalizacji.	Podmioty, które nie tworzą tego planu, w tym inne niż gminy JST a także przedsiębiorcy, nie mają wpływu na umieszczenie w programie rewitalizacji obszarów, które w ich opinii wymagają rewitalizacji. Jest to znaczące ograniczenie w zakresie dostępności środków. Ponadto, ubieganie się o środki jest w tym momencie uzależnione od opracowania przez gminę programu, co nie jest realizowane przez wszystkie gminy.	Powiat Zduńskowski	WYJAŚNIENIE	Wymóg dotyczący wspierania realizacji działań rewitalizacyjnych wyłącznie w oparciu o gminny program rewitalizacji (GPR) wynika z Umowy Partnerstwa, z którą (zgodnie z art. 23 rozporządzenia ogólnego 2021/1060) program regionalny musi zachować spójność. W związku z powyższym nie ma możliwości wsparcia działań rewitalizacyjnych, które nie będą realizowane na podstawie uchwalonego oraz pozytywnie zaopiniowanego przez Instytucję Zarządzającą Gminnego Programu Rewitalizacji (GPR).
228	Cel szczegółowy (ii) Rozwój i udoskonalanie zrównoważonej, odpornej na zmiany klimatu, inteligentnej i intermodalnej mobilności na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym, w tym poprawę dostępu do TEN-T oraz mobilności transgranicznej	101	Należy usunąć zapis "Wszystkie realizowane inwestycje drogowej będą umożliwiały ruch pojazdów o dopuszczalnym nacisku osi napędowej do 11,5t (115 kn/oś)".	Wskazany parametr nacisku osi napędowej jest znacznie zawyżony, zwłaszcza w odniesieniu do dróg lokalnych. Obecnie ta wielkość - 115 kn/oś - jest stosowana jedynie na niektórych drogach krajowych. Zastosowanie takiego wymogu nacisku znacząco podroży wartość inwestycji drogowej i jest nieuzasadnione, ponieważ na zdecydowanej większości dróg lokalnych nie ma potrzeby zastosowania jezdni o takiej wytrzymałości.	Powiat Zduńskowski	UWZGLĘDNIONA	Usunięto zapis. Jednocześnie należy pamiętać, iż brak w programie odniesienia do wymogu dostosowania dróg do nośności wynoszącej minimum 11,5 tony na oś nie oznacza braku obowiązywania tego wymogu - punktem odniesienia są tutaj przepisy ustawy o drogach publicznych (art. 41).
229	Cel szczegółowy (viii) Wspierania zrównoważonej multmodalnej mobilności miejskiej jako elementu transformacji w kierunku gospodarki zeroemisyjnej	98	Należy zwiększyć alokację oraz rozszerzyć działanie związane z infrastrukturą rowerową o infrastrukturę pieszą i pieszo-rowerową.	Ograniczenie wsparcia jedynie do infrastruktury rowerowej jest nieuzasadnione w kontekście wspierania mobilności miejskiej.	Powiat Zduńskowski	WYJAŚNIENIE	Wsparcie niezmotoryzowanego transportu indywidualnego w priorytecie obejmuje infrastrukturę nie tylko dla ruchu rowerowego, ale także pieszego (w tym infrastruktury pieszo-rowerowej). Natomiast w wykazie kodów interwencji wpisano wyłącznie kod 083 dla infrastruktury rowerowej, ponieważ rozporządzenie ogólne nie przewiduje odrębnego kodu dla infrastruktury pieszej. Ze względu na szeroki zakres wsparcia FEŁ2027, wymagania dotyczące koncentracji tematycznej i ograniczone w stosunku do zidentyfikowanych potrzeb środki UE, nie przewiduje się możliwości zwiększenia alokacji w priorytecie.

230	Cel szczegółowy (viii) Wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej jako elementu transformacji w kierunku gospodarki zeroemisyjnej	97	Wskaźnik "Wspierana infrastruktura rowerowa" zamienić na "Wspierana infrastruktura rowerowa, piesza lub pieszo-rowerowa"	Ograniczenie wsparcia do infrastruktury rowerowej może znacząco ograniczyć możliwości rozwoju spójnego systemu infrastruktury pieszej i rowerowej. Ograniczenie do infrastruktury rowerowej jest w zakresie wspierania mobilności nieuzasadnione.	Powiat Zduńskowski	WYJAŚNIENIE	W FEŁ2027 wskaźniki pochodzą w pierwszej kolejności z rozporządzenia unijnego nr 2021/1058, w drugiej kolejności z opracowanej przez MFiPR Wspólnej Listy Wskaźników Kluczowych (WLWK) a ich nazwy nie podlegają modyfikacji. Przy programowaniu, czerpiąc z doświadczenia poprzednich perspektyw, dąży się do ograniczenia liczby wskaźników w samym programie - nie ma potrzeby aby każdy typ wsparcia był określony wskaźnikiem, a brak wskaźnika nie powinien być interpretowany jako brak wsparcia dla danego obszaru. W priorytecie przewiduje się wsparcie niezmotoryzowanego transportu indywidualnego, która obejmuje infrastrukturę nie tylko dla ruchu rowerowego, ale także pieszego (w tym infrastruktury pieszo rowerowej).
231	2.1.1.1 Cel szczegółowy (vi) Wspieranie transformacji w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym i gospodarki zasobooszczędnej	87	W ramach listy wskaźników należy ująć również wskaźnik związany z gospodarowaniem odpadami w innych niż gospodarstwa domowe podmiotach, takich jak: domy pomocy społecznej, szpitale, instytucje publiczne, szkoły itp.	Brak wsparcia dla rozwoju gospodarki odpadami w podmiotach zbiorowych, niestanowiących pojedynczego gospodarstwa domowego (szpitale, szkoły, domy pomocy społecznej itd.) stanowić może poważny problem oraz utrudnienie dla tych podmiotów w zmianie podejścia do gospodarowania odpadami i dążenia do wprowadzenia gospodarki zasobooszczędnej.	Powiat Zduńskowski	WYJAŚNIENIE	W FEŁ2027 wskaźniki pochodzą w pierwszej kolejności z rozporządzenia unijnego nr 2021/1058, w drugiej kolejności z opracowanej przez MFiPR Wspólnej Listy Wskaźników Kluczowych (WLWK) a ich nazwy nie podlegają modyfikacji. Przy programowaniu, czerpiąc z doświadczenia poprzednich perspektyw, dąży się do ograniczenia liczby wskaźników w samym programie - nie ma potrzeby aby każdy typ wsparcia był określony wskaźnikiem, a brak wskaźnika nie powinien być interpretowany jako brak wsparcia dla danego obszaru. Bardziej szczegółowe podejście do wskaźników planowane jest do zastosowania w dodatkowych dokumentach programowych (SzOP, wykaz wskaźników i ich definicji). Ponadto FEŁ2027 nie wyklucza ze wsparcia podmiotów zbiorowych - np. <i>inwestycje mające na celu zapobieganie powstawaniu odpadów lub promujące ponowne użycie</i> mogą być też przez takie podmioty realizowane.
232	2.1.1.1 Cel szczegółowy (iv) Wspieranie przystosowania się do zmian klimatu i zapobiegania ryzyku związanemu z klęskami żywiołowymi i katastrofami, a także odporności, z uwzględnieniem podejścia ekosystemowego	74	Planuje się wsparcie w szczególności następujących typów przedsięwzięć: jest: adaptacja miast do zmian klimatu powinno być: adaptacja miast i obszarów wiejskich do zmian klimatu	Adaptacja do zmian klimatu jest konieczna nie tylko w miastach, ale również na obszarach wiejskich, w tym zwłaszcza terenach o charakterze rolniczym, dla których postępujące zmiany klimatu mają charakter destrukcyjny.	Powiat Zduńskowski	NIEUWZGLĘDNIONA	Inwestycje w zakresie adaptacji rolnictwa i leśnictwa do zmian klimatu planowane są do wsparcia w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027. Aby zapewnić demarkację pomiędzy wsparciem krajowym i regionalnym nie planuje się dofinansowania w ramach FEŁ2027 adaptacji obszarów wiejskich do zmian klimatu.
233	2.1.1.1 Cel szczegółowy (i) Wspieranie efektywności energetycznej i redukcji emisji gazów cieplarnianych	61	Sugeruje się wprowadzenie preferencji (np. w postaci dodatkowych punktów) do oceny projektów termomodernizacyjnych, stanowiących kontynuację wcześniej przeprowadzonych działań - np. wprowadzenie fotowoltaiki do wcześniej docieplonych budynków powinno być dodatkowo punktowane. Ponadto wskaźnik 25% zwiększenia efektywności energetycznej powinien odnosić się do stanu przed termomodernizacją, nie tylko w kontekście przedsięwzięcia realizowanego w ramach FEŁ2027.	Mając na uwadze poprzednie perspektywy, oraz konsekwentne działania np. samorządów w zakresie zwiększania efektywności energetycznej na przestrzeni ostatnich lat, należy wspierać inicjatywy i przedsięwzięcia, które stanowią kontynuację podjętych i zrealizowanych wcześniej projektów.	Powiat Zduńskowski	NIEUWZGLĘDNIONA	Instalacja paneli fotowoltaicznych do wcześniej docieplonych budynków możliwa jest w ramach Celu szczegółowego (ii) Wspieranie energii odnawialnej zgodnie z dyrektywą UE 2018/2001, w tym określonymi w niej kryteriami zrównoważonego rozwoju. Nie przewiduje się takiej możliwości w ramach inwestycji z zakresu termomodernizacji. W odniesieniu do projektów, które będą stanowić kontynuację zrealizowanych wcześniej przedsięwzięć również wymagane jest spełnienie wymogu zapewnienia zwiększenia o co najmniej 25% efektywności energetycznej. Pozwoli to zapewnić dofinansowanie inwestycji w tych budynkach, w których zapotrzebowanie na energię w wyniku realizacji projektu istotnie zmaleje, a tym samym wsparcie ze środków europejskich da wymierne korzyści i będzie efektywne.
234	2.1.1 Cel szczegółowy (iii) Wzmacnianie trwałego wzrostu i konkurencyjności MŚP oraz tworzenie miejsc pracy w MŚP, w tym poprzez inwestycje produkcyjne	54	Rozszerzenie listy wskaźników o zwiększenie potencjału obszarowego - tworzenie nowych terenów inwestycyjnych na potrzeby przedsiębiorstw.	Tworzenie terenów inwestycyjnych przyczyni się do wzrostu potencjału MŚP, a co za tym idzie - tworzenia nowych miejsc pracy.	Powiat Zduńskowski	WYJAŚNIENIE	W FEŁ2027 wskaźniki pochodzą w pierwszej kolejności z rozporządzenia unijnego nr 2021/1058, w drugiej kolejności z opracowanej przez MFiPR Wspólnej Listy Wskaźników Kluczowych (WLWK) a ich nazwy nie podlegają modyfikacji. Przy programowaniu, czerpiąc z doświadczenia poprzednich perspektyw, dąży się do ograniczenia liczby wskaźników w samym programie - nie ma potrzeby aby każdy typ wsparcia był określony wskaźnikiem, a brak wskaźnika nie powinien być interpretowany jako brak wsparcia dla danego obszaru. Bardziej szczegółowe podejście do wskaźników planowane jest do zastosowania w dodatkowych dokumentach programowych (SzOP, wykaz wskaźników i ich definicji).

235	2.1.1 Cel szczegółowy (iii) Wzmacnianie trwałego wzrostu i konkurencyjności MŚP oraz tworzenie miejsc pracy w MŚP, w tym poprzez inwestycje produkcyjne	52	Do planowanego wsparcia należy dodać przedsięwzięcia związane z tworzeniem terenów inwestycyjnych przez JST, poprzez wspieranie możliwości tworzenia odrębnych jednostek, przejmowania gruntów, tworzenia klastrów.	Jednostki samorządu terytorialnego mają potencjał rozwojowy związany z tworzeniem i zarządzaniem terenami inwestycyjnymi. Skupienie w ramach JST tego rodzaju terenów pozwoli na rozwój przedsiębiorczości oraz usprawni tworzenie terenów inwestycyjnych, a w konsekwencji - tworzenie zakładów i miejsc pracy.	Powiat Zduńskowski	NIEUWZGLĘDNIONA	W projekcie FEŁ2027 planuje się wsparcie jedynie MŚP w dostosowaniu terenu inwestycyjnego do swoich potrzeb. Wynika to z ewaluacji przeprowadzonych przez IZ w tym zakresie oraz z niskiego poziomu wydatkowania środków przeznaczonych na wsparcie terenów inwestycyjnych w typie projektu, w którym beneficjentem był JST (w perspektywie 2014-2020 odbyło się 7 naborów dla JST, w których zakontraktowano jedynie ok. 25% z ponad 38 mln EUR pierwotnej alokacji przeznaczonej na wsparcie terenów inwestycyjnych). Z kolei objęcie wsparciem jedynie MŚP wynika z Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1058 z dnia 24 czerwca 2021 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Funduszu Spójności (<i>Mając na uwadze, że małe i średnie przedsiębiorstwa (MŚP) są podstawą europejskiej gospodarki, w ramach EFRR należy nadal wspierać rozwój MŚP poprzez wzmacnianie ich trwałego wzrostu i konkurencyjności</i>) i projektu Umowy Partnerstwa (<i>W związku z niższą produktywnością małych i średnich firm w porównaniu do dużych, wsparcie będzie skoncentrowane przede wszystkim na MŚP</i>).
236	2.1.1.1 Cel szczegółowy (ii) Czerpanie korzyści z cyfryzacji dla obywateli, przedsiębiorstw, organizacji badawczych i instytucji publicznych	50	Włączenie do indykatywnego podziału zaprogramowanych zasobów elementu związanego z kształceniem (kursy, szkolenia) oraz monitorowaniem - EFS+.	Do wypracowanych i wdrożonych narzędzi e-usług należy dodać również komponent związany z podnoszeniem wiedzy i umiejętności w zakresie korzystania z nich. Analogicznie należy uzupełnić listę wskaźników.	Powiat Zduńskowski	WYJAŚNIENIE	Zgodnie z linią demarkacyjną, określającą podział interwencji między programy krajowe i regionalne, wsparcie rozwoju kompetencji cyfrowych pracowników instytucji sektora publicznego będzie realizowane z poziomu krajowego. Wsparcie rozwoju kompetencji cyfrowych mieszkańców województwa łódzkiego oferowane jest w ramach CP4/ CS(g).
237	2.1.1.1 Cel szczegółowy (ii) Czerpanie korzyści z cyfryzacji dla obywateli, przedsiębiorstw, organizacji badawczych i instytucji publicznych	48	Brak wsparcia dla przedsięwzięć związanych z podnoszeniem wiedzy, zarówno w instytucjach, jak i wśród społeczeństwa, takich jak: kursy, szkolenia oraz związanych z monitorowaniem i ewaluacją cyfryzacji usług publicznych.	Systematyczne podnoszenie wiedzy o korzyściach płynących z cyfryzacji, kształtowanie umiejętności korzystania z narzędzi e-usług oraz monitorowanie, ocena i wyciąganie wniosków przyczyni się do wypracowania systemu e-usług publicznych na wysokim poziomie, intuicyjnych, a tym samym - chętnie i często stosowanych zarówno przez instytucje, jak i przez obywateli.	Powiat Zduńskowski	CZĘŚCIOWO UWZGLĘDNIONA	Zgodnie z linią demarkacyjną, określającą podział interwencji między programy krajowe i regionalne, wsparcie rozwoju kompetencji cyfrowych pracowników instytucji sektora publicznego będzie realizowane z poziomu krajowego. Wsparcie rozwoju kompetencji cyfrowych mieszkańców województwa łódzkiego oferowane jest w ramach CP4/CS(g). Dodano nowy typ przedsięwzięcia w ramach CP1/CS (ii): wsparcie inwestycji służących aktywizacji osób wykluczonych cyfrowo.
238	1. Strategia programu: główne wyzwania (...)	15	Brak uwzględnienia w ramach wyzwań dotyczących nauczania w szkołach zawodowych kwestii związanych z mobilnością ucznia czyli infrastruktury towarzyszącej, umożliwiającej podejmowanie nauki poza miejscami zamieszkania, tj. kwestii dojazdu, modernizacji i budowy burs i internatów, wspierania transportu dedykowanego dla uczniów.	W chwili obecnej czynnikiem, który jest często decydującym o podjęciu nauki w danej szkole, jest jej bliskość od miejsca zamieszkania. Nie sprzyja to wspieraniu dobrych szkół zawodowych i kształtowaniu ich specjalizacji. Umożliwienie zwiększenia mobilności ucznia szkoły ponadpodstawowej przyczyni się do zbudowania w regionie wyspecjalizowanych, o wysokim poziomie nauczania placówek, z których będą mogli korzystać uczniowie z całego województwa.	Powiat Zduńskowski	WYJAŚNIENIE	Obecne zapisy FEŁ2027 nie wykluczają możliwości realizacji przedmiotowego wsparcia. W ramach CP4/CS(ii) możliwe jest wsparcie edukacyjnej infrastruktury towarzyszącej (np. bursy, internaty), zgodnie ze zdiagnozowanymi regionalnie potrzebami. Aby uniknąć wątpliwości interpretacyjnych, uzupełniono zapisy o typ przedsięwzięcia, odnoszący się do wsparcia edukacyjnej infrastruktury towarzyszącej, w ramach której możliwe jest wsparcie także infrastruktury sportowej. Uzupełniono także zapisy FEŁ2027 w tym zakresie o wymogi wynikające z projektu Umowy Partnerstwa.
239	Rozdział 1. Strategia programu: główne wyzwania (...)	9	Brak uwzględnienia w realizacji kompleksowych inwestycji zwiększających efektywność energetyczną budynków jednorodzinnych oraz modernizacji sieci ciepłowniczych.	Jak wskazują dotychczas prowadzone inwestycje i projekty (np. "czyste powietrze") jednym z głównych emitentów zanieczyszczeń powietrza są budynki jednorodzinne, które należałoby objąć większym wsparciem w ramach działań związanych z poprawą efektywności energetycznej, zmniejszaniem ubóstwa energetycznego oraz zarządzania energią. Brak również kompleksowego wsparcia dla modernizacji sieci ciepłowniczych, które obecnie są w dużej mierze przestarzałe, co przyczynia się do dużej emisji zanieczyszczeń oraz strat ciepła.	Powiat Zduńskowski	WYJAŚNIENIE	Inwestycje związane z poprawą jakości powietrza oraz zmniejszeniem emisji gazów cieplarnianych poprzez wymianę źródeł ciepła i poprawę efektywności energetycznej budynków mieszkalnych jednorodzinnych będą wspierane w ramach programu Czyste Powietrze, w związku z czym, aby wyeliminować konkurencję wsparcia krajowego z programem regionalnym w FEŁ2027, nie uwzględniono wsparcia dla domów jednorodzinnych. Natomiast w ramach FEŁ2027 planowane jest wsparcie w zakresie sieci ciepłowniczych w CS (i) w CP2.
240	2. Priorytety, 2.1 Priorytety inne niż pomoc techniczna, 2.1.1. Włączenie i integracja społeczna, 2.1.1.1. Cel szczegółowy (h) Wspieranie aktywnego włączenia społecznego w celu promowania	170	Uwzględnienie możliwości wspierania przedsięwzięć obejmujących usługi aktywizacji społecznej i zawodowej w ramach podmiotów integracji społecznej - Warsztatów Terapii Zajęciowej dotyczących powstania nowych WTZ również w lokalizacjach gdzie WTZ już istnieje, ale jest zapotrzebowanie dla kolejnych podmiotów.	Duże zapotrzebowanie na wsparcie w ramach Warsztatów Terapii Zajęciowej.	Starostwo Powiatowe w Wieluniu	WYJAŚNIENIE	Przy programowaniu FEŁ2027 przyjęto, że powinien to być dokument w dość ogólny sposób wskazujący kierunki wsparcia. Stopień szczegółowości może być odmienny dla różnych obszarów wsparcia z uwagi na odmienny charakter interwencji oraz wyniki późniejszych negocjacji z KE. Doprecyzowanie zapisów nastąpi na późniejszym etapie programowania dokumentów na okres 2021-2027 (w uszczegółowieniu programu, kryteriach).

	równości szans, niedyskryminacji i aktywnego uczestnictwa oraz zwiększanie zdolności do zatrudnienia, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji						
241	2.1. Priorytety, 2.1 Priorytety inne niż pomoc techniczna, 2.1.1 Czysta energia, 2.1.1.1 Cel szczegółowy (ii) Wspieranie energii odnawialnej zgodnie z dyrektywą (UE) 2018/2021, w tym określonymi w niej kryteriami zrównoważonego rozwoju	67	Wprowadzenie możliwości wspierania inwestycji w zakresie produkcji lub produkcji i dystrybucji energii elektrycznej przy wykorzystaniu energii wodnej nie tylko na istniejących budowach piętrzących - możliwość połączenia inwestycji w budowę elektrowni wodnych z budową obiektów piętrzących.	Z uwagi na charakter nizinny województwa łódzkiego gdzie w większości stopnie na rzekach są związane z niskim spadem trudno jest wykorzystać przy budowie elektrowni wodnych potencjał naturalny. Istniejące obiekty piętrzące w lokalizacjach korzystnych ekonomicznie są w większości zajęte bądź zablokowane. Natomiast budowa nowoczesnych obiektów piętrzących łączy ochronę ekosystemów wodnych, wykorzystanie wód w rozwoju społeczno-gospodarczym i przeciwdziałanie skutkom naturalnych zagrożeń, co wpisuje się w cele związane z zapobieganiem ryzyku związanym z klęskami żywiołowymi i katastrofami.	Starostwo Powiatowe w Wieluniu	WYJAŚNIENIE	W FEŁ2027 nie jest możliwe wspieranie inwestycji wskazanych w uwadze w związku z zapisami projektu Umowy Partnerstwa, z którą muszą być zgodne programy regionalne. Projekt Umowy Partnerstwa dla realizacji Polityki Spójności 2021-2027 w Polsce wskazuje, że inwestycje w elektrownie wodne ograniczone będą do działań dotyczących istniejących obiektów. Nie mogą one powodować nieosiągnięcia dobrego stanu lub potencjału jednolitych części wód, nie mogą pogarszać stanu lub potencjału jednolitych części wód oraz nie mogą mieć znaczącego wpływu na cele ochrony obszarów objętych siecią Natura 2000.
242	2.1.1 ZATRUDNIENIE I RYNEK PRACY - Cel szczegółowy (a)	155	Uwaga dotyczy typu beneficjentów mogących realizować przedsięwzięcia przyczyniające się do poprawy sytuacji na rynku pracy, jako które wymieniono tylko PUP i OHP.	W obowiązującej w perspektywie finansowej 2014-2020 wersji Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego, katalog beneficjentów mogących realizować projekty związane z aktywizacją zawodową był znacznie szerszy i obejmował m.in. agencje zatrudnienia, instytucje szkoleniowe czy organizacje pozarządowe. Podmioty te, w poprzedniej perspektywie jak i w ramach POKL zdobyły bogate doświadczenie, pozwalające realizować przedsięwzięcia wspierające osoby znajdujące się w najtrudniejszej sytuacji na rynku pracy. Realizacja projektów z tego zakresu przez ww. podmioty pozwoliła wypracować im szereg rozwiązań, które charakteryzują się dużą efektywnością. Stąd zasadnym byłoby poszerzenie katalogu beneficjentów mogących ubiegać się o dofinansowanie projektów obejmujących działania związane z realizacją przedmiotowego celu.	Stowarzyszenie	WYJAŚNIENIE	Instytucja Koordynująca UP nie dopuszcza możliwości realizacji projektów z zakresu aktywizacji bezrobotnych przez inne podmioty niż PUP i OHP. Beneficjenci nieinstytucjonalni będą mogli realizować projekty aktywizacyjne w CS (h).
243	2.1.1.1. Cel szczegółowy (vii) Wzmacnianie ochrony i zachowania przyrody, różnorodności biologicznej oraz zielonej infrastruktury, w tym na obszarach miejskich, oraz ograniczanie wszelkich rodzajów zanieczyszczenia	90	W części dotyczącej Wskazania konkretnych terytoriów objętych wsparciem, z uwzględnieniem planowanego wykorzystania narzędzi terytorialnych proponujemy dopisać: "Planuje się zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentu rozwoju terytorialnego – Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT) MOF miasta wojewódzkiego".	Jednym z głównych wyzwań ŁOM, wynikającym z diagnozy strategicznej, w zakresie dostosowania do zmian klimatu jest m.in. wspieranie zasobów przyrodniczych i krajobrazowych, tworzenie nowych powierzchni terenów zieleni (w szczególności w miastach), budowie systemu błękitno-zielonej infrastruktury oraz podniesienie świadomości ekologicznej mieszkańców. Aktualnie zgłaszane przez Członków SŁOM zintegrowane koncepcje inwestycyjne dla ŁOM do kolejnego okresu programowania uwzględniają działania w zakresie ochrony różnorodności biologicznej w ŁOM m.in. poprzez zachowanie i odtworzenie ekosystemów, siedlisk przyrodniczych, populacji gatunków, inwestycje w zakresie zielonej i niebieskiej infrastruktury, inwestycje mające na celu ograniczenie degradacji środowiska przyrodniczego w miejscach wypoczynku, na szlakach turystycznych, w tym projekty z zakresu tworzenia i odnowy szlaków turystycznych oraz promowanie form ochrony przyrody. Dlatego też niezbędne jest zastosowanie w tym zakresie wsparcia za pomocą instrumentu rozwoju terytorialnego –	Stowarzyszenie Łódzki Obszar Metropolitalny Joanna Skrzydlewska, Wiceprezydent Miasta Łodzi Klub KO w Sejmiku	WYJAŚNIENIE	Na podstawie analizy dotychczasowych deklaracji MOF, dotyczących potrzeb inwestycyjnych, dokonanej w oparciu o określone w projekcie Umowy Partnerstwa przesłanki dla zastosowania instrumentu ZIT, nie ujęto w niniejszym celu szczegółowym wsparcia realizowanego za pomocą ZIT. Ponadto należy podkreślić, że brak wskazania MOF miasta wojewódzkiego nie wyklucza możliwości ubiegania się o wsparcie podmiotów z tego obszaru w tym celu.

				Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT), dla MOF Miasta Łodzi.			
244	2.1.1.1.1. Cel szczegółowy (vi) Wspieranie transformacji w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym i gospodarki zasobooszczędnej	85	W części dotyczącej Wskazania konkretnych terytoriów objętych wsparciem, z uwzględnieniem planowanego wykorzystania narzędzi terytorialnych proponujemy dopisać: "Planuje się zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentu rozwoju terytorialnego – Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT) MOF miasta wojewódzkiego".	Jednym z głównych wyzwań ŁOM, wynikającym z diagnozy strategicznej, w zakresie dostosowania do zmian klimatu jest m.in. poprawa efektywności systemów gospodarowania odpadami oraz podniesienie świadomości ekologicznej mieszkańców. Aktualnie zgłaszane przez Członków SŁOM zintegrowane koncepcje inwestycyjne dla ŁOM do kolejnego okresu programowania uwzględniają działania inwestycyjne w zakresie selektywnego zbierania i recyklingu odpadów w połączeniu z edukacją społeczności ŁOM. Dlatego też niezbędne jest zastosowanie w tym zakresie wsparcia za pomocą instrumentu rozwoju terytorialnego – Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT), dla MOF Miasta Łodzi.	Stowarzyszenie Łódzki Obszar Metropolitalny Joanna Skrzydlewska, Wiceprezydent Miasta Łodzi Klub KO w Sejmiku	WYJAŚNIENIE	Na podstawie analizy dotychczasowych deklaracji MOF, dotyczących potrzeb inwestycyjnych, dokonanej w oparciu o określone w projekcie Umowy Partnerstwa przesłanki dla zastosowania instrumentu ZIT, nie ujęto w niniejszym celu szczegółowym wsparcia realizowanego za pomocą ZIT. Ponadto należy podkreślić, że brak wskazania MOF miasta wojewódzkiego nie wyklucza możliwości ubiegania się o wsparcie podmiotów z tego obszaru w tym celu.
245	2.1.1.1.1 Cel szczegółowy (f) wspieranie równego dostępu do dobrej jakości, włączającego kształcenia i szkolenia oraz możliwości ich ukończenia, w szczególności w odniesieniu do grup w niekorzystnej sytuacji, od wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem przez ogólne i zawodowe kształcenie i szkolenie, po szkolnictwo wyższe, a także kształcenie i uczenie się dorosłych, w tym ułatwianie mobilności edukacyjnej dla wszystkich i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami	221 - 223	W części dotyczącej Wskazania konkretnych terytoriów objętych wsparciem, z uwzględnieniem planowanego wykorzystania narzędzi terytorialnych proponujemy dopisać: "Planuje się zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentu rozwoju terytorialnego – Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT) MOF miasta wojewódzkiego".	Z diagnozy ŁOM wynika że wyzwaniem dla obszaru jest dostępność placówek opieki nad dziećmi do lat 3, w wielu gminach ŁOM nie ma żadnej placówki opiekuńczej. Dodatkowo istotne jest wspieranie edukacji i kompetencji dostosowanych do potrzeb rynku pracy, w tym kształcenia zawodowego na obszarze ŁOM. Dlatego też niezbędne jest zastosowanie w tym zakresie wsparcia za pomocą instrumentu rozwoju terytorialnego – Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT), dla MOF Miasta Łodzi.	Stowarzyszenie Łódzki Obszar Metropolitalny Joanna Skrzydlewska, Wiceprezydent Miasta Łodzi Klub KO w Sejmiku	WYJAŚNIENIE	Zgodnie z podziałem wsparcia EFS+ między poziomem regionalnym i krajowym, działania dotyczące opieki nad dziećmi do lat 3 będą realizowane na poziomie centralnym. Na podstawie analizy dotychczasowych deklaracji MOF, dotyczących potrzeb inwestycyjnych, dokonanej w oparciu o określone w projekcie Umowy Partnerstwa przesłanki dla zastosowania instrumentu ZIT, nie ujęto w niniejszym celu szczegółowym wsparcia realizowanego za pomocą ZIT. Wsparcie szkół, placówek systemu oświaty, ich uczniów, nauczycieli każdorazowo wynika z indywidualnych potrzeb konkretnych placówek, w kontekście potrzeb regionu, pracodawców, dlatego nie ma konieczności stosowania narzędzi terytorialnych w tym zakresie. Ponadto należy podkreślić, że brak wskazania MOF miasta wojewódzkiego nie wyklucza możliwości ubiegania się o wsparcie podmiotów z tego obszaru w celu (f).
246	2.1.1.1.1 Cel szczegółowy (g) wspieranie uczenia się przez całe życie, w szczególności elastycznych możliwości podnoszenia i zmiany kwalifikacji dla wszystkich, z uwzględnieniem umiejętności w zakresie przedsiębiorczości i kompetencji cyfrowych, lepsze przewidywanie zmian i zapotrzebowania na nowe umiejętności na podstawie potrzeb rynku pracy, ułatwianie zmian ścieżki kariery zawodowej i wspieranie mobilności zawodowej	211	W części dotyczącej Wskazania konkretnych terytoriów objętych wsparciem, z uwzględnieniem planowanego wykorzystania narzędzi terytorialnych proponujemy dopisać: "Planuje się zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentu rozwoju terytorialnego – Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT) MOF miasta wojewódzkiego".	Z diagnozy ŁOM wynika konieczność dostosowania edukacji, kwalifikacji i kompetencji do wymogów rynku pracy ŁOM. Ponadto pandemia COVID-19 przyspieszyła transformację cyfrową w wielu obszarach życia, w tym również przyczyniła się do upowszechnienia się pracy i nauki zdalnej. Stąd istotne jest wspieranie edukacji cyfrowej osób dorosłych. Dlatego też niezbędne jest zastosowanie w tym zakresie wsparcia za pomocą instrumentu rozwoju terytorialnego – Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT), dla MOF Miasta Łodzi.	Stowarzyszenie Łódzki Obszar Metropolitalny Joanna Skrzydlewska, Wiceprezydent Miasta Łodzi Klub KO w Sejmiku	WYJAŚNIENIE	Na podstawie analizy dotychczasowych deklaracji MOF, dotyczących potrzeb inwestycyjnych, dokonanej w oparciu o określone w projekcie Umowy Partnerstwa przesłanki dla zastosowania instrumentu ZIT, nie ujęto w niniejszym celu szczegółowym wsparcia realizowanego za pomocą ZIT. Ponadto należy podkreślić, że brak wskazania MOF miasta wojewódzkiego nie wyklucza możliwości ubiegania się o wsparcie podmiotów z tego obszaru w tym celu.

247	2.1.1.1.1 Cel szczegółowy (I) Wspieranie integracji społecznej osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w tym osób najbardziej potrzebujących i dzieci	194-196	W części dotyczącej Wskazania konkretnych terytoriów objętych wsparciem, z uwzględnieniem planowanego wykorzystania narzędzi terytorialnych proponujemy dopisać: "Planuje się zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentu rozwoju terytorialnego – Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT) MOF miasta wojewódzkiego".	Na obszarze ŁOM istnieje potrzeba niwelowania negatywnych zjawisk powodujących wykluczenie społeczne całych rodzin, w szczególności na obszarach zdegradowanych. Wśród najbardziej narażonych na wykluczenie społeczne są m.in. osoby z niepełnosprawnościami, długotrwale chorzy, długotrwale bezrobotni, osoby potrzebujące wsparcia w codziennym funkcjonowaniu, osoby bezdomne, dzieci i młodzież z rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym. Dlatego też niezbędne jest zastosowanie w tym zakresie wsparcia za pomocą instrumentu rozwoju terytorialnego – Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT), dla MOF Miasta Łodzi.	Stowarzyszenie Łódzki Obszar Metropolitalny Joanna Skrzydlewska, Wiceprezydent Miasta Łodzi Klub KO w Sejmiku	NIEUWZGLĘDNIONA	Uwaga nie zawiera uzasadnienia ani też szczegółowego wskazania przyczyn, dla których powinno nastąpić zawężenie do wsparcia za pomocą instrumentu rozwoju terytorialnego - Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych (ZIT) MOF Miasta Łodzi. Na podstawie analizy dotychczasowych deklaracji MOF, dotyczących potrzeb inwestycyjnych, dokonanej w oparciu o określone w projekcie Umowy Partnerstwa przesłanki dla zastosowania instrumentu ZIT, nie ujęto w niniejszym celu szczegółowym wsparcia realizowanego za pomocą ZIT. Ponadto należy podkreślić, że brak wskazania MOF miasta wojewódzkiego nie wyklucza możliwości ubiegania się o wsparcie podmiotów z tego obszaru w tym celu.
248	2.1.1.1.1 Cel szczegółowy k) Zwiększanie równego i szybkiego dostępu do dobrej jakości, trwałych i przystępnych cenowo usług, w tym usług, które wspierają dostęp do mieszkań oraz opieki skoncentrowanej na osobie, w tym opieki zdrowotnej; modernizacja systemów ochrony socjalnej, w tym wspieranie dostępu do ochrony socjalnej, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i grup w niekorzystnej sytuacji; poprawa dostępności, w tym dla osób z niepełnosprawnościami, skuteczności i odporności systemów ochrony...	184	W części dotyczącej Głównych typów beneficjentów proponujemy dopisać JST (w tym ich związki, porozumienia, stowarzyszenia). W części Wskazania konkretnych terytoriów objętych wsparciem, z uwzględnieniem planowanego wykorzystania narzędzi terytorialnych proponujemy dopisać: "Planuje się zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentu rozwoju terytorialnego – Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT) MOF miasta wojewódzkiego".	Diagnoza ŁOM wskazuje na kluczowe wyzwania dla obszaru tj.: prowadzenie aktywnej polityki senioralnej i rozbudowa systemu dziennego oraz całodobowego systemu wsparcia dla osób starszych, wdrażanie rozwiązań usprawniających system wsparcia dla osób starszych takich jak teleopieka, realizacja działań opiekuńczych, asystenckich, klubów seniora itp. Istotne są również działania mające na celu wspieranie rodziny w zakresie opieki rodzinnej, środowiskowej, w tym usług społecznych i zdrowotnych. Dlatego też niezbędne jest zastosowanie w tym zakresie wsparcia za pomocą instrumentu rozwoju terytorialnego – Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT), dla MOF Miasta Łodzi.	Stowarzyszenie Łódzki Obszar Metropolitalny Joanna Skrzydlewska, Wiceprezydent Miasta Łodzi Klub KO w Sejmiku	NIEUWZGLĘDNIONA	Z projektu FEŁ2027 usunięto katalog beneficjentów. Sugestie zawarte w uwadze będą przedmiotem analizy na dalszym etapie prac nad dokumentami programowymi na lata 2021-2027 (w tym Szczegółowym Opiszem Priorytetów). Uwaga nie zawiera uzasadnienia ani też szczegółowego wskazania przyczyn, dla których powinno nastąpić zawężenie do wsparcia za pomocą instrumentu rozwoju terytorialnego - Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych (ZIT) MOF Miasta Łodzi. Na podstawie analizy dotychczasowych deklaracji MOF, dotyczących potrzeb inwestycyjnych, dokonanej w oparciu o określone w projekcie Umowy Partnerstwa przesłanki dla zastosowania instrumentu ZIT, nie ujęto w niniejszym celu szczegółowym wsparcia realizowanego za pomocą ZIT. Ponadto należy podkreślić, że brak wskazania MOF miasta wojewódzkiego nie wyklucza możliwości ubiegania się o wsparcie podmiotów z tego obszaru w tym celu.
249	2.1.1.1.1. Cel szczegółowy (h) Wspieranie aktywnego włączenia społecznego w celu promowania równości szans, niedyskryminacji i aktywnego uczestnictwa, oraz zwiększanie zdolności do zatrudnienia, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji	170	W części dotyczącej Wskazania konkretnych terytoriów objętych wsparciem, z uwzględnieniem planowanego wykorzystania narzędzi terytorialnych proponujemy dopisać: "Planuje się zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentu rozwoju terytorialnego – Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT) MOF miasta wojewódzkiego".	Stworzenie kompleksowego wsparcia i stworzenie warunków niezbędnych do integracji ze społeczeństwem osobom zagrożonym ubóstwem i wykluczeniem społecznym jest niezwykle istotne na obszarze ŁOM. Wzrost współczynnika aktywności zawodowej i uczestnictwa w życiu społecznym osób znajdujących się w trudnej sytuacji, zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym jest też bardzo ważny ze względu na sytuację demograficzną ŁOM. Projekty będą uzupełnieniem dla projektów w zakresie inwestycji wskazanych dla celu szczegółowego (iii) wspieranie włączenia społeczno-gospodarczego społeczności marginalizowanych, gospodarstw domowych o niskich dochodach oraz grup w niekorzystnej sytuacji, w tym osób o szczególnych potrzebach, dzięki zintegrowanym działaniom obejmującym usługi mieszkaniowe i usługi społeczne. Dlatego też niezbędne jest zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentu rozwoju terytorialnego –	Stowarzyszenie Łódzki Obszar Metropolitalny Joanna Skrzydlewska, Wiceprezydent Miasta Łodzi Klub KO w Sejmiku	NIEUWZGLĘDNIONA	Uwaga nie zawiera uzasadnienia ani też szczegółowego wskazania przyczyn, dla których powinno nastąpić zawężenie do wsparcia za pomocą instrumentu rozwoju terytorialnego - Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych (ZIT) MOF Miasta Łodzi. Na podstawie analizy dotychczasowych deklaracji MOF, dotyczących potrzeb inwestycyjnych, dokonanej w oparciu o określone w projekcie Umowy Partnerstwa przesłanki dla zastosowania instrumentu ZIT, nie ujęto w niniejszym celu szczegółowym wsparcia realizowanego za pomocą ZIT. Ponadto należy podkreślić, że brak wskazania MOF miasta wojewódzkiego nie wyklucza możliwości ubiegania się o wsparcie podmiotów z tego obszaru w tym celu.

				Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT), dla MOF Miasta Łodzi.			
250	2.1.1.1 Cel szczegółowy (vi) Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych	128	W części dotyczącej Wskazania konkretnych terytoriów objętych wsparciem, z uwzględnieniem planowanego wykorzystania narzędzi terytorialnych proponujemy dopisać: "Planuje się zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentu rozwoju terytorialnego – Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT) MOF miasta wojewódzkiego".	Wnioski z diagnozy podkreślają - Unikalne zasoby i walory dziedzictwa kulturowego oraz bogata oferta imprez kulturalnych Miasta Łodzi to istotne potencjały budujące markę ŁOM. Zachowaną spuściznę kulturową cechuje różnorodność, wynikająca przede wszystkim z wielokulturowych tradycji historycznych. Należy zwrócić uwagę na dziedzictwo industrialne i jego potencjał kulturotwórczy – szczególnie w przypadku miast tworzących ŁOM. Unikalne są miejscowości o tradycjach wielokulturowych i przemysłowych, związanych głównie z rozwojem XIX-wiecznego włókiennictwa – Łódź z krajobrazem wielkomiejskim i rozlokowane wokół niej ośrodki (m.in. Aleksandrów Łódzki, Konstantynów Łódzki, Ozorków, Pabianice i Zgierz). Odzwierciedleniem specyfiki ŁOM są również obszary i obiekty wyróżniające się krajobrazowo, wśród nich są wyznaczone pomniki historii (Łódź) oraz parki kulturowe (Łódź i Zgierz). Dodatkowo tereny wiejskie mają duże rezerwy w zakresie rozwijania funkcji turystycznych i rekreacyjnych, budując tym samym jakość i standard życia na badanym terenie. Ponadto aktualnie dostrzega się duże dysproporcje w dostępie do obiektów kultury w poszczególnych jednostkach terytorialnych ŁOM. Wyzwaniem jest rozwój kultury w zdegradowanych strukturach postindustrialnych, gdzie występuje koncentracja problemów przestrzennych i społecznych. Pozytywnym zjawiskiem są działania rewitalizacyjne, realizowane w wielu ośrodkach (Łódź, Pabianice, Zgierz) w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego, które powinny być kontynuowane.	Stowarzyszenie Łódzki Obszar Metropolitalny Joanna Skrzydlewska, Wiceprezydent Miasta Łodzi Klub KO w Sejmiku	WYJAŚNIENIE	Projekt Umowy Partnerstwa wymaga, aby w programie regionalnym zachowana była komplementarność między wsparciem udzielanym w ramach CP4 oraz CP5. Komplementarność ta powinna być zapewniona m.in. w zakresie sposobu wdrażania. W związku z powyższym wsparcie inwestycji z obszaru kultury i turystyki z wykorzystaniem instrumentów terytorialnych, w szczególności mechanizmu ZIT, będzie realizowane jedynie w ramach CS(i) w CP5.
251	Cel szczegółowy (viii) Wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej jako elementu transformacji w kierunku gospodarki zeroemisyjnej	95	Dot. zapisu „Dla osiągnięcia jak najlepszego efektu prowadzonej interwencji, przedsięwzięcia służące realizacji celu szczegółowego muszą wynikać z przygotowanych przez JST dokumentów strategicznych dotyczących miejskiej polityki transportowej, spełniających ideę planów zrównoważonej mobilności miejskiej (SUMP), opisanych w komunikacie COM(2013) 913”. Sugeruje się rozszerzenie zapisu o fragment: „Funkcją takich dokumentów mogą pełnić plany dotyczące gospodarki niskoemisyjnej lub Strategii ZIT lub inne dokumenty zawierające odniesienia do kwestii przechodzenia na bardziej ekologiczne i zrównoważone systemy transportowe”.	Wzorem perspektywy 2014-2020, doprecyzowanie rodzaju dokumentu i rozszerzenie ich katalogu, ułatwi potencjalnym beneficjentom kwalifikacje dokumentów, które spełniać będą wymóg stawiany zapisami programu operacyjnego.	Stowarzyszenie Łódzki Obszar Metropolitalny Joanna Skrzydlewska, Wiceprezydent Miasta Łodzi Klub KO w Sejmiku	CZĘŚCIOWO UWZGLĘDNIONA	Doprecyzowano zapis wskazując, zgodnie z postanowieniami projektu Umowy Partnerstwa, jako przykład takiego dokumentu Strategię ZIT. Na obecnym etapie prac nad FEŁ2027 nie wskazano innych dokumentów, które mogłyby stanowić podstawę ubiegania się o dofinansowanie w tym priorytecie, pozostawiając pewną dowolność potencjalnym wnioskodawcom. Istotne jest, by dokumenty te uwzględniały w swej treści zagadnienia wskazane w komunikacie KE COM(2013) 913.
252	Uwaga ogólna do ZIT	63	W dokumencie brakuje informacji odnoszących się do zasad wyboru operacji/projektów w ramach ZIT. Jako MOF Miasta Łodzi sugerujemy dodanie informacji w ramach poszczególnych celów szczegółowych, w których przewidywane jest/będzie zastosowanie instrumentu finansowego ZIT następującego sformułowania: "Wybór projektów w ramach ZIT MOF Miasta Łodzi odbędzie się z zastosowaniem trybu niekonkurencyjnego (tryb pozakonkursowy)."	Rada Stowarzyszenia Łódzki Obszar Metropolitalny, mając na względzie znaczenie roli Stowarzyszenia we wdrażaniu instrumentu ZIT w nowej perspektywie, przyjęła w dniu 26.04.2021 r. uchwałę wyrażającą wolę kontynuowania i rozwoju współpracy partnerskiej w ramach Stowarzyszenia Łódzki Obszar Metropolitalny w perspektywie finansowej Unii Europejskiej na lata 2021-2027, jednocześnie określając cele dla sposobu programowania realizacji ZIT dla SŁOM w ramach programu regionalnego dla województwa łódzkiego - Fundusze Europejskie dla łódzkiego 2027. W przyjętej uchwale jako jeden z celów wskazano zastosowanie trybu pozakonkursowego w ramach	Stowarzyszenie Łódzki Obszar Metropolitalny Joanna Skrzydlewska, Wiceprezydent Miasta Łodzi Klub KO w Sejmiku	NIEUWZGLĘDNIONA	Ustalenia dotyczące trybów wyboru projektów będą dokonywane na dalszym etapie programowania.

				<p>mechanizmu ZIT w perspektywie 2021-2027.</p> <p>Należy podkreślić, iż instrument ZIT znacząco przyczynił się do rozwoju Łódzkiego Obszaru Funkcjonalnego (aktualnie określanego jako MOF Miasta Łodzi), istotnie zwiększył skuteczność podejmowanych interwencji będących odpowiedzią na zidentyfikowane problemy i przyczynił się do budowy partnerstwa między jednostkami samorządu terytorialnego. Dlatego też, uwzględnienie postulatów określonych w przedmiotowej Uchwale stanowi fundament dalszego rozwoju Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego, umożliwiającą kreowanie i umacnianie formuły partnerskiej funkcjonującej wśród Członków Stowarzyszenia.</p>			
253	STRATEGIA PROGRAMU: GŁÓWNE WYZWANIA W ZAKRESIE ROZWOJU ORAZ DZIAŁANIA PODEJMOWANE W RAMACH POLITYKI	od strony 5 do 23	Rozdział nie uwzględnia opisu dotyczącego rozwoju zrównoważonego terytorialnie. Konieczne jest uzupełnienie opisu podkreślającego kontynuowanie działań stymulujących współpracę JST w formie instrumentów terytorialnych w perspektywie 2021-2027. Zapis dotyczący obszarów metropolitalnych zawarty został jedynie w tabeli 1 ze str.23 w celu 5	<p>Zgodnie z art. 28 rozporządzenia ogólnego wskazano, że państwa członkowskie wspierają rozwój zintegrowany terytorialnie poprzez strategie terytorialne i lokalne strategie rozwoju w ramach instrumentów terytorialnych. W KOMENTARZU DO ROZPORZĄDZEŃ UE DLA POLITYKI SPÓJNOŚCI NA LATA 2021-2027 wskazano, że w perspektywie 2021-2027 jeszcze większy nacisk niż w okresie programowania 2014-2020 kładzie się na rozwój terytorialny rozumiany jako wychodzenie naprzeciw lokalnym potrzebom, budowę lokalnych potencjałów i stymulowanie innowacji. W celu rozwiązywania problemów rozwojowych występujących na danym obszarze często konieczne staje się programowanie i wdrażanie działań rozwojowych, które przekraczają granice jednostek administracyjnych, lub koncentracja na wydzielonym terytorium, które boryka się z całym kompleksem problemów społeczno-gospodarczych.</p> <p>W związku z powyższym uzupełnienie rozdziału dotyczącego Strategii programu FEŁ 2021-2027 o opisy dot. wykorzystywanych instrumentów terytorialnych jest istotne.</p>	Stowarzyszenie Łódzki Obszar Metropolitalny Joanna Skrzydlewska, Wiceprezydent Miasta Łodzi Klub KO w Sejmiku	WYJAŚNIENIE	Zgodnie ze wzorem programu informacje dotyczące wykorzystania narzędzi terytorialnych zawarte są w opisie poszczególnych celów szczegółowych. W związku z powyższym oraz biorąc pod uwagę ograniczoną liczbę znaków, w części strategicznej programu nie przewiduje się powielania informacji w tym zakresie.
254	Uwaga ogólna do dokumentu Cele szczegółowe np. str. 54,63,68,75 i następne, w tym tabele dotyczące Indykatywnego podziału zasobów (UE) według rodzaju interwencji	Cele szczegółowe np. str. 54,63,68,75 i następne, w tym tabele dotyczące Indykatywnego podziału zasobów (UE) według rodzaju interwencji	Każdy cel szczegółowy pkt. Wskazanie konkretnych terytoriów objętych wsparciem, z uwzględnieniem planowanego wykorzystania narzędzi terytorialnych – art. 22 ust. 3 lit. d) ppkt (v) rozporządzenia w sprawie wspólnych przepisów Projektodawca wskazuje np. takie zapisy jak np.: Wsparcie udzielane będzie na obszarze całego województwa łódzkiego. Nie przewiduje się wykorzystania instrumentów terytorialnych – kwestia do ustalenia na dalszym etapie prac, Planuje się zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentu rozwoju terytorialnego – Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT), które będą ograniczone do Miejskich Obszarów Funkcjonalnych (MOF) wyznaczonych w SRWŁ2030 - kwestia ta zostanie doprecyzowana na dalszym etapie prac. Zgodnie z art. 22 ust. 3 lit. d) ppkt (v) rozporządzenia w sprawie wspólnych przepisów oraz projektem Umowy Partnerstwa -Rozdział 2.2.1. pkt E, należy dodać zapisy wynikające z ww. dokumentów.	<p>Zgodnie z art. 22 ust. 3 lit. d) ppkt (v) rozporządzenia w sprawie wspólnych przepisów oraz zapisami projektu Umowy Partnerstwa - Rozdział 2.2.1. Zintegrowane Inwestycje Terytorialne pkt E, w całej treści dokumentu, należy dodać zapisy wynikające z ww. dokumentów, tj.:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wskazanie konkretnych terytoriów objętych wsparciem, z uwzględnieniem planowanego wykorzystania zintegrowanych inwestycji terytorialnych; - wyodrębnienie dedykowanych działań w ramach co najmniej dwóch priorytetów programu finansowanych z co najmniej 2 celów polityki spójności; - przewidywany obszar/obszary realizacji ZIT, oparty na delimitacji MOF w SRW; - indykatywna wartość środków funduszy (EFRR, EFS+ lub FS) w ramach wskazanych priorytetów programu przyporządkowanych do celów polityki i celów szczegółowych; - zadania Związku ZIT związane z przygotowaniem Planu działań ZIT oraz udziałem w wyborze projektów. <p>Powyższe wskazanie wspomaga proces opracowywania dokumentów wdrożeniowych do FEŁ 2021-2027, w szczególności wskazanie wartości środków funduszy dla poszczególnych ZIT woj. łódzkiego, pozwoli na racjonalne zaplanowanie inwestycji w ramach określonych środków.</p>	Stowarzyszenie Łódzki Obszar Metropolitalny Joanna Skrzydlewska, Wiceprezydent Miasta Łodzi Klub KO w Sejmiku	UWZGLĘDNIONA	W wyniku analizy dotychczasowych deklaracji MOF, dotyczących potrzeb inwestycyjnych, dokonanej w oparciu o określone w projekcie Umowy Partnerstwa przesłanki dla zastosowania instrumentu ZIT, w wybranych celach szczegółowych programu FEŁ2027 ujęto wsparcie realizowane za pomocą ZIT.

255	2.1.1.1 Cel szczegółowy (v) zapewnienie równego dostępu do opieki zdrowotnej i wspieranie odporności systemów opieki zdrowotnej, w tym podstawowej opieki zdrowotnej, oraz wspieranie przechodzenia od opieki instytucjonalnej do opieki rodzinnej i środowiskowej	147	W części dotyczącej Wskazania konkretnych terytoriów objętych wsparciem, z uwzględnieniem planowanego wykorzystania narzędzi terytorialnych proponujemy dopisać: "Planuje się zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentu rozwoju terytorialnego – Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT) MOF miasta wojewódzkiego".	Jednym z kluczowych wyzwań ŁOM jest prowadzenie działań profilaktycznych i zwiększających równy dostęp do opieki zdrowotnej oraz rehabilitacji, w szczególności dla osób starszych. Biorąc pod uwagę sytuację demograficzną realizacja inwestycji, dzięki którym nastąpi wspieranie przechodzenia od opieki instytucjonalnej do opieki środowiskowej i rodzinnej jest niezwykle istotna. Projekty inwestycyjne z zakresu ochrony zdrowia będą uzupełnieniem m.in. dla projektów w zakresie polityki senioralnej na obszarze ŁOM. Dlatego też niezbędne jest zastosowanie w tym zakresie wsparcia za pomocą instrumentu rozwoju terytorialnego – Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT), dla MOF Miasta Łodzi.	Stowarzyszenie Łódzki Obszar Metropolitalny Joanna Skrzydlewska, Wiceprezydent Miasta Łodzi Klub KO w Sejmiku	WYJAŚNIENIE	Na podstawie analizy dotychczasowych deklaracji MOF, dotyczących potrzeb inwestycyjnych, dokonanej w oparciu o określone w projekcie Umowy Partnerstwa przesłanki dla zastosowania instrumentu ZIT, nie ujęto w niniejszym celu szczegółowym wsparcia realizowanego za pomocą ZIT. Ponadto należy podkreślić, że brak wskazania MOF miasta wojewódzkiego nie wyklucza możliwości ubiegania się o wsparcie podmiotów z tego obszaru w tym celu.
256	2.1.1.1 Cel szczegółowy (d) wspieranie dostosowania pracowników, przedsiębiorstw i przedsiębiorców do zmian, wspieranie aktywnego i zdrowego starzenia się oraz zdrowego i dobrze dostosowanego środowiska pracy, które uwzględnia zagrożenia dla zdrowia	200	W części dotyczącej Wskazania konkretnych terytoriów objętych wsparciem, z uwzględnieniem planowanego wykorzystania narzędzi terytorialnych proponujemy dopisać: "Planuje się zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentu rozwoju terytorialnego – Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT) MOF miasta wojewódzkiego".	Do największych problemów MOF Miasta Łodzi, należą problemy demograficzne tj. ubytek liczby ludności oraz starzejące się społeczeństwo z ubytkiem ludzi w wieku produkcyjnym. Prognozy demograficzne wskazują, że proces ten będzie się pogłębiał. Dlatego wsparcie za pomocą ZIT z zakresu wydłużenia aktywności zawodowej osób 50+, czy działań z zakresu profilaktyki zdrowotnej są istotne dla obszaru. Dlatego też niezbędne jest zastosowanie w tym zakresie wsparcia za pomocą instrumentu rozwoju terytorialnego – Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT), dla MOF Miasta Łodzi.	Stowarzyszenie Łódzki Obszar Metropolitalny Joanna Skrzydlewska, Wiceprezydent Miasta Łodzi Klub KO w Sejmiku	WYJAŚNIENIE	Na podstawie analizy dotychczasowych deklaracji MOF, dotyczących potrzeb inwestycyjnych, dokonanej w oparciu o określone w projekcie Umowy Partnerstwa przesłanki dla zastosowania instrumentu ZIT, nie ujęto w niniejszym celu szczegółowym wsparcia realizowanego za pomocą ZIT. Ponadto należy podkreślić, że brak wskazania MOF miasta wojewódzkiego nie wyklucza możliwości ubiegania się o wsparcie podmiotów z tego obszaru w tym celu.
257	2.1.1.1 Cel szczegółowy (iii) wspieranie włączenia społeczno-gospodarczego społeczności marginalizowanych, gospodarstw domowych o niskich dochodach oraz grup w niekorzystnej sytuacji, w tym osób o szczególnych potrzebach, dzięki zintegrowanym działaniom obejmującym usługi mieszkaniowe i usługi społeczne	139	W części dotyczącej Wskazania konkretnych terytoriów objętych wsparciem, z uwzględnieniem planowanego wykorzystania narzędzi terytorialnych proponujemy dopisać: "Planuje się zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentu rozwoju terytorialnego – Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT) MOF miasta wojewódzkiego".	Do największych problemów MOF Miasta Łodzi, należą problemy demograficzne tj. ubytek liczby ludności oraz starzejące się społeczeństwo z ubytkiem ludzi w wieku produkcyjnym. Prognozy demograficzne wskazują, że proces ten będzie się pogłębiał. Dlatego wsparcie za pomocą ZIT z zakresu inwestycji nakierowanych na rozwój infrastruktury miejsc świadczenia usług opiekuńczych, zwłaszcza usługi opiekuńcze dla osób z niepełnosprawnościami, starszych i osób potrzebujących wsparcia w codziennym funkcjonowaniu jest kluczowe dla obszaru, w szczególności usługi świadczone w formach zdeinstytucjonalizowanych oraz usługi w ramach CIS, KIS, ZAZ czy WTZ. Dlatego też niezbędne jest zastosowanie w tym zakresie wsparcia za pomocą instrumentu rozwoju terytorialnego – Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT), dla MOF Miasta Łodzi.	Stowarzyszenie Łódzki Obszar Metropolitalny Joanna Skrzydlewska, Wiceprezydent Miasta Łodzi Klub KO w Sejmiku	WYJAŚNIENIE	Na podstawie analizy dotychczasowych deklaracji MOF, dotyczących potrzeb inwestycyjnych, dokonanej w oparciu o określone w projekcie Umowy Partnerstwa przesłanki dla zastosowania instrumentu ZIT, nie ujęto w niniejszym celu szczegółowym wsparcia realizowanego za pomocą ZIT. Ponadto należy podkreślić, że brak wskazania MOF miasta wojewódzkiego nie wyklucza możliwości ubiegania się o wsparcie podmiotów z tego obszaru w tym celu.
258	Uwaga ogólna do dokumentu Główne typy beneficjentów np. str.: 48,53,62,74 i następn	48 i następn	W pkt. Główne typy beneficjentów, zapis: jednostki samorządu terytorialnego (w tym ich związki i porozumienia), działające w ich imieniu jednostki organizacyjne; proponuje się zastąpić zapisem: jednostki samorządu terytorialnego (w tym ich związki, stowarzyszenia i porozumienia), działające w ich imieniu jednostki organizacyjne;	Zgodnie z projektem Umowy Partnerstwa Rozdział 2.2.1. pkt A: Możliwe są cztery formy partnerstwa: - stowarzyszenie jednostek samorządu terytorialnego; - porozumienie międzygminne; - związek międzygminny, powiatowy lub powiatowo-gminny; - związek metropolitalny województwa śląskiego. Wskazany przez projektodawcę katalog nie zawiera formy stowarzyszenia JST. Stąd też katalog ten należy rozszerzyć zgodnie z zapisami projektu Umowy partnerstwa o formę stowarzyszenia. Tym bardziej, że obowiązująca ustawa o zasadach prowadzenia polityki rozwoju mówi, że: Art. 14 rb. ust. 1 Porozumienie terytorialne może być	Stowarzyszenie Łódzki Obszar Metropolitalny Joanna Skrzydlewska, Wiceprezydent Miasta Łodzi Klub KO w Sejmiku	WYJAŚNIENIE	Z treści projektu FEŁ2027 usunięto wykazy z typami beneficjentów. Sugestie zawarte w uwadze będą przedmiotem analizy na dalszym etapie prac nad dokumentami programowymi na lata 2021-2027 (w tym Szczegółowym Opiskem Priorytetów).

				zawierane przez: 1) zarząd województwa z jednostkami samorządu terytorialnego z obszaru tego województwa lub ich związkami, porozumieniami lub stowarzyszeniami, realizującymi zadania w zakresie polityki rozwoju wynikające ze strategii rozwoju województwa;			
259	2.1.1. CZYSTA ENERGIA 2.1.1.1 Cel szczegółowy (i) Wspieranie efektywności energetycznej i redukcji emisji gazów cieplarnianych	61	Brakuje samych wymian źródeł ciepła (bez kompleksowej termomodernizacji). Często będą wymieniane w lokalach komunalnych same źródła ciepła tzw. kopciuchy na ekologiczny piec lub kocioł 5 klasy na pellet lub ekogroszek	Prosimy o uwzględnienie dofinansowania do samych wymian źródeł ciepła (bez kompleksowej termomodernizacji). Często będą wymieniane w lokalach komunalnych same źródła ciepła tzw. kopciuchy na ekologiczny piec lub kocioł 5 klasy na pellet lub ekogroszek	Tomaszowskie TBS Spółka z o.o. ul. Majowa 15, 97-200 Tomaszów Mazowiecki	NIEUWZGLĘDNIONA	Wsparcie rozwiązań kompleksowych pozwoli na obniżenie zużycia paliw konwencjonalnych, ograniczenie emisji zanieczyszczeń powietrza odpowiedzialnych za powstawanie zjawiska tzw. niskiej emisji, a tym samym poprawę jakości powietrza. Sama wymiana źródeł ciepła przy braku zapewnienia odpowiedniej izolacji cieplnej budynku może być rozwiązaniem o niskiej efektywności energetycznej i ekonomicznej.
260	2.1.1 KULTURA I TURYSTYKA	126	Uniwersytet Łódzki w Partnerstwie z Muzeum Miasta Łodzi realizuje liczne programy (m.in. „Sztuka łódzka na tle sztuki europejskiej. Wykluczeni/Włączeni” ze wsparciem Funduszy Europejskich POWR.03.01.00-00-T141/18). Wszystkie działania są oparte o niedyskryminacyjną formułę prezentowania sztuki łódzkiej (w tym regionu) osobom z niepełnosprawnościami. W trakcie realizacji projektów powstało wiele materiałów dydaktycznych dedykowanych tej grupie beneficjentów. Personel projektu (wykładowcy akademicy oraz muzealnicy) uzyskali nieomal 10- letnie doświadczenie praktyczne w zakresie udostępniania kultury i sztuki osobom z niepełnosprawnościami. Doświadczenia i materiały mogłyby być wykorzystane we współpracy wewnątrz i międzyregionalnej oraz transgranicznej i transnarodowej. Mi.in. w tworzeniu szlaków kulturowych i historycznych pod kątem ich dostosowanie osób ze szczególnymi potrzebami.	W trakcie realizowania w latach 2014 do chwili obecnej przez Uniwersytet Łódzki licznych programów naukowych dedykowanych udostępnianiu sztuki osobom z niepełnosprawnościami (m.in. "Audiodeskrypcja dzieł sztuki w łódzkich muzeach jako czynnik kreujący i kształtujący relacje pomiędzy działalnością naukową i dydaktyczną Uniwersytetu Łódzkiego a interesariuszami zewnętrznymi (instytucjami kultury, organizacjami pozarządowymi, społecznością lokalną, przedstawicielami biznesu" - nagrodzony prestiżowymi wyróżnieniami Lumen (2016) i Łódzkie Eureka (2017) oraz projekt „Muzeum dostępne. Kompleksowe dostosowanie ekspozycji w Muzeum Fabryki w Łodzi dla osób niewidomych i niedowidzących” Międzynarodowych Targach Innowacji Gospodarczych i Naukowych INTARG 2020 online; duże działanie w latach 2019 do 2022 w partnerstwie z Muzeum Miasta Łodzi projektu pt. „Sztuka łódzka na tle sztuki europejskiej Wykluczeni/Włączeni” POW R.03.01.00-00-T141/18 (ze wsparciem Funduszy Europejskich) oraz dwóch doktoratów wdrożeniowych finansowanych przez Ministerstwo Edukacji i Szkolnictwa dotyczących zagadnień udostępniania sztuki osobom o specyficznych potrzebach (tytuły doktoratów wdrożeniowych: Problem dostępności informacji w instytucjach publicznych oraz podmiotach ekonomii społecznej w obszarze kultury i sztuki dla osób słabo- i niesłyszących w Polsce. Rekomendacje i standardy oraz Ocena oraz weryfikacja współczesnych metod przekładu kodu wizualnego obiektu sztuki oraz obiektu historycznego na język opisowy w przestrzeni edukacyjnej muzeum). Wszystkie powyżej opisane projekty pozwalają na efektywne wsparcie ze strony Uniwersytetu Łódzkiego działań w S. F. E. dla Łódzkiego. Zwłaszcza w obszarze elementów związanych z ułatwieniem dostępu do zabytków, instytucji kultury oraz obiektów turystycznych i szlaków turystycznych. Wsparcie może obejmować zarówno dzielenie się wiedzą jak też szkolenia, ewaluacje projektów i działania eksperckie.	Uniwersytet Łódzki, ul. Prez. Gabriela Narutowicza 68, 90-136 Łódź, Wydział Filozoficzno-Historyczny	WYJAŚNIENIE	Uwaga nie odnosi się do treści programu regionalnego FEŁ2027.
261	2.1.1.1 Cel szczegółowy (viii) Wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej jako elementu transformacji w kierunku gospodarki zeroemisyjnej	94	Brak uczelni wyższych jako podmiotów uprawnionych do aplikowania. Należy wewnętrzny transport alternatywny autonomiczny	Brak uczelni wyższych jako podmiotów uprawnionych do aplikowania w zakresie wewnętrznego transportu alternatywnego autonomicznego.	Uniwersytet Medyczny w Łodzi	WYJAŚNIENIE	Planowane w priorytecie wsparcie dotyczy transportu w miastach i ich obszarach funkcjonalnych i jest skierowane na działania z zakresu publicznego transportu zbiorowego oraz infrastrukturę publiczną przeznaczoną dla niezmotoryzowanego transportu indywidualnego. O dofinansowanie projektów w tym priorytecie będą mogły ubiegać się m.in. podmioty zaangażowane w przewozy pasażerskie działające we wskazanym przedmiotowym i terytorialnym obszarze wsparcia.

							Z treści projektu FEŁ2027 usunięto wykazy z typami beneficjentów. Sugestie zawarte w uwadze będą przedmiotem analizy na dalszym etapie prac nad dokumentami programowymi na lata 2021-2027 (w tym Szczegółowym Opiszem Priorytetów).
262	2.1.1.1.1. Cel szczegółowy (vii) Wzmacnianie ochrony i zachowania przyrody, różnorodności biologicznej oraz zielonej infrastruktury, w tym na obszarach miejskich, oraz ograniczanie wszelkich rodzajów zanieczyszczenia	88	Dodać inwestycje rekultywacyjne tereny pobudowlane	Obecnie brak jest programów umożliwiających przywrócenie środowiska naturalnego i obszarów zielonych	Uniwersytet Medyczny w Łodzi	WYJAŚNIENIE	<p>Poniższe typy projektów:</p> <ul style="list-style-type: none"> - rekultywacja zamkniętych składowisk odpadów komunalnych; - usuwanie zagrożenia ze strony niewłaściwie składowanych lub magazynowanych odpadów, np. tzw. dzięki wysypiska, zdegradowane tereny przemysłowe (możliwa remediacja zanieczyszczonych przez nie gruntów lub rekultywacja terenów, ekspertyzy); <p>przeformułowano na następujące w celu rozszerzenia zakresu wsparcia:</p> <ul style="list-style-type: none"> -działania na rzecz remediacji terenów zanieczyszczonych lub rekultywacji terenów zdegradowanych (w tym składowisk odpadów); -usuwanie zagrożenia ze strony niewłaściwie składowanych lub magazynowanych odpadów np. likwidacja tzw. dzikich wysypisk odpadów. <p>Jak wskazano powyżej rozszerzono wsparcie. Wyjaśnienia wymaga co wnioskodawca rozumie przez tereny pobudowlane. Jeśli tereny pobudowlane są terenami zdegradowanymi to będzie możliwa ich rekultywacja. Należy jednocześnie pamiętać o konieczności spełnienia zasady zanieczyszczający płaci.</p>
263	2.1.1 ZDROWE I ADAPTACYJNE KADRY REGIONALNEJ GOSPODARKI 2.1.1.1 Cel szczegółowy39 (d) wspieranie dostosowania pracowników, przedsiębiorstw i przedsiębiorców do zmian, wspieranie aktywnego i zdrowego starzenia się oraz zdrowego i dobrze dostosowanego środowiska pracy, które uwzględnia zagrożenia dla zdrowia	211	Zakres 2.1.1.1. (g)	Cel szczegółowy (g) – wspieranie uczenia się przez całe życie, w szczególności elastycznych możliwości podnoszenia i zmiany kwalifikacji - z uwzględnieniem umiejętności w zakresie przedsiębiorczości: z jednej strony w ramach tradycyjnych wymierających zawodów (przemysł lekki, czy filmowy) oraz nowych trendów – innowacji/digitalizacji/zdrowia + przedsiębiorczości (wiedza z zakresu przedsiębiorczości/wsparcie osób z wysokimi kwalifikacjami - Upskilling (np. Silver Starters) oraz łączenia wiedzy/nauki/nowych trendów z TT – np. CIITT)	Uniwersytet Medyczny w Łodzi	WYJAŚNIENIE	Nazwa celu szczegółowego wynika z Rozporządzenia Parlamentu i Rady (UE) 2021/1057. W związku z tym nie jest możliwa jego zmiana w ramach FEŁ2027.
264	2.1.1 ZDROWE I ADAPTACYJNE KADRY REGIONALNEJ GOSPODARKI 2.1.1.1 Cel szczegółowy39 (d) wspieranie dostosowania pracowników, przedsiębiorstw i przedsiębiorców do zmian, wspieranie aktywnego i zdrowego starzenia się oraz zdrowego i dobrze dostosowanego środowiska pracy, które uwzględnia zagrożenia dla zdrowia	200	Beneficjenci 2.1.1.1. (d)	Cel szczegółowy (d) – w przypadku celu szczegółowego wspierania dostosowania pracowników, przedsiębiorstw i przedsiębiorców do zmian, wspieranie aktywnego i zdrowego starzenia etc. – powinna być możliwość aplikacji nie tylko dla wskazanych zinstytucjonalizowanych beneficjentów, ale także dla osób fizycznych 40/50+, co pozwoli na szerokie włączenie oraz współtworzenie (co-creation) rozwiązań w tym obszarze (np. zdrowie adaptacyjne)	Uniwersytet Medyczny w Łodzi	NIEUWZGLĘDNIONA	Podmiot ubiegający się o dofinansowanie powinien posiadać potencjał finansowy i techniczny, społeczny, kadrowy, a także doświadczenie w realizacji przedsięwzięć w ramach których będzie aplikował, czego nie mogą zapewnić osoby fizyczne. W związku z tym nie przewiduje się ujęcia osób fizycznych w katalogu beneficjentów.

265	2.1.1 WŁĄCZENIE I INTEGRACJA SPOŁECZNA 2.1.1.1 Cel szczegółowy k) Zwiększanie równego i szybkiego dostępu do dobrej jakości, trwałych i przystępnych cenowo usług....	191	wskaźniki	Dość ogólnie opisane są kryteria efektu - tylko ilość choć taki poziom zapisów pozwala łatwiej obronić nawet niskoefektywne osiągnięcia Pytanie - jak połączyć te działania ze strategią naszej Uczelni i dodać do tego obszary badań naukowych - dotyczy wszystkich powyższych spostrzeżeń - potrzebna analiza pogłębiona	Uniwersytet Medyczny w Łodzi	WYJAŚNIENIE	W FEŁ2027 wskaźniki pochodzą w pierwszej kolejności z rozporządzenia unijnego nr 2021/1057, w drugiej kolejności z opracowanej przez MFiPR Wspólnej Listy Wskaźników Kluczowych (WLWK) a ich nazwy nie podlegają modyfikacji. Przy programowaniu, czerpiąc z doświadczenia poprzednich perspektyw, dąży się do ograniczenia liczby wskaźników w samym programie - nie ma potrzeby aby każdy typ wsparcia był określony wskaźnikiem, a brak wskaźnika nie powinien być interpretowany jako brak wsparcia dla danego obszaru. Bardziej szczegółowe podejście do wskaźników planowane jest do zastosowania w dodatkowych dokumentach programowych (SzOP, wykaz wskaźników i ich definicji). Duży poziom ogólności części uwagi dotyczącej łączenia FEŁ2027 ze strategią uczelni nie pozwala na analizę tej kwestii.
266	2.1.1 WŁĄCZENIE I INTEGRACJA SPOŁECZNA 2.1.1.1 Cel szczegółowy k) Zwiększanie równego i szybkiego dostępu do dobrej jakości, trwałych i przystępnych cenowo usług....	188	wskaźniki	Podane są jedynie wskaźniki ilości osób, podmiotów, programów a brak wskaźników efektu	Uniwersytet Medyczny w Łodzi	WYJAŚNIENIE	W FEŁ2027 wskaźniki pochodzą w pierwszej kolejności z rozporządzenia unijnego nr 2021/1057, w drugiej kolejności z opracowanej przez MFiPR Wspólnej Listy Wskaźników Kluczowych (WLWK) a ich nazwy nie podlegają modyfikacji. Przy programowaniu, czerpiąc z doświadczenia poprzednich perspektyw, dąży się do ograniczenia liczby wskaźników w samym programie - nie ma potrzeby aby każdy typ wsparcia był określony wskaźnikiem, a brak wskaźnika nie powinien być interpretowany jako brak wsparcia dla danego obszaru. Bardziej szczegółowe podejście do wskaźników planowane jest do zastosowania w dodatkowych dokumentach programowych (SzOP, wykaz wskaźników i ich definicji).
267	2.1.1 WŁĄCZENIE I INTEGRACJA SPOŁECZNA 2.1.1.1 Cel szczegółowy k) Zwiększanie równego i szybkiego dostępu do dobrej jakości, trwałych i przystępnych cenowo usług....	185	wdrożenie standardów dostępność	Brak informacji o jakich standardach mówi dokument - jeśli w ramach projektu Dostępność + to jest to faza bardzo wstępna i mająca niezdefiniowane grupy klientów wymagające wsparcia w zakresie szczególnych potrzeb	Uniwersytet Medyczny w Łodzi	WYJAŚNIENIE	Standardy dostępności odnoszą się do zapewnienia osobom z niepełnosprawnościami na równi z osobami pełnosprawnymi dostępu do produktów lub usług, których dotyczy dane przedsięwzięcie. Ponieważ przy programowaniu FEŁ2027 przyjęto, że powinien to być dokument w dość ogólny sposób wskazujący kierunki wsparcia, doprecyzowanie zapisów nastąpi na późniejszym etapie programowania dokumentów na okres 2021-2027 (w uszczegółowieniu programu, kryteriach). W Programie chodzi o standardy dostępności w podmiotach leczniczych w szczególności w POZ i w szpitalach, wypracowane w ramach PO WER w obecnym okresie programowania - "Standard dostępności POZ", " Standard dostępności szpitali".
268	2.1.1 WŁĄCZENIE I INTEGRACJA SPOŁECZNA 2.1.1.1 Cel szczegółowy k) Zwiększanie równego i szybkiego dostępu do dobrej jakości, trwałych i przystępnych cenowo usług....	183	forma zdeinstytucjonalizowana opieki zdrowotnej	Zasadne ale bez wskazania zasobów i modelu bardziej szczegółowego - wspomniana jest teleopieka ale bez wskazania kto i z jakich środków będzie ją tworzył i utrzymywał	Uniwersytet Medyczny w Łodzi	WYJAŚNIENIE	Wsparcie w ramach zdeinstytucjonalizowanej opieki zdrowotnej było wdrażane w perspektywie finansowej 2014-2020, zostało ono również ogólnie zdefiniowane w FEŁ2027. Ponieważ przy programowaniu FEŁ2027 przyjęto, że powinien to być dokument w dość ogólny sposób wskazujący kierunki wsparcia, doprecyzowanie zapisów nastąpi na późniejszym etapie programowania dokumentów na okres 2021-2027 (w uszczegółowieniu programu, kryteriach).
269	2.1.1 ZIELONY REGION 2.1.1.1. Cel szczegółowy (iv) Wspieranie przystosowania się do zmian klimatu i zapobiegania ryzyku związanemu z klęskami żywiołowymi i katastrofami, a także odporności, z uwzględnieniem podejścia ekosystemowego	73	Rozwiązania adaptujące miasto do zmian klimatu poprzez projektowanie i tworzenie	Uzupełnienie zapisów w dokumencie o obszar "zdrowych miejsc/przestrzeni" dla mieszkańców. W tym tworzenie "żywych laboratoriów badawczych" dla testowania innowacyjnych rozwiązań prozdrowotnych i środowiskowych przez Uczelnie Wyższe i ośrodki badawcze wraz z przedsiębiorcami	Uniwersytet Medyczny w Łodzi	NIEUWZGLĘDNIONA	Nie jest jasne, jakie dokładnie przedsięwzięcia powinny być wspierane w związku z uwagą, w związku z tym nie jest możliwe stwierdzenie, czy nie wpisują się już w obecne zapisy projektu programu, czy konieczne jest jego uzupełnienie.
270	2.1.1 CZYSTA ENERGIA 2.1.1.1 Cel szczegółowy	62	Ujednolicenie nomenklatury	W polu "Główne typy beneficjentów w pozostałych typach przedsięwzięć" wskazano Szkoły Wyższe, we wcześniejszych	Uniwersytet Medyczny w Łodzi	WYJAŚNIENIE	Z treści projektu FEŁ2027 usunięto wykazy z typami beneficjentów. Sugestie zawarte w uwadze będą przedmiotem analizy na dalszym etapie prac

	(i) Wspieranie efektywności energetycznej i redukcji emisji gazów cieplarnianych 2.1.1.1.1 Interwencje w ramach funduszy			Działania wskazano "Uczelnie". Należy ujednoczyć nazewnictwo lub wprowadzić słownik celem odróżnienia dwóch nazw.			nad dokumentami programowymi na lata 2021-2027 (w tym Szczegółowym Opiszem Priorytetów).
271	2.1.1 CZYSTA ENERGIA 2.1.1.1 Cel szczegółowy (i) Wspieranie efektywności energetycznej i redukcji emisji gazów cieplarnianych 2.1.1.1.1 Interwencje w ramach funduszy	62	W polu "Główne typy beneficjentów w zakresie przedsięwzięć termomodernizacyjnych" nie wskazano Uczelni Wyższych	Zgodnie z opisem Zadania, działania z zakresu termomodernizacji dotyczą budynków użyteczności publicznej. Uczelnie Wyższe dysponują bogatą infrastrukturą, często wymagającą prac w zakresie termomodernizacji, dlatego też biorąc pod uwagę ogólne zapisy Programu jak i Działania niezasadne jest wykluczenie z możliwości otrzymania dofinansowania Uczelni Wyższych. Zgodnie z zapisami Rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie budynki użyteczności publicznej to budynki przeznaczone m.in. na potrzeby oświaty, szkolnictwa wyższego, nauki, dlatego też brak jest podstaw do wykluczenia z Działania 2.1.1 Uczelni Wyższych, który są właścicielami Budynków Użyteczności publicznych.	Uniwersytet Medyczny w Łodzi	WYJAŚNIENIE	Zgodnie z linią demarkacyjną, określającą podział interwencji między programy krajowe i regionalne, termomodernizacja budynków uczelni wyższych planowana jest do wsparcia z poziomu krajowego. Jednocześnie z treści projektu FEŁ2027 usunięto wykazy z typami beneficjentów. Sugestie zawarte w uwadze będą przedmiotem analizy na dalszym etapie prac nad dokumentami programowymi na lata 2021-2027 (w tym Szczegółowym Opiszem Priorytetów).
272	2.1 Priorytety inne niż pomoc techniczna 2.1.1 INNOWACYJNE ŁÓDZKIE 2.1.1.1 Cel szczegółowy (i) Rozwijanie i wzmacnianie zdolności badawczych i innowacyjnych oraz wykorzystywanie zaawansowanych technologii	45	Działalność informacyjna	W zakresie działań publicznych organizacji badawczych i instytucji szkolnictwa wyższego warto dodać działalność informacyjną tych jednostek skierowaną do przedsiębiorców, ze względu na niedostateczną świadomość tych ostatnich możliwości oferowanych przez instytucje publiczne w zakresie działalności innowacyjnej.	Uniwersytet Medyczny w Łodzi	WYJAŚNIENIE	Działalność informacyjna, o której mowa w uwadze, mieści się de facto w przewidzianym w CP1 CS(i) typie projektu wsparcie transferu technologii oraz rozwoju współpracy między przedsiębiorcami a sferą B+R.
273	2.1 Priorytety inne niż pomoc techniczna 2.1.1 INNOWACYJNE ŁÓDZKIE 2.1.1.1 Cel szczegółowy (i) Rozwijanie i wzmacnianie zdolności badawczych i innowacyjnych oraz wykorzystywanie zaawansowanych technologii	44	Brak znanych uzasadnień dla podziału budżetu na wskazane cele.	Współpraca między przedsiębiorstwami, organizacjami badawczymi i sektorem szkolnictwa wyższego nie są najwyżej rozwinięte w naszym regionie. Skuteczna i widoczna stawała się dotąd jedynie w obszarach wspartych dotacjami (Bony na innowacje, Szybkie ścieżki). Udzielenie w ramach FEŁ symbolicznego wsparcia w wysokości 100 000 € na ten cel przy potencjalnie trzech dużych Uczelni jest działaniem bezcelowym (kod 029). Za to nadmiernie wsparte jest działanie rozwijające umiejętności (kod 023) gdzie na szkolenia (w tym przedsiębiorców, którzy powinni zajmować się sprawnością przedsiębiorstwa) jest przeznaczonych aż 2 800 000€. Niepowodzenia programów szkoleniowych (wyrażone w trudnościach naboru uczestników z przedsiębiorstw) jednoznacznie wskazują, że lepszą metodą jest budowanie narzędzi i kompetencji po stronie Uczelni i organizacji badawczych, by te dostarczały rozwiązania dostosowane do potrzeb przedsiębiorstw niż organizowanie kolejnych szkoleń.	Uniwersytet Medyczny w Łodzi	WYJAŚNIENIE	Budżet został podzielony na podstawie szacunków wynikających m.in. z danych z wydatkowania środków w perspektywie 2014-2020, przy uwzględnieniu zasad koncentracji tematycznej określonej w perspektywie 2021-2027. Mając na względzie zasadność wsparcia transferu technologii z jednostek naukowych do przedsiębiorstw przewidziano na ten cel 300 tys. EUR w ramach celu szczegółowego (i) (kody 028, 029, 030) oraz ponad 17,3 mln EUR w ramach celu szczegółowego (iii) (kod 028). W związku z powyższym łączna kwota na te działania wyniesie blisko 18 mln EUR. Ponadto rozwijanie umiejętności i kształcenie, w tym w sektorze przedsiębiorstw, jest niezbędne do budowania konkurencyjnej gospodarki opartej na wiedzy, a tym samym rozwoju regionu i osiągnięcia celów wyznaczonych w Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030.
274	2.1 Priorytety inne niż pomoc techniczna 2.1.1 INNOWACYJNE ŁÓDZKIE 2.1.1.1 Cel szczegółowy (i)	44	Niejasny zakres inwestycji	Należy określić konkretnie zakres inwestycji - np. zakup narzędzi IT, działania promocyjne działalności innowacyjnej. W przypadku przedsiębiorstw - np. konsultacje naukowe, usługi badawcze, raporty o stanie rynku.	Uniwersytet Medyczny w Łodzi	WYJAŚNIENIE	Wskazane zapisy stanowią koszty kwalifikowalne inwestycji, a tym samym są zbyt szczegółowe w odniesieniu do programu regionalnego, który w bardziej ogólny sposób powinien określać kierunki wsparcia. Zapisy zostaną doprecyzowane na późniejszym etapie programowania (podczas prac nad

	Rozwijanie i wzmacnianie zdolności badawczych i innowacyjnych oraz wykorzystywanie zaawansowanych technologii						Szczegółowym opisem priorytetów, kryteriami, zasadami kwalifikowalności wydatków).
275	2. PRIORYTETY 2.1 Priorytety inne niż pomoc techniczna 2.1.1 INNOWACYJNE ŁÓDZKIE 2.1.1.1 Cel szczegółowy (i) Rozwijanie i wzmacnianie zdolności badawczych i innowacyjnych oraz wykorzystywanie zaawansowanych technologii Tabela 4: Wymiar 1 – zakres interwencji	43	Niewystarczająca alokacja 004 - Inwestycje w środki trwałe, w tym infrastrukturę badawczą, w publicznych organizacjach badawczych i instytucjach szkolnictwa wyższego bezpośrednio związane z działaniami badawczymi i innowacyjnymi	Kwota 12 119 796 Euro w podziale na liczbę publicznych organizacji badawczych i instytucje szkolnictwa wyższego, przekłada się na zbyt małą kwotę jednostkową. Niniejsza alokacja pozwala na wyposażenie jednego wysokospecjalistycznego laboratorium, lub maksymalnie czterech o podstawowym profilu.	Uniwersytet Medyczny w Łodzi	NIEUWZGLĘDNIONA	Budżet został podzielony na podstawie szacunków wynikających m.in. z danych z wydatkowania środków w perspektywie 2014-2020, przy uwzględnieniu zasad koncentracji tematycznej określonej w perspektywie 2021-2027. Jednocześnie uwaga jest sprzeczna z kolejną uwagą Uniwersytetu Medycznego, wskazującą, że środki z celu (i) powinny zostać rozdysponowane na wsparcie infrastruktury badawczej w mikro, małych i średnich przedsiębiorstwach. W związku z powyższym nie jest jasne, czy więcej środków z dostępnych w CS(i) powinno zostać przeznaczonych na wsparcie organizacji badawczych, kosztem MŚP, czy odwrotnie.
276	2.1 Priorytety inne niż pomoc techniczna 2.1.1 INNOWACYJNE ŁÓDZKIE 2.1.1.1 Cel szczegółowy (i) Rozwijanie i wzmacnianie zdolności badawczych i innowacyjnych oraz wykorzystywanie zaawansowanych technologii	43	Brak znanych uzasadnień dla podziału budżetu na wskazane cele.	Najwyższa kwota (12 119 795€) została przeznaczona na inwestycje w Infrastrukturę Uczelni Wyższych. Są one naturalnym dostawcą innowacji w ekosystemie aczkolwiek jest to dla nich jedynie 3-cia misja. Za to mikroprzedsiębiorcy (oby to były również start-upy, Kod 001) nie mają kompletnie żadnego zaplecza badawczego i oni najbardziej potrzebują wsparcia w tym obszarze. Przekazywanie środków małym i średnim przedsiębiorcom (kod 002) na inwestycje w środki trwałe może umożliwić dostosowywanie linii produkcyjnych (zdolności przedsiębiorstw) do emisji produktów innowacyjnych. Na te dwie grupy powinny być rozdysponowane środki z celu "wzmacnianie zdolności innowacyjnych oraz wykorzystanie zaawansowanych technologii".	Uniwersytet Medyczny w Łodzi	NIEUWZGLĘDNIONA	Budżet został podzielony na podstawie szacunków wynikających m.in. z danych z wydatkowania środków w perspektywie 2014-2020, przy uwzględnieniu zasad koncentracji tematycznej określonej w perspektywie 2021-2027. Jednocześnie uwaga jest sprzeczna z poprzednią uwagą Uniwersytetu Medycznego, wskazującą, że w celu (i) jest zbyt niska kwota na wsparcie organizacji badawczych. W związku z powyższym nie jest jasne, czy więcej środków z dostępnych w CS(i) powinno zostać przeznaczonych na wsparcie organizacji badawczych, kosztem MŚP, czy odwrotnie.
277	2.1 Priorytety inne niż pomoc techniczna 2.1.1 INNOWACYJNE ŁÓDZKIE 2.1.1.1 Cel szczegółowy (i) Rozwijanie i wzmacnianie zdolności badawczych i innowacyjnych oraz wykorzystywanie zaawansowanych technologii	41	Wskaźnik - Naukowcy pracujący we wspieranych obiektach badawczych	Wskaźnik produktowy do celu "Rozwijanie i wzmacnianie zdolności badawczych i innowacyjnych oraz wykorzystywanie zaawansowanych technologii". Liczba pracujących naukowców nie przełoży się na wzmacnianie zdolności innowacyjnych, a tym bardziej na efektywność w obszarze B+R. Wraz ze zwiększaniem się liczby pracowników, powinno iść zwiększanie się ich wiedzy i kompetencji w zakresie prowadzenia wdrożeniowej nauki.	Uniwersytet Medyczny w Łodzi	WYJAŚNIENIE	W FEŁ2027 wskaźniki pochodzą w pierwszej kolejności z rozporządzenia unijnego nr 2021/1058, w drugiej kolejności z opracowanej przez MFIPR Wspólnej Listy Wskaźników Kluczowych (WLWK) a ich nazwy nie podlegają modyfikacji. Przy programowaniu, czerpiąc z doświadczenia poprzednich perspektyw, dąży się do ograniczenia liczby wskaźników w samym programie. Bardziej szczegółowe podejście do wskaźników planowane jest do zastosowania w dodatkowych dokumentach programowych (SzOP, wykaz wskaźników i ich definicji).
278	2. PRIORYTETY 2.1 Priorytety inne niż pomoc techniczna 2.1.1 INNOWACYJNE ŁÓDZKIE 2.1.1.1 Cel szczegółowy (i) Rozwijanie i wzmacnianie zdolności badawczych i	39	W typach Beneficjentów wskazano: uczelnie oraz ich spółki celowe; jednostki naukowe oraz ich spółki celowe; przedsiębiorstwa; jednostki samorządu terytorialnego w zakresie PPO, natomiast cytowany zapis wskazuje na preferowanie sektora MŚP.	Cytowany fragment powoduje, iż duże przedsiębiorstwa jak i Uczelnie, jednostki naukowe stają się Beneficjentem drugorzędym w Działaniu. Należy rozważyć utworzenie osobnych poddziałań dla Przedsiębiorstw oraz Uczelni Wyższych, jak pokazały doświadczenia realizacji Działania I.1 w perspektywie 2014-2020 brak jest możliwości oszacowania jednych, ujednoczonych wskaźników dla przedsiębiorstw oraz Uczelni wyższych, jak np. wskaźnik "Wzrost przychodów ze źródeł prywatnych", który obecnie	Uniwersytet Medyczny w Łodzi	WYJAŚNIENIE	Zakres wsparcia wynika z Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1058 z dnia 24 czerwca 2021 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Funduszu Spójności (<i>Mając na uwadze, że małe i średnie przedsiębiorstwa (MŚP) są podstawą europejskiej gospodarki, w ramach EFRR należy nadal wspierać rozwój MŚP poprzez wzmacnianie ich trwałego wzrostu i konkurencyjności</i>) i projektu Umowy Partnerstwa (<i>W związku z niższą produktywnością małych i średnich firm w porównaniu do dużych, wsparcie będzie skoncentrowane przede wszystkim na MŚP</i>). Zgodnie z zapisami projektu FEŁ2027 wsparcie w zakresie projektów

	innowacyjnych oraz wykorzystywanie zaawansowanych technologii			należy odnosić na poziomie całej jednostki, co powoduje, iż wskaźniki te na poziomie Uczelni nie przekraczają 1%.			badawczo-rozwojowych jest skoncentrowane na MŚP, co jednak nie wyklucza dofinansowania projektów dużych przedsiębiorstw, jak również współpracy MŚP i dużych przedsiębiorstw .
279	2.1.1 INNOWACYJNE ŁÓDZKIE 2.1.1.1 Cel szczegółowy (i) Rozwijanie i wzmacnianie zdolności badawczych i innowacyjnych oraz wykorzystywanie zaawansowanych technologii	38	Rozwiązania badawcze (tworzenie narzędzi/ośrodków/obiektów badawczych) podnoszące świadomość mieszkańców w zakresie zrównoważonego rozwoju, inwestowanie w kapitał ludzki i społeczny w celu aktywnego promowania zrównoważonego rozwoju i poprawy jakości życia, w tym mądrego gospodarowania zasobami naturalnymi;	Rozwiązania badawcze/technologiczne umożliwiające pozyskiwanie danych w celu diagnozowania problemów miasta i mieszkańców, stanu zdrowia w celu podjęcia właściwej polityki zdrowotnej i projektowania zdrowych przestrzeni. Rozwiązania badawcze adaptujące przestrzenie miasta do zmian klimatu poprzez projektowanie "zdrowych miejsc/przestrzeni" pozwalające na ocenę wpływu wybranych elementów otoczenia (dźwięk, światło, barwa, temperatura, zapach, ...) na stan zdrowia ludzi a tym samym pozwalające na zebranie danych dot. prawidłowego projektowania przestrzeni.	Uniwersytet Medyczny w Łodzi	WYJAŚNIENIE	W ramach celu szczegółowego (i) możliwa jest realizacja projektów badawczo-rozwojowych, jednak biorąc pod uwagę założenia celu polityki 1 (w ramach którego realizowany jest CS(i)), niezbędne jest uwzględnienie wymiaru gospodarczego (wspieranie innowacyjnej transformacji gospodarczej).
280	STRATEGIA PROGRAMU: GŁÓWNE WYZWANIA W ZAKRESIE ROZWOJU ORAZ DZIAŁANIA PODEJMOWANE W RAMACH POLITYKI	34	Dalszy rozwój usług ochrony zdrowia	Hasło słuszne ale brak jakichkolwiek wskazań kierunków działań - kadry będzie nam brakować jeszcze wiele lat, wybudowanie nowych placówek jest problematyczne z powodu braku kadry - brak wskazania obszarów samoopieki i wykorzystania zasobów kadr medycznych będących na emeryturze, którzy mogą wspierać działania prozdrowotne - zwłaszcza w obszarach niskozurbanizowanych gdzie są wieloletnimi autorytetami środowiskowymi	Uniwersytet Medyczny w Łodzi	WYJAŚNIENIE	Kierunki działań w obszarze FEŁ2027 zostały określone zgodnie ze wskazanymi priorytetowymi obszarami wsparcia i zdefiniowane w oparciu o sytuację epidemiologiczną oraz zapisy strategicznych dokumentów z zakresu ochrony zdrowia dla województwa. Zgodnie z projektem linii demarkacyjnej, określającej podział wsparcia między programy krajowe i regionalne, wsparcie kadr medycznych będzie realizowane w programie krajowym.
281	STRATEGIA PROGRAMU: GŁÓWNE WYZWANIA W ZAKRESIE ROZWOJU ORAZ DZIAŁANIA PODEJMOWANE W RAMACH POLITYKI	34	wspieranie koordynowanej opieki zdrowotnej	Nie określono zasad i kierunków oraz definicji takiej opieki, brak opisanych celów takiej opieki	Uniwersytet Medyczny w Łodzi	UWZGLĘDNIONA	Uzupełniono zapisy w zakresie opieki koordynowanej, natomiast z uwagi na ograniczoną liczbę znaków opisano ją w części dotyczącej opisu wsparcia w ramach celu szczegółowego (v) w CP4.
282	STRATEGIA PROGRAMU: GŁÓWNE WYZWANIA W ZAKRESIE ROZWOJU ORAZ DZIAŁANIA PODEJMOWANE W RAMACH POLITYKI	19	dostęp do usług zdrowotnych	Oparto się na wskaźnikach długości życia i nadumieralności mężczyzn - problem jest o wiele bardziej skomplikowany . Mówienie o nierównym dostępie do usług i wskazywanie na migrację zdrowotną z powodu słabej dostępności i jakości usług wydaje się co najmniej kontrowersyjne - ośrodek akademicki i dużą siecią szpitali i AOS a pacjenci migrują do ościennych województw - poza Warszawą wydaje się to nierealne - lub są inne przyczyny	Uniwersytet Medyczny w Łodzi	WYJAŚNIENIE	Dane dotyczące nierównego dostępu do usług oraz migracji pacjentów zostały podane na podstawie Informacji o wynikach kontroli NIK "Realizacja zadań Narodowego Funduszu Zdrowia w 2016 r."
283	STRATEGIA PROGRAMU: GŁÓWNE WYZWANIA W ZAKRESIE ROZWOJU ORAZ DZIAŁANIA PODEJMOWANE W RAMACH POLITYKI	16	starzenie się populacji	Oprócz diagnozy brak wskazania kierunkowych rozwiązań, brak uruchomienia aktywności seniorów - uwaga skoncentrowana bardziej na infrastrukturze	Uniwersytet Medyczny w Łodzi	WYJAŚNIENIE	Uwaga niejasna. W ramach FEŁ2027 zostały skierowane działania do osób starszych, natomiast z uwagi nie wynika o jaką aktywność seniorów chodzi.
284	STRATEGIA PROGRAMU: GŁÓWNE WYZWANIA W ZAKRESIE ROZWOJU ORAZ DZIAŁANIA PODEJMOWANE W RAMACH POLITYKI	7	innowacje prozdrowotne	Program nie wskazuje szczegółowego obszaru e-usług w zdrowiu	Uniwersytet Medyczny w Łodzi	WYJAŚNIENIE	Zgodnie z opisem celu szczegółowego (ii) w CP1 planowane jest wsparcie przedsięwzięć z zakresu e-usług publicznych, w tym e-zdrowia. Jednocześnie przy programowaniu FEŁ2027 przyjęto, że powinien to być dokument w dość ogólny sposób wskazujący kierunki wsparcia. Doprecyzowanie zapisów nastąpi na późniejszym etapie programowania dokumentów na okres 2021-2027 (w uszczegółowieniu programu, kryteriach, kwalifikowalności).
285	STRATEGIA PROGRAMU: GŁÓWNE WYZWANIA W ZAKRESIE ROZWOJU ORAZ DZIAŁANIA PODEJMOWANE W RAMACH POLITYKI	6	Niska innowacyjność województwa łódzkiego została zdefiniowana w dokumencie jako zjawisko strukturalnie związane z mikro i małymi przedsiębiorstwami oraz sektorem rolnictwa - wydaje się że to właśnie jest pole do wprowadzania innowacji	Innowacją jest każda działalność poprawiająca wykorzystanie istniejących zasobów, wytworzenie nowych metodyk działania lub ich remodeling - stwierdzenie o niskiej wiedzochłonności jest chyba nieadekwatne bo niska wiedza - jeśli występuje jest polem szczególnie skutecznych innowacji - choćby poprzez jej dostarczenie	Uniwersytet Medyczny w Łodzi	UWZGLĘDNIONA	Zmieniono zapisy z: "W związku z niską innowacyjnością województwa łódzkiego, której przyczyną należy upatrywać w strukturze gospodarczej, w której dominuje rolnictwo oraz mikro i mali przedsiębiorcy, działających w tradycyjnych przemysłach i usługach o małej wiedzochłonności, konieczne jest wspieranie wdrażania w MŚP innowacji." na "Przyczyn niskiej innowacyjności województwa łódzkiego można upatrywać w

							przestarzałym profilu gospodarczym i mało konkurencyjnym przetwórstwie przemysłowym oraz przewadze mikroprzedsiębiorstw, charakteryzujących się zazwyczaj niskim potencjałem innowacyjnym."
286		10	- wyzwania gospodarki wodno-ściekowej - brak informacji nt. obszarów wiejskich szczególnych.		Urząd Gminy w Galewicach	WYJAŚNIENIE	Zgodnie z linią demarkacyjną, określającą podział interwencji między programy krajowe i regionalne na poziomie regionalnym planuje się wsparcie inwestycji w aglomeracjach 2-10 tys. RLM. Inwestycje w zrównoważoną gospodarkę wodno-ściekową na terenach wiejskich są planowane w ramach Krajowego Planu Odbudowy.
287		11	- w obszarze transportu głównymi wyzwaniami regionu są: - niepełna dostępność drogowa i kolejowa regionu - brak informacji o złym stanie technicznym dróg.		Urząd Gminy w Galewicach	WYJAŚNIENIE	Informacje dotyczące stanu technicznego dróg opisane były na stronie 12 Strategii Programu w wersji FEŁ2027 z sierpnia 2021 r. "Mimo szeregu inwestycji prowadzonych na drogach wszystkich szczebli, infrastruktura drogowa regionu nadal wykazuje duże potrzeby inwestycyjne. Według danych za 2020 r. prac modernizacyjnych potrzebuje 45,1% sieci dróg wojewódzkich zarządzanych przez ZDW w Łodzi, posiadających nawierzchnię w stanie niezadowolającym lub złym. Wyzwanie stanowi również niedostateczny standard dróg powiatowych i gminnych. Według danych z 2019 r. 21,7% tych dróg w ogólnej długości posiada nawierzchnię gruntową". Należy zauważyć, iż zły stan techniczny dróg nie jest sam w sobie uzasadnieniem interwencji przy wykorzystaniu środków UE. Jednocześnie, ze względu na ograniczoną liczbę znaków w części dotyczącej strategii programu skrócono powyższy tekst.
288		73	- zielony region - wsparcie terenów zielonych na obszarach miejskich – brak informacji o wsparciu terenów wiejskich.		Urząd Gminy w Galewicach	WYJAŚNIENIE	Wsparcie terenów zielonych na obszarach wiejskich jest możliwe w ramach celu szczegółowego (iv), np. w typach przedsięwzięć dot. inwestycji w zakresie ochrony przed pożarami lasów, w zakresie małej retencji, w tym retencji naturalnej. Ponadto wsparcie terenów zielonych na obszarach wiejskich w ramach FEŁ2027 jest również możliwe w ramach celu szczegółowego (vii).
289		101/102	- sieci TEN-T – czy będą wspierane tylko drogi o dużym natężeniu ruchu pomijając te o małym natężeniu?		Urząd Gminy w Galewicach	WYJAŚNIENIE	W ramach priorytetu obejmującego CS (ii)/CP3 interwencja z zakresu infrastruktury drogowej ma zapewnić połączenie regionalnej sieci transportowej z siecią dróg krajowych i Transeuropejską Siecią Transportową (TEN-T). Warunki realizacji inwestycji z tego zakresu określone są w projekcie Umowy Partnerstwa i projekcie FEŁ2027, które nie przewidują wspierania wyłącznie dróg o dużym natężeniu ruchu. Natomiast planuje się, by natężenie ruchu było jednym z kryteriów wyboru projektów decydującym o priorytetowym traktowaniu projektów dotyczących dróg charakteryzujących się dużym natężeniem ruchu (ostateczne decyzje odnośnie kryteriów wyboru projektów zostaną podjęte na dalszym etapie prac nad nową perspektywą UE w województwie łódzkim).
290		130	- co dokładnie oznacza kategoria regionu „slabiej rozwinięte” w tabelach.		Urząd Gminy w Galewicach	WYJAŚNIENIE	Regiony słabiej rozwinięte to regiony w UE, w których PKB na mieszkańca jest niższe niż 75% średniej PKB na mieszkańca w krajach UE-27. W perspektywie finansowej UE 2021-2027 województwo łódzkie zostało zakwalifikowane do tego typu obszarów.
291		0	„Planuje się wsparcie w szczególności następujących typów przedsięwzięć: - generowanie miejsc wychowania przedszkolnego na obszarach deficytowych” – brak informacji w jaki sposób ma odbywać się generowanie?		Urząd Gminy w Galewicach	WYJAŚNIENIE	Generowanie nowych miejsc wychowania przedszkolnego na obszarach deficytowych oznacza tworzenie nowych miejsc przedszkolnych na terenach gmin, gdzie stopień upowszechnienia i dostępności do przedszkoli jest najniższy.
292	Projekt programu Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2027	0	Miasto Piotrków Trybunalski proponuje wpisać uwagę, dotyczącą konieczności zabezpieczenia środków finansowych na działania Miejskich Obszarów funkcjonalnych (w tym m.in. opracowanie Strategii MOF, działania organizacyjno-administracyjne Biur MOF/ZIT).	W nowej Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030, wskazano 4 Miejskie Obszary Funkcjonalne, które na początkowym etapie muszą opracować Strategię MOF/ZIT. W poprzednim okresie programowania zabezpieczone były środki na takie cele z pomocy technicznej.	Urząd Miasta Piotrkowa Trybunalskiego	NIEUWZGLĘDNIONA	Środki z pomocy technicznej na wsparcie funkcjonowania związku ZIT były związane z pełnieniem przez ten związek funkcji Instytucji Pośredniczącej w ramach wdrażania Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020 oraz pochodziły z poziomu krajowego. Zgodnie z deklaracją Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej w ramach perspektywy finansowej na lata 2021-2027 resort nie planuje kontynuacji tego typu wsparcia dla instrumentu ZIT.

293	rozdział 2.1.1	109	Wskazaniem byłoby ujęcie w dofinansowaniach opracowania dokumentów planistycznych, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, gminnych programów rewitalizacji, również w perspektywie zapowiadanych zmian w regulacjach prawnych planowania przestrzennego.	Akty prawa miejscowego jakim są między innymi miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego są zdecydowanie najbardziej skutecznymi dokumentami gwarantującymi prawdziwą, długofalową realizację założeń polityki przestrzennej gminy. Dzięki planom miejscowym możemy wyznaczyć ramy prawne, które będą regulowały konkretne działania budowlane w tym na obiektach czy terenach zabytkowych - niezbędnych do budowania tożsamości lokalnej czy wartości turystycznych. Akty prawa miejscowego umożliwiają też rezerwowanie i ochronę terenów zielonych, biologicznie czynnych, realne wprowadzanie rozwiązań proekologicznych w przestrzeni - przeciwdziałanie skutkom zmian klimatu.	Urząd Miasta Zgierza	WYJAŚNIENIE	Zgodnie z projektem Umowy Partnerstwa w CP 5 wspierana będzie realizacja przygotowanych na poziomie ponadlokalnym i lokalnym strategii ukierunkowanych na zmiany strukturalne danego obszaru.
294	2.1.1.1.2 Wskaźniki Tabela 2	81	Należy zastanowić się czy właściwym wskaźnikiem jest zdolność nowo wybudowanych lub zmodernizowanych instalacji oczyszczania ścieków a co za tym idzie jednostka miary RLM.	Należy zastanowić się czy wskaźnikiem w przedmiotowym zakresie nie powinien być również standard oczyszczania ścieków, wskaźnik odnoszący się do osadów ściekowych a nie jedynie RLM.	Urząd Miasta Zgierza	WYJAŚNIENIE	W FEŁ2027 wskaźniki pochodzą w pierwszej kolejności z rozporządzenia unijnego nr 2021/1058, w drugiej kolejności z opracowanej przez MFIPR Wspólnej Listy Wskaźników Kluczowych (WLWK) a ich nazwy nie podlegają modyfikacji. Przy programowaniu, czerpiąc z doświadczenia poprzednich perspektyw, dąży się do ograniczenia liczby wskaźników w samym programie - nie ma potrzeby aby każdy typ wsparcia był określony wskaźnikiem, a brak wskaźnika nie powinien być interpretowany jako brak wsparcia dla danego obszaru. Bardziej szczegółowe podejście do wskaźników planowane jest do zastosowania w dodatkowych dokumentach programowych (SzOP, wykaz wskaźników i ich definicji).
295	2. PRIORYTETY 2.1 Priorytety inne niż pomoc techniczna 2.1.1 INNOWACYJNE ŁÓDZKIE 2.1.1 ZIELONY REGION 2.1.1.1 Cel szczegółowy (iv, v, vi, vii)	75	W dwuznaczny sposób określono obszary objęte wsparciem. W przypadku ograniczenia jedynie do gmin uwzględnionych w obszarze zielonej gospodarki Gmina Miasto Zgierz nie będzie mogła korzystać ze wsparcia w ramach ww. celów. STRONY 75,80,85,90	"W punkcie - Wskazanie konkretnych terytoriów objętych wsparciem z uwzględnieniem planowanego wykorzystania narzędzi terytorialnych - Są dwa odrębne akapity w dwojaki sposób odnoszące się do wskazania obszaru objętego wsparciem. Niejasna jest kwestia czy z wsparcia w zakresie celów szczegółowych iv, v, vi, vii będą mogły skorzystać gminy z całego województwa łódzkiego czy tylko na obszarze zielonej gospodarki (OSI o znaczeniu regionalnym, wskazanym w SRWŁ2030). Gmina Miasto Zgierz nie jest objęta obszarem zielonej gospodarki zatem w przypadku wprowadzenia ograniczeń co do obszaru wsparcia należy: - monitorować dalsze prace nad dokumentem gdyż w akapicie pierwszym wskazano że jest to kwestia do ustalenia na dalszym etapie prac lub dążyć do rozszerzenia drugiego akapitu o miejskie obszary funkcjonalne (MOF) wskazany w SRWŁ2030 (którym objęta jest Gmina Miasto Zgierz) gdyż dla tego obszaru określono, m.in. że szczególnie istotna będzie realizacja zintegrowanych, kompleksowych projektów dotyczących m.in. zwiększania efektywności energetycznej, poprawy stanu środowiska przyrodniczego, szczególnie w zakresie jakości powietrza." dotyczy stron 75,80,85,90	Urząd Miasta Zgierza	WYJAŚNIENIE	Zapisy projektu FEŁ2027 nie wykluczają z wsparcia Gminy Miasto Zgierz. Zgodnie z treścią programu wsparcie w ramach celów szczegółowych wskazanych w uwadze planowane jest na obszarze całego województwa, w związku z powyższym będą mogły z niego skorzystać gminy z całego województwa.
296	2.1.1. Zielony region 2.1.1.1. Cel szczeg. (vii) Wzmacnianie ochrony i zachowania przyrody, różnorodności biologicznej oraz zielonej infrastruktury, w tym na obszarach miejskich, oraz ograniczanie	90	Objęcie gminy Miasto Zgierz możliwością uzyskania wsparcia dla realizacji wymienianych w niniejszym rozdziale przedsięwzięć	"Gmina Miasto Zgierz nie będąc objęta obszarem OSI wskazanym w SRWŁ2030 została wykluczona z możliwości uzyskania wsparcia dla realizacji wymienionych w niniejszym rozdziale przedsięwzięć. Mając na uwadze potrzeby gminy, zwłaszcza w zakresie: - potrzeby rekultywacji występujących na obszarze miasta zamkniętych nierekultywowanych składowisk odpadów komunalnych oraz przemysłowych, - uprzątnięcia dzikich wysypisk, - rekultywacji zdegradowanych terenów zwłaszcza przemysłowych, - rozzszczelnienia terenów	Urząd Miasta Zgierza	WYJAŚNIENIE	Zapisy projektu FEŁ2027 nie wykluczają z wsparcia Gminy Miasto Zgierz. Zgodnie z treścią programu wsparcie w ramach celu szczegółowego wskazanego w uwadze planowane jest na obszarze całego województwa, w związku z powyższym będą mogły z niego skorzystać gminy z całego województwa.

	wszelkich rodzajów zanieczyszczenia			uszczelnionych w celu wprowadzenia zielonej i niebieskiej infrastruktury, - urządzania terenów zielony w celu eliminowania miejskiej wyspy ciepła, wnosi się o rozszerzenie możliwości uzyskania wsparcia dla gmin spoza obszaru OSI, które na tym etapie procedowania dokumentu planowane jest dla gmin położonych na obszarze zielonej gospodarki (OSI) o znaczeniu regionalnym."			
297	2.1.1. Zielony region 2.1.1.1.Cel szczeg. (vi) Wspieranie transformacji w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym i gospodarki zasobooszczędnej.	85	Objęcie Gminy Miasto Zgierz możliwością uzyskania wsparcia dla realizacji wymienionych w niniejszym rozdziale przedsięwzięć.	Gmina Miasto Zgierz nie będąc objęta obszarem OSI wskazanym w SRWŁ2030 została wykluczona z możliwości uzyskania wsparcia dla realizacji wymienionych w niniejszym rozdziale przedsięwzięć. Mając na uwadze potrzeby gminy wnosi się o rozszerzenie możliwości uzyskania wsparcia dla gmin spoza obszaru OSI, które na tym etapie procedowania dokumentu planowane jest dla gmin położonych na obszarze zielonej gospodarki (OSI) o znaczeniu regionalnym.	Urząd Miasta Zgierza	WYJAŚNIENIE	Zapisy projektu FEŁ2027 nie wykluczają z wsparcia Gminy Miasto Zgierz. Zgodnie z treścią programu wsparcie w ramach celu szczegółowego wskazanego w uwadze planowane jest na obszarze całego województwa, w związku z powyższym będą mogły z niego skorzystać gminy z całego województwa.
298	2.1.1 Zielony region 2.1.1.1. Cel szczeg. (v) Wspieranie dostępu do wody oraz zrównoważonej gospodarki wodnej	80	Objęcie Gminy Miasto Zgierz możliwością uzyskania wsparcia dla realizacji wymienionych w niniejszym rozdziale przedsięwzięć.	Zapisy projektu FEŁ2027 nie wykluczają z wsparcia Gminy Miasto Zgierz. Zgodnie z treścią programu wsparcie w ramach celu szczegółowego wskazanego w uwadze planowane jest na obszarze całego województwa, w związku z powyższym będą mogły z niego skorzystać gminy z całego województwa.	Urząd Miasta Zgierza	WYJAŚNIENIE	Zapisy projektu FEŁ2027 nie wykluczają z wsparcia Gminy Miasto Zgierz. Zgodnie z treścią programu wsparcie w ramach celu szczegółowego wskazanego w uwadze planowane jest na obszarze całego województwa, w związku z powyższym będą mogły z niego skorzystać gminy z całego województwa.
299	2.1.1 Zielony region 2.1.1.1 Cel szczeg. (iv) Wspieranie przystosowania się do zmian klimatu i zapobiegania ryzyku związanemu z klęskami żywiołowymi i katastrofami a także odporności z uwzględnieniem podejścia ekosystemowego	75	Objęcie Gminy Miasto Zgierz możliwością uzyskania wsparcia dla realizacji wymienionych w niniejszym rozdziale przedsięwzięć.	Gmina Miasto Zgierz nie będąc objęta obszarem OSI wskazanym w SRWŁ2030 została wykluczona z możliwości uzyskania wsparcia dla realizacji wymienionych w niniejszym rozdziale przedsięwzięć. Mając na uwadze potrzeby gminy wnosi się o rozszerzenie możliwości uzyskania wsparcia dla gmin spoza obszaru OSI, które na tym etapie procedowania dokumentu planowane jest dla gmin położonych na obszarze zielonej gospodarki (OSI) o znaczeniu regionalnym.	Urząd Miasta Zgierza	WYJAŚNIENIE	Zapisy projektu FEŁ2027 nie wykluczają z wsparcia Gminy Miasto Zgierz. Zgodnie z treścią programu wsparcie w ramach celu szczegółowego wskazanego w uwadze planowane jest na obszarze całego województwa, w związku z powyższym będą mogły z niego skorzystać gminy z całego województwa.
300	2.1.1 Czysta energia Cel szczególny (ii) Wspieranie energii odnawialnej zgodnie z dyrektywa UE 2018.2001, w tym określonymi w niej kryteriach zrównoważonego rozwoju	69	Objęcie Gminy Miasto Zgierz możliwością uzyskania wsparcia dla realizacji wymienionych w niniejszym rozdziale przedsięwzięć.	Gmina Miasto Zgierz nie będąc objęta obszarem OSI wskazanym w SRWŁ2030 została wykluczona z możliwości uzyskania wsparcia dla realizacji wymienionych w niniejszym rozdziale przedsięwzięć. Mając na uwadze potrzeby gminy wnosi się o rozszerzenie możliwości uzyskania wsparcia dla gmin spoza obszaru OSI, które na tym etapie procedowania dokumentu planowane jest dla gmin położonych na obszarze zielonej gospodarki (OSI) o znaczeniu regionalnym.	Urząd Miasta Zgierza	WYJAŚNIENIE	Zapisy projektu FEŁ2027 nie wykluczają z wsparcia Gminy Miasto Zgierz. Zgodnie z treścią programu wsparcie w ramach celu szczegółowego wskazanego w uwadze planowane jest na obszarze całego województwa, w związku z powyższym będą mogły z niego skorzystać gminy z całego województwa.
301	2.1.1 Czysta energia 2.1.1.1 Cel szczegółowy (i) Wspieranie efektywności energetycznej i redukcji emisji gazów cieplarnianych	63	Objęcie Gminy Miasto Zgierz możliwością uzyskania wsparcia dla realizacji wymienionych w niniejszym rozdziale przedsięwzięć.	Gmina Miasto Zgierz nie będąc objęta obszarem OSI wskazanym w SRWŁ2030 została wykluczona z możliwości uzyskania wsparcia dla realizacji wymienionych w niniejszym rozdziale przedsięwzięć. Mając na uwadze potrzeby gminy jako objętej m.in. uchwałą XX/304/20z 15.09.2020r. Sejmiku Województwa Łódzkiego w sprawie programu ochrony powietrza i planu działań krótkoterminowych dla strefy aglomeracja łódzka wnosi się o rozszerzenie możliwości uzyskania wsparcia dla gmin spoza obszaru OSI, które na tym etapie procedowania dokumentu planowane jest dla gmin położonych na obszarze zielonej gospodarki (OSI) o znaczeniu regionalnym.	Urząd Miasta Zgierza	UWZGLĘDNIONA	Dodano zapis wskazujący, że wsparcie udzielane będzie na obszarze całego województwa łódzkiego. W związku z powyższym z wsparcia w ramach celu szczegółowego wskazanego w uwadze będą mogły skorzystać gminy z całego województwa.

302	Cel: 2.1.1 CZYSTA ENERGIA 2.1.1.1 Cel szczegółowy (i) Wspieranie efektywności energetycznej i redukcji emisji gazów cieplarnianych	64	Poszerzenie wskaźników rezultatów.	RCR 28 – Budynki o podwyższonej klasie efektywności energetycznej (w tym: mieszkalne, prywatne niemieszkalne, publiczne niemieszkalne).	Veolia Energia Łódź S.A.	WYJAŚNIENIE	W FEŁ2027 wskaźniki pochodzą w pierwszej kolejności z rozporządzenia unijnego nr 2021/1058, w drugiej kolejności z opracowanej przez MFiPR Wspólnej Listy Wskaźników Kluczowych (WLWK) a ich nazwy nie podlegają modyfikacji. Przy programowaniu, czerpiąc z doświadczenia poprzednich perspektyw, dąży się do ograniczenia liczby wskaźników w samym programie - nie ma potrzeby aby każdy typ wsparcia był określony wskaźnikiem, a brak wskaźnika nie powinien być interpretowany jako brak wsparcia dla danego obszaru. Bardziej szczegółowe podejście do wskaźników planowane jest do zastosowania w dodatkowych dokumentach programowych (SzOP, wykaz wskaźników i ich definicji). Wskaźnik RCR 28 obecnie nie widnieje na przedmiotowych listach wskaźników.
303	Cel: 2.1.1 CZYSTA ENERGIA 2.1.1.1 Cel szczegółowy (i) Wspieranie efektywności energetycznej i redukcji emisji gazów cieplarnianych	64	Poszerzenie wskaźników produktu.	RCO 20 – Nowo wybudowane lub zmodernizowane linie systemu ciepłowniczego.	Veolia Energia Łódź S.A.	WYJAŚNIENIE	W FEŁ2027 wskaźniki pochodzą w pierwszej kolejności z rozporządzenia unijnego nr 2021/1058, w drugiej kolejności z opracowanej przez MFiPR Wspólnej Listy Wskaźników Kluczowych (WLWK) a ich nazwy nie podlegają modyfikacji. Przy programowaniu, czerpiąc z doświadczenia poprzednich perspektyw, dąży się do ograniczenia liczby wskaźników w samym programie - nie ma potrzeby aby każdy typ wsparcia był określony wskaźnikiem, a brak wskaźnika nie powinien być interpretowany jako brak wsparcia dla danego obszaru. Bardziej szczegółowe podejście do wskaźników planowane jest do zastosowania w dodatkowych dokumentach programowych (SzOP, wykaz wskaźników i ich definicji).
304	Cel: 2.1.1 CZYSTA ENERGIA 2.1.1.1 Cel szczegółowy (i) Wspieranie efektywności energetycznej i redukcji emisji gazów cieplarnianych	61	Poszerzenie listy beneficjentów strona 61-62. Główne typy beneficjentów w zakresie przedsięwzięć termomodernizacyjnych. Prośba o dodanie przedsiębiorstw prowadzących działalność ciepłowniczą.	Poszerzenie listy beneficjentów strona 61-62. Główne typy beneficjentów w zakresie przedsięwzięć termomodernizacyjnych: Prośba o dodanie przedsiębiorstw prowadzących działalność ciepłowniczą, ponieważ ich brak zdecydowanie ogranicza możliwość realizacji przedsięwzięć termomodernizacyjnych w zakresie węzłów ciepłych w termomodernizowanych budynkach. Istnieją przypadki, kiedy Wspólnota i Spółdzielnia mieszkaniowa nie będzie chciała być właścicielem węzła ciepłego w budynku a to uniemożliwi jej termomodernizację - tego węzła. W takiej sytuacji podmiotem, który tę termomodernizację mógłby przeprowadzić będzie przedsiębiorstwo ciepłownicze o ile zostanie uwzględnione w pozycji Główne typy beneficjentów w zakresie przedsięwzięć termomodernizacyjnych.	Veolia Energia Łódź S.A.	WYJAŚNIENIE	Inwestycje z zakresu termomodernizacji realizowane będą na podstawie przeprowadzonych wcześniej audytów energetycznych. Projekty termomodernizacyjne muszą przyczynić się do zwiększenia efektywności energetycznej na poziomie nie niższym niż 25 % (z wyjątkiem zabytków) dla każdego z budynków. Projekt z zakresu termomodernizacji nie może dotyczyć jedynie termomodernizacji węzła ciepłego. Ponadto, z treści projektu FEŁ2027 usunięto wykazy z typami beneficjentów, a sugestie zawarte w uwadze będą przedmiotem analizy na dalszym etapie prac nad dokumentami programowymi na lata 2021-2027 (w tym Szczegółowym Opisem Priorytetów).
305	2.1.1 - Czysta energia str. 61-72	62	Główne typy beneficjentów w pozostałych typach przedsięwzięć: - przedsiębiorcy.	Czy ten zapis uwzględnia wszystkie grupy przedsiębiorców: małe, średnie i duże. Czy wymagane jest doprecyzowanie tego zapisu?	Veolia Energia Łódź S.A.	WYJAŚNIENIE	Zapis uwzględnia wszystkie grupy przedsiębiorców, należy mieć jednak na uwadze, że w przypadku inwestycji dotyczących sieci ciepłowniczych i chłodniczych, zgodnie z aktualnie planowanym podziałem wsparcia między programy krajowe i regionalne, z poziomu regionalnego będą wspierane inwestycje do 5 MW mocy zamówionej.
306	Cel szczegółowy Wzmocnienie ochrony i zachowania przyrody, różnorodności biologicznej oraz zielonej infrastruktury, w tym na obszarach miejskich oraz ograniczanie wszelkich rodzajów zanieczyszczenia.	89	Cytat:- inwentaryzacja przyrodnicza obszarów chronionego krajobrazu województwa łódzkiego lub opracowanie planów ochrony dla parków krajobrazowych województwa łódzkiego; Spójnik „lub” to spójnik łączący dwa zdania równorzędne oraz dwie części zdania, wskazując, że jedna i tylko jedna z dwóch części jest prawdziwa. Spójnik lub użyty w tym znaczeniu daje możliwość wyboru tylko jednego typu działania w zakresie objęcia dofinansowaniem. Tymczasem oba zadania reprezentują różne typy.	Proponowany cytat:- inwentaryzacja przyrodnicza obszarów chronionego krajobrazu województwa łódzkiego oraz opracowanie planów ochrony dla parków krajobrazowych województwa łódzkiego; Oba zadania reprezentują zupełnie inny typ. Stworzenie planu ochrony parku krajobrazowego jest ustawowym obowiązkiem wynikającym wprost z ustawy o ochronie przyrody (Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody, Dz.U. z 2021 r. poz. 1098, art.18.1, art. 154). Inwentaryzacja Obszarów Chronionego Krajobrazu nie posiada podobnego uzasadnienia prawnego, ale jest konieczna z punktu widzenia zarządzania tym obszarem.	Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Łódzkiego	WYJAŚNIENIE	Łącznik "lub" pozwala na dofinansowanie zarówno inwentaryzacji przyrodniczej obszarów chronionego krajobrazu województwa łódzkiego jak i opracowanie planów ochrony dla parków krajobrazowych województwa łódzkiego.
307	2.1.1.1.1. Cel szczegółowy (vi) Wspieranie	84	Przy planowanych do wsparcia typów przedsięwzięć na pierwszym miejscu powinny się znaleźć	Zgodnie z hierarchia postępowania z odpadami zapobieganie ich powstawaniu jest celem nadrzędnym co	Związek Międzygminny	WYJAŚNIENIE	Zapisy projektu FEŁ2027 nie wykluczają realizacji kompleksowych przedsięwzięć we wskazanym obszarze. Ponadto przewidziane do wsparcia w

<p>transformacji w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym i gospodarki zasobooszczędnej 2.1.1.1.1 Interwencje w ramach funduszy</p>	<p>inwestycje mające na celu zapobieganie powstawaniu odpadów lub promujące ponowne ich użycie. Konieczne jest dodanie również do typów przedsięwzięć kompleksowych inwestycji wdrażających w praktyce hierarchię postępowania z odpadami przez zastosowanie gospodarki o obiegu zamkniętym (GOZ) przy współdziałaniu samorządu, ośrodków badawczo-naukowych i przedsiębiorców.</p>	<p>zapisane zostało w Ustawie z dnia 14 grudnia 2012 r. o odpadach, a co za tym idzie inwestycje których celem byłoby zapobieganie powstawaniu odpadów powinny być traktowane priorytetowo. Nie jest możliwe realizowanie przedsięwzięć z wykorzystaniem gospodarki o obiegu zamkniętym przez jeden podmiot. Sam obieg zamknięty oznacza współdziałanie różnych instytucji w celu wyeliminowania pojęcia odpadu, który w tym modelu gospodarki staje się surowcem i jest wykorzystywany w celach produkcyjnych. Zadaniem gospodarki cyrkularnej (gospodarki o obiegu zamkniętym) w rozwiązywaniu problemu odpadów jest współpraca różnych podmiotów zarówno rynkowych, które posiadają narzędzia, jak i samorządów, które są właścicielami odpadów, ośrodków badawczo naukowych, umożliwiających podnoszenie jakości i rozwijanie technologii użytych w procesach zależności podmiotów tego rynku, nie wykluczając III sektora. Dlatego też zasadne jest wprowadzenie do katalogu typów przedsięwzięć rekomendowanych do wsparcia: inwestycji wspierających gospodarkę o obiegu zamkniętym/gospodarkę cyrkularną nie tylko w przedsiębiorstwach, gdyż przeczy to idei GOZ, ale w całym systemie zajmującym się gospodarką odpadami.</p>	<p>"BZURA" Adres: ul. Pijarska 1 lokal 9, 99-400 Łowicz Tel./fax: 46 839 62 71 Email: zmbzura@zmbzura.pl Strona internetowa: http://www.zmbzura.pl/; https://bip.zmbzura.nv.pl/</p>	<p>projekcie FEŁ2027 typy przedsięwzięć nie zostały ograniczone jedynie do inwestycji w przedsiębiorstwach - w dokumencie wskazano również inwestycje w zakresie selektywnego zbierania (w połączeniu z edukacją lokalnej społeczności objętej projektem w tym także promowanie ponownego użycia), instalacji do doczyszczania selektywnie zebranych odpadów lub recyklingu odpadów. Dodatkowo w typach przedsięwzięć znalazły się inwestycje mające na celu zapobieganie powstawaniu odpadów lub promujące ponowne użycie, co jest jak najbardziej zgodne zarówno z hierarchią postępowania z odpadami, jak i zasadami GOZ. W ramach FEŁ2027 nie wyklucza się również realizacji inwestycji w partnerstwie kilku podmiotów. Bardziej szczegółowe zapisy, w tym kryteria dotyczące zgodności z hierarchią postępowania z odpadami, zostaną ujęte w dokumentach programowych przygotowywanych na późniejszym etapie prac (m.in. w Szczegółowym Opisie Priorytetów).</p>
--	---	---	---	--